

Мр Милисав Секулић

КНИН ЈЕ ПАО У БЕОГРАДУ

ДРУГО ИЗДАЊЕ

Бад Филбел (Немачка)
2001. године

Милисав Секулић

Рођен 11. новембра 1935. године у Трбушници, општина Лозница. Завршио војну академију ЈНА, политичку школу ЈНА, Вишу војну академију, Школу народне одбране и филозофски факултет (група за филозофију), затим постдипломске студије. Магистар је ратне вештине. Ужа специјалност: оперативно-штабни послови. Досад објавио више од две стотине стручних и научних радова. Написао књигу бестселер »Југославију нико није бранио, а врховна команда је издала« (1997).

Од почетка ратних сукоба на територији бивше СФРЈ, налазио се на дужности у Генералштабу оружаних снага. Учесник је и сведок збивања у Генералштабу све до краја 1993. године. На позив колега са ратишта, одлази у Книн, у Главни штаб Српске војске Крајине. У његовој надлежности били су задаци борбене обуке, а затим оперативно-штабни послови. На дужности начелника оперативно-наставног одељења, унапређен је у чин генерал-мајора.

Сведок је, такође, и судбоносних збивања у Српској војсци Крајине и проблематичног односа према њој политичког руководства Републике Српске Крајине, али и Генералштаба Војске Југославије и Главног штаба Војске Републике Српске.

САДРЖАЈ

Истина је хаос – Предговор другом издању	2
Увод	3
Историјска сучељеност Срба и Хрвата	4
Разградња државе и војске и злоупотреба и народа	9
Венсов план – пресудна превара.....	16
Лутања у стварању и развоју војске	21
Добровољци Српске војске Крајине.....	33
Порази без отрежњења	40

Напад на Медачки Цеп и Дивосело	52
Заблуде и пресудне грешке у 1993. години	56
Фатална пасивност у 1994. години	61
Злоупотреба Српске војске Крајине у борбама за Западну Босну	64
Агресија хрватске војске на Западну Славонију	69
На путу посрнућа.....	86
Урушавање морала Српске војске Крајине	97
Подмукло пуштање Крајине низ воду.....	112
Агресија хрватске војске на западни део Крајине	123
Опроштајне битке Војске Републике Српске Крајине	134
Жртве су биле узалудне.....	178
Нико крив а Крајине нема	187
Книнско-вуковарска клацкалица	193
Зар и ти команданте	198
Уместо поговора.....	207
Из угла генерала Душана Пекића	209

ИСТИНА ЈЕ ХАОС

- Предговор другом издању -

Промоција књиге »Книн је пао у Београду« обављена је 8. фебруара 2001. године у Београду. Од тога дана књига се нашла у рукама многих читалаца. О њој су говорили не само они који су је прочитали, него још више они који је ни у рукама нису имали. Потекли су коментари и једних и других. Ово је прилика да се захвалим читаоцима моје књиге, а и да се будућим читаоцима другог издања обратим.

Очекивао сам буру критика и био сам спреман да их прихватим. Под критиком сам подразумевао спорење нечега што сам написао чињеницама. Нажалост, таквих критика је било мало. Суочио сам се са примедбама које нисам очекивао, али и са покушајима злоупотребе делова текста из књиге.

Нисам очекивао оцене да није време да се пише о овоме што чини садржај књиге. Изречен је један број тврдњи да књига штети настрадалом српском народу и да руши ионако пољуљани имиџ Срба. Пребацује ми се да ако сам одлучио да пишем овакву књигу, онда сам малтене био обавезан да пишем тако да се што више оцрни непријатељ (читај: хрватска и муслиманска страна) уз обавезно прећуткивање онога што спада у наш, српски грех.

Размишљајући о наведеним примедбама сетио сам се свега што сам читао о нашим партизанима и четницима. Аутори су за своје стране писали све у најлепшем светлу.

Аутори књига који пишу о партизанима и раду Комунистичке партије од 1941. до 1945. године пишу све најбоље, скоро без критичких примедби. Ако неку примедбу и наведу, онда је објашњавају са неограниченим бројем објективних разлога. Ови аутори о четничком покрету и бившој југословенској војсци пишу све најгоре. Немогуће је наићи на бар једну страницу написану у складу са чињеницама које су постојале.

Слично пишу и аутори који су желели да четнички покрет прикажу као антифашистички и ослободилачки. Они у доказивању својих теза пишу некритички о неким догађајима који су штетили српском народу. Прећуткивање промашаја и приказивање злодела у искривљеном светлу само одмаже да се реално суди о грађанском рату у Југославији од 1941. до 1945. године. Као по неком неписаном правилу, наведени аутори пишу о партизанима и комунистима као о највећој несрећи народа и бивше државе.

За генерале који долазе написано неће помоћи сазнању о истини о нашој прошлости, него ће још више продубљивати неслогу међу Србима и не само њима.

Коме штети сопствена истина? Настрадалом народу сигурно не. Али, онима који су произвели трагедију истина сигурно не прија.

Прикривање истине о трагедији која је настала растурањем бивше СФРЈ као да је постала професија челника новостворених држава, њихових националистичких, па и профашистичких партија, међународних »миротвораца«, криминалаца и многих власника болесних сујета. Сви они наступају као победници, иако не могу признати да су сви народи у фронту поражених. Њихове победе су »пирове«, а то ће за неку годину знати и деца из осмогодишњих школа. Њихова борба за истину није ништа друго него скидање сопствене одговорности и њено трпање на леђа оних који су највише страдали. Неће дуго времена протећи док не почне права прича о истини. Истина се добро зна и не може се преместити. Неће се моћи сва кривица превалити само на част оних који су верно служили политикама које су довеле до хаоса. Мора се и деградним политикама и политичарима одати адекватно признање за доприносе трагедији у којој живимо.

Један број медија је из књиге преузимао само оно што штети другој страни, а прећуткивао почињено од стране људи из редова сопственог народа. Сведок сам покушаја да се прикаже да сам нешто написао што нисам написао и да нешто постоји у књизи што не постоји. Посебно сам згрожен онима који пишу и говоре о томе шта ја мислим. Они, дакле, и без разговора са мном чак знају шта ја мислим, па то додају коментарима у којима описују садржаје моје књиге.

Такав однос вероватно битно утиче на ћутање многих људи који добро знају којим се »демократским« средствима покушавала решити југословенска криза.

Свако ко мало боље размисли доћи ће до закључка да се на досадашњи начин више не може. Балкан је данас свет незавршеног лова у коме неко некога упуцава, а сви народи страдају. Мора се кренути у промене и при томе бити свестан да је пропао покушај да се времена мењају атомским бомбама. Ако је тако, онда се ништа на добро не може мењати ножевима, маљевима, побеснелим лајањем. Морају се оставити славе и салве које су доносиле гробове у прошлости. Ни обећања оних који нас завађају и мире ништа нам неће донети. Тешко дишемо под притиском великих обећања у име будућности. Морамо се углас питати да ли се можемо вратити нормалном животу овако поражени и поштено посвађани, препуни својих савршених заблуда.

Народима који живе на територијама бивше СФРЈ потребан је пут у другу истину, другачију од оне у коју смо се клели. Тај пут морамо сами прокрчити. На том путу можемо сви бити борци против хипократије, милитантног менталитета, за истинска људска права, против генерацијских и етничких неспоразума, против древних глупости, а да при томе не будемо против своје државе и свога народа.

Милисав Секулић, 15. април 2001.

УВОД

Пад Републике Српске Крајине (РСК) и егзодус Срба у августу 1995. године само је једна од трагедија које су произведене распадом бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Једна у низу овековних националних трагедија које су задесиле Србе и наставак оних које трају или ће се дешавати у блиској будућности. Ако се ова српска несрећа упореди са трагедијама других народа са простора бивше Југославије, неспорно је да је егзодус Срба из Крајине највећа, најгнуснија, најпрљавија и најкрвавија подвала једном цивилизованом европском народу на самом крају двадесетог века. То је уједно и подвала са највише криваца, због чега је, свакако, трагедија толиких размера и била могућа. Нажалост, сва досадашња објашњења пада

Крајине и егзодуса Срба, ако их је и било, упрошћена су до простакула, препуна избегавања одговорности, са недопустиво циничним пребацивањем кривице на друге. Главни кривци бране се упорним ћутањем. У име њих говоре други, све чине да сакрију одговорност правих криваца.

Истина о паду Крајине и егзодусу српског народа не може се објективно сагледати ако се тражи и изриче издвојено од укупних збивања која су довела до разбијања СФРЈ. Истина о паду Крајине и егзодусу несрећног српског народа била би непотпуна и нетачна ако би се заснивала само на томе шта је ко досад рекао о томе или ако би се градила и на бази само појединих чињеница, ма колико оне биле тачне. Истина коју изричу острашћени појединци најмање је истина.

У књизи »Книн је пао у Београду« учињен је покушај да се трагедија Срба из августа 1995. године оцењује у контексту постојања и разбијања СФРЈ и на бази свега битног што се дешавало у Крајини од 1991. до 1995. године. У центру тих збивања у Републици Српској Крајини била је Српска војска Крајине (СВК) и оно што је представљало њено окружење. Зато ова књига читаоцу нуди слику многих догађања на просторима Крајине првенствено из тог угла, укључујући и анализу последица до које је долазило.

Стварање и постојање Републике Српске Крајине препуно је манипулација народом али и Српском војском Крајине. Уочавање трагичних манипулација почеће са тзв. Венсовим планом, пресудном преваром Срба у Крајини. Манипулација ће се затим наставити лутањима у стварању и развоју Српске војске Крајине. Јер, стварана је војска без јасног концепта о томе каква треба да буде. Њена употреба посебна је прича, од планирања до конкретних задатака а њени добровољци представљаће вешто наметнуту заблуду са бучном пропагандом о помоћи браћи у невољи која то није била. Наравно, у свему су постојали и часни изузеци, али они нису могли бити пресудни.

Истина о поразима Српске војске Крајине у 1993. години (губитак Масленице, Перуче, Дивосела, Медачког џепа) говори не само о тренутном стању Српске војске Крајине него и о бешчашћу Унпрофора и других гараната мира на тим просторима, који су посредовали у име међународне заједнице и разних институција Европе.

У 1994. години Српска војска Крајине понашала се тако као да је имала задатак да сачека хрватску војску да се у миру припреми за окупацију РСК и за етничко чишћење Срба са тих простора. У књизи је дата убедљива слика фаталног губљења времена због наивног веровања у споразум о примирју. Те ратне године Српска војска Крајине је искоришћена и чак злоупотребљена у борбама за Западну Босну, садејствујући снагама Војске Републике Српске.

Агресија Хрватске на Западну Славонију маја 1995. и на западни део РСК, августа 1995. године само је финале превртљивости и историјске наивности, што је Србе у Крајини и одвело у трагедију. То је слика договореног и припремљеног краја Републике Српске Крајине. У књизи су ти призори дати без околишења и кроз призму догађаја из саме Крајине, очима војног старешине на значајној командној лествици.

Учињено је све што је било могуће да се у књигу унесу само неспорне чињенице и судови до којих се дошло на бази њихове анализе. Укупном презентацијом, књига омогућава да и сам читалац закључује о историјском усуду који је задесио Србе у Крајини.

ИСТОРИЈСКА СУЧЕЉЕНОСТ СРБА И ХРВАТА

Страдање српског народа у Републици Српској Крајини је реалност која се више не може заобилазити и не сме прећуткивати. Трагедија је огромна и неизмерна. Људски је питати зашто се трагедија догодила, како се стигло у такав пораз, колика је због тога

и чија одговорност? Да ли се трагедија могла избећи? Ако је било излаза, шта је и када требало урадити? Ко није урадио оно што је морало да се уради? Да би се избегла пристрасност у трагању за истином неопходно је, поред осталог, свестрано анализирати проблем Срба у Хрватској. То подразумева и разликовање заблуда од реалности, посебно оних заблуда које су резултат идеолошког виђења.

Историјски гледано, однос Срба и Хрвата, и да није било овог најновијег страдања, не може се оцењивати позитивним и пригодним, јер у стварности за тако нешто нема оправдања. Постојање Аустроугарске и Ватикана и њихово осмишљено деловање ради »обликовања Балкана« посејало је семе непремостивог раздора. Мржња Хрвата према Србима постала је временом и национална карактеристика. Она увећава димензије свих разлика, које објективно карактеришу Србе и Хрвате. Из тих разлога, православље и католицизам се доимају и као непремостива супротност између Срба и Хрвата. Католичка црква је, нажалост, сасвим осведочени носилац мржње и геноцидне политике против Срба у Хрватској. Свака власт, која је потпадала под утицај Католичке цркве у Хрватској, прихватала је и обавезу да прогони Србе. У таквој констелацији односа, сасвим природно, Србе је у заштиту узимала, пре свих, Српска православна црква. Отуда се конфронтација и своди на верски фактор. Тако је и у периоду од 1941–1945. и 1991–1995. уз Србе у Хрватској једино истински стајала Српска православна црква. Све друго, била је само неосмишљена политика, кратког даха, јалова и на крају и – издајничка.

Срби су једном заувек могли да реше своје проблеме са Хрватима распадом аустроугарске царевине. Могли су се одредити само за Србију, живећи на просторима који етнички припадају Србима. Била је то уједно и прилика да се створи и развија засебна хрватска држава. Јер, не би се, истовремено, смела занемарити чињеница да је у свести Хрвата одавно била усађена жеља за сопственом државом, која се ничим није могла заменити. Нажалост, тадашња политика Србије је веровала да је стварање заједничке државе боље решење него постојање Србије и Хрватске као малих и самосталних држава. Све противречности између Срба и Хрвата тадашња политика је сматрала решивим. Србија је, притом, полазила од значаја добрих односа између Срба и Хрвата, који су требали да буду брана могућим међусобним ратовима у будућности. Веровало се да живот у заједничкој држави може представљати добру основу за зближавање Срба и Хрвата. Притом се, сасвим неосновано и еуфорично, тврдило да су Срби и Хрвати исувише блиски, сродни и слични народи, такорећи сасвим исти.

Политика која је инсистирала на стварању заједничке државе за Србе и Хрвате, исувише је уважавала давнашњу изјаву хрватског Сабора, из 1867. године, која гласи: »Сабор Троједне краљевине изјављује свечано, да Троједна краљевина *признаје* народ српски, који у њему станује, као народ с хрватским народом *истоветан* и *равноправан*«. Та иста државотворна политика Србије, међутим, занемаривала је и прећуткивала снажно деловање и распрострањеност утицаја међу Хрватима Анте Старчевића и сличних. Толико радикално залагање за насилну и геноцидну елиминацију Срба није било за потцењивање. Нажалост, ћутало се намерно и о истини да су у рату 1914. године Хрвати, у саставу аустроугарске војске, починили масовна зверства против српског становништва у Подрињу. Бар је та чињеница била пред очима српске политике и није се могла занемарити. Поред тога, краљ Александар Карађорђевић и влада Србије морали су знати проблеме који су указивали на потребу да се дубље процењују последице намере о стварању заједничке државе у којој ће живети Срби и Хрвати. Регент Александар је и затражио од начелника Генералштаба Војске Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, војводе Живојина Мишића, да обиђе Хрватску у марту 1919. године, како би се лично обавестио о тамошњој политичкој ситуацији. После обиласка Загреба, Карловца, Огулина, Госпића, Глине, Сиска,

Вараждина и Ријеке, војвода Мишић је био дубоко разочаран држањем хрватских политичара, и испуњен великом зебњом за сутрашњицу, уколико Србија остане са Хрватском у једној држави. То је рекао и самом краљу Александру:

»Из свега што сам видео и чуо, ја сам дубоко зажалио што смо се, на силу Бога, обмањивали некаквим идејама о братству и заједници. Сви они једнако мисле. То је свет за себе. Ма са каквим предлогом да се појавиш, ствар је пропала. Ништа се неће моћи учинити. То нису људи на чију се реч можеш ослонити. То је најодвратнија фукара на свету, која се не може зајазити ничим што би јој се понудило.«

На то ће краљ Александар:

»Војводо, што би требало чинити?«

Живојин Мишић одговара:

»Ја сам са тим рашчистио. Двоје нам као неминовно предстоји: потпуно се отцепити од њих, дати им државу, независну самоуправу, па нека ломе главу како знају«

»А границе?«, пита краљ Александар.

»Границе ће бити тамо где их ми повучемо, не онде где наше амбиције избијају на површину, него онде где историја и етнографија кажу, где кажу језик и обичаји, традиција и, најзад, где се сам народ по слободној вољи определи, па ће то бити право и богу драго.«

Тог часа заискрила је и српска несебичност, несвојствена високој политици. Краљ Александар констатује:

»То би Италијани оберучке прихватили. Ми бисмо тада Хрвате просто гурнули у наручје Талијанима.«

На то ће војвода Живојин Мишић:

»Нека им је са срећом. Нека се они Хрватима усреће. Ја сам дубоко уверен да се ми с њима нећемо усрећити. Ти су људи, сви одреда, прозирни као чаша, незајажљиви, и у таквој мери лажни и дволични да сумњам да на кугли земаљској има већих подлаца, превараната и саможивих људи... Не заборавите, Височанство, моје речи. Ако овако не поступите, сигуран сам да ћете се љуто кајати.«

Нажалост, чињенице нису пресуђивале у доношењу одлука којима ће се везивати и укрштати судбина два народа, као што су Срби и Хрвати.

Да Живојин Мишић није био чувени војсковођа него, рецимо, обичан и непознат човек, данас би му историја признавала звање непогрешног пророка. Он је сувише добро знао да се држава једног народа не ствара свакога дана. Срби су пет векова живели у ропству, и гинули су да би обновили своју државу. Балкански ратови и Први светски рат, пружили су Србима јединствену шансу да створе српску државу. Искусни војсковођа и ратник брзо уочава »обмањивање идејама о братству и заједници«. После свега, треба само поређати чињенице. Краља Александра убили су Хрвати. У Другом светском рату Хрвати су поклали милион Срба у Хрватској и БиХ. У рату од 1991. до 1995. пола милиона Срба је протерано са својих територија које су добровољно дариване Хрватској а на хиљаде је поубијано. Око десетак хиљада Срба дрежди на својим огњиштима, јер у »лијепој њиховој« живе у нељудским условима само зато што су Срби и што за сународнике имају Хрвате.

Период прве Југославије карактерисало је даље продубљивање нетрпељивости и сукоба на релацији Срби – Хрвати. О многим бурним догађајима из наведеног времена писали су бројни савременици, признати људи. У том периоду води се више него огорчена борба између оних који би да сачувају Југославију и оних који би по сваку цену да је разбију. Носилац борбе против постојања заједничке државе у којој живе Срби и Хрвати је Комунистичка партија Југославије. Она све тадашње проблеме Југославије своди на национално питање.

Период од 1919. до 1941. године показао је да је Југославија држава која нема реалних услова за делотворно функционисање. То је време у коме су они који су се залагали за Југославију учинили све што је било могуће за њен опстанак. У тој борби није се жалио труд и жртве. Кључни фактор који је онемогућавао опстанак Југославије били су односи Срба и Хрвата. У тим односима Хрвати су тражили своју државу кроз борбу за већа права од свих других народа који су живели у заједничкој држави. Срби су за Југославију јер се она, поред осталог, најављује и као њихова заштита од Хрвата. Као да Србе од Хрвата није могла да штити и Србија.

Постојање прве Југославије пропраћено је непрестаним сукобљавањима Хрвата, с једне и власти Југославије, с друге стране. Та власт је од стране хрватских сепаратиста и шовиниста упорно представљана као пристрасна одбрана Срба и њихових интереса. Никако није прихватана као власт заједничке државе, па отуд и злонамерно поистовећивање Југославије са Србијом и Србима у форми »великосрпског хегемонизма«. Неутемељеност прве Југославије као државе показала се у правој мери 1941. године. Агресију Немачке, Војска Краљевине Југославије је дочекала сасвим неспремна, што је био резултат нерешивих односа Срба и Хрвата кроз сво време њеног постојања. Хрвати ће немачку фашистичку војску дочекати као ослободиоца. Распаће се зато без отпора и борбе све јединице тадашње југословенске војске на територијама Хрватске, или ће хтењем Хрвата масовно пречи на страну Немаца. Хрвати ће одмах прогласити своју тзв Независну Државу Хрватску, која ће потом, за четири године свога постојања, ликвидирати милион Срба на њиховим огњиштима.

Постојање прве Југославије показало се, на драстичан начин, као промашај. Наметао се, самим тим, и логичан закључак: Југославија је могућа ако је не чине Срби и Хрвати. Могућа је и са Хрватима, али без Срба, или са Србима али без Хрвата. Југославија, дакле, није могућа ако су у њој Срби и Хрвати. То су се усудили да кажу поједини људи из врха Српске православне цркве, али су безочно уклоњени. Суштинску истину о првој Југославији прикрила је Комунистичка партија. У њеном концепту Србија је виђена без Косова, Македоније, делова Босне и Херцеговине, Војводине. Та партија је све време свога постојања Србију смештала само на територију некадашњег Београдског пашалука. Комунисти су у платформу своје борбе уградили познату крилатицу аустроугарске врхушке о »великосрпском хегемонизму«. Створена је тако фама о нерешеном националном питању у (првој) Југославији, јер су тобоже све нације и националне мањине биле потлачене од Срба. Тако је прва Југославија проглашена за националну тамницу свих, изузев Срба. Срби су следствено томе доживљавани као народ који је осталима одузео њихова национална права. Та монструозна констатација, као општеважећи став Комунистичке партије Југославије, потурана је касније као наводни став државе и њених грађана. То што су Хрвати масовно издали прву Југославију и учинили геноцид против Срба, замаскирано је тако што су сви Срби одреда окривљени за »хегемонизам«.

Када је 1941. прва Југославија окупирана, Комунистичка партија Југославије је имала све услове да једном заувек рашисти са »великосрпским хегемонизмом«. Било је довољно да се прихвати реалност – да више не постоји југословенска држава – и да се препусти сваком народу да се само за себе бори да преживи. Да се тако урадило, комунисти би сишли са историјске позорнице, па не би ни било услова за њихов долазак на власт. У таквим околностима само је српски народ био у позицији да пружа отпор окупацији и да сачува свој интегритет. Подлогу су чиниле традиције отпора који је пружан Турцима, а касније, Аустроугарима, Бугарима и Немцима. Ни један други народ до тог времена ништа значајније није урадио на плану своје националне еманципације и ослобођења од оних у чијем су ропству живели. Знали су то добро комунисти и те 1941. године. Без српског народа било је немогуће кренути у масован

отпор А Срби су били циљ истребљивачке политике не само Немаца у окупираној Србији, него и Хрвата и Италијана у Хрватској, Хрвата и муслимана у Босни и Херцеговини, Шиптара и Италијана на Косову, Бугара на просторима Македоније и југа Србије. Црногорци су делили судбину Срба у Црној Гори, у судару са италијанским фашистима.

Док је СССР шуровао са Немачком, склапајући пакт са Хитлером, Комунистичка партија Југославије је дисциплиновано подржавала све оно што је била линија Коминтерне (Комунистичке интернационале), која је, такође, у Србима видела оличење хегемонизма наметнутог осталим народима у Југославији. Али када је извршен »вероломни« напад фашистичке Немачке на »прву и једину земљу социјализма«, уследио је позив свим комунистичким партијама да дижу устанке и да организују покрете отпора против фашизма. Тај позив је уследио 21. јуна 1941. године, када је почела агресија Немачке на СССР. У том тренутку, Комунистичка партија Југославије ради оно што мора: одлучује се да позове народ на устанак. Жури да то уради прва у Европи, да се додвори Стаљину. Позив упућује већ 4. јула, иако нису извршене никакве припреме за устанак. Примарни циљ тог прогласа није судбина Југославије и слобода њених народа већ помоћ нападнутом СССР-у. Комунисти ће, аутоматски, »заборавити« своју борбу против било какве Југославије. Позвали су на устанак и отпор све народе Југославије, знајући поуздано да ће се неизоставно одазвати Срби и Црногорци. Остали народи биће зато »представљени« ретким појединцима, пре свега члановима КПЈ, за које је то била директива без поговора. Тако ће бити све до капитулације Италије, септембра 1943. године. Тек после тога, и други народи ће »похитати« у народноослободилачку војску која је, до тог времена, по саставу првенствено била српска. Међу борцима других народа наћи ће се и поприличан број оних који су од 1941. године служили окупатору, ратујући против народноослободилачке војске и вршећи геноцид над српским становништвом.

Пред крај рата, Комунистичка партија се морала суочити са чињеницом да су терет борбе и отпора фашизму у највећем делу поднели Срби борећи се несебично и за слободу свих осталих народа. Отуда је поновно оснивање Југославије могло објединити све Србе а уједно и заташкати хрватска зверства над Србима почињена ради стварања НДХ. То је био и једини начин да се Хрвати, као Хитлерови савезници и губитници, сачувају казне за геноцид. Зато ће, крајње прорачунато, крај рата и Хрвати дочекати у саставу нове – друге Југославије, која се, по комунистичкој директиви није смела ни по чему упоређивати са својом претходницом. Заувек (!) је проглашена државом »братства и јединства«, са »дефинитивно решеним националним питањем«, још током НОР-а (1941–1945. године).

У другој Југославији, притајени национализми »решеног« националног питања су, ипак, избијали на сцену. Комунисти су ради политичког баланса, све национализме изједначавали по опасностима. Тако су и народ-жртву, приморавали не само да прашта него и да ћути о хрватским злочинима. Отуда се ниједан скуп комуниста није могао одржати а да се не истакне и »национална равноправност« са »братством и јединством«, као заједничким тековинама НОБ. Комунисти су све време упозоравали народе Југославије на све могуће опасности које угрожавају националну равноправност, само једну никада нису помињали, а та је управо долазила од самих комуниста. Јер, комунисти су, својом »борбом« за националну равноправност, другу Југославију и довели до распада. Тиме су одужили дуг Коминтерни и остварили кључни програмски задатак Комунистичке партије Југославије из периода пре Другог светског рата«. И опет су српскохрватски односи представљали основу за све сукобе који су водили државу у распад.

Ни други национализми нису заостајали у борби за права »свога« народа: словеначки, муслимански, шиптарски, македонски, мађарски. Они ће се само окористити оним што су Хрвати и Срби истицали као аргументе у својој непомирљивости и немогућности да живе у заједничкој држави. Отуда је, практично и друга Југославија само потврдила исто оно што и прва. Да се сплетом разних околности баш 1991. године није »десила побуна у земљи« СФРЈ, она би се сигурно догодила неку годину касније. Фамозна »догађања народа« у држави са »решеним националним питањем«, изведена су у режији национал-комуниста.

РАЗГРАДЊА ДРЖАВЕ И ВОЈСКЕ И ЗЛОУПОТРЕБА И НАРОДА

Као и у случају са првом, распад друге Југославије није дошао само као резултат сепаратистичких тежњи појединих њених народа, већ и као последица бројних и снажних спољних утицаја и околности. На први поглед, Југославија је била затечена што се опаки сепаратистички талас почео ваљати са Алпа, из Словеније, а не из Хрватске, где је »одувек« тињао. Иако су Словенци своју сецесију остварили на јавној сцени и такорећи »легитимним средствима«, показаће се да је то био само начин да се окураже и остали. Уједно се испитивала одлучност и проверавала чврстина оних којима је било стало до Југославије. Словенци су на неки начин послужили и као димна завеса да се мање види оно што се кувало у Хрватској. А то што се тамо спремало, директно је ударило по Србима, тукући тако и Југославију.

Српски народ, масовно распрострањен на територијама авнојске Хрватске, био је физички угрожен и пре интервенције ЈНА у Словенији (јун-јул 1991).

После тога, као да је дат знак за свеопшти погром Срба. Тамо где су Срби чинили већинско становништво, морале су да их штите јединице ЈНА са простора на којима су лоциране где су били мањина, Срби су морали да се иселјавају и беже или су »једноставно« – нестајали. У западном делу касније створене Републике Српске Крајине (РСК) кључну улогу у заштити Срба имао је 9. корпус (Кнински). У источном делу (Источна Славонија, Западни Срем) заштиту је делом вршио 17. корпус (Тузлански). Српски живаљ у Западној Славонији и Подравини, одлуком политичког врха државе требало је да буде под заштитом 32. корпуса (Варајдинског) и 5. корпуса (Бањалучког).

После инсценираног истеривања Словеније из СФРЈ долази и до повлачења ЈНА из те отцепљене републике. Затим је дошло до крајње нетипичног рата између ЈНА и хрватске паравојске са унапред постављеним исходом. ЈНА није смела поразити и уништити хрватску паравојску. Није смела ни жестоко узвраћати на нападе, да не би до краја декуражирала ударну песницу сепаратиста. Њима је, опет, све било допуштено, нарочито против Срба. Шта год чинили, знали су да их опет неће стићи казна за поновљени геноцид и етничко чишћење. Тај рат се прво испољавао блокадом касарни ЈНА на просторима Хрватске, затим и борбеним дејствима која су на одређеним просторима достигала и размере операција оперативног значаја. Паравојска Хрватске стално је била у офанзиви, а ЈНА се, по наређењу врха државе и своје врховне команде редовно суздржавала. Бесомучна пропаганда против ЈНА, Србије и Срба, координирана из моћних западних центара, достигала је неслућене размере. Срби су сатанизовани и унапред осуђени иако су, с друге стране, вршени непрекидни напади на све што Србима припада на територији Хрватске. На исти начин »тучена« је и ЈНА. Трећу компоненту чине »примирја« која је Загреб тражио а нарочито кад год би ЈНА одлучније кренула у акцију, али их Хрватска никада није поштовала.

Југословенска народна армија ће се бројчано отањити самим чином одласка Словенаца и Хрвата из њених редова, али и пасивним односом других обавезника и

старешина, пре свега, несрпске националности. Борачки састав ЈНА чиниће практично само војници и војни обвезници српске и црногорске националности, и добровољци из редова Срба из Босне и Херцеговине и Хрватске. Смањено бројно стање тобоже ће се »поправљати« давањем сагласности да се образују и наоружавају поједине паравојне групе. Све те »југословенске« паравојске образоване су под окриљем влада Србије и Црне Горе. О томе није ништа јавно саопштано, јер су и паравојске свакојако употребљаване, зависно од тога са којим су циљем образоване.

Пропаганда Словеније и Хрватске, помоћна из одређених кругова западне Европе и САД, нападно је тврдила да је ЈНА трула и немоћна и да је поражена у Словенији. Чак јој се није признавао статус армије СФРЈ, него је оптуживана да је »српско-четничка«, да ратује за интерес Слободана Милошевића и »Велике Србије«. Поред осталог, ЈНА је оптуживана и да је »издала словеначки и хрватски народ«. Отуда је старешински кадар несрпске националности већим делом и похитао у редове војске (паравојске) свога народа. У посебну категорију могли би се сврстати они официри и подофицири несрпске националности који су искористили могућност да напусте ЈНА одласком у превремену пензију. Један број старешина је напуштао ЈНА и без могућности да се пензионише. Већина таквих, без икакве сметње и препреке, остаје и даље на просторима Србије и Црне Горе. Осим што су окренули леђа својој армији, многи су је и злурадо клеветали. Неспорна је и чињеница да је један број Хрвата, Муслимана, Словенаца и Македонаца остао у активној служби ЈНА (касније Војсци Југославије) али на мање значајним дужностима. Иако су предано били за СРЈ и за новопроглашену Војску Југославије, нажалост, већина таквих поистовећена је са издајницима и непожељним грађанима СРЈ. Сви официри несрпске националности, независно од њихове нове позиције, задржали су у Црној Гори и Србији станове које су откупили за мале паре.

Не тако мали број старешина несрпске националности деловао је и непријатељски (бављење шпијунажом, опструкцијама, ширењем пропаганде) према Југославији и њеној армији. Нажалост, све је то такорећи мирно посматрано од државе и војне организације. Затваране су очи и пред чињеницом да су на хиљаде породица војних лица протеране из Словеније и Хрватске и да су њихове станове, са свим иметком, присвајале новоосноване државе Хрватска и Словенија. Плиткост наведене политике осетиће се и после 1995. године. У Србији су без препрека станове продали чак и они официри који су се крвнички борили против Срба у БиХ и РСК, док су њихове колеге српске националности морали напустити станове у Словенији и Хрватској и остати без игде ичега.

Уместо да трговину војних лица некретнинама забране до постизања споразума на међудржавном нивоу, власти СРЈ, Србије и Црне Горе радиле су на штету својих држављана.

После повлачења из Словеније ЈНА је по свом преосталом саставу и модификованим циљевима које је требало да оствари, практично представљала армију Србије и Црне Горе. Тиме је и доведена у позицију да штити српски живаљ у Хрватској и Босни и Херцеговини, на оним просторима на којима су Срби чинили већинско становништво. Не може се порећи ни чињеница да је ЈНА, све до своје трансформације у Војску Југославије, делом штитила и Хрвате и Муслимане раздвајајући их на линијама додира између села и насеља.

Од ЈНА се тада захтевало да двоструко поступа. Јединицама које су биле у блокираним гарнизонима на територији Хрватске, налагала се пасивност. На нападе хрватске паравојске и јединица Министарства унутрашњих послова Хрватске, ЈНА није смела одговарати оружјем. Команде јединица имале су стриктна наређења да узвраћају ватром само кад војници и старешине у блокираним касарнама почну да трпе губитке.

О неким превентивним мерама није било ни говора, о офанзивни поготово. Политичким диктатом поштовала се легална власт у Хрватској која је добила изборе, а у суштини допуштено јој је да ради шта хоће, чиме су неповратно отворана врата сецесији.

На оним територијама Хрватске где су Срби чинили већинско становништво, и које су »виђене« у тзв. »суженој Југославији«, ЈНА је изводила офанзивна дејства, да »заокружи« нове границе. То је нарочито дошло до изражаја на просторима Источне Славоније, Западног Срема и Барање. Слично се очекивало и у Западној Славонији, али је ангажман ЈНА изостао због капитулације Вараждинског корпуса и недовољне активности 5. корпуса (Бањалучког). Због тога ће српски народ у Западној Славонији и Подравини доживети геноцид од хрватске паравојске.

Дејства ЈНА око Дубровника посебан су случај. Операцијом ЈНА на том простору није ништа »заокруживано« већ се желело само доћи до територија које би касније биле предмет ценкања када почну преговори о миру.

Развој догађаја у Босни и Херцеговини и Македонији, који се домино ефектом преносио из Словеније и Хрватске и на остале југословенске народе, још више ће »оголити« улогу ЈНА, лишавајући је атрибута који су је чинили југословенском, и армијом свих народа и народности СФРЈ. Као војска Србије и Црне Горе, ЈНА ће до свога нестанка, практично заокружити границе већине српских етничких простора. То ће се убрзо показати лошим решењем за Србе у Хрватској и Босни и Херцеговини јер ће, одласком и нестанком ЈНА, »заштићени« Срби остати без заштите. Да би се надокнадила заштитна улога ЈНА, кренуло се у закаснело образовање српских војски. Нажалост, није више било услова да се образује јединствена српска војска. То се могло урадити одмах после повлачења ЈНА из Словеније. Тада су за то постојали услови. У преговоре до којих би неминовно дошло, ступило би се са постојањем српске војске, која не би зависила од нестанка СФРЈ и признања Хрватске, Словеније и Босне и Херцеговине. Самим тим, она би била незаобилазан фактор и за међународну заједницу.

1.

У судбоносним данима за Социјалистичку Федеративну Републику Југославију, Срби као народ нису имали никакву националну визију па, према томе, ни заједничку платформу као основу за практично деловање. Расламсавање кризе наметало је у први план питање шта чинити. У условима када нема унапред утврђеног програма или договора као основе за деловање, неминовно се отварају могућности да се у пракси појављује више опција. То се и десило у времену кључања југословенске кризе, посебно у периоду 1989–1991, када је међу Србима преовлађивало неслагање и искључивост. То је »фаза« лидерског удварања и великих, небеских обећања како у Србији и Црној Гори, тако и међу Србима у Хрватској и Босни и Херцеговини. На једној страни биле су власти у Србији и Црној Гори, чија се визија сводила на оно што мисле и заступају Социјалистичка партија Србије и Демократска партија социјалиста Црне Горе. Те две партије су се иначе понашале тако као да је »српско питање« само њихова ствар. Пожурили су у јавност са паролем »Сви Срби у једној држави«. Ту своју опцију прогласили су не само као једино могућу, него и као једино исправну. Притом се није дубље анализирано стварно стање кризе нити су критички и објективно сагледани услови од којих зависи могућност реализације наведене идеје. Све друге оријентације и идеје, које су потицале од разних странака, група, институција или појединаца, игнорисане су и жестоко критиковане као штетне за српски народ.

Социјалистичка партија Србије и Демократска партија социјалиста Црне Горе нису дозвољавале да скупштине те две републике воде расправу о положају Срба у

кризи која је харала југословенским просторима. У хаосу који је владао, и у борби да се домогну власти, новостворене странке нису се либиле да и у таквим стварима »лове у мутном«. У првом плану био је циљ да се освоји власт, па су зато и сва средства сматрана оправданим. Тек у другом плану била је борба за јединствен интерес Срба на просторима државе која се рушила. У стратегији њихове борбе, предвиђено је да тек после освајања и учвршћивања на власти дође на дневни ред политика која би била у интересу и Срба преко Дрине. Док год траје борба за власт, Срби преко Дрине, и за једне и за друге само су средство за очување или јачање сопствених водећих позиција. Свако је у тој игри радио оно што је могао, а највеће могућности биле су на располагању странкама на власти, што значи легалним органима власти. Полазећи од сопствених интереса, иступали су са таквом политиком која је хтења и интерес Срба преко Дрине поистовећивала са циљевима Социјалистичке партије Србије и Демократске партије социјалиста Црне Горе. Да би се одржале на власти, те две партије су тврдили како је слобода Срба преко Дрине једино могућа ако се сви Срби нађу у једној држави. Зато међу Србима преко Дрине није ни смело бити на власти оних који нису за такву опцију. Међу свеколиким Србима, ма где живели, стварано је уверење да су Србија и Црна Гора истински гарант слободе Срба преко Дрине. Тако је створена једина опција за коју се могу и морају залагати сви Срби. Све друге могућности аутоматски су искључене и проглашаване су као штетне. Показаће се убрзо да је, у ствари, било најбитније да сви Срби само потпадну под једну те исту власт и да јој дају неограничено поверење.

Власт у Србији демонстрира ту своју политику тако што утиче да се ЈНА употребљава на начин који заварава како прекодринске Србе, тако и Србе и Црногорце у Србији и Црној Гори. Југословенској народној армији се намеће пасивна улога у акцијама којима се могао спречити распад државе. Зато ЈНА и не добија задатак да задржава Словенију у југословенској држави. У тој игри намерно се вуку нереални потези па се зато у Словенију и шаље само око 2.000 војника, да »приморају« Словенце да остану у Југославији. У суштини, власти их само жртвују, да би омогућили Словенији да на своју руку напусти југословенску државу. Истурањем 2.000 војника с намером да испровоцирају сепаратисте словеначке врхушке, требало је уједно и свету показати како Словенија неће Југославију, и да то своје опредељење потврђује оружаном акцијом против ЈНА, као војске која представља југословенску државу. Следи, затим, сценарио са повлачењем ЈНА из Словеније. Тиме практично нестаје и Југославија.

Власти у Србији и Црној Гори залажу се за неку нову Југославију, у којој виде Босну и Херцеговину, Македонију и делове Хрватске са већинским српским становништвом. И таквој Југославији потребна је »заједничка« војска, а то је опет ЈНА, или оно што је од ње остало. Њој се зато и намеће задатак да се пасивно бори на територијама Хрватске. Првенствено се од ЈНА захтева да раздваја Србе и Хрвате на границама делова Хрватске са већинским српским народом. Ти остали делови Хрватске и кад би хтели, не би могли у »нову« Југославију. Зато од ЈНА и није тражено да победи Хрватску. ЈНА је наложено да се не супротставља хрватској паравојсци у оним деловима Хрватске који треба да остану ван граница »нове« Југославије. Зато су и биле прихватљиве свакојаке жртве. Да је требало, и други су могли да доживе судбину Вараждинског корпуса. Међутим, сасвим је другачија улога ЈНА на просторима који су »морали остати у новој Југославији«. То доказује пример рушења Вуковара и понашања ЈНА у Источној Славонији, Западном Срему и Барањи.

Власт Србије и Црне Горе је процењивала да за задржавање територија Хрватске са већинским српским становништвом није потребна мобилизација, нити да је упутно проглашавање ратног стања. Тиме се бранила и теза да Србија и Црна Гора »нису у

рату«, иако су свакодневно сахрањивани војници ЈНА пореклом из Србије и Црне Горе, јер су гинули на просторима предвиђеним да »уђу« у нову Југославију. Међутим, околности се мењају јер међународни фактор прелази у све активнију позицију па се и апетити власти смањују. Слободан Милошевић више ниједанпут неће поменути да сви Срби треба да живе у једној држави. Прихвата се без отпора и одлука македонских власти да граде сопствену државу, па се ЈНА »извлачи« и са њених територија. Ни у Босни и Херцеговини догађаји не иду по замисли официјелне српске политике. Када је постало очигледно да (цела) Босна и Херцеговина неће ући у »нову« Југославију, Фрањо Туђман и Слободан Милошевић праве договор о подели те Републике. Од Срба у Босни тражи се да оснују сопствену државу, која ће својом војском покрити што већи део БиХ, да би се у наредној етапи прикључили »новој« Југославији. То опредељује и даљу судбину ЈНА у Босни и Херцеговини. Зато техника, наоружање и инфраструктура већим делом остају у новоствореној држави Срба преко Дрине. Сви Срби припадници ЈНА рођени у БиХ, аутоматски остају у војсци српске државе преко Дрине, али и други ако то желе. Истоветна је ситуација и са државом Срба на просторима авнојске Хрватске.

Даљи ток догађаја био је тако, бар за неко време, дефинисан. Две нове српске државе, под хитно, образују своје војске. Остали припадници ЈНА извлаче се у Србију и Црну Гору, где је преименовањем ЈНА створена Војска Југославије. »Нова« Југославија, у коју су ушле Србија и Црна Гора, рачуна да ће јој се убрзо прикључити и обе српске државе преко Дрине. То наравно, није Југославија из оне првобитне замисли – какву је пројектовала власт у Србији и Црној Гори. Пред народ је требало истурити кривца. Официјелна власт је за све неостварено окривила ЈНА. Поведена је срамна и немилосрдна кампања анатемисања официјерског кадра. У прво време им је приписивана издаја, а после тога кукавичлук и неспособност. Те квалификације приписују се већини официјерског кадра. На грешке и промашаје у политици, не сме се ни помислити. Официри имају ћутке све да истрпе. Ако би и покушали да се бране, то би било жигосано као мешање у политику, а то је нешто у чему војници не могу учествовати. Тако је и створена подлога за масовна пензионисања, при чему није поштован закон нити било какви признати критеријуми. Властима није било довољно да се из ЈНА удаље неки стварни кривци за одређене војне поразе и промашаје. Морали су бити склоњени и ућуткани и сви они који би могли указати на суноврат једне политике која је главни кривац за суштинске српске промашаје, и неостваривање »нове« Југославије по концепту политике Слободана Милошевића.

Актуелна власт је налагала да се ствара убеђење како терет неуспеха и кривице треба да падне само на леђа ЈНА. У прилог општој сатанизацији официра ЈНА иде и пројектовани начин писања о појединим официрима са позитивним учинком. Они су »ретки изузеци«, уз »чудно« и »невиђено« разликовање од официра ЈНА у целини. На цени су били само они официри који су хтели да се »ушлихтују«, па су из каријеристичких разлога говорили у прилог политике која је била на сцени. Међу таквима је било и официра оптерећених национализмом, али то критичарима ЈНА није сметало, иако су уместо националне државе »градили« грађанску. Недостатак »правих« официра омогућавао је проглашавање самоофицира, па су зато олако дељени чиновни. У производњи »правих« официра учествовали су и они који ни по ком основу нису имали право да се тиме баве. Све је било могуће, а та категорија »официра« добијала је задатак да носи барјак клеветања осталих активних војних старешина, првенствено оних који нису тек тако савијали главу. Отуда су припадници паравојски уједно били и најзагриженији нападачи на официјерски кор ЈНА, као и поједини, па чак и истакнути функционери Министарства унутрашњих послова Србије. С тим се наставило и кад је нестала ЈНА. Официрима се прилазило крајње негативистички, и не само да су

проглашавани за издајнике из времена постојања ЈНА, него су третирани и као издајници у будућности. Поред осталог и зато што су знали и упозоравали на погрешно баратање војском, играње ратом и судбинама народа. Зато су по угледу на матицу, и у два новоствореним српским државама фаворизовани и прихватани само официри ћутолози. Јер, ћутање је поистовећено са »небављењем политиком«. Ма шта проговорио и из своје надлежности, ако то није било по вољи неког из политике, такав официр је упозораван и удаљаван, не само са положаја, него и из војне организације. Таква пракса је достигла врхунац у српским војскама преко Дрине, а последице су биле катастрофалне. Смењивани су и прогоњени и најистакнутији официри, али не због ратних резултата, већ због »језика«.

Ни водеће странке српске опозиције нису биле благородне ни према Србима с оне стране Дрине. Радикали др Војислава Шешеља и Српски покрет обнове Вука Драшковића, тражиће подршку бирачког тела у Србији преко политике која је »спасавала« Србе преко Дрине. Обећавана је »Велика Србија«, уместо »државе у којој ће сви Срби »живети заједно«. Није било тешко да се закључи како нема шансе за победу политика која је »спасавала« Србе преко Дрине онако како су то најављивали Шешељ и Драшковић. Њима је једино било важно да као »спасиоци« српског народа добију који глас више од Срба у Србији. Неодговорно разметање било је омогућено и тиме што није постојао никакав програм о заједничким циљевима борбе Срба за опстанак. Да је постојао такав програм, био би аутоматски искључен примитивни радикализам и све оно што је немогуће, јер је нереално. Привид о постојању велике бриге за Србе преко Дрине, изродиће касније несагледиве последице.

Други корак официјелне власти Србије и Црне Горе била је политика »апсолутне подршке Србима преко Дрине« да изграде своје српске државе, које би се у повољном тренутку укључиле у Савезну Републику Југославију. У том циљу, српским државама преко Дрине из Београда се гарантује одбрана за случај радикалне агресије од било кога, поготову од хрватске и муслиманске војске, Тражи се безусловно веровање у обећања из матице. Свака сумња је равна издаји и антисрпској политици. Отуда је и недопустиво било какво самостално одлучивање. Све се мора радити искључиво по инструкцијама официјелних власти из Београда.

Руководства Републике Српске Крајине убрзо ће увидети одступања и несклад између оног што се тражи и оног што је обећано. Покушај да се на тај несклад укаже, покренуће читав репресивни механизам власти у Србији. Биће смењена једна крајишка власт и доведена друга, лојална Слободану Милошевићу. Кад и нова власт убрзо постане свесна непринципијелне политике Слободана Милошевића према Србима преко Дрине, схватиће да нема куди

Оно што је Слободан Милошевић успео да наметне РСК није, међутим, могло да прође у Републици Српској. Ауторитет др Радована Караџића и његове Српске демократске странке био је несавладив за официјелну власт у матици Србији. Власт у Републици Српској благовремено је учила одступања Слободана Милошевића од обећања која је раније давао. Отпор самовлашћу Београда био је организован и јак па је Милошевић тактизирао, у страху да Срби у Србији не спознају његово врдање, које је привремено уграђивао у »основе српске политике«. Отуда се он и одлучује за блокаду на Дрини, затим уводи режим санкција гори од свих оних које су дотад уведене према СРЈ од света. Покушава и да смењује власт, али Република Српска је била у знатно другачијој позицији него РС Крајина. Зато Милошевић ствара раздор између државног и војног руководства РС. У таквим околностима ни друга страна не седи скрштених руку па долази до оптужби и учесталих контаката између Пала и Книна. Ипак, Книн само прећутно осуђује блокаду на Дрини, иако га Пале уверавају да ће га власти у

Србији и СРЈ – издати. Тако подвојени и разједињени, Срби ће чврсто корачати ка трагедији.

2.

Оне политичке снаге које су рушиле и разбијале Југославију, очигледно ће још неко време бити на сцени. Пре изнуђеног »миротворства«, исти људи били су предводници националних стада и подстрекачи крвавих ратова. Из оружаних сукоба са десетинама хиљада жртава, такве политике и политичари изашли су као »победници«. Онда су лицемерно и понаособ дали »пресудан« допринос потписивању Дејтонског споразума. За огромне људске и материјалне жртве на сваком домаћем терену крива је »она друга страна«. »Чачкања« о кривцима су непожељна а истина о одговорности не сме да закорачи у домаћу јавност. Посебно је деликатно питање да ли се у исту раван могу ставити »победничке« власти у свим новоствореним државама бивше Југославије, са својим кључним људима. Кривци су и међу предводницима новог светског поретка, затим бројни страни фактори, међу којима су Европска заједница, Савет безбедности. Знају се и државе које је огољени интерес мотивисао да потпомогну разградњу и разбијање СФРЈ.

Како су се разне политике бориле за »мирно« решење кризе на просторима бивше Југославије најбоље се може просуђивати из »игара« које су вођене са Србима. На макро плану, борба је водена против Срба као већинског народа у СФРЈ, а на микро плану, на удару су се нашли Срби из Хрватске и Срби у Босни и Херцеговини. Сценарио је подразумевао такву политику која ће, по сваку цену, онемогућавати јединствен наступ Срба у борби за своје националне интересе. Требало је зато супротставити Србе једне другима. Док се они међусобно буду гложили и разрачунавали, сценаристи ће неизоставно помагати оне чија ће политика водити Србе у неповрат.

Политика Фрање Туђмана имала је за циљ да претњама и силом примора Србе у Хрватској да се поставе непријатељски према Србима у Србији. Зато је од њих тражено и да прихвате и трпе усташтво. Никога није бринуло што то Срби, као народ, нису могли прихватити. Неприхватање је узимано као повод за прогон Срба из Хрватске. Наступајући по прецизном сценарију и уз асистенцију страних помагача, Хрватска је мобилисала своју и светску јавност за подршку својим сепаратистичким захтевима, оптужујући Србе. Срби су, малтене, проглашени за кривце свих недаћа Европе. У први план је истицана тобоже српска »кривица« за избијање Првог светског рата. На то је онда калемљен »великосрпски хегемонизам«, тобожње тлачење Хрвата и других несрпских народа у првој и другој Југославији. Опробани механизам притисака и прогона Срба у Хрватској је почео да даје резултате. Пред крај 1990. године, Срби ће у Хрватској бити »изјурени« и из Устава те републике. Тешка неизвесност почела је да притиска сваког Србина у Хрватској. Сећање на усташка зверства и покоље у периоду од 1941-1945. године оживела су преко ноћи.

Хрватска демократска заједница и њен челник Фрањо Туђман, уједно и предводник Хрватске, нескривено желе да што више Срба крене у Србију са својих вековних огњишта, како би његов усташки покрет мање убијао. Насупрот томе, политика »крњег« Председништва СФРЈ, и Слободана Милошевића, желели су да отежају позицију хрватског сепаратизма стварањем услова да се рушење југословенске државе дочека са »Свим Србима у једној држави«. У остварење таквог циља »крњег« Председништва СФРЈ и Слободана Милошевића није се хтело ићи образовањем српске војске, већ употребом Југословенске народне армије као заједничке војске државе која је била у рушењу. Ради помоћи Југословенској народној армији, требало је побунити

Србе на просторима Хрватске првенствено тамо где чине већинско становништво. Зато и следи позив на побуну и подршку јединицама ЈНА. Тако су Срби у Хрватској и доведени у позицију да немају никаквог избора. Приморани су да устају у одбрану голих живота, верујући да ће их ЈНА заштитити на њиховим вековним огњиштима. Гаранцију виде у Србима из Србије и у речима Слободана Милошевића. А кад се једном узму пушке у руке, више се нема куд. Док Срби у Хрватској, уз огромне људске и материјалне жртве, чувају своја вековна огњишта, »крње« Председништво СФРЈ и Слободан Милошевић, суочени са могућим казним потезима света вуку и такве потезе којима се Срби на ослобођеним територијама Хрватске претварају у народ за поткусуривање. Уосталом, о њиховој судбини се одлучује у Београду, Загребу, Бриселу, Женеви, Њујорку. Они се ништа не питају. За њих су резервисана »обећања«, »објашњења«, »гаранције«. Зато Фрањо Туђман »побуну« Срба користи да једном заувек протера »непоћудне елементе« из Хрватске. Слободан Милошевић, користи Србе у Хрватској као средство да се са што мање последица извуче из »каше« коју је и сам закувавао. Притом прећуткује ауторство над политиком која је Србе дигла на устанак, да би »сви живели у једној држави«.

Први али пресудан корак за издају Срба у Крајини учињен је позивањем Уједињених нација да се, посредством мировних снага, укључе у решавање југословенске кризе.

ВЕНСОВ ПЛАН – ПРЕСУДНА ПРЕВАРА

Праву истину о тзв. Венсовом плану шира јавност, посебно грађани Србије и Црне Горе, као и Срби у Хрватској и Босни и Херцеговини, ни до данашњег дана не знају. У време усвајања те мировне операције Уједињених нација у Југославији, чак су и њене главне одреднице скриване од јавности.

У суштини, Венсов план је представљао модус за разоружање »побуњених« Срба у Хрватској и њихову интеграцију у Туђманову државу у својству грађана другог реда! Кључни предуслов за такве циљеве је био да се Југословенска народна армија удаљи са простора Хрватске. Затим да се искључи било какав утицај тадашње СФРЈ, а посебно Србије и Црне Горе на ток догађаја који ће уследити у односима Туђманове државе и Срба – житеља на територијама Републике Хрватске. За такав план се мимо сваких очекивања, и сасвим изванредно, заложило и »крње« Председништво СФРЈ, укључујући Слободана Милошевића и Момира Булатовића. Њихов однос према Венсовом плану, укључујући све последице по судбину Срба из Хрватске, био је њихов први невољни корак »миротвораца«. Своје премеће у »миротворце«, од тог часа па надаље, доказиваће на штету унесрећеног српског народа кад год су били под жестоким страним притисцима. Уз »штап« је, наравно, ишла и »шаргарепа«. Зато су двојако награђивани (!). Прво им је гарантовано да Србија и Црна Гора неће бити бомбардоване, затим да је Косово искључиво унутрашњи проблем Србије и Савезне Републике Југославије што ће рећи да се Запад (наводно) неће мешати у тај запуштени и тешко решив проблем. А као друго, проглашавани су за најважније и незаобилазне борце за мир на просторима бивше Југославије. Та »незаобилазност« се првенствено односила на Слободана Милошевића.

1.

Из више разлога неопходно је указати на основне оквире те мировне операције Уједињених нација у Југославији. План те операције је направљен крајем 1991. године, као привремени договор, са циљем да се створе услови за мир и безбедност. Мир и

безбедност би затим требало да буду неопходан услов за преговоре о свеобухватном решењу југословенске кризе. И на крају та операција није требало да прејудуцира исход преговора који ће уследити.

Мировну операцију организује Савет безбедности по препорукама генералног секретара Уједињених нација. Операција подразумева и обезбеђује активну улогу свих ангажованих страна у сукобу, што значи и Југословенске народне армије, и СФРЈ. Снаге Организације Уједињених нација чини војно полицијско особље које добровољно дају државе укључене у мировну операцију. Предвиђено је да сви припадници мировне операције буду под оперативном командом генералног секретара Уједињених нација. То значи да припадници мировне операције не могу примати оперативна наређења од (својих) националних власти. Усвојени концепт предвиђао је да се посматрачка војска и полиција Уједињених нација постави у одређеним областима у Хрватској. Те области су означене као »заштићене области Уједињених нација«.

Битну одредницу те мировне операције чинила је и одредба о позицији и улози ЈНА. Тек пошто трупе Уједињених нација преузму комплетну одговорност у запоседнутој зони, све снаге ЈНА, размештене у том подручју треба да се преместе изван Хрватске. Планом операције је изричито предвиђено да се из наведених зона« повуку све јединице и припадници Хрватске националне гарде, као и све јединице Територијалне одбране (ТО) и особе које не живе у тим заштићеним областима Уједињених нација. У складу са тим, све јединице ТО и особље које базира у заштићеним областима требало је распустити и демобилисати.

Распуштање је подразумевало привремено расформирање командних структура јединица. Демобилизација је подразумевала да припадници Територијалне одбране и добровољци престану да носе униформе или оружје, мада би и даље могли бити плаћани од стране локалних власти. Предвиђено је да се све паравојне и нерегуларне или добровољачке јединице или појединци повуку из заштићених зона или распусте и демобилишу. Срби у Републици Српској Крајини имали би само локалне полицијске снаге.

План мировне операције усвојен је на бази договора у Женеви 23. новембра 1991. године, и предвиђао је безуслован прекид ватре. Потписао га је и Слободан Милошевић, као председник Србије, али и генерал Вељко Кадјевић, као представник ЈНА. Планом је предвиђено да се Срби у Републици Српској Крајини разоружају, што је требало да послужи као гаранција да неће нарушавати договорени безусловни прекид ватре. Њихову безбедност од напада хрватских паравојски гарантовале су Уједињене нације и Југословенска народна армија, односно »крње« Председништво СФРЈ, које је и послало позив Савету безбедности за упућивање мировних снага на просторе Југославије. Руководство Срба у Крајини и народ, највише су веровали у гаранцију Слободана Милошевића, као потписника договора о безусловном прекиду ватре.

По усвајању плана мировне операције, и на бази тог плана, 2. јануара 1992. године у Сарајеву ће бити потписан уговор о безусловном прекиду ватре на просторима Хрватске. Уговор су потписале три стране: у име Хрвата – министар одбране Гојко Шушак, у име међународне заједнице – као покровитељ Сајрус Р. Венс, а у име СФРЈ и ЈНА – генерал Андрија Рашета. По овом уговору, права Срба на ослобођеним просторима Хрватске гарантовали су »крње« Председништво СФРЈ и ЈНА. Уговор се, нажалост, није бавио проблемима до којих би могло доћи већ слућеним нестанком СФРЈ и њене ЈНА. Чињеница је такође да у уговор нису уграђене никакве обавезе Србије и Црне Горе. Нема ничег ни о евентуалним обавезама нове Југославије коју би образовале Србија и Црна Гора. Превид или катастрофична одступница, питање је које би тек требало изучити.

2.

Како се приближавало време доласка војних и полицијских снага Уједињених нација, руководству Републике Српске Крајине било је јасно да се ситуација на просторима Југославије драстично мења у односу на време када је усвојен Венсов план. Кључна промена била је у чињеници да је Хрватска, у међувремену постала међународно призната држава и чланица Уједињених нација. Поред тога, наслућивала се и судбина остатка СФРЈ и ЈНА. Због тих новонасталих околности по оцени власти Републике Српске Крајине, требало је Венсов план пре примене допунити одређеним новим гаранцијама иза којих би требало да стоје, пре свега, Србија и Црна Гора. Покушај договора са »крњим« Председништвом СФРЈ и Слободаном Милошевићем није дао резултате. На делу је било очигледно узмицање од ризичних обавеза.

Председништво СФРЈ заказује расправу о »Актуелном питању везаном за ангажовање мировних снага Уједињених нација у Југославији«, која је одржана 31. јануара и 1. и 2. фебруара 1992. године. На седници је било двадесет седам учесника (чланови Председништва и највиши функционери федерације, као и функционери република Србије и Црне Горе, представници Босне и Херцеговине који су још сарађивали са Председништвом и представницима српских крајина). Било је више него запажено одсуство Слободана Милошевића. Потпредседник Председништва СФРЈ Бранко Костић је неприсуствовање Милошевића образложио изјавом да ће »Милошевић два дана, из здравствених разлога, бити ван радних активности«. За Момира Булатовића председника Председништва Црне Горе речено је да одсуствује због грипа. Кључни 'миротворци' и гаранти напрасно су се разболели, само на дан-два, када је требало усагласити разлике у ставовима по питањима доласка мировних снага Уједињених нација у Југославију. А разлике су биле велике и – непремостиве. Београдски концепт са елементима одступнице није прихватало руководство Републике Српске Крајине. У јавности је већ било познато неслагање између председника Србије и председника Републике Српске Крајине по питањима ангажовања мировних снага. Зато седници Председништва СФРЈ и не присуствују Слободан Милошевић и Момир Булатовић, уз саопштење да су »болесни«. Неспорно је, међутим, да су они били учесници свих преговора са међународним факторима, укључујући и договор о довођењу мировних снага у Југославију. Пошто су, практично, Милошевић и Булатовић све одлучили, задатак Председништва СФРЈ и војног врха био је да »сломе« и приморају Милана Бабића да прихвати договорено или да се повуче са дужности председника Републике Српске Крајине.

Ток даљих преговора са међународним факторима одвијао се на релацији Србија и Црна Гора на једној страни и Хрватска на другој. Са нивоа федерације у преговорима је учествовао војни врх, који је на неуобичајен начин представљао Председништво СФРЈ. Из преговора су били искључени представници Републике Српске Крајине и сви остали фактори федерације. Србија, Црна Гора и ЈНА иступиле су јединствено, по унапред усаглашеним ставовима. Суштина проблема била је у чињеници што је Хрватска сада као држава, изненада и за Србе неочекивано призната у авнојевским границама. Добила је тиме право да српско питање решава тако што ће све учинити да би нестала РСК. Срби су, опет дошли у исту позицију у каквој су били када су се побунили против хрватског усташки оријентисаног руководства. Други крупан проблем представљао је непризнати статус СФРЈ. Тиме је и судбина ЈНА била запечаћена и парализана у случају неповољног развоја догађаја између Хрватске и РСК.

Руководство РСК је с правом тражило да се пре доласка мировних снага прецизирају нејасноће из Венсовог плана, односно да се предупредне последице до којих

би могло доћи због признавања Хрватске и очекиваног нестанка СФРЈ. На сва аргументована упозорења председника РСК Милана Бабића, одговарано је претњама и објашњењима која су била произвољна и нетачна. Бранко Костић и Борисав Јовић иступали су на такав начин у име Председништва СФРЈ, Србије и Црне Горе, а у име ЈНА генерал Благоје Ацић. Да баш не кажу како с тим неће више ништа да имају као битан аргумент наводили су да у Републици Српској Крајини постоји изабрана власт, и да се она мора респектовати, прећуткујући чињеницу да је у међународним оквирима нико није признавао. Костић и Јовић су само понављали исту причу: да Председништво и СФР Југославија гарантују да РСК неће бити изиграна и да се план не мора кориговати. А што већ сутра неће бити тог председништва ни СФРЈ, они нису хтели да »гатају у пасуљ«. Нажалост, време ће убрзо показати да су страховања руководства РСК била сасвим основана. Само после неколико месеци нестаће СФРЈ и угасиће се ЈНА. Тако ће нестати и главни гаранти безбедности РСК. Новостворена држава СРЈ у свом Уставу неће отворити баш никакве могућности да штити српски народ у РСК (и ван Србије и Црне Горе).

У суштини, »крњек« Председништво СФРЈ, војни врх и председници Србије и Црне Горе само су се неодговорно и недолично понашали, јер су почели да узмичу од сопствене политике, суочени са великим ризицима. Знали су добро да се нестанком ЈНА и СФРЈ гасе све формалне гаранције према Србима у РСК што им је за почетак било довољно. Они, тобоже, сасвим искрено и поуздано верују да ће Уједињене нације урадити оно што евентуално неће моћи ЈНА и СФРЈ. Отуда је пораз (!) Милана Бабића само значио недвосмислену најаву да је српски народ у РСК пуштен низ воду од стране Председништва СФРЈ, ЈНА и руководства Србије и Црне Горе. Они који су позвали и дигли српски народ на устанак, схватили су да то пред светом неће проћи. Такав начин извлачења из ватре коју су сами потпалили, независно од судбине народа у РСК, остављао им је прилику и могућност да још маневришу на »домаћем« терену. Стварање треће Југославије са онима који желе да живе у њој, укључујући и РСК, сада је подразумевало да се мора ући у рат и водити га до коначне победе. Цену те авантуре морали су платити сви прекодрински Срби, јер Србија и Црна Гора нису хтеле у рат на директан начин. Да се то јавно признало и да се трагало за решењем које би Србима у Хрватској обезбедило минимум сигурности, српска несрећа би била знатно мања. Али, званична политика СРЈ, Србије и Црне Горе није ни тада ни свих ових година имала снаге да призна промашаје према Србима на просторима Хрватске и Босне и Херцеговине. Отуда је, у страху од одговорности, изостало и суочавање са последицама. То важи и за војни врх, који је заступао исте ставове као Председништво СФРЈ и председници Србије и Црне Горе. Цинична је и тадашња тврдња војног врха да је ЈНА »мирним путем« спречила геноцид над Србима и да је онемогућила грађански рат, а он је практично трајао већ годину дана. Једну наопаку политику убрзано је приводио крају генерал Благоје Ацић, као начелник Генералштаба оружаних снага и вршилац дужности министра одбране СФРЈ, а о потоњим поразима морају се изрећи још адекватније оцене.

Слободан Милошевић није допуштао ни трунку сумње у исправност »зацртане« политике, нити у своју »непогрешивост«. Због тога је морао имати своје људе и на кључним дужностима у власти Републике Српске Крајине. Зато ће Милан Бабић преко ноћи остати само председник странке на власти, а не и председник Републике. Постављају се, диктатом из Београда, искључиво Милошевићеви људи – Милан Мартић, као председник РСК и Борисав Микелић за премијера. Притом ће Милошевић и завадити Србе у Републици Српској Крајини. Једни ће водити политику свога идола Милошевића, а остали Срби биће сатерани у мишју рупу и третирани као људи који нису за мирно решење проблема. Милошевићевци су махали тиме да је сада Војска

Југославије преузела, тобоже аутоматски, обавезе ЈНА према Србима у Крајини и да матица, мајка Србија, неће ни по коју цену дозволити рат Хрватске против Срба у Крајини. Њима су била довољна »уверавања из Београда« и конкретне привилегије поклоњене им власти. За Србију која није у рату, имао је ко ратовати.

3.

У Републици Српској Крајини, у мају и јуну 1992. године, све се одвијало по захтевима Венсовог плана и препорукама Слободана Милошевића. Расформирањем ЈНА, односно њеним трансформисањем у Војску Југославије, и повлачењем на територију Србије и Црне Горе, Крајина је практично остала без војске. Јединице територијалне одбране одбројавале су дане до предаје наоружања у складу са захтевима Венсовог плана. Чекало се само да се на линији додира са Хрватском војском размести мировне снаге Уједињених нација (Унпрофор).

Било је предвиђено да се раздвајање изврши између 22. и 25. јуна, и припреме су биле у току. Војни обвезници из Републике Српске Крајине, као и већина грађана, повлачење ЈНА су схватили као издају и осећали су се превареним. Почела су бекства према Србији, понајвише младића у најбољим годинама, а Крајина је остајала »на цедилу«. Све илузије су пале у воду када је ЈНА, ускоро без речи објашњења, преко Босне отишла у Србији. У тако тешкој ситуацији по Србе, представници међународне заједнице понашали су се као да су имали мандат да раде само за хрватску страну. Као да су се трудили да ништа не виде. На провоцирање усташке војске гледали су благонаклоно и са нескривеним разумевањем. На протесте Срба углавном су ћутали. Хрватска као да је, а вероватно и јесте, добила миг да крши преузете обавезе из Венсовог плана. Њена оружана сила радила је шта је хтела и непрекидно је оптуживала »побуњене« Србе.

Није прошло ни месец дана од повлачења ЈНА из Крајине а Хрватска војска је 21. јуна 1992. године кренула у напад на Миљевачки плато. У општем метежу који је владао у Крајини, напад су лако извели. Учинили су то пре него што су снаге Унпрофора запоселе линију раздвајања између Срба и Хрвата. Касније ће се сазнати да је агресија Хрватске војске на Миљевачки плато припремана у дужем временском периоду. Било је предвиђено да се изведе одмах по одступању ЈНА, а пре извршеног раздвајања. Агресијом на Миљевачки плато Хрватска је желела да постигне више циљева. У првом – да се хрватском народу покаже како потписивање Венсовог плана не значи било какво одрицање за Хрватску. Затим Унпрофору и Европској заједници ставља се на знање да Хрватска неће уважавати ништа што није њен интерес. Том војном акцијом Хрватска је уједно тестирала и Савет безбедности – како ће се понашати ако Хрвати агресијом »узимају« оно што не могу добити преговорима. Напослетку, била је то и провера како ће реаговати Војска Југославије и Слободан Милошевић.

Агресија је почела 21. јуна 1992. године у 4.30 часова. Претходног дана, међу грађане хрватске националности у селима на Миљевачком платоу, убачено је људство једног батаљона војних и цивилних полицајаца. До почетка напада, прикупили су многе податке од значаја за предстојећу агресију. После поноћи, то исто људство је запосело важније објекте на правцу напада. Затим су наступиле 113. и 142. бригада Хрватске војске на правцу Шибеник – Дрниш – Кистање. Дошло је до једновременог удара по снагама српске територијалне одбране у селима Кључ, Каочине, Криновци, Ширитовци и Бричтари. До 11 часова Хрвати су овладели простором око 40 квадратних километара, после чега је прекинут напад. Јединице српске територијалне одбране и грађани српске националности на Миљевачком платоу претрпели су велике губитке.

Подаци о погинулим, заробљеним и несталим Србима дуго су прикривани. Више од годину дана трајало је утврђивање правог стања. У току краткотрајне агресије усташка војска је чак и стрељала, по кратком поступку. Убијани су сви који нису успели да побегну. Хрватска је званично тврдила да је у селима која су њихови војници »ослободили« нађено 50 погинулих Срба и да их у заробљеништву има 143. Српска страна је тврдила да је у борбама за Миљевачки плато изгубила 123 војника. Каснијим прикупљањем података, утврђено је да је у борбама за Миљевачки плато погинуло 90 Срба а идентификовано их је само 50.

Реакција српске стране на агресију и окупирање била је спора и неефикасна. Објављена мобилизација за ослобађање окупираног Миљевачког платоа само делимично је успела. Неколико наређења о противудару остала су мртво слово на папиру па су Срби морали да прихвате примирје и да се задовоље само одлуком Савета безбедности о осуди Хрватске. Тако је агресија на Миљевачки плато само показала и најочигледније разоткрила безвредност Венаовог плана кад су у питању Срби у Крајини. Разочарање је било утолико веће што Војска Југославије и Слободан Милошевић нису ни прстом мрднули да помогну Крајини и Крајишницима. Миљевачки плато постаће и симболична и стварна потврда лажи и обећања, како међународне заједнице и Хрватске с једне стране, тако и српских заступника с десне обале Дрине.

ЛУТАЊА У СТВАРАЊУ И РАЗВОЈУ ВОЈСКЕ

Почетак стварања сопствене војне организације српског народа у Самосталној Аутономној Области Крајини, као резултат самоорганизовања, изнуђен је понашањем Југословенске народне армије, посебно после њеног неразумног повлачења са територије Словеније. Пасивност јединица ЈНА према побуни у Хрватској и свођење њене улоге на раздвајање Срба и Хрвата, покопало је поверење које је она уживала код Срба у Крајини. На просторима Крајине био је лоциран 9. корпус ЈНА, који је представљао моћан састав, са великим могућностима. Акције које је у почетку предузимао биле су успешне, али је било очигледно да се потом све више пасивизира.

Предвиђајући неизбежно рушење СФРЈ, и називајући какав ће бити положај ЈНА после тога, међу трезвенијим Србима у Крајини одлучено је да се приступи образовању сопствене војске у Крајини. Основ за образовање чинила је већ постојећа Територијална одбрана у Северној Далмацији, Лици, Кордуну, Банији, Западној Славонији, Источној Славонији са Западним Сремом и Барањом. Њено претварање у нову војну организацију Територијалне одбране Крајине одвијало се током целе 1991. године. Нажалост постојале су велике разлике у прилазу том судбоносном питању као и сасвим нејединствен став према разним »војскама« које су у Крајини деловале упоредо са јединицама ЈНА.

О стању које је владало у Крајини 1991. године може се поуздано судити по садржају информације с почетка септембра 1991. године. Екипа која је саставила информацију обишла је све просторе Крајине и консултовала најважније факторе у аутономној области. Затечено стање има следеће карактеристике:

- Самостална Аутономна Област Крајина функционише као целина и располаже са милицијом и Територијалном одбраном. Милиција је добро наоружана и употребљава се за обезбеђење граница према Хрватској. Територијална одбрана је масовнија организација, успостављена је по општинским штабовима, са постојањем једног броја регионалних штабова ТО. Постоје одреди, батаљони, самосталне чете, водови и одељења Територијалне одбране.

- Општеприхваћен је став да војска која се образује у САО Крајини мора бити државна и без идеолошких симбола;

- Милиција има 1.200 активних милиционера (без личног дохотка), 1.200 резервних и 500 милиционера за посебне намене, од чега је 100 елитно обучено. Недостају им униформе, средства везе и теренска моторна возила;
- Присутан је политички раздор у органима власти а делимично и у војсци;
- Српска демократска странка је носилац свих кључних активности на простору Крајине, а преко Милана Бабића је у вези са Социјалистичком партијом Србије;
- Истакнути српски лидер Јован Рашковић, из Српске демократске странке Хрватске, види перспективу и будућност Срба у САО Крајини само у саставу хрватске државе;
- У неким регионима Крајине испољава се и деловање Савеза комуниста – Покрета за Југославију;
- У Крајини се осећа утицај и Војислава Шешеља, али је у опадању;
- Српска народна странка, коју води Милан Ђукић, по свим назнакама, у суштини делује издајнички;
- Међу српским странкама у Крајини исувише је нејединства и искључивости да се не може остварити циљ рата уколико се не усвоји заједничка платформа. Циљ оружане борбе свих Срба мора бити јединствен, да се обезбеди разграничење Крајине са Хрватском, јер није могућ суживот са Хрватима;
- Са моралног и политичког аспекта укупно стање у САО Крајини се погоршава јер је само око 20 посто људи спремно да се бори, а део бораца и војних обавезника су већ дезертирели у Србију, где су добили и запослење;
- Неорганизована је евакуација жена и деце са угрожених подручја, а њихов прихват и збрињавање нису адекватни;
- Одбачена је идеја да се југословенство и југословенска компонента ЈНА, бескомпромисно »протерају из Крајине«;
- Оружаном борбом у Далмацији руководи Милан Мартић, који се труди да покаже ванстраначко понашање, док на осталим просторима САО Крајине борбама руководе наслеђене структуре – савети за народну одбрану општина, уз помоћ представника ЈНА и уз учешће милиције;
- Приоритети дате борбе сажети су у следећем: (а) дефинисати политички циљ борбе; (б) одредити границе које треба посести; (в) очистити терен, посебно Костајницу, Топуско, Петрињу, Госпић, Оточац и Слуњ; (г) избити на линију Сисак – Карловац – Огулин – Госпић и потом ступити у преговоре.

1.

Упечатљиву слику стања на територији САО Крајине у септембру и октобру 1991. године, дају и следећи извештаји команданата Прве партизанске бригаде ЈНА, пуковника Петра Трбовића, за период од 19. септембра до 11. октобра 1991. године. Он у извештају упућеном начелнику Генералштаба оружаних снага СФРЈ, генералу Благоју Аџићу, поред осталог пише: »У зони борбених дејстава Прве партизанске бригаде има 5 »војски«: (1) јединица ЈНА, (2) јединица ТО; (3) неке месне страже које чувају »огњишта« али никоме нису потчињене; (4) четници – гардисти и (5) милиција САО Крајине. Немогуће је објединити борбена дејства јер у зони влада организацијски хаос, непослушност и самовоља...«

Пуковник Трбовић затим указује и на следећа збивања на просторима одговорности његове бригаде: »(1) Присутно је видно неповерење у старешине од стране војних обавезника. То се превазилази тиме што се старешине стављају у прве линије када се креће у напад. Прво иде командант бригаде, па команданти батаљона, затим следе команданти чета, па онда војни обавезници.

(2) Код људства у бригади влада велики страх од минираног земљишта, снајперске ватре и мина испаљених из минобацача.

(3) Чете и батаљони поседају положаја самовољно и скупно напуштају рејоне и растурају се у мањим групама по целој територији Лике. За наведено понашање довољно је да непријатељ опали неколико мина. Повлачење без одобрења врши се на више километара уназад.

(4) Извиђачко-обавештајна делатност не функционише. Нико не прихвата задатак да крене у извиђање. Одбија се улазак у састав патрола, одлазак у заседе. За покрет јединица поставља се услов да се изврши максимална ватрена и артиљеријска припрема.

(5) Борбена дејства се не изводе ноћу јер то војници одбијају

(6) Међу припадницима бригада влада незадовољство што нису мобилисани и они који су побегли у Србију као и синови руководица у САО Крајини. Посебно незадовољство се исказује на појаве потплаћивања и корупције (за 200 до 500 марака не уручују се позиви војним обавезницима)...«

Стварањем и изградњом Српске војске Крајине требало је елиминисати све те неспорне негативности и учврстити поверење у старешински састав. Било је више него неопходно да се енергично зауставе бекства са положаја која би у свакој војсци на свету »коштала главе«. И најзад, морало се знати и рећи јавно да је стварање Српске војске Крајине без синова руководица, утицајнијих и виђенијих људи Крајине, и без огромног броја војних обавезника избеглих из Крајине у Србију, унапред осуђено на пропаст. Нажалост, наводи из извештаја пуковника Петра Трбојевића, као и многе друге неспорне чињенице, нису озбиљно узимане у обзир.

Ако је САО Крајина – касније РСК – желела да ослонцем на сопствене могућности решава проблем односа са Хрватском, онда је морала имати и своју војну организацију. А изглед, устројство и задаци војне организације морали су бити у складу са суштином државе која се стварала. Стварала се, како је најављено, српска држава, са задатком да обезбеди опстанак српског народа у Крајини на својим вековним огњиштима. Таква држава је, дакле, морала бити потреба и жеља свих Срба који у њој живе. Војска такве државе није смела бити чак ни слична ЈНА. Поготову се није смела градити ни као »партизанска« или »четничка«, са оптерећењима и непомирљивостима из Другог светског рата. Карактери и циљеви нове државе захтевали су нову војну организацију, и адекватније облике организовања.

У часу повлачења ЈНА са територије САО Крајине, на тим просторима је остала комплетна Територијална одбрана, затим су постојале јединице милиције као и велики број војних обавезника који су припадали резервном саставу бивше ЈНА, односно њеним ратним јединицама. Остало је и много материјално техничких средстава, међу којима су биле скоро све врсте наоружања и војне опреме. Поред тога, новој војној организацији стајала је на располагању и веома развијена инфраструктура – касарне, магацини, полигони, стрелишта, радионице... То је била изузетно добра основа за стварање и развој нове војне организације. Нажалост, није постојао ни целовит, а поготову не и јединствен приступ том судбинском питању. Улога командовања сводила се на прикупљање и сабирање постојећег, јер је изостало целовито планирање. Основ за стварање Српске војске Крајине чинила је територијална одбрана општина које су ушле у састав САО Крајине. Приступило се формирању јединица и штабова преформацијом постојеће организације, те се тако мало шта мењало у односу на затечено стање.

У новембру 1991. године, у САО Крајини је осим јединица ЈНА, којима се командовало из Београда (Штаб врховне команде ОС СФРЈ), постојала и Територијална одбрана са следећим саставом:

- Штаб ТО САО Крајине са приштапским јединицама (380 људи);

- Први зонски штаб за Далмацију са приштапским јединицама (180 људи);
- Општински штаб ТО Книн са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Карин (1.428 људи);
- Бригада ТО Буковица (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Бенковац са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Бенковац (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Обровац с приштапским јединицама (190 људи);
- Одред ТО Обровац (428 људи);
- Други зонски штаб за Лику са приштапским јединицама (180 људи);
- Општински штаб ТО Кореница са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Кореница (1.428 људи);
- Одред ТО Плашки (428 људи);
- Општински штаб ТО Грачац са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Грачац (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Доњи Лапац са приштапским јединицама (190 људи);
- Одред ТО Доњи Лапац (428 људи);
- Прва бригада ТО Свети Рок (2.600 људи);
- Трећи зонски штаб за Кордун и Банију с приштапским јединицама (180 људи);
- Општински штаб ТО Војнић са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Војнић (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Вргинмост са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Вргинмост (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Глина са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Глина (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Костајница са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Костајница (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Двор на Уни са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Двор на Уни (1.428 људи);
- Општински штаб ТО Петриња са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Петриња (1.428 људи); Општински штаб ТО Сисак са приштапским јединицама (190 људи);
- Бригада ТО Сисак (1.428 људи).

Из приказа се види и структура Територијалне одбране Крајине, а чине је: Штаб ТО САО Крајине, три зонска штаба ТО (за Далмацију, Лику, Кордун и Банију) са приштапским јединицама, 13 општинских штабова са приштапским јединицама, 13 бригада ТО и 3 одреда ТО. Бројно стање Територијалне одбране, по формацији, износило је 24.410 људи.

Штаб Територијалне одбране САО Крајине образован је 1. октобра 1991. године, одлуком генерала Вељка Кадијевића, савезног секретара за народну одбрану. За команданта штаба постављен је генерал у пензији Илија Ђујић, а за начелника штаба пуковник Душан Касум. Датум формирања Штаба ТО може се узети као дан стварања Српске војске Крајине. Овако формирана Територијална одбрана, представљала је војску српског народа у Крајини. Задатак јој је био да заштити српски народ у Крајини од хрватске агресије. Њен састав су чинили војни обавезници српске националности који су рођени и живели у Крајини и Срби који су се нашли у Крајини као избеглице са других територија Хрватске. Да се Територијална одбрана Крајине може поистоветити са Српском војском Крајине, потврђује и чињеница да је организација Територијалне одбране из октобра 1991. године остала скоро истоветна за све време постојања РСК. Променама у називу и са неким прегруписавањима у наведеној организацији није се ништа битно мењало.

Не сме се изгубити из вида и неспорна чињеница да је та Територијална одбрана образована искључиво као српска војска и од стране легалних органа командовања оружаних снага СФРЈ. Затим да је на територији Крајине постојала уз присуство и деловање јединица ЈНА, пре свега 9. корпуса. Учешће и утицај власти САО Крајине у стварању ове војске огледа се, пре свега, кроз формално давање сагласности да се таква војска створи, укључујући и касније захтеве за њену употребу и даљи развој.

У 1992. години наставиће се трансформација Територијалне одбране у Српску војску Крајине, па ће се тако Штаб Територијалне одбране САО Крајине преименовати у Главни штаб Територијалне одбране РСК. Усталиће се организација са шест зонских штабова Територијалне одбране (Северна Далмација, Лика, Кордун, Банија, Западна Славонија и Источна Славонија, Западни Срем и Барања). Нова организација покривала је све територије РСК које је штитила ЈНА (Западна Славонија и Источна Славонија, Западни Срем и Барања).

Посебну новину у развоју Српске војске Крајине представљаће формирање бригада посебних јединица милиције и њихово стављање под команду зонских штабова Територијалне одбране. Формирано је 8 бригада посебних јединица милиције (Книн, Бенковац, Кореница, Војнић, Петриња, Окучани, Бели Манастир и Вуковар). Остао је, нажалост, велики и непокривен међупростор и нерешено питање командовања тим линијским бригадама у припреми и извођењу борбених дејстава. Тај проблем, на несрећу није решен за све време постојања РСК. Подразумевало се да бригадом милиције у борби командују зонски штабови, али то се у пракси није могло реализовати.

Практично командовање бригадама милиције вршило је Министарство унутрашњих послова РСК, које је у својој структури имало и управу посебних јединица милиције. Она је и била стручни орган за командовање тим посебним јединицама.

У пракси је веома често долазило до проблема и у односима између команди ЈНА и штабова Територијалне одбране. Команде јединица ЈНА, при крају 1991. године, често су и без консултовања укључивале, јединице Територијалне одбране у своје саставе. То је изазивало незадовољство и разна реаговања. На такав однос ЈНА реаговао је и штаб Територијалне одбране Српска Аутономна Област (САО) Крајине, 18. новембра 1991. године, тражећи од свих штабова ТО да спрече преименовање територијалних у јединице ЈНА. Тиме се на најдиректнији начин, спречавао и одлив војних обавезника.

После повлачења ЈНА са простора Крајине и ступањем на снагу Венсовог плана, долази до великог застоја у започетом процесу стварања Српске војске Крајине. Разматра се и могућност да милиција представља основ војне организације, за случај да мировна операција изневери безбедност Срба у Крајини. Током припрема да се ТО Крајине трансформише у саставе Министарства унутрашњих послова, Хрватска 21. јуна 1991. године креће у изненадни напад на Миљевачки плато. Неуспех у одбрани Миљевачког платоа указао је на потребу да Крајина има сопствену војну организацију. Било је сасвим јасно да је нереално очекивати да Унпрофор заштити Србе од хрватске војске.

У стварању Српске војске Крајине паралелно се ангажују Главни штаб Територијалне одбране, Министарство одбране, Министарство унутрашњих послова и Влада РСК. Координацију рада врши председник Републике. Због пропуста у координацији долази до низа слабости, па, рецимо, бригаде посебних јединица добијају привилегован положај у односу на остале саставе војне организације. Током октобра 1992. усвојена је одлука од битног значаја за доградњу војне организације, којом се предвиђало:

а) да се Главни штаб Територијалне одбране РСК преименује у Главни штаб Војске РСК. То се чини ради јединственог приступа организацији и припреми одбране РСК. Под команду Војске РСК стављају се и Управа и све бригаде посебних јединица милиције, које чине »А« ешалон одбране РСК;

б) од Главног штаба Територијалне одбране, Министарства одбране и МУП затражено је да »интерним« договором прецизирају детаље око стављања Управе и бригада посебних јединица милиције под команду ГС Војске РСК;

в) усвојен је став да се команданти бригада посебних јединица милиције (ПЈМ) постављају за начелнике зонских штабова Територијалне одбране (оперативних група или корпуса уколико се буду образовали);

г) затражено је да се бригаде ПЈМ »очисте« од оних који се недолучно понашају и да се створе предуслови да ПЈМ буду носиоци реда и дисциплине и завођења државности на свим просторима РСК;

д) поставља се задатак Министарству одбране и МУП да у сарадњи са ГС Војске РСК пропишу кодекс понашања свих припадника Војске; ф) од Главног штаба Територијалне одбране, Министарства одбране и МУП затражено је да формирају заједничку комисију која ће анализирати људске и материјалне могућности РСК и предложити Скупштини величину и састав Војске РСК;

ђ) у циљу ефикаснијег и рационалнијег функционисања позадинског обезбеђења затражено је да се на нивоу ГС Војске РСК формира јединствени позадински орган;

е) одлучено је да се на нивоу Главног штаба Територијалне одбране изради јединствен материјално-финансијски план који одобрава и реализује Влада РСК.

Ову Одлуку потписали су 16. октобра 1992. године командант Главног штаба Територијалне одбране генерал-потпуковник Милан Торбица, министар одбране пуковник Стојан Шпановић и министар унутрашњих послова Милан Мартић. Командант Главног штаба Српске војске Крајине ће на бази закључака са заједничког састанка са министрима одбране и МУП и председником Владе РСК 16. октобра 1992. године, донети одлуку о формирању штабова и јединица Српске војске Крајине.

На основу те одлуке, командант Главног штаба Српске војске Крајине 27. новембра 1992. године доноси наређење о организацијско-формацијским променама Српске војске Крајине, којим се постојећа организација Територијалне одбране са бригадама ТО и бригадама милиције као посебним јединицама, мења у нову војну организацију Српске војске Републике Српске Крајине (СВ РСК).

Промене почињу у врху организације тиме што се постојећи Главни штаб Територијалне одбране РСК преформира и преименује у Главни штаб Српске војске Републике Српске Крајине. Сви зонски штабови Територијалне одбране преформирају се и преименују у команде корпуса. Зонски штабови су преименовани по следећем:

- за Северну Далмацију – у Команду корпуса Северна Далмација;
- за Лику – у Команду корпуса Лика;
- за Кордун – у Команду Кордунског корпуса;
- за Банију – у Команду Банијског корпуса;
- за Западну Славонију – у Команду Западнославонског корпуса и
- за Источну Славонију, Западни Срем и Барању – у Команду Вуковарског корпуса.

Од шест зонских штабова ТО образовано је шест команди корпуса, односно свака зона територијалне одбране са својим јединицама послужила је за образовање по једног корпуса Српске војске РСК. У склопу промена и преласка на тзв. корпусну војну организацију, наређењем команданта Главног штаба Српске војске Крајине наложено је формирање нових састава: једне лаке дивизије, 4 бригаде (по једна лака и пешадијска и две моторизоване); једног одреда (Цапрад) и четири самостална батаљона – дивизиона.

Највећи број промена требало је извршити преформирањем и преименовањем постојећих штабова, јединица и других састава. Тако је 18 бригада Територијалне одбране преформирано у 17 бригада (15 пешадијских и по једну лаку и моторизовану). Од 4 одреда ТО образоване су још 4 пешадијске бригаде, а још два одреда ТО преименовани су у два самостална одреда Српске војске Крајине. Један мешовити артиљеријски пук ТО и једна мешовита артиљеријска батерија из ТО преименовани су у артиљеријски пук и бригаду Српске војске Крајине. Шест позадинских база ТО преименоване су у шест позадинских база корпуса. Наређењем је наложено расформирање: 9 бригада посебних јединица милиције; 2 бригаде Територијалне одбране и 24 општинска штаба територијалне одбране. Расформирана је и управа посебних јединица Министарства унутрашњих послова РСК.

Све промене у организацији и формацији Српске војске Крајине требало је завршити до половине децембра 1992. године. Да би се успешно расформирале бригаде посебних јединица милиције, а њихово људство и материјално-техничка средства искористили за образовање нових јединица, оне су од 1. децембра 1992. године потчињене командама корпуса.

Одлуку о преформирању Територијалне одбране у Српску војску РСК потписао је командант Главног штаба ТО, генерал Милан Торбица (16. октобра 1992.) а наређење о организацијско-формацијским променама Српске војске Крајине, потписао је генерал Миле Новаковић, као командант Главног штаба Српске војске Крајине, после оставке генерала Торбице, када је од њега примио дужност.

Нова организација Српске војске Крајине потпуно одваја милицију од војне организације. На нивоу РСК образује се специјална бригада МУР Специјална бригада је лоцирана у гарнизону Книн. За попуно ове бригаде 30. децембра 1992. године расписан је конкурс, којим се предвиђало да кандидати заврше курс милиционера у трајању 45 месеци. Њихови смештајни услови требало би да буду интернатски (бесплатан смештај, исхрана и одећа). У специјалним јединицама милиције може се остати само до тридесете године старости. После се такви милиционери распоређују на адекватне дужности у станицама јавне безбедности и секретаријатима унутрашњих послова. Командни кадар у специјалној бригади се може задржати и када припадници напуне 30 година старости.

Предвиђено је да специјална бригада (при Министарству унутрашњих послова) броји до 500 припадника и да буде директно потчињена министру унутрашњих послова РСК. У свом саставу треба да има јединице за извиђачка, диверзантска, противдиверзантска и друга полицијска дејства. Употребљаваће се на простору РСК или ван РСК за наменска специјална дејства.

Предложено је да бригада носи име »Миливој Рашуо« по команданту специјалног батаљона посебних јединица милиције који је погинуо у борбама за коридор. Предвиђена је и могућност да се, после две године проведене на служби у специјалној бригади милиције, стиче право за упућивање на школовање ради стицања више и високе стручне спреме.

Карактеристика нове војне организације је формално укидање Територијалне одбране. Суштински гледано, Територијална одбрана је остала каква је и била. Изузев назива и мањих организацијско формацијских доградњи, ништа се битно није добило. Практично, целокупан састав Српске војске Крајине чинили су ранији припадници Територијалне одбране. Ни распоред и локације »нове« организације нису битно мењали број и врсту јединица и њихове задатке. Одређену новину требало је да представља образовање интервентних јединица. Укупно су образована четири таква батаљона (у корпусима Лике, Кордуна, Западне Славоније и Источне Славоније, Западног Срема и Барање по један). Интервентни батаљони нису образовани у

корпусима Северне Далмације и Баније. Ти батаљони требало је да представљају маневарску снагу команданата корпуса и по потреби команданта Главног штаба Српске војске Крајине. Међутим, иако замишљене као елитне, те јединице мало су се разликовале од других, те нису ни могле да остварују оне задатке ради којих су образоване. Ни бригаде се међусобно нису много разликовале, јер се, у суштини, радило о бригадама Територијалне одбране, а већи број је припадао категорији лаких бригада. Моторизоване бригаде опет, нису имале основне елементе на бази којих би могле бити моторизоване, а задаци су им били сложени и тешки. Зоне одговорности превазилазиле су реалне могућности формације бригада, броја људства и обучености. Неки елементи из претходне организације су укинута а да за њих нова организација није понудила адекватну замену. Укинута је 9 бригада посебних јединица милиције, а да ни једна новоформирана бригада није могла преузети задатке које су раније извршавале бригаде посебних јединица милиције.

Укидањем штабова Територијалне одбране општина остао је непокривен један део важних задатака у војној организацији. Нова организација није на адекватан начин разрешила проблем мобилизације. Регулисано је да мобилизација, зависно од места и улоге команди јединица траје 6, 12, и 18 часова. За 6 часова било је предвиђено да се мобилишу команде корпуса и Главног штаба Српске војске Крајине са приштапским јединицама и све јединице за интервенцију. За 12 часова требало је да се мобилишу све остале јединице Српске војске Крајине, изузев бригада из састава Северно-далматинског корпуса. Није никада разјашњено зашто се, по дужини мобилизације, разликују бригаде једног корпуса од свих других. Чињеница је, међутим, да дужина времена за мобилизацију није увек одређивана у складу са реалним могућностима. Тако ће у пракси мобилизације код неких јединица трајати и по два до три дана.

Нова организација Српске војске Крајине карактерисала се статичношћу и неефикасношћу. Маневрисање јединицама са једног простора на други, практично је било немогуће. Постојале су нешто веће могућности да се врши маневар артиљеријом, тенковима и артиљеријско-ракетним јединицама противваздушне одбране (ПВО), али то није много значило у условима када је пешадију било скоро немогуће пребацивати са једног простора на други.

Изненадна агресија Хрватске војске на Северну Далмацију (Масленица, Земуник) у јануару 1993. године разоткрила је сву статичност постојеће организације војске и тешкоће у покретању јединица са једног простора на други. Наметала се потреба за постојањем јединице јачег састава, која се може брзо премештати са једног на други простор. Зато Главни штаб Српске војске Крајине доноси одлуку да хитно формира јуришну бригаду Српске војске Крајине. Замишљена је као »јединствена оперативна резерва офанзивног карактера за сламање агресорских снага«.

Та бригада је требало да буде следећег састава: команда, командни батаљон, позадински батаљон, војни суд, вод за бригу о борцима, два оклопна батаљона мешовитог састава, три јуришна батаљона, мешовити противоклопни артиљеријски дивизион (МПАД), мешовити артиљеријски дивизион (МАД), два диверзантска одреда, противдиверзантски одред и мешовита хеликоптерска ескадрила. Било је предвиђено да се бригада формира од најквалитетнијег кадра Српске војске Крајине (старост војника од 19 до 25 година, а официра до 26 година) и да се наоружа и опреми најсавременијим наоружањем и војном опремом. Наређењем је предвиђено да се формирање бригаде заврши до 19. марта 1993. године а припрема до 5. априла 1993. године. Бригада се образује у рејону села Брушка, Жегар и Ервеник.

Показаће се убрзо да су амбиције биле нереалне, а однос према преузетој обавези неадекватан због тога је и десет дана после предвиђеног рока формирање бригаде било реализовано само са 20 одсто. Попуна је била нестабилна због сталног осипања

људства. Оним што је рађено да би се формирала та бригада (разни покрети, премештања људства, померања наоружања и војне опреме) уздрмана је цела војна организација. На крају ће тај пројекат остати мртво слово на папиру, а неуспех у томе имаће великог утицаја на даљи развој Српске војске Крајине. Последице ће бити теже од било ког пораза у борбама са Хрватском војском до априла 1993. године.

Током 1994. и у првој половини 1995. године, постојале су велике потребе да се јединице пребацују са једне територије на другу, ради учешћа у борбеним дејствима. То се пре свега, односило на довођење јединица на просторе према Западној Босни и у шири рејон Динаре, укључујући и ливањско-граховски правац. Ради тога, приступило се образовању привремених састава од људства из више јединица. Међутим, тако створени састави показали су се неспремним за борбене задатке. Само образовање и довођење трајало је дуже него што су се те јединице задржавале на просторима борбене употребе.

У 1993. и 1994. години веома мало ће се урадити на организовању и изградњи војске према наређењу од 27. новембра 1992. године. Највећи број јединица остаће на нивоу на коме су се нашле у време формирања. Нису учињени битнији помаци ни у подизању степена обучености, а морал је био у сталном опадању. Пред крај 1993. године било је јасно да се постојећа организацијско-мобилизацијска структура мора доградити и прилагодити потребама борбене готовости. Очекивало се да Главни штаб Српске војске Крајине припреми предлоге за промене. Уместо тога, изненада је уследила недефинисана и неадекватна акција једне групе ненадлежних из Министарства одбране, МУП и других структура. Издиктирали су наређење за трансформацију војске под шифром »Крајишник«, обезбедивши и потпис председника Милана Мартића, без икаквог консултовања са командом корпуса и органа Главног штаба Српске војске Крајине.

Тим наређењем од 1. фебруара 1994. године, поставља се задатак за промене организације и формације целокупне Српске војске Крајине. Кључну улогу у том послу имала је група од четири члана, која се овлашћују да у рад укључује и друга лица. За руководиоца групе одређен је пуковник Милош Мирковић, главни инспектор у Министарству одбране. У тој групи су још и потпуковник Стеван Кркљеш, начелник одељења за војну обавезу Министарства одбране, затим Франко Саматовић – Френки и Давид Растовић. Двојица последњих су без икакве надлежности у РСК осим што су носиоци паравојног организовања. Наређењем се дефинише да су чланови екипе за реализацију задатка »Крајишник« команданти корпуса (у својим зонама), команданти бригада (у својим зонама), и команданти батаљона (у својим рејонима).

У тој екипи није било ни једног старешине и органа Главног штаба Српске војске Крајине. Припрему екипе за рад требало је да обави пуковник Милош Мирковић, уз ангажовање и помоћ одомаћеног добровољца – специјалца Капетана Драгана.

Екипа је имала задатак да до 20. фебруара 1994. године уради пројекат и формулише задатке. До 31. марта требало је да уради процену територије РСК. До 5. априла 1994. године, требало је да се изради предлог одлуке председника Републике, а извештај о извршењу задатка »Крајишник« требало је поднети до 6. априла 1994. године и он га је проследио потчињеним командама. Међутим, то наређење о трансформацији Српске војске Крајине није реализовано ни у једном елементу, пре свега јер је било нереално и погрешно.

Српска војска Крајине је и у 1995. годину – ушла са неадекватном организацијом и формацијом. Развученост снага и линијски распоред без резерви и слободних снага које би се могле упућивати са једног простора на други биле су крупне слабости. Зато је било неопходно да се бар нешто промени на боље, па је у јануару и фебруару израђен нови план употребе Српске војске Крајине, после чега су уследиле припреме за

доградњу организацијско-формацијске структуре војске. Саме припреме текле су споро и више су се односиле на проблеме попуне професионалним војним лицима, посебно са војницима по уговору.

Пораз у Западној Славонији указао је на последњи моменат да се што пре створи и оспособи нова војна организација на територији РСК. Оставка генерала Милана Челекетића, команданта Главног штаба Српске војске Крајине и довођење на ту дужност генерала Мила Мркшића повољно је утицало на предузимање хитних мера у доградњи војне организације у Српској војсци Крајине. И пришло се том послу, али време је неумитно измицало.

2.

Изграђивати и стварати добру одбрану новостворене државе Републике Српске Крајине било би изузетно тешко и при идеалним условима, а камоли у ратним. Облик државне територије, њена раздвојеност, издуженост западног дела по оси север-југ и мала ширина, крајње су тешки за одбрану. Зато је стратегијски положај РСК у односу на Хрватску био изузетно неповољан.

Током деловања ЈНА, простори Републике Хрватске нису представљали јединствену оперативну целину, него су се налазили у надлежности више стратегијских групација. Тако је простор Далмације био у надлежности Команде војнопоморске области, простор Баније, Кордуна и Лике у надлежности Команде 5. војне области, простор Западне и Источне Славоније, Западног Срема и Барање у надлежности Сарајевске војне области. Током сукоба ЈНА са паравојним организацијама Хрватске, на овај простор су довођене јединице из Прве војне области и Подгоричког корпуса. По повлачењу ЈНА, за српску одбрану најсложенији проблем представљала је изградња нове војне организације која би се, пре свега, морала одликовати аутономношћу, затим која би подразумевала потпуну самосталност како у припреми и вођењу самосталних операција, тако и у вођењу рата у целини.

Повлачење ЈНА са територије РСК подразумевало је обавезу Генералштаба ЈНА да за најкраће време оспособи и обезбеди командовање за нову војну организацију и да припреми основе стратегије одбране. Основ за стварање нове војне организације у РСК чинила је Територијална одбрана и старешине и војни обавезници бивше ЈНА који су рођени на територији РСК. Значајно место у стварању нове војне организације имали су војни обавезници и старешине који су рођени у Хрватској, а већ су били избегли на територију РСК.

Територијална одбрана у РСК представљала је слабо организовану војну организацију, апсолутно неприпремљену за улогу коју јој је наметнула новонастала ситуација. Слабости наслеђене из времена постојања бивше СФРЈ нису критички сагледаване, а тиме је изостајало и извлачење реалних закључака од значаја за изграђивање нове војне организације. Несагледиве негативне последице на нову војну организацију остављали су необученост војних обавезника, јединица, старешина и штабова Територијалне одбране, неадекватне припрема за оружану борбу и немотивисаност за крајње упорно оружану супротстављање хрватској агресији. Улога и место ТО у новонасталој ситуацији нису се ни у чему мењали у односу на предвиђања стратегије општенародне одбране бивше СФРЈ. Одбрана РСК тражила је много динамичнију војну организацију него што је статична Територијална одбрана СФРЈ.

Ваљана и права решења нису била осмишљена, нити је створена ефикасна и организована одбрана, а очекивао се долазак мировних снага УН и одлазак Југословенске народне армије.

У то време Хрватска није била у стању да војнички порази Србе у РСК. Зато је мировна операција Хрватској пружила шансу да РСК притера уза зид, уколико успе да из тог конфликта искључи СФРЈ и ЈНА. То ће се у крајњем и догодити. Југославија неће бити у могућности да на политичком плану наметне потребу да се проблем односа Срба и Хрвата у Хрватској решава као део свеукупне кризе до које је дошло распадом бивше СФРЈ. Отуда је и било нужно и неизбежно да се створи и изграђује војска РСК, која би била способна да самостално изводи борбена дејства, и да се успешно носи са хрватском војском.

У Српској војсци Крајине од њеног оснивања до краја постојања израђена су три плана употребе. Главни штаб Територијалне одбрана РСК је у априлу 1992. године израдио директиву за борбу, која је имала улогу плана употребе. Други план употребе Српске војске Крајине израђен је крајем 1992. а трећи почетком 1995. године.

Директивом за борбу Територијална одбрана је припремана за одбрану РСК по повлачењу ЈНА и у условима спровођења мировне операције снага Уједињених нација. По овом плану Територијална одбрана је имала задатак да одбрани РСК ослањајући се на мировне снаге ОУН и Војску Југославије.

Нажалост, било је сасвим ризично и непоуздано толико ослањање на мировне снаге и гаранције од стране Војске Југославије. Нереалности је било на претек. У време када је рађена директива за борбу (па и целе 1992. године) није била реална ни једна од предвиђених варијанти дејства оружаних снага Хрватске. Посебно је било бесмислено очекивање да ће се у агресију на РСК, уз оружане снаге Хрватске и уз паравојске из БиХ, укључити и »оружане снаге Немачке, Италије, Мађарске и других земаља«. Тај клише, преузет је из неких ранијих времена, када су рађене процене одбране Југославије од »опасности са Запада« био је сасвим непримењив и нереалан у овом времену. Кад се тако процењивала ситуација априла 1992. године, шта се онда може мислити о способности и дораслости командовања у Српској војсци Крајине? Ни процене дејстава непријатеља по правцима, што је у домену војничког заната а не политике, не одговарају ситуацији и могућностима оружаних снага Хрватске. Тако се главне снаге Хрватске очекују на четири правца: у Далмацији (Сплит – Книн – Грачац), Лици (Госпић – Грачац – Отрић), Кордуну (Карловац – Војнић – Слуњ) и славонско барањском простору (Осијек – Вуковар). Помоћни правац оружаних снага Хрватске, по тим предвиђањима, био је усмерен само према територији Западне Славоније.

По елементарним принципима ратне вештине, главне снаге се упућују на један или два правца, а помоћне на више правца. Све ово само указује на мањкавости у процени коју је вршио Главни штаб Територијалне одбране РСК. Очигледна је и нереалност у процени снага којима би оружане снаге Хрватске могле да изврше агресију. Тако се у саставу главних хрватских снага, које би дејствовале преко Далмације, Лике и Кордуна, предвиђа наступање чак 21 бригаде, што је те 1992. године било сасвим нереално, јер Туђман није имао толику војску.

Највећа нереалност те директиве огледа се у очекивању да би Хрватска могла »искористити присуство снага УН за дејства у циљу успоставе власти на целој територији коју контролише Територијална одбрана РСК«. Начин на који је исказивано толико или тотално неповерење према снагама УН био је такође штетан и контрапродуктиван. У њему не само да нема дипломатије него ни довољно елементарних знања. Стално сејање неповерења према мировним снагама и институцијама међународних организација неће РСК донети ништа добро. Уместо да се у разумној мери гради политика ослањања и на представнике међународне заједнице, стално је демонстрирано отворено неповерење. Мање-више све што је долазило од међународних организација, чак и кад је Србима ишло у прилог, одбијано је због неповерења и често неаргументованих оптужби за једностраност и пристрасност у

корист хрватске стране. Појединци из екипа и тимова међународне заједнице били су често изузетно упорни да укажу на потребу да се српска страна еластичније и реалније постави, али узалуд. Неспремност српске стране да макар и размисли о појединим корисним предлозима ишла је и дотле да се сматрало издајничким и штетним чином свако ангажовање или запошљавање грађана РСК код међународних институција. Кад су се на тим местима појављивали Хрвати, кукало се на сав глас о пристрасности и шпијунирању.

Први план употребе оружаних снага РСК није полазио од реалне процене могућности мобилизације. Затим је недостајала заједничка процена државног врха и Главног штаба Територијалне одбране о стварном стању у РСК. Отуда је у директиву и унето само оно што је било најповољније за војску: брзо завршавање мобилизације, масован одзив војних обавезника, усклађено деловање свих чинилаца мобилизације. Није се ни слутило какве ће све проблеме у мобилизације имати одбрана РСК и да неће моћи да их реши све време свога постојања.

Други план употребе оружаних снага РСК је карактеристичан по томе што је конципиран само као део заједничког плана, са Војском Југославије и Војском Републике Српске. Полазило се од претпоставке да би могло доћи до једновремене агресије на све српске земље (Савезна Република Југославија, Република Српска и Република Српска Крајина). На бази договора и усаглашавања на највишем нивоу, постојао је јединствен концепт за заједничку одбрану. Обавезе Српске војске Крајине из овог плана регулисане су директивом за употребу Српске војске Крајине. У првом делу директиве, у поглављу »непријатељ«, даје се приказ војнополитичке ситуације а затим циљ, задаци и вероватни модел агресије на српске државе. Полазило се од става да растурање бивше СФРЈ није завршено, да је остала »довољно јака СРЈ и две српске републике, решене да борбом одбране територију и прикључе се СРЈ«. Те чињенице се узимају као разлог »даљњег ангажовања САД и ЕЗ, да наставе започети процес разградње бивше СФРЈ«. Оцењивало се да су на просторима бивше СФРЈ у конфронтацији различити интереси страног фактора, па би то и условљавало наставак рата. За Хрватску се каже да није задовољна развојем догађаја »те настоји да уз помоћ Немачке, Аустрије и Мађарске што пре војнички ојача и војним средствима реши проблем РСК«. Затим се предвиђа да би се »агресија Хрватске на РСК могла реализовати у склопу ангажовања снага НАТО и САД, ако за то буде постојала адекватна међународна одлука«. Поред те варијанте агресије, указује се и на другу, у којој би сама Хрватска, сопственим снагама, извела агресију »корак по корак«.

Хрватска се, са своје стране, недвосмислено определила за војну опцију, јер је реално ценила да на други начин не може вратити РСК у свој састав. У складу са тим одређењем, Хрватска је и приступила дугорочној и приоритетној изградњи својих оружаних снага. Таква оријентација је са српске стране више него потцењивана. Веровало се да ће Хрватска пре бити приморана да преговорима решава проблеме РСК него оружаном борбом. То је, показало се, била велика заблуда, која се штетно одразила на развој и борбену изградњу Српске војске Крајине. Мало се давало на војску, уз нападно ширење уверења да свет неће дозволити Хрватској да силом решава проблем РСК и да ће Савезна Република Југославија и Република Српска неизоставно војно интервенисати ако се Хрватска одлучи на оружану агресију. Показало се као прворазредна заблуда и крајња нереалност очекивање да ће Србија и СРЈ ући у рат у случај агресије Хрватске на РСК. Морал Српске војске Крајине и народа грађен је управо на том погрешном очекивању. Отуда касније и толика рањивост морала народа и војске, кад се видело да Србија и Република Српска неће у ватру због Книна. Таква заблуда живела је и потхрањивана у свест припадника Српске војске Крајине и народа РСК све до пада Крајине.

У предвиђеној агресији, реалније би било очекивати да ће пре бити нападнуте Република Српска Крајина и Република Српска него Савезна Република Југославија. Тиме би се најнепосредније спречило стварање »јединствене српске државе«. Затим је директива за употребу Српске војске Крајине написана тако као да већ постоји »јединствена (све)српска држава СРЈ« и да неко жели да је руши. Отуда је и очекивање агресије »на српске земље« имало за последицу живот у заблудама. Циљ агресора је био да се разбију снаге одбране РСК, да се што више Срба ликвидира и протера са тих простора а не да се иде у рат и против СРЈ.

Трећи план употребе оружаних снага РСК задржао је исти приступ одбрани као и два претходна. Опет је одбрана РСК заснивана на заједничким борбеним дејствима Српске војске Крајине и Војске Југославије. Тако су и даље настављене заблуде и заваривање. Тек после пада Западне Славоније, почетком маја 1995, почиње окретање сопственим могућностима – да се Српска војска Крајине устроји и оспособи за самостално супротстављање агресији Хрватске. Али, за остваривање ове замисли, више није било времена. Уместо хитне подршке и помоћи да се Српска војска Крајине колико-толико оспособи за самосталну одбрану, она је увучена у борбе око Бихаћа где се само исцрпљивала, а на крају још више дезоријентисала и морално отањила.

Непобитна је чињеница да све време трајања Републике Српске Крајине није постојала јасно планирана и самостална одбрана од Хрватске. Ни једног тренутка није рачунато да се РСК брани и одбрани сама, без директног укључивања у одбрану Војске Југославије и Војске Републике Српске. Постојала је стална сагласност за такво вођење одбране РСК. И нормално је онда да је то на свој начин утицало на однос државе РСК према развоју Српске војске Крајине. Ни у једном тренутку држава – РСК – није веровала у могућност да ће се сама бранити од хрватске агресије. То је онда битно умањивало ангажовање државе да развија сопствену војску. Били су наравно у питању и потенцијали РСК, али пресудно је било уверење да се Крајишници неће сами борити већ заједно са свим осталим Србима.

Напад Хрватске војске на Миљевачки плато (јун 1992), на Масленицу и Равне Котаре (јануар и фебруар 1993), Медак и Дивосело (септембар 1993), као и окупација Западне Славоније (мај 1995) нису довели до заједничког ангажовања у одбрани, како су то планови употребе предвиђали. И после тога се у РСК рачунало да ће одсудна и пресудна одбрана бити заједничка а да су ови губици само опомена и упозорење. У матици се, очигледно, рачунало да ће из тих неколико губитничких лекција Книн нешто и сам научити и схватити. А шта је требало да се схвати, сазнаће се кад је све било касно.

ДОБРОВОЉЦИ СРПСКЕ ВОЈСКЕ КРАЈИНЕ

У српском народу постоји позитивна традиција у односу на ослободилачке ратове и улогу добровољаца у њима. Рат који се водио на просторима бивше Југославије од 1991. до краја 1995. године био је за Србе у Хрватској и Босни и Херцеговини ослободилачки. Нестанак Југославије најнепосредније је угрожавао опстанак Срба на просторима Хрватске и Босне и Херцеговине. Зато је српски народ у целини био заинтересован више од других народа СФРЈ за опстанак заједничке државе. То је нарочито било карактеристично за Србе у Хрватској. Верујући да ће ЈНА сачувати заједничку државу и заштитити угрожене Србе, они су добровољно хитали у њене јединице. Зато се у редовима ЈНА, у борбама у Источној Славонији и на просторима САО Крајине, у јединицама ЈНА налазило се више хиљада српских добровољаца. У штампи су изношени чак и такви подаци да је у борбама за Вуковар и у Западном Срему учествовало око 10.000 добровољаца. У сваком случају, бар 90 одсто тих

добровољаца чинили су Срби из Хрватске и Босне и Херцеговине. Њихов допринос победама ЈНА и приморавању Хрватске на прихватање преговора био је велики.

Многи кривци за рушење Југославије и онемогућавање ЈНА да спречи оружану побуну у земљи, а посебно они који су се повукли у »неутралност« и мирно посматрали страдања на југословенским просторима, сада нападно и злонамерно поистовећују све добровољце са паравојском која је вршила злодела – етничка чишћења, пљачке и слично. У питању је подвала и лаж којом се жели прикрити одговорност стварних криваца за последице рата који је окончан Дејтонским споразумом.

Актери политике која је довела српски народ до трагедије, злоупотребили су и традицију добровољства које је дубоко усађена у свест српског народа. Законодавном регулативом у бившој СФРЈ није било предвиђено ангажовање добровољаца у евентуалном рату. Та чињеница коришћена је онако како је то владајућој политици одговарало. Она се убрзо суочила са отпором војних обавезника да се одазивају на мобилизацију. Подозрењу је допринело и то што су грађане гурали у рат а нису хтели да прогласе ратно стање. Уз то, и залагање појединих странака, пре свих Српског покрета обнове, против одазивања на мобилизацију, и отворени позиви на дезертерство свих оних који су већ у јединицама, битно је ограничавало могућност одбране српског народа. Отуда је власт одлучила да проблем непопуњености јединица решава добровољцима. Таквој одлуци погодновало је и расположење међу Србима са простора Хрватске и Босне и Херцеговине, јер су били приморани да се бране. Они су и без ичијег позива одлазили у јединице ЈНА које су изводиле борбена дејства против хрватске паравојске. Укључивани су у саставе јединица ЈНА и Територијалне одбране. Власт, међутим, није журила да било каквим прописима легализује учешће добровољаца у борби. Чињеница је, такође, да је, међу добровољцима било и оних којих су одбијали да се боре у саставу јединица ЈНА а ређе и Територијалне одбране. Такви добровољци који су стизали на фронт углавном у организацији појединих странака, пре свега Српског покрета обнове и Српске радикалне странке.

Због пасивног односа ЈНА према побуни у Хрватској и срамног повлачења из Словеније, многи војни обавезници су пружали отпор да се боре у редовима такве армије. Атмосфера неповерења у ЈНА а посебно у војни врх, расла је из дана у дан. Отуда све бројнији захтеви да се образује српска војска.

Министарство одбране Србије вршило је »дистрибуцију« србијанских добровољаца у САО Крајину и на фронт у Источној Славонији и Западном Срему. Та институција се на организован начин бавила проблемом добровољаца. Зато се у том Министарству и зачала идеја да добровољци постану окосница будуће српске војске. Процењивало се да у првој фази добровољци треба да послуже за образовање српске војске у САО Крајини. У другој фази требало је коначно завршити са образовањем српске војске од људства ЈНА на територији Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине.

У првој половини 1991. године у САО Крајини приступило се постепеном образовању Српске војске Крајине од Територијалне одбране која је сада носила назив Територијална одбрана САО Крајине.

1.

Појава добровољаца на простору САО Крајине, односно РСК, датира још од првих сукоба ЈНА са хрватским паравојним саставима и милицијом, током 1991. године. Као добровољци пристизала су лица разних категорија и са различитим побудама и мотивима доласка. Требало се у свему томе снаћи, па је у стварању српске војске у САО Крајини помагало Министарство одбране Србије. Процес је текао са низом тешкоћа, па зато на сугестију министра одбране Србије, генерала Томислава

Симовића, савезни секретар за народну одбрану, генерал Вељко Кадијевић, средином септембра 1991. године доноси упутство о пријему добровољаца у ЈНА. Регулисано је и дефинисано тим актом ко се може сматрати добровољцем и како команде јединица треба да поступају око пријема и рада са добровољцима. Посебним актом су регулисана права на новчану надокнаду добровољцима. То су једина документа којима се Српска војска Крајине служила у регулисању низа проблема до којих је долазило у прихвату и раду са добровољцима.

Како се ближило време трансформације ЈНА у Војску Југославије, гасиле су се и активности око пријема и упућивања добровољаца из Србије и Црне Горе на прекодринске просторе. Тачку на слање добровољаца ставиће вршилац дужности начелника Генералштаба оружаних снага СФРЈ генерал-пуковник Живота Панић својим наређењем о престанку рада на прихвату и опремању добровољаца, које је издато последњег дана априла 1992. године. Наређењем се третирају само добровољци пореклом из Босне и Херцеговине у војним формацијама ЈНА. Било је то практично, у предвечерје повлачења ЈНА из Босне и Херцеговине, па отуда и таква одлука. Од тог часа, обустављен је даљи прихват добровољаца и наложено њихово раздуживање и отпуштање из јединица.

У 1992. години одзив добровољаца у Српску војску Крајине био је незнатан. Ситуација се, међутим, мења у 1993. години, после хрватске агресије на Масленицу, Перучу, Дивосело... Ти догађаји изазваће велики прилив добровољаца на просторе РСК. Међутим, недостатак адекватних прописа искомпликоваће ионако деликатан рад са њима. Добровољачки статус се морао регулисати од стране војне и цивилне власти РСК. Зато Главни штаб Српске војске Крајине доноси акт којим се регулише »статус добровољаца – грађана Републике Србије који учествују у оружаним сукобима у Републици Српској Крајини после 23. јануара 1993. године«. Ниједном речју се не говори о статусу добровољаца у Српској војсци Крајине који нису грађани републике Србије. Тиме се добровољци из других Република бивше СФРЈ, као и добровољци из РСК, потпуно занемарују. А у Српској војсци Крајине било је добровољаца и из других земаља, па је постојала потреба да се и њихов статус бар у нечему регулише.

На плану ангажовања добровољаца од посебног значаја била је сарадња на релацији Главни штаб Српске војске Крајине и Генералштаб Војске Југославије. Један од проблема који се на тој релацији појавио, било је и постојање великог броја војних обавезника из РСК избеглих на територију Србије. То је негативно утицало на одзив добровољаца грађана Србије за одлазак на ратиште у РСК. Било је неморално да војни обавезници, побегли из РСК, шетају по Србији и уживају њену помоћ и заштиту, а да се у исто време траже и упућују добровољци из редова грађана Србије тамо одакле су избегли они који су били дужни да чувају своја огњишта. Отуда је повратак војних обавезника из РСК била обавеза која се некако морала реализовати. Тај задатак је прећутно препуштен Главном штабу Српске војске Крајине и Министарству одбране РСК. Било је идеја чак и да се повратак ове категорије људи врши упоредно и скупа са добровољцима који су из Србије кретали на ратиште. Колико је то било спојиво посебна је прича.

У 1994. години у којој ништа практично није чињено за довођење добровољаца. Само повремено су се јављали ретки појединци, изражавајући жељу да одређено време проведу у РСК као добровољци. Међу њима је било највише оних који су долазили са неспорним патриотским побудама. То су показивали дисциплином и одговорним вршењем службе која им је поверавана. На мању заинтересованост Српске војске Крајине за пријем добровољаца битно је утицало потписивања уговора о миру са Хрватском, 29. марта 1994. године али и непостојање финансијских и материјалних могућности за значајнији прихват добровољаца. Заоштравање ситуације на простору

Западне Босне пред крај 1994. године и бомбардовање аеродрома Удбина од стране авијације НАТО, покренули су наново неколико таласа добровољаца ка ратишту на просторима западног дела РСК. Неспорно је, међутим, да су примирја која су гарантовали међународни фактори, знатно умртвила и успавала државу РСК и њен војни врх. Кад је и та заблуда уочена, у 1995. години видно ће порастати активности око довођења добровољаца у Српску војску Крајине. Међутим, те активности нису биле адекватно организоване. Била је изразито слаба координација са органима из СРЈ који су се бавили упућивањем добровољаца у РСК. Стихијско упућивање неприпремљених добровољаца у Српску војску Крајине носила је низ проблема и ризика за њихово укључивање у борбене задатке.

Рад команди корпуса и Главног штаба Српске војске Крајине, такође, није био добро синхронизован, кад је у питању пријем добровољаца. То је изузетно сложена обавеза која се не може реализовати без јединственог командовања. Кад се стигло дотле да је и Генералштаб Војске Југославије у 1995. почео да одбија конкретне обавезе по овом задатку – да не би био оптужен за помагање Српске војске Крајине – јасно је колико је »било сати«. Ту обавезу и тај патриотски задатак преузела је неформална организација »Одбор за одбрану Крајине« из Београда, који се ослањао на Министарство одбране Републике Српске Крајине. За тако деликатне и крупне задатке, ако се рачунало на неки успех, морали би се ангажовати уз Главни штаб Српске војске Крајине и Генералштаб Војске Југославије и команде армија и корпуса на територији Србије и Црне Горе, и не само они. Нажалост, актуелна политика то није дозвољавала, суочена са овим што се »иза брда ваљало«. Почела је припрема за нову »мироотворну офанзиву« па је зато прикупљање добровољаца у 1995. години више личило на добро организовану опструкцију, него на очекивање да се у Српску војску Крајине доведе планираних 10.000 људи. О слабом приливу добровољаца у Српску војску Крајине говоре и подаци о броју добровољаца на дан 1. маја 1995. године. Било их је укупно 310. Од тога 308 војника и по један подофицир и официр.

По доласку генерала Мила Мркшића на чело Српске војске Крајине, у другој половини маја 1995. године, рад на прикупљању добровољаца је интензивирао али су резултати били незадовољавајући. Раније пропуштено није се могло надокнадити, морал је сплашњавао, а најпогубније било је опадање интереса политике у СРЈ да се Крајина брани по сваку цену. Непосредно уочи агресије Хрватске на РСК пред операцију »Олуја« у Српској војсци Крајине, на списку добровољаца, било их је само 441... Највише у Личком корпусу 251, затим Банијском 103, Далматинском 41 и Кордунском 25. У осталим саставима добровољаца је било од један до највише десетак. Иначе, добровољци су тада највише тражили одлазак у Источнославонски корпус (Вуковарски) због близине Србије и очекивања да ће се у борбе које се ту буду водиле укључити и Војска Југославије.

2.

Највише добровољаца на простору РСК било је у јануару и фебруару 1993. године, око 4.300 људи. Добровољци из тога времена били су хетерогеног састава па командовање Српском војском Крајине није успело да успостави над њима неопходну контролу. Биле су то најчешће сасвим различите групе, које су каткад покушавале и да се међусобно надмећу у самосталном деловању, без борбеног садејства са Српском војском Крајине. Све је то рађало бројне проблеме и у суштини доносило ситне резултате. Из тог периода остало је забележено присуство добровољаца Српске радикалне странке; затим добровољаца Косовско-топличког одреда, припадника јединице Жељка Ражнатовића Аркана, групе »Вукови« са Вучјака, четничке јединице

Јове Остојића, четничке јединице Синише Мартића Штита, те добровољачке групе из Ниша, а у 1991. години и добровољаца Српског покрета обнове (Српска гарда). Посебно је међу свим тим јединицама била препознатљива добровољачка групација Капетана Драгана.

Жељко Ражнатовић Аркан командовао је добровољцима који су такође имали звучно име – Српска добровољачка гарда, због заштитног симбола који су одабрали – звали су их »тигрови«. Бројно стање ове јединице никада није прецизно установљено. Ширила се фама о великој и моћној Аркановој војсци, а на ратишту их је било од једне до више чета. Долазили су на простор западног дела РСК у 1993. години и то у време агресије Хрватске војске на Масленицу (јануар – фебруар) и Медачки џеп (септембар). Узимали су непосредног учешћа на бенковачком ратишту, у борбеним дејствима у зони 92. бригаде и 4. лаке бригаде на обровачком делу ратишта. Арканова јединица била је ван контроле командовања Српске војске Крајине, понашала се паравојно и арогантно. Наступао је са покрићем из Београда које му је допуштало »посебност« а подразумевало изузетност, независно од тога како су се такозвани аркановци понашали.

На ратишту западног дела РСК починили су тако и више неприхватљивог што је спадало и у криминал. Међу тим добровољцима било је и међусобног обрачунавања, са убиствима и рањавањима. Поједини припадници Аркановог састава физички су понекад насртали на официре и подофицире Српске војске Крајине, називајући их кукавицама и помагачима тобоже издајничке ЈНА. У исто време, врбовали су најбоље војнике и старешине из Српске војске Крајине за прелазак у редове Српске добровољачке гарде. Неки су се затим и повели, што је штетило одбрани и доводило до осипања једног броја јединица. Било је више него евидентно да Арканова јединица, по напуштању територије Крајине, односи са собом велику количину наоружања и опреме, узете на реверсе, од команди јединица Српске војске Крајине. О судбини однетог никад се није сазнало, а касније интервенције за повратак задуженог наоружања и опреме стизале су и до председника Скупштине Србије, али су остале без одговора.

Не оспоравајући користан допринос Арканове јединице, нарочито у 1991. години, у почетним борбеним дејствима, постојање и деловање Српске добровољачке гарде наредних година није користило Српској војсци Крајине. Ова јединица никад и ни по коју цену није прихватала стављање под контролу Главног штаба Српске војске Крајине. Отуда се на њу није ни могло рачунати, нити утицати. Аркановци се користе називом »специјалне јединице Српске војске Крајине«, али само у циљу легализације онога што чине. Све у свему, та јединица није ништа чинила и учинила у функцији потреба Српске војске Крајине, јер су њени задаци били уграђени у планове оних који су Аркану били наредбодавци. Отуда је Арканова паравојска и представљала крупан проблем, али не Српске војске Крајине, него одређене политике, и то оне која је стварана далеко од територије РСК. На Аркана се никада није могло рачунати, јер су на њега рачунали неки други, а не команда Војске РСК.

О Капетану Драгану и његовим специјалцима испричано је много прича са више или мање романтике. Тако се свесно и плански стварао мит о ненадмашном специјалцу који чини чуда. Он се заиста по много чему и разликује од свих других који су у протеклом рату стекли звучно име. И он је имао јединицу, али је она била легална и најбоља у Српској војсци Крајине. Била је на бројном стању Главног штаба Српске војске Крајине. Легални органи војске су планирали употребу »Драганове војске« и, како се народски каже, хранили је одевали и веровали у њу. Капетан Драган није ни желео да ствара своју војску, која би од њега зависила. Трудио се да оно што зна примени у обуци и употреби војске. Изван тога, колико се о њему могло сазнати,

кретао се између оних који га нису желели ни ценили и оних који су веровали у Капетана Драгана, и поштовали то што је радио.

Снеден Даниел, алијас Капетан Драган, је држављанин Аустралије а доласком у РСК добио је и држављанство СФРЈ. Рођен је 12. децембра 1954. године у Београду, у породици Васиљковић. Емигрирао је 1970. године у Аустралију. Пре емигрирања живео је у Ријеци, Бору и Београду. У Аустралији завршава нижу и средњу војну школу, затим и официрску. Постаје специјалац за падобранство, аутономно рођење, алпинизам и спортско ваздухопловство. У САД завршава највише курсеве за артиљеријска и диверзантска дејства. Напредовао је до чина капетана. Демобилисан је 1985. године. У СФРЈ долази као представник и сувласник приватне америчке авио компаније »Снеден ИНЦ«. У контакту са појединим официрима говорио је да је био инструктор за шеснаест разних специјалности. Они који су га боље упознали, могли су се уверити у његове изузетне способности за неке од помињаних.

Његов наступ у Крајини био је, такође, специфичан. Није признавао право било коме да му командује али је уважавао постојање више команде. Контактирао је са председником Владе РСК Здравком Зечевићем и председником Миланом Мартићем. У Главни штаб Српске војске Крајине је долазио када му је нешто требало, или кад је желео да нешто предложи. Обраћао се само команданту. Сматран је за човека који ради по задацима Службе државне безбедности Србије, и да су му лично претпостављени Јовица Станишић и Радмило Богдановић. Од њих је и добио задатак да се бави обуком добровољаца. Уз помоћ медија, али и захваљујући његовом понашању, брзо је створен имиџ Капетана Драгана, а онда и нека врста легенде о њему и његовим »книнцама«, по асоцијацији и увезивању два појма – Книн и нинца ратници.

Отуда су Капетан Драган и његова јединица у Српској војсци Крајине били »маскирани« одређеним велом тајности. Његовој јединици давани су намерно и атрибути који не стоје, те су кружиле приче са много преувеличавања. Јединицу Капетана Драгана чинили су иначе војници, добровољци са територије РСК. Мањи део потицао је са територије СРЈ. Капетан Драган их је обучавао и припремао за задатке извиђачког и диверзантског карактера, који су потом и извршавани.

Центар за обуку и за становање био је у селу Брушка а носио је назив »Алфа«. Постојали су програми који су могли да се савладају за 3, 7 и 30 дана, а реализовали су их инструктори које је бирао и припремао Капетан Драган.

Јединица Капетана Драгана имала је свој »имиџ« и високо је котирала у народу и међу припадницима Српске војске Крајине. Сматрана је елитном. Одликовала се високом дисциплином у сваком погледу. Била је најдисциплинованија јединица у Српској војсци Крајине. Њени припадници су одређене борбене радње увежбавали до аутоматизма. И дичили су се припадношћу специјалцима Капетана Драгана, што је још више јачало и учвршћивало њихов борбени морал. Међу њима је било довољно врских и одважних специјалаца који су, по потреби, извршавали и крајње деликатне задатке у позадини Хрватске војске. Посебну популарност међу Капетановим специјалцима уживале су жене добровољци. Њихово постојање позитивно је деловало на војнике и становништво, јер су, без претеривања представљале понос Српске војске Крајине и народа у РСК. Из неких разлога касније ће се угасити та јединица, а у центру ће остати неколико жена на дужности инструктора и помоћног особља.

Јединица Капетана Драгана је представљала део Српске војске Крајине и није деловала мимо система командовања, иако је он сам, као старешина, у Српској војсци Крајине био – паравојник. Мора му се, међутим, признати да се лично трудио да му јединица не делује као паравојска.

Улога Капетана Драгана никада није анализирана у Главном штабу Српске војске Крајине нити је спомињан у анализама морала, борбених дејстава, борбене готовости, планирања развоја и слично. На то је утицала, пре свега, његова специфична позиција.

Они који су га боље познавали, ценили су га и поштовали прво као честитог човека и великог српског патриоту, а онда као официра који добро познаје ситуацију тактику и који поштује и воли своје војнике и старешине. Уосталом, о њему као војнику најбоље говори чињеница да је организација живота и борбене обуке у Центру »Алфа« у Брушкој била увек примерена и најбоља у целој Српској војсци Крајине. Импоновала је дисциплина и ред, као и максимално ангажовање свих људи у Центру.

3.

Анализа доласка добровољаца на просторе западног дела РСК пружа више чињеница по којима се може судити о односу према одбрани Срба у Хрватској. Масован одзив добровољаца био је само у 1993. години. Касније, у 1994. и 1995. години, одзив је био безначајан. То се објашњава и чињеницом што се у почетку веровало да ће Србе у Крајини по сваку цену бранити и Војска Југославије.

У 1993. години на просторима западног дела РСК боравило је око 4.300 добровољаца, од којих је, по месту рођења око 55 посто из Србије. Највише је међу њима рођених у Војводини (40 посто), па у ужој Србији (без Београда, Косова и Војводине) преко 33 посто. Међу добровољцима из Србије, око 22 посто било је родом из Београда и околине.

После Србије, највише је добровољаца рођених на просторима предратне Хрватске, преко 19 посто, затим следе они који су рођени у Босни и Херцеговини, око 6 посто. Из Црне Горе било је пореклом више од 1 посто добровољаца, а из иностранства више од 2 посто. За 16 посто добровољаца није утврђено место рођења.

Просечна старост добровољаца била је 32,4 године. Добровољаца млађих од 20 година било је 6,3 посто. Међу њима су била и 54 добровољца млађа од 18 година. Од 20 до 49 година било је 87 посто добровољаца (од 20 до 29 година је 36 посто, а од 30 до 49 година 5 посто). Добровољаца са 50 и више година било је 7 посто. У овој категорији налазило се 35 добровољаца старијих од 60 година. Било их је неколико и са више од 70 година старости. Међу добровољцима се налазило 43 посто оних који су пре доласка у западни део РСК учествовали у рату просечно по 7,57 месеци.

Евидентирано је и 343 жене добровољаца које су у 1993. години учествовале у борбеним дејствима на ратишту западног дела РСК. По месту рођења највише их је из Војводине 15,5 одсто, затим из предратне Хрватске 14,5 посто. Родом са простора ужој Србије (без Војводине, Косова и Београда) било је 10 одсто жена добровољаца. Родом са територије Београда било је 8 посто жена добровољаца. Највише жена добровољаца отишло је на ратиште са подручја Београда (16 посто). Просечна старост жена добровољаца била је 32 године. Међу њима је 18 посто млађих од 20 година. Малолетница је 6 посто. Од 20 до 29 година старости је 38 посто а од 30 до 49 година је 43 посто. Педесет и више година је имало 8 посто жена добровољаца. Најстарија жена добровољац је рођена 1934. године, по занимању медицинска сестра, пензионер. Претходно је три пута боравила на ратишту.

У укупном броју добровољаца жене учествују са 11 посто, што значи да је сваки девети добровољац жена. Међу женама добровољцима 2,5 посто биле су странкиње. У борбеним дејствима свака 43 жена добровољац је погинула. У укупном броју погинулих добровољаца жене учествују са 4,5 посто. Или сваки 23 погинули добровољац је – жена.

У наведеној анализи обухваћене су жене којима је признаван статус добровољца, што ни приближно не оцртава праву улогу жена у Српској војсци Крајине. Сliku о доприносу жена Српске војске Крајине употпуњују подаци из извештаја са почетка 1994. године који је сачуван у архиви Главног штаба Српске војске Крајине.

Трећег фебруара 1994. године у 18. бригади (Лички корпус) било је 110 жена војника. У јединицама Кордунског корпуса 5. фебруара 1994. године било је 1.000 жена војника. У 11. бригади овог корпуса било је чак 200 жена војника. У Банијском корпусу 6. фебруара евидентирано је 219 жена. У Западнославонском корпусу 7. фебруара било је 940 жена војника. Њих 700 било је обучено у руковању наоружањем. У 45. бригади (Вуковарски корпус) 8. фебруара налазило се 20 жена на војничким дужностима.

Општа је оцена да су жене добровољци биле знатно дисциплинованије од својих сабораца добровољаца. Њихово присуство у јединицама често је позитивно утицало на војничко држање мушкараца.

Међу добровољцима на простору западног дела РСК у 1993. години било је 4 посто странаца. Највише је Руса (49 посто), па Бугара (17 посто). Следи учешће Македонаца са 13,8 посто, Румуна 5,5 посто, Грка и Украјинаца (по око 4 посто) и 0,76 посто Пољака. Међу добровољцима је 4 посто Срба који имају страно држављанство.

Просечна старост добровољаца странаца била је 30 година. Млађих од 20 година било је 6 посто. Међу њима су била и два малолетника. Од 20 до 29 година старости је 51 посто, а од 30 до 49 година 42 посто. Само један добровољац странац имао је више од 50 година (рођен 1926. године).

Међу добровољцима странцима 6 посто су биле жене. У борбеним дејствима погинуло је 2,28 посто добровољаца – странаца.

Добровољци Српске војске Крајине у 1993. години дали су значајан допринос одбрани српског народа, о чему говоре и подаци о погинулим. Око 6 посто свих погинулих припадника Српске војске Крајине су добровољци. Сваки 19. погинули је добровољац.

Током 1993. године добровољци су чинили и до 15 посто од укупног броја припадника Српске војске Крајине.

ПОРАЗИ БЕЗ ОТРЕЖЊЕЊА

У 1993. години Српска војска Крајине биће принуђена да ратује и да се брани од неколико узастопних напада Хрватске војске, која је без казне кршила Венсов план. Почетком те године, у јануару и фебруару, а затим у септембру, Српска војска Крајине доживела је низ изненађења која је платила поразима. Они су уз то, оставили и толики негативан утицај да су и касније утицали на нове поразе одбране РСК. Нажалост, државни и војни врх РСК из тих пораза у 1993. години нису извукли адекватне закључке и поуке.

Многи познаваоци стања и суштине сукоба између Хрватске и РСК сматрају да је 1993. година била пресудна за крајњи исход који се десио августа 1995. Неспорно је да Хрватска у 1993. години није имала могућности да силом савлада отпор Срба у Крајини. Тада једноставно није имала војску која би могла постићи тако крупан резултат. У исто време ни ситуација у Босни и Херцеговини није била повољна за Хрватску, јер међу Муслиманима и Хрватима није било никаквог борбеног савезништва. Чак напротив, могла се очекивати и ескалација у међусобним конфронтацијама. Уз то Загреб процењује да је те 1993. године још било могуће да се Србија и СРЈ оружаном силом умешају у рат који би се водио између Хрватске и РСК. У том случају Срби у РС имали би »све кључеве« рата у својим рукама. Зато Хрватска у први план истура дипломатију. Тајним преговорима и лажним обећањима заварава

Слободана Милошевића и Радована Караџића, купујући време за припреме Хрватске за одлучујући рат са Србима на територији РСК. Што је време више пролазило, битно се смањивала могућност мешања Војске Југославије и Војске Републике Српске у рат између Хрватске и РСК. Стрпљење и поступност показало се као најбоље решење за Хрватску, која је, уз све наведено очекивала подршку међународног фактора, укључујући и НАТО. Зато се Хрватска 1993. и одлучивала само на ограничене нападе и дипломатију. Знали су да се на ограничене нападе неће реаговати свом жестином из Србије (и СРЈ) а РСК ће се исцрпљивати и трошити. У то су их убедиле и укупне српске реакције.

После агресије на Миљевачки плато (21. јуна 1992. године) Хрватска је тада схватила да се нападима »корак по корак« без већег ризика могу заузимати делови РСК.

Хрватска је крај 1992. године дочекала са деблокираним Дубровником, учвршћеним позицијама у Херцеговини и са повољним распоредом својих снага у Босни према муслиманској страни. Из тога је и резултирала повољност за предузимање нових оружаних акција ради поправљања свог укупног положаја. Уз то, Хрватска је могла да рачуна и на прећутну сагласност међународног фактора, па је зато крајем 1992. године и приступила припремама за ширу оружану акцију на простору Северне Далмације. За непосредан циљ изабрани су Масленица, аеродром Земуник и комплекс насеља и објеката на том простору и на линији фронта од Новиграда закључно са Обровцем и његовим велебитским залеђем. Фрањо Туђман је 5. јануара 1993. године поставио задатак Главном стожеру да српске снаге одбаци што даље од Задра и комуникације која изводи ка Шибенику и Сплиту. У том циљу планирана је нападна операција »Масленица«. Њен циљ био је да се отклони опасност од очекиваног пресецања Хрватске на два дела управо у рејону Масленице. Припреме за ту операцију изведене су у највећој тајности.

Прво је, у рејон Нина прикривено доведена 4. гардијска бригада. Она је одређена за ударну снагу у планираној операцији. Припремљене су затим прва, друга и девета гардијска бригада, затим 112, 113. и 133. бригада и све домобранске јединице и јединице МУП са шире територије Задра и Госпића. У припрему и извођење операције »Масленица« укључени су, уз генерала Јанка Бобетка и многе друге Туђманове узданице: Жељко Томљеновић (координирао јединицама МУП), Анте Готовина, Мирко Норац, Иван Чермак, Младен Маркач, Имре Аготић, Фрањо Фелди.

Напад је почео 21. јануара 1993. године и интензивно је трајао четири дана, после чега је хрватска војска овладала Масленицом, Земуником и новиградским залеђем. Напад Хрватске војске је заустављен на линији села Кашић – Паљув – Мала Бобија. Као појачање хрватским јединицама пребачена је хеликоптерима из Осиека једна бојна 123. гардијске бригаде. Према сведочењу генерала Јанка Бобетка хеликоптери су јединицу пребацили за око три сата. Тако су Хрвати, на достигнутој линији могли да приступе учвршћивању и ојачавању, како би предупредили могуће српске контранападе.

На том простору се налазио и један француски батаљон из састава Унпрофора. Био је лоциран у селима Црно и Мурице и сасвим затечен и изненађен хрватским нападом на Србе, па су зато и побегли, остављајући опрему и материјално-техничка средства.

Хрватска војска је претњама навела Унпрофор на пасивно посматрање и нереаговање на нарушено примирје које је гарантовао Венсов план. Унпрофор је затим учествовао у притиску на Српску војску Крајине да прихвати прекид ватре у часу кад је то Хрватима одговарало. Захтевали су и добили право да се налазе непосредно уз српске јединице, како би их контролисали и спречавали да отварају ватру и припремају противакције према хрватској војсци.

Главни штаб Српске војске Крајине је учовао да хрватска војска на задарском простору врши одређене припреме, али се није ни помишљало да би могло доћи до напада. Веровало се да то Унпрофор неће дозволити. За сваки случај, Главни штаб Српске војске Крајине је упозорио Генералштаб Војске Југославије о активностима хрватске војске према Северној Далмацији, а 17. јануара (пет дана пре почетка напада на Масленицу) наредио је предузимање припрема у јединицама Далматинског корпуса. Наређено је укопавање мањих састава који су били мобилисани. Истим наређењем наглашено је да се »за сада не мобилишу друге јединице«, али да се ради на припреми опште мобилизације. Команди корпуса се скреће пажња »да је држање мобилисаних јединица без планског ангажовања најбољи пут за компромитовање војске«.

У то време само је мали број јединица и корпусних јединица био мобилисан. Неспорно је да Главни штаб погрешно цени ситуацију када закључује да нема потребе да се мобилишу друге јединице. За оно што је уследило који дан касније било би недовољно да је извршена мобилизација целокупног састава Далматинског корпуса. Стављање Далматинског корпуса само у повишени степен борбене готовости, а без мобилизације, није се могло спречити оно што је уследило.

Наређено је да граничне јединице Далматинског корпуса одмах поседну границу, да се мобилише Команда корпуса и све потребне команде пукова и бригада. Наређена је и мобилизација механизованог батаљона из 75. бригаде и припреме за мобилизацију 92. бенковачке бригаде. Све команде бригада изашле су на командна места.

У току 19. јануара, команда корпуса сазнаје да је стање у 75. бригади (Дрнишкој) знатно слабије него у другим јединицама, због катастрофално лошег одзива војних обавезника. Од позваних 33 официра одазвало се само 5, од 21 подофицира, 9, а од 413 војника дошло је само 13. Овако слаб одзив одраз је стања у коме се налазило подручје Крајине после губитка Миљевачког платоа. Реч је о људству које је претрпело губитке у поразу током борби за Миљевачки плато.

О спорости и погрешном раду Главног штаба Српске војске Крајине говори и чињеница да ће тек 22. јануара, на дан почетка хрватског напада, Личком корпусу бити наређено да приступи формирању моторизованог батаљона, ради упућивања у рејон Обровца као помоћ Далматинском корпусу. Уместо да је напад хрватске војске дочекан са мобилисаним Далматинским и Личким корпусом, Главни штаб Српске војске Крајине покреће мање саставе из других корпуса ка зони одговорности Далматинског корпуса.

У току 22. јануара Главни штаб Српске војске Крајине издаје више парцијалних наређења за стабилизацију одбране. Тек трећим наређењем уследиће задатак за мобилизацију две бригаде и једног артиљеријског дивизиона. Логично је било да се бар овог дана нареди општа мобилизација кад то већ није раније учињено.

Очекивало се да ће Хрватска војска у јутарњим часовима 23. јануара извршити напад ради заузимања масленичког моста и аеродрома Земуник. Зато је од команде Далматинског корпуса затражено да створи резерву ради противнапада у циљу повратка изгубљених положаја, ако до тога дође. У 18 часова, 22. јануара, команда Далматинског корпуса тражи да се »готовим и мобилисаним снагама крајње упорно бране правци који изводе ка Бенковцу и Книну« и да се убрзано настави мобилизација. Од 75. и 2. бригаде затражено је да створе »јаку резерву јачине два батаљона«. Команди 92. бригаде је постављен задатак да створи резерву ојачаног батаљона у готовости за извођење противнапада. Командант овог корпуса, Милан Ђилас, одлучује се да настави одбрану правца који изводе ка Бенковцу и Книну и да изврши противнапад на правцу Смилчић – Кашић – Ислам Латински, ради блокирања непријатеља и повратка изгубљених положаја. У циљу реализације наведене одлуке командант корпуса ојачава 92. бригаду са резервама 75. и 2. бригаде. Ова бригада добија више задатака: (1) да

упорно брани аеродром Земуник; (2) да брани правце Галовац – Шкабрња – Доњи Биљани; Биоград – Полача – Бенковац и Станковци – Пристег – Мирање; и да (3) изврши противнапад на правцу Смилчић – Ислам Грчки – Ислам Латински. Све друге јединице остају у одбрани на положајима где се налазе.

Да би извршио добијени задатак, командант 92. бригаде (Бенковачке) образује борбену групу од једног моторизованог и једног механизованог батаљона за напад на правцима Кашић – Ислам Латински; Смилчић – Паљув и Подградина – Новиград.

Карактеристично је да Главни штаб Српске војске Крајине решење проблема насталог хрватском агресијом 22. јануара тражи само преко Далматинског корпуса. Команда тог корпуса тражи решење само преко 92. бригаде. А њена опет тражи од борбене групе, са два батаљона да оствари идеје команданта Главног штаба Српске војске Крајине, односно команде Далматинског корпуса. Тако, практично, главни задатак извршавају недовољне снаге, а већина се задржава у одбрани и тамо где нема напада хрватске војске.

О реакцијама јединица Далматинског корпуса на напад Хрватске војске током 22. јануара може се судити по извештају команде корпуса који је упућен у Главни штаб Српске војске Крајине.

О непријатељу се у извештају, између осталог, наводи: »Усташке снаге, након вишедневне концентрације и груписања на ширем простору западног дела Равних Котара и Новиград – Пакленице и гребена Велебита, у 7,10 ч су извршиле артиљеријски и минобацачки напад на Масленицу. Артиљеријско-минобацачким дејствима, уз употребу вишецевних бацача ракета, настављена су дејства по рејонима: Новиград, Подградина, Паљув, Ислам Грчки, Ислам Латински, Зелени храст, Кашић, Биљане коса, Голеш, Земуник Горњи, Ражаљева Глава, Смоковић и аеродром Земуник. Дејство артиљерије је престало у 09.30 часова са једновременим паљењем тенковских мотора у рејонима Раштана и Зеленог храста. У рејону Зеленог храста су затим покренути тенкови и поседнут полазни положај (на око 800 м испред нашег предњег краја), уз истовремено отварање ватре из тенковског наоружања. У 09.30 часова усташе су покренуле пешадију која је заустављена на линији Суховаре – Зелени храст.

У 10.00 часова покренута је тенковска јединица из рејона Шепурине ка Исламу Грчком.

Као реакција на дејство непријатеља наређена је општа мобилизација 92. бригади (Бенковачкој) и 4. бригади (Обровачкој). У осталим јединицама корпуса наређена је мобилизација само одређених батаљона – дивизиона и других четних састава.«

Судећи по извештајима из јединица, првог дана хрватске агресије није било адекватних реакција Српске војске Крајине. Пасивност, оклевање и неизвесна очекивања, ишла су на руку непријатељу.

Током 23. јануара Главни штаб ће издати наређење за мобилизацију свих јединица Српске војске Крајине. Из наређења се, поред осталог, могло сазнати да се главне снаге непријатеља групишу на правцима који из Задра изводе ка Обровцу и Бенковцу. До 20 часова 22. јануара 1993. агресор је успео извршити продоре на правцу Поседарје – Новиград и избити на линију Суховаре – Ислам Грчки, искључно засеок Резани, искључно с. Паљув – Новиград. На осталим правцима напад агресора је успешно одбијен. Дејствовано је и хаубицама, као и вишецевним бацачима ракета. Главни штаб Српске војске Крајине очекује да ће ујутру, 23. јануара бити настављен хрватски напад свежим снагама, с циљем да се одсеку наше снаге на простору Равних Котара и Земуника, уз очекивање да ће на осталим просторима непријатељ извршити мобилизацију и пречи у општи напад ради расецања територије РСК. Показаће се, међутим, да је таква процена била погрешна, посебно када је реч о »општој мобилизацији« и »расецању« територије РСК.

Непотпуна је и нетачна оцена тока непријатељских и дејстава Српске војске Крајине у току 22. јануара. У њој се каже да су »снаге Далматинског корпуса успешно изводиле одбрану правца Равањска – Масленица – Обровац и правца који из Задра и Биограда н/м изводи ка Бенковцу и Обровцу. Снагама непријатеља су нанети знатни губици (уништена 3 тенка и већи број погинулих и рањених усташа)«. Међутим у току 22. јануара јединице корпуса нису успеле да ураде много тога што би зауставило хрватски напад. Слаба мобилизација, лоше припреме и неадекватно прегруписавање пресудиће крајњем исходу у наредних два-три дана. Практично Главни штаб Српске војске Крајине је наређење о мобилизацији издао са закашњењем од најмање седам дана. О току борбених дејстава 23. јануара може се судити на бази садржаја извештаја команде Далматинског корпуса који је послат у Главни штаб Српске војске Крајине. Према наведеном извештају непријатељ је у току 23. јануара доводио нове снага. Општи напад је почео у 15 часова на правцу Селине – Равањска, и то тенковима и уз подршку артиљерије. На правцу Шибеник – Скрадин у селу Бићине откривено је присуство оклопних снага, а на правцу Мућ – Ружић довођење снага једног батаљона. На правцу Сињ – Перуча примећено је довођење једне бригаде.

Да Главни штаб Српске војске Крајине мисли само на одбрану и да очекује велике продоре Хрватске војске, може се закључити из наређења, од 24. јануара које је отишло у све корпусе. Њиме се све јединице обавезују да изврше утврђивање и запречавање на свим правцима. Притом се тражи да се склоништа и заклони ураде у трећем степену. Команда Далматинског корпуса известила је да су »у јутарњим сатима усташе отвориле ватру из свег расположивог наоружања, по положајима у рејону Ислам Грчки, Кашић, Равањска и аеродром Земуник. Напад је настављен на почетним правцима«. Остале команде корпуса послале су извештаје у којима нема ваљаних података о активностима непријатеља. Све у свему, подаци о непријатељу су такви да се не може ни наслутити да је он на задарском подручју већ извршио већи део задатка.

О жестини дејства непријатеља да се наслутити у делу извештаја који се односи на »наше снаге«. Тако команда Далматинског корпуса извештава да су снаге корпуса »због велике офанзиве усташа и исцрпљености јединица у врло тешком положају«. Захтева се од Главног штаба Српске војске Крајине »хитна помоћ у људству, иначе се неће моћи задржати постојеће позиције«.

Команда Обровачке бригаде известиће команду Далматинског корпуса, 26. јануара, о стању на линији Велика Бобија – Мала Бобија – Висока Глава – Маруне, и да је у току 25. јануара у ту зону одговорности стигао Жељко Ражнатовић Аркан са својим људима. Он је успут по селима купио и дотерао на положаје оне који су напустили своје јединице.

У току 26. јануара неће бити значајнијих података о непријатељу. Команда Личког корпуса указује на »непоследно понашање снага Унпрофора које су прво поселе шири рејон хидроелектране Перуча са две чете, а затим у току дана сукцесивно извукле те чете, препуштајући одбрану хидроелектране групи својих војника, који строго контролишу и спречавају активности јединице корпуса у том рејону«.

Током дана долази до покрета јединица из других корпуса ка северној Далмацији. На бенковачком ратишту, уз »аркановце«, стиже и 600 бораца из Лапачке бригаде. Главни штаб Српске војске Крајине увиђа проблем неповезаности акција. Ради синхронизације дејства, 27. јануара издаје директиву под шифром »Челик«. Може се на основу тог документа закључити и како Главни штаб Српске војске Крајине види резултате хрватске агресије, започете 22. јануара 1993. године. Тако се оцењује да су »оружане снаге Хрватске у зони Далматинског корпуса оствариле успех тактичног значаја, заузимањем ширих рејона аеродрома Земуник, Масленичког моста и Новиграда«. Потом је непријатељ, »услед снажног отпора и активних дејстава јединица

Далматинског корпуса и претрпљених губитака, истрошених резерви и губљења морала, прешао у одбрану.« Затим се наводи да непријатељ на правцима Сињ – Перуча и ка Дрнишу, Кистању и Бенковцу изводи провокативна дејства, с циљем да учврсти достигнуту линију и понуди примирје. О активностима непријатеља према зонама одговорности других корпуса нема ништа што би потврђивало раније очекивање Главног штаба о акцији хрватске војске да силом овлада одређеним просторима РСК, ради повољније позиције у тражењу политичког решења.

Српској војсци Крајине је постављен задатак да »енергичним дејствима разбије и протера усташе са дела територије Северне Далмације« и да »крајње упорном одбраном на другим просторима спречи агресију на РСК«. Затим се наводи да ће »Војска Републике Српске и Војска Југославије, у складу са развојем ситуације, учествовати у спречавању агресије Хрватске војске на РСК«.

Командант Главног штаба Српске војске Крајине је одлучио да ангажовањем дела снага 7. и 15. корпуса разбије и уништи непријатеља на територији Северне Далмације и поврати изгубљено, а ангажовањем Српске војске Крајине у целини, да одсудном одбраном спречи даљу агресију Хрватске војске и заузимање и најмањег дела српских територија. По овој одлуци, Далматински корпус има задатак да изврши противнапад на правцу Смилчић – Кашић – Ислам Грчки а по избијању на линију Паљув – Подградина да садејствује снагама које изводе противнапад на правцу Обровац – Маруне – Јасеница – Равањска. Од Далматинског корпуса се захтева да буде у готовости за противнапад ка Пировцу и Скрадину. Снагама на цетињском правцу наложено је »чврсто држање бране Перуча и заштита бокова с правца Свилаје и Динаре.« Остали корпуси добили су формалне задатке, који се могу назвати и задацима за »мировање и чекање«.

Одлука команданта Главног штаба Српске војске Крајине базира на погрешној процени дејстава Хрватске војске и њених циљева у овој операцији. Не уважава се чак ни оно што се зове – право стање у којем се налази Далматински корпус, а поготову његове могућности да изврши задатке које је добио. Занемарен је фактор времена. Није схваћено да је хрватска војска у часу издавања директиве већ остварила постављени циљ или да је пред постизањем онога што је желела да оствари. У време доношења директиве »Челик«, било је битно оно што се могло урадити за два до три дана, а не после 10 или више дана.

Да би се директива реализовала, Главни штаб је наредио команди Далматинског корпуса да из додира са хрватском војском извуче Лапачку бригаду (103. пешадијска) и да је очисти од људства које се дефетистички понашало. Затим да образује резерву јачине батаљона, и да у Обровачкој бригади (4. лака бригада) формира борбену групу за напад на правцу Обровац – Јасенице – Ровањска.

Главни штаб се на тај начин упустио и у оне задатке који су у надлежности команданта корпуса и његовог штаба. Морално расуло у Лапачкој бригади више говори о стању у целој Северној Далмацији него у тој самој јединици, што се знало и уочавало и пре хрватске акције.

Главни штаб ће пожурити да већ 28. јануара упути и друго наређење команди Далматинског корпуса. Захтеваће и држање бране Перуче по сваку цену. Тражено је затим да се поузданим снагама замени Цетинска чета, која је бранила Перучу. То је уједно и доказ да је Главни штаб тек тога дана схватио да Хрватска војска припрема напад на Перучу. Реаговаће и трећим наређењем у истом дану, тражиће од команде Далматинског корпуса да се »на обровачком правцу формира тактичка група број 2 (ТГ-2) мешовитог састава (делови 4. лаке бригаде, 9. бригаде, милиције, и од једног вода из Арканове јединице). Тој тактичкој групи дат је задатак да »овлада приморском падином Велебита (просторима Мала Бобија, Свето Брдо, Гола Главица) а затим

рејонима Јасеница, Масленица и Роваска«. За њихову подршку задужена је Оперативна група један (ОГ-1) са простора јужно од новиградског мора. Команданту ТГ-2 дата је обавеза да сам одреди »готовост за извршење задатка«, што је нелогично, кад група још није била ни формирана.

Укључивањем у ТГ-2 јединица милиције и ојачаног вода из састава јединице Жељка Ражнатовића Аркана имало је за циљ још један од многих покушаја да се паравојска стави под контролу. Непристрасним закључивањем, лако се изводи и закључак о раду Главног штаба Српске војске Крајине у току 28. јануара. Био је смушен и са елементима панике. Наређењима на наређења, ништа се није могло постићи, изузев губљења поверења код потчињених команди. Тога дана хидроелектрана Перуча је већ била под контролом хрватске војске. Бригада која је бранила правац Сињ – Врлика (Врличка бригада) била је у расулу и неупотребљива. О томе се и не говори у извештају команде Далматинског корпуса.

Ни током 29. јануара командовање са нивоа Главног штаба Српске војске Крајине није боље функционисало. И даље фррка и збрка, па се тако команди Далматинског корпуса током 29. јануара издају три наређења. Првим је регулисано формирање Оперативне групе број 1 (ОГ1). За команданта је одређен пуковник Драган Тањга. Команду групе требало је створити од дотадашњих команди бенковачке бригаде и јединица артиљерије које улазе у састав оперативне групе. Другим наређењем прецизирају се задаци система »оркан« а треће је упућено командама Далматинског корпуса и ОГ-1. У овом наређењу полази се од претпоставке да ће непријатељ сутрадан, 30. јануара, наставити нападна дејства. Налаже се обезбеђења међупростора, убрзано формирање резерве и готовост артиљеријских група за контрабатирање ујутру у 04.30 часова.

У току 30. јануара команде корпуса добиће од Главног штаба нове задатке, који се неће много разликовати од претходних. У формулисању задатака није узимано у обзир оно што је већ раније конкретно наређено, па се новим налозима чак и то доводи у питање. Тако се, од команде Далматинског корпуса тражи да се »убрзају припреме за постојећа дејства«, а одмах сутрадан тражи се реферисање по добијеним задацима, при чему се наравно, у корпусу није ни знало која су то наредна дејства. Слично томе, и команде Личког, Кордунског и Банијског корпуса добијају наређења формалног карактера, а од Команде Вуковарског корпуса захтева се да »сагледа могућност упућивања једне бригаде у Книн«.

Кад је и дефинитивно постало јасно да су Хрвати остварили оно што су наумили, и да их неће нико тек тако лако одатле отерати, на простору Северне Далмације вршени су бројни покрети јединица у склопу припрема за повратак изгубљених територија. На сцену ступа Унпрофор, који чак тражи да му се омогући да контролише све што раде јединице Српске војске Крајине. У Главни штаб Српске војске Крајине стиже приговор Унпрофора, у коме се жале да им је ограничено кретање на просторима Далмације. На то ће командант Главног штаба генерал Миле Новаковић реаговати тако што ће наредити да се припадницима Унпрофора омогући несметано кретање и све дужности у складу са важећим прописима.

Нажалост, тај исти Унпрофор се саботерски и кукавички понашао током дивљања хрватске војске у нападу на Масленицу и Равне Котаре, водећи рачуна само о безбедности сопственог људства а не и о задацима због којих се налазио у Далмацији. Сад кад су Хрвати завршили офанзиву, а Срби се почели припремати за контраудар Унпрофор је похитао на положаје српске војске да је паралише. Тако је неспорно помагао хрватској страни. Јер, присуство Унпрофора је ограничавало слободу дејства бригадама Српске војске Крајине, а хрватска војска је добијала драгоцене податке о своме противнику.

Команда Далматинског корпуса добиће 1. фебруара ново наређење за даља дејства, а Главни штаб као да не може без формирања борбених група. Зато захтева да се у зони река Крка, Дрниш, планина Промина образује борбена група јачине два батаљона. Уз сва та тумбања, у јединицама и на положајима се мало шта суштински мењало, Главни штаб као да то није хтео да види. Старе бољке у новом паковању нису донеле ништа добро. Зато ће убрзо и уследити извештај Главном штабу да Кистањска друга бригада није отпочела планирани напад због отказивања послушности дела јединице. Затим стиже и вест о погибији у борбеним дејствима команданта 92. бригаде (Бенковачке), потпуковника Момчила Богуновића. Све то ће само повећати забринутост и конфузију у Главном штабу. Затим ће стићи захтев Команде Кордунског корпуса – да се његове јединице, које се налазе у Северној Далмацији, врате у своје матичне саставе. Онда је стигао извештај о самовољном повлачењу јединице милиције из рејона Мала Бобија. Запретила је опасност да на сличан начин не поступи и други састави који су бранили Велебит, који је представљао једну од кључних територија за одбрану Равних Котара и Лике.

Седми дан фебруара донеће нове невоље Главном штабу и командовању Српске војске Крајине у целини. Из Команде ОГ-1 стигао је извештај »да су снаге батаљона »Банија« које су биле планиране за напад на правцу Драженак – село Ранић одбиле да изврше задатак, због чега је на том правцу уведен у борбу батаљон »Кордун«. Наравно да је такво стање морало да се одрази и на напад ОГ-1, која је наступала ка Новиграду. Она је до краја дана избила на линију одређену за ближи задатак (Наранцићи – село Рамићи), и прекинула даљи напад. Хрвати су и даље били ту докле су стигли, а српске снаге нису успеле да их озбиљније угрозе.

После сагледане ситуације на линијама додира, Главни штаб издаје наређење свим корпусима – да приступе обуци целокупног људства, да би се у наредним дејствима смањили губици и да би се квалитетније изводила борбена дејства. Закључак се сам по себи намеће, јер много шта је пропуштено у претходном периоду. И оно најпоразније, а неизречено, одустало се од одлуке да се хрватске снаге присиле на повратак на почетне положаје. Тачније речено, пораз је почео да се прихвата као нешто што се једноставно догодило, без превелике буке о последицама и сопственој кривици.

На састанку Врховног савета одбране 7. фебруара 1993. године у Книну којим је председавао председник РСК Горан Хаџић, одлучено је да се из Вуковарског корпуса у Книн шаљу пешадијски батаљони по етапама, како се за који обезбеди елементарна опремљеност и униформе.

Команда Далматинског корпуса упућује 8. фебруара извештај Главном штабу Српске војске Крајине и обавештава да су батаљони »Банија« и »Кордун« напустили борбене положаје па је уместо њих, на достигнуте линије, уведена у борбу БГ-3. Ти догађаји практично, означавају крај свих идеја и замисли за »даља дејства«. Главни штаб Српске војске Крајине наређује Команди Личког корпуса (6. и 8. фебруара) да на простору села Дабар образује борбену групу, да је ојача са по два тенка и оклопна транспортера, затим водом минобацача 120 мм и одељењем бестрзајних топова. Група је препотчињена 70. бригади.

Током 8. фебруара командант оперативне групе добија задатак од команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерала Новаковића да у касарни Бенковац организује прихват групе добровољаца која броји 130 до 140 људи (радикали). Наложено је да се »исти одмах ставе под команду четничког батаљона Јове Остојића.« Добровољци су по пристизању изјавили да првенствено желе да учествују у чишћењу града.

Командант ОГ-1 извештава 8. фебруара у вечерњим сатима Главни штаб Српске војске Крајине да су његове јединице »разбиле усташе и заузеле села Барбаре, Рамиче и

Гргорицу и да су батаљони »Банија« и »Кордун« одбили да учествују у борбеним дејствима. Због тога је командант Главног штаба наредио команданту Кордунског корпуса да хитно дође у Бенковац, ради решавања насталих проблема у батаљону »Кордун«. Истог дана командант ТГ-2 доноси одлуку да формира ударну групу (јачине чете) од најмлађих и најспособнијих бораца, да са њом у садејству са »тигровима« (јединица Жељка Ражнатовића Аркана) и са 9. бригадом настави чишћење пута Алан – Обровац.

Око 22 часа, 8. фебруара, командант Далматинског корпуса добија информацију од Главног штаба у којој се истиче да се интервентни батаљон из 75. бригаде »одлично показао у извођењу борбених дејстава на ширем простору Новиграда« и да ГШ одаје признање батаљону на челу са његовим командантом.

Због честих појава да се самовољно гађају поједини хрватски градови на простору Далмације, Главни штаб Српске војске Крајине 9. фебруара налаже Команди Далматинског корпуса да »упозори све потчињене команданте да одобрење за отварање ватре по градовима немају и да је свако искакање као резултат самовоље штетно«.

У току 10. фебруара наставиће се са формирањем борбених група. Тако командант ОГ-1 извештава да је формирао ТГ-4 састава: батаљон »Вукова са Вучјака«, батаљон Министарства унутрашњих послова, тенковски вод. У ТГ-4 укључена је и борбена група број 4 (БГ-4). У току је и формирање оклопног батаљона.

Током 11. фебруара командант ОГ-1 извештава Главни штаб да је имао 13 погинулих и 15 рањених бораца и старешина. Овог дана у Далматински корпус стигла су 164 добровољца и 44 војна обавезника мобилисана на територији Србије.

Насилје и пљачке као све распрострањеније појаве примораће Главни штаб Српске војске Крајине да 11. фебруара упути акт команданту тактичке групе 2 следеће садржине: »У месту Оборовац и околини има више случајева примене насиља према појединцима од стране самозваних појединаца и група. То изазива узнемиреност и револт бораца, старешина, народа и свештеника. Истовремено више команде и старешине, од командира чете па навише, који имају право да подносе кривичне пријаве, то не чине. Активности се свде на оговарања лица која се кабадахијски понашају«. У вези са тим, команданту ТГ-2 је наређено да о сваком случају насилничког понашања одмах извести Главни штаб да лично прикупи податке, извести орган унутрашњих послова и поднесе кривичну пријаву.

Током 12. фебруара хрватске снаге су извеле противнапад правцем Новиград – Грегорићи. Батаљон милиције и добровољаца напушта рејоне одбране, што је одвело до неизбежне дестабилизације линија. Погинуло је 7, а рањен 21 борац и старешина Српске војске Крајине.

Истог дана, у јутарњим сатима у ОГ-1 пристигла је јединица са Баније (450 бораца), која је прихваћена и постављени су јој задаци. Команда ОГ-1 дошла је до података о губицима хрватске војске у борбама за Равне Котаре и Перучу у периоду од 22. јануара до 9. фебруара 1993. године. Хрвати су изгубили 13 тенкова и 8 минобацача, а имали су 450 рањених. О броју погинулих није било података, јер су Хрвати вешто крили поражавајуће податке.

У току 13. фебруара Команда ОГ-1 је известила Главни штаб да су око 13 часова усташе извршиле артиљеријски и тенковски напад, са правца Растане – Сиково, на снаге ове оперативне групе у рејону Лишане Тињске. У 17 часова усташе су извршиле напад правцем Новиград – Придрага. Линија фронта није нарушена.

У извештају се указује и на самовољно напуштање борбених положаја од стране батаљона милиције. Констатије се затим да батаљон »Кордун« није хтео да остави опрему новодошлој јединици.

Због самовоље и пљачке коју врше »добровољци« и поједини припадници Српске војске Крајине који су се отели контроли, Главни штаб шаље наређење Команди Далматинског корпуса: »са органима Министарства унутрашњих послова спречите (ако треба и употребом оружја) свако насилничко понашање у вашој зони, затим малтретирања старешина и војника од било чијих и било којих формација«. Дешавало се, нажалост, да су официри који су упозоравали на такве појаве били пребијани од пљачкаша. Зато је у Главни штаб стизало све више протеста и захтева да се спрече самовоља и криминал, јер у томе почињу да узимају учешћа и припадници Српске војске Крајине, а не само већ обележени добровољци. Отуда и оваква реакција команданта Главног штаба који 13. фебруара 1993. године шаље следећи акт команданту ОГ-2:

»Због учесталих експеса које пуковник Улемек изазива у Обровцу, где ситуација прети да се претвори у отворени сукоб, што нам у овом моменту уопште није потребно, забрањујем улазак поменутом пуковнику и његовим људима у Обровац. Предузмите све мере да се исти понаша у духу наређења која сам потписао за целу Српску војску Крајине или га одмах удаљите са ових простора.«

На бази пристиглих извештаја из корпуса, види се да је бројно стање Српске војске Крајине 13. фебруара износило 71.409 људи, то јест 3.291 официр; 3.424 подофицира, 60.496 војних обавезника и 4.198 добровољаца. Толико бројно стање никада више неће бити достигнуто у Српској војсци Крајине, поготову не у групацији добровољаца.

У току 14. фебруара командант ОГ1 извештава Главни штаб да је »у преподневним часовима било проблема са интервентним батаљоном зато што борци нису хтели да остану у зони борбених дејстава ради одмора већ захтевају да иду кућама«. Главни штаб је изненађен деструктивним понашањем јединица од којих се највише очекивало, и оцењује да је то равно најкрупнијим поразима у борбеним дејствима. Уочена неспремност добровољаца да се боре на простору Северне Далмације навела је Главни штаб Српске војске Крајине да све добровољце који су стигли и који ће накнадно долазити у Книн, упућује у Кордунски корпус. Уз то, и довођењем јединица из других корпуса на простор Северне Далмације дошло је до енормног повећања бројног стања Далматинског корпуса чије је бројно стање 15. фебруара нарасло на 27.984 бораца и старешина.

Главни штаб Српске војске Крајине упућује 15. фебруара акт Команди Далматинског корпуса у коме наводи »да је јуче дошло до самовољног узимања технике и одласка у Книн од стране интервентног батаљона 75. бригаде, што није било одобрено од команданта ОГ1. Наведни поступак интервентног батаљона негативно се одразио на борце са Баније и Кордуна. Команда ОГ-1 наведено понашање је имала у виду и предвидела је њен одмор у рејону Бенковца«.

Карактеристично је да Главни штаб Српске војске Крајине све то време не престаје са очекивањем проширења агресије на целу територију РСК, са циљем да се она пресече. Међутим, била је то погрешна процена која је одвлачила пажњу и ангажовање Српске војске Крајине на просторима Северне Далмације.

У току 15. фебруара у гарнизону Бенковац извршена је промоција унапређења питомца који се налазе у саставу Српске војске Крајине. Ради се о питомцима који су рођени на територији РСК а до почетка јануарске агресије налазили су се на школовању у војним школама Војске Југославије. Они су добровољно прекинули школовање и похитали да се боре у редовима Српске војске Крајине.

У извештају Команде ОГ-1 који је 16. фебруара упућен у Главни штаб наводи се »да су у јутарњим часовима (око 6 часова) почела артиљеријска дејства по усташким снагама у рејону Бутерини – Бажарићи и у захвату правца Рамићи – Бажарићи и Барабе

– Цвитићи». Са забринутошћу је примљено сазнање из овог извештаја да је Банијска чета напустила своје положаје и да је »у последња 23 дана дошло до осипања добровољаца из састава ОГ-1«. Наведено је да је из Ражнатовићевих »тигрова« отишло 450 лица, из »вукова« 244, из Косметско-топличког одреда 107 и из састава милиције Баније 73. Укупно је положаје напустило 874 добровољаца. Због такве ситуације, команди ОГ-1, издаје се 16. фебруара 1993. године наређење да »Косметско-топлички одред, дана 18. августа упути на седмодневни одмор, али без оружја«.

Главни штаб констатује да се наставља осипање добровољачких јединица, да се не смањују самовоља, пљачка и криминал. Команде, команданти и командири не показују способност да се успешно супротставе таквим појавама.

У току 16. фебруара Главни штаб је, поред осталог, приморан да се позабави проблемима у Источној Славонији до којих је дошло нападом војника Српске војске Крајине на вуковарску станицу јавне безбедности. За инцидент је окривљен лично командант Вуковарског корпуса.

Дан касније, 17. фебруара, депешом ће се од тог команданта тражити да достави тачан извештај о учешћу бораца корпуса у блокади секретаријата унутрашњих послова Вуковар.

Из Извештаја Команди Далматинског, Личког и Кордунског корпуса и ОГ-1 упућених Главном штабу Српске војске Крајине пристиглих 17. фебруара да се закључити да проблеми нарастају уместо да се смањују. Истиче се »проблем напуштања положаја, што је посебно изражено у ТГ-4 у рејону Придраге и то код јединица са Баније«.

Најтежа је ситуација у зони одговорности Далматинског корпуса где ни присуство Главног штаба не доприноси превазилажењу проблема.

Главни штаб Српске војске Крајине 17. фебруара поставља задатак Команди Личког корпуса да »јединицама Лапачке бригаде ојача положаје по ранијем договору и разради одлуку о активним дејствима према 5. муслиманском корпусу са планом дејства артиљерије«. Отуда је Команда Кордунског корпуса добила задатак да упозори Команду 5. муслиманског корпуса да не подржава хрватске нападе на РСК. Команда Кордунског корпуса је организовала лажну радио мрежу преко које је симулирано лажно довођење снага на шири простор Слуња.

Више је него очигледно да је Главни штаб Српске војске Крајине разапет између опасности од хрватске агресије и све већег нарастања проблема у јединицама. Команди Далматинског корпуса указује се на недостатак упорности, на малодушност и подлагање стихији. Захтева се да се командант корпуса лично ангажује како би се у водовима и четама схватило да су стајања и неактивност погубни, да ће због тога морал све више падати, да ће нарастати осећање пораза како код народа тако и код бораца и да ће Србима све више слабити преговарачке позиције. Главни штаб Српске војске Крајине затим критикује старешински и војнички састав Далматинског корпуса због идеје да добровољачке јединице треба што више гурати у напад, а борце Северне Далмације остављати да држе положаје. Овај акт Главног штаба Српске војске Крајине је дотад, а вероватно и после тога једини у коме се критикује и самокритички указује на парадоксалну ситуацију у односима бораца и старешина према одбрани сопствених огњишта. Неспособност команданта и Команде корпуса да се искористи преко 23.000 војника и старешина, морала је имати крајње негативне последице на исход јануарске агресије Хрватске војске на Масленицу и Перучу. Апсурдно је да јединице доведене са других простора буду носиоци борбених дејстава у Северној Далмацији уместо војника и старешина из Далматинског корпуса.

У току 19. фебруара у позадину 92. бригаде из ОГ-1 Хрвати су убацили своју диверзантску групу (око 20 усташа). Било је то у рејону Горњег Земуника. Тотално

изненађење имало је и те каквог ефекта: послуга једног топа и део пешадије су побегли. Четири борца су погинула а међу њима и командант Другог батаљона, потпуковник Живко Тишма. Седам бораца било је рањено. Кад се за то сазнало, наређено је интервентном батаљону 92. бригаде да им крене у помоћ. Реакција је била брза и ефикасна па је диверзантска група ефектно разбијена, а изгубљени положаји повраћени.

Из извештаја се види да Команда Личког корпуса има итекаких проблема са добровољцима јер самовољно напуштају положаје.

Главни штаб Српске војске Крајине упућује 20. фебруара акт свим командама корпуса у коме се каже: »Због масовног исељавања становништва несрпске националности енергично спречите подстицање оваквог понашања, а борцима и народу објасните да је ово уперено против Срба у РСК.«

Покушај сузбијања самовоље добровољаца и једног дела војних обавезника изазвао је жестоке реакције према активним војним лицима у редовима Српске војске Крајине. Зато се невојничко понашање и пљачка коју врше добровољци настављају а незадовољство у народу расте. У извештају Команде Далматинског корпуса за 23. фебруар написано је да »мештани у селу Братишковци (у зони Кистањске бригаде) негодују према добровољцима који се ту налазе, јер насилно узимају храну и бахато се понашају«.

Наредног дана (24. фебруара) Команда Далматинског корпуса ће извести да је »око 09 часова тенковски вод са послугама из Бањалуге напустио положај у с. Рамићи без одобрења«. У извештају се наводи да је »дејством јединице из 2. бригаде ослобођено с. Драгишић и заузето тт 166 Градина. У току борбе заробљено је 11 усташа«. А дан касније, 25. фебруара из извештаја Далматинског корпуса сазнаје се »да је село Драгишић које је јуче заузето, напуштено од стране јединице која је добила задатак да поседне положај и брани село Драгишић«.

У извештајима за 25. фебруар констатује се да је у Глини формирана паравојна јединица и да је њен командант Синиша Мартић Штит.

У току 27. фебруара екипа Главног штаба Српске војске Крајине обишла је Врличку бригаду и установила да је у њој слабо стање. Ватрени положаји артиљеријске батерије, како се констатује, су неуређени, а рејон чете у Отишићу неадекватан земљишту и борбеној ситуацији. У зони бригаде је много добровољаца и војника који ништа не раде. Да стање буде још горе, добровољци се распоређују у јединице према страначкој припадности (Јовићеви, Бабићеви, Мркоњићеви). Тужну (и ружну) слику допуниће извештај команде Банијског корпуса о конфликту припадника Српске војске Крајине са станицом јавне безбедности у Глини при чему је као кривац оптужен начелник штаба Петрињске бригаде.

Тражећи решења за превазилажење неких од проблема Главни штаб Српске војске Крајине ће 1. марта расформирати ОГ-2 и поставити задатке за формирање 1. јуришне бригаде Српске војске Крајине.

Када се сведе укупан биланс борбених дејстава од 22. јануара до 1. марта 1993. године могу се предвидети многи од догађаја који ће уследити касније. Српска војска Крајине изгубила је масленички мост, аеродром Земуник, Новиград, Перучу са хидроелектраном и део објекта на Велебиту, а велики су и губици, у људству. Концепт по коме се поједини делови Крајине могу бранити довођењем јединица са других простора није се показао успешним. Било је више него јасно да су добровољци крајње неорганизована, самовољна и непоуздана војска. Командовање добровољцима није било јединствено нити су њихови челници прихватили да се са њима командује. Они су кад се све сабере били обавезни и елементарно лојални само према онима који су их упућивали на ратиште, а не према држави Србији и Српској војсци Крајине. У том смислу су и очекивања Српске војске Крајине била нереална.

Унпрофор се показао само као маска назови мировне операције. И без своје жеље, легализовао је агресију хрватске војске.

НАПАД НА МЕДАЧКИ ЦЕП И ДИВОСЕЛО

Од марта до септембра 1993. године било је више покушаја да се врате територије на простору северне Далмације које су изгубљене почетком године. Посебну карактеристику тим покушајима дају дејства артиљерије по градовима и насељеним местима. Била су такоређи свакодневна, и поред материјалних учинака имала велики утицај на морал војске и народа на обе стране. Тако се непрекидно одржавала напетост на фронту, али и у његовом залеђу. Упоредо с тим, често су убациване извиђачко диверзантске групе у непријатељску позадину које су изазивале пометњу, али нису битније утицале на промену ситуације на ратишту. Ефикасност снага Унпрофора у спречавању оружаних напада од стране обе војске и даље је безначајна. Перманентност борбених дејстава имала је за последицу исцрпљивање војника и старешина због сталног боравка у јединицама и на положајима. Довођење бораца из других јединица у зоне 15. и 7. корпуса све више су постајала контрапродуктивна. Та чињеница се није адекватно оцењивала. Недисциплина и самовоља постали су свакодневица тамо где су боравили добровољци. Слично понашање карактерисало је и јединице које су покретане са свога простора на друга ратишта. Уз све то, насиље, пљачка и шверц, као по правилу, пратили су јединице од којих се очекивало да понесу терет у стабилизацији стања на деловима ратишта где је хрватска војска бележила успехе.

У јединицама Српске војске Крајине од марта па надаље евидентно расте незадовољство, посебно у редовима војничког састава. Оптерећење је било све веће а неправде све бројније. Командовање је на то споро реаговало. На карактер, узроке и последице таквог стања довољно указује ситуација у једном корпусу. Тако у другој половини маја 1993. године, Команда 7. корпуса (Далматинског) шаље извештај Главном штабу Српске војске Крајине о стању на »првој линији фронта« у 75. моторизованој бригади, оцењујући га као »забрињавајуће«. Констатује се да је у односу на бројно стање по списку из бригаде одсутно 27 посто бораца. Бригада брани зону широку око 40 километара. Људство је старијих годишта. Више од 60 посто је старијих од 40 година. Међу борцима је присутно велико незадовољство, јер им ни после четири месеца проведена на првој линији не стиже замена. Зато борци захтевају да добију смену у року од десет дана. Уколико се тај захтев не испуни, запретили су да ће напустити положаје и доћи у Книн пред команду корпуса и Главни штаб Српске војске Крајине.

Команда Дрнишке бригаде, која се преко 80 посто попуњавала са простора општине Книн, указује на »факторе који дестабилизују борбену готовост«. У порасту је број захтева бораца да напусте бригаду и да добију распоред у радној обавези. У порасту су и здравствена (!) одсуства. На боловањима је 250 бораца. Све је више самовољног напуштања јединица. У бекству је 15 посто војника бригаде. У порасту је и неодазивање војних обвезника да се јаве у јединице. Уз све то, указује се и на стални пораст незадовољства бораца због неактивности војних и цивилних власти у борби против шверца и криминала. Борцима је неприхватљиво да више труну у земуницама и рововима док се војници који су самовољно напустили ратиште шетају улицама Книна и шверцују. Тако се у »поруци бораца са прве линије« која је упућена Команди Далматинског корпуса и Главном штабу Српске војске Крајине тражи поновна мобилизација војних обвезника у Книну, затим да се забрани црна берза девизама и шверц, да се побољша снабдевање бораца одећом. Тражи се да борци који су ослобођени од службе у јединици по основу радне обавезе раде сваки дан по 12 часова

а не по 7 као у мирнодопско време. Затим се захтева да се изједначе примања бораца у јединицама са онима који раде у радној обавези. Драстично је и недопустиво да борци из јединица имају упола мања примања.

Са таквим стањем, којег је била свесна и највиша команда, али није била у стању да га радикално мења, ишло се у сусрет још већим борбеним искушењима. Постојање могућности да хрватска војска изврши напад на Медачки џеп и Дивосело није била непознаница за команданта Личког корпуса, пуковника Милана Шупута. На то ће га и писмом упозорити »мештани и борци« Дивосела, које му је упућено 15. августа 1993. године.

У писму се истиче да је Дивосело изложено усташким провокацијама од почетка рата. Поред бесомучног гранатирања честа, су и убацивања њихових диверзантских група. У писму се наводи да »трећину Дивосела држе усташе«, па су мештани већ две године без одмора и чврстог сна. Већ их је погинуло 20. Зато и упозоравају пуковника Шупута да одбрану Дивосела практично чини 30 мештана (најмлађи има 15 а најстарији 72 године). Распоређени су на граничном појасу дужине двадесетак километара. Подсећају затим да се село обраћало команди батаљона у Медаку и команди бригаде у Грачацу, али да нису »удостојени да буду саслушани«. Зато моле да се »пошаље војна комисија, да провери каква је ситуација на територији«. Стоји и напомена да је Дивосело пре почетка рата имало више од 400 домаћинстава а да је сада остало не више од 15. Било је право чудо како су се ти људи и толико дуго одржали. Међутим, ни Хрвати нису били брзоплети, да тек тако утрче и запоседну тај простор. Знали су да би било, бар првих месеци, жестоке српске реакције па су чекали да време чини своје. Ни на овако алармантно и »последње« упозорење из Дивосела није било адекватне реакције. Зато је Српска војска Крајине 9. септембра 1993. године доживела ново изненађење, скоро истоветно оном од 22. јануара, приликом напада хрватске војске на Масленицу.

Са добро припремљеним снагама, чију су ударну песницу чиниле 9. гардијска бригада, снаге специјалне полиције и јединице Министарства унутрашњих послова Хрватске, напад је извршен 9. септембра на правцима Оранице Лички Читлук и Медак – Лички Читлук – Почитељ; Крушковача – тригонометарска тачка (тт) 616 – Лички Читлук. Фронт напада протезао се од Дивосела до Медака. Јединице Личког корпуса биле су неспремне и зато доживљавају потпуно изненађење. Као да није постојало искуство из борбе за Масленицу и Равне Котаре. Циљ хрватске војске био је да добро припремљеним и изненадним дејством овлада Медачким џепом и Дивоселом. Унпрофор ће опет бити стављен пред »свршен чин« а неутралисање и брисање РСК системом »корак по корак« биће више него очигледно. Ова акција представљала је и провокацију према Војсци Југославије, али она неће ничим реаговати, па се приде утиче негативно на њен углед који је имала код Срба у РСК. За Загреб је та акција требала да послужи и као јавна демонстрација спремности Хрватске војске да извршава све задатке.

Напад хрватске војске био је пропраћен дејством артиљерије по Теслинграду, Љубову, Козјану, Грачацу, Удбини, Врховинама и Кореници. Снаге српске 9. бригаде прво су изгубиле Читлук. Затим је део снага одсечен у Дивоселу. У покушају пробоја из Дивосела гине командир тенковске чете потпуковник Мирко Савић. Неколико сати после почетка напада хрватске војске, Главни штаб Српске војске Крајине ће наредити свим командама корпуса да све јединице ставе у пуну борбену готовост и да изврше припреме за дејства по циљевима на линијама додира и по дубини непријатељске територије.

Команди Личког корпуса наређено је да прегрупише снаге и да прихвати део претпостављених јединица, затим да стабилизује одбрану и обезбеди леви бок са

правца Велебита. Отуда стиже извештај да је из Читлука извучено око 30 деце и старца и да су смештени у Удбини.

Из наредних извештаја може се закључити да је у борбеним дејствима учествовала и 18. бригада, али да се још налази у почетном распореду. У борбама је учествовала и 50. бригада али »без померања са положаја«. Делови 70. бригаде изводили су борбена дејства у рејону Капеле. У борби није учествовала Лапачка бригада која се налази на својим положајима.

Провокације хрватске војске према наведеним бригадама погрешно су процењене у Команди Личког корпуса. Наивно је било очекивати да ће непријатељ напасти на зоне одговорности 18, 50. и 70. бригаде. Команда Личког корпуса не уочава повезаност напада на Медачки џеп са активностима војске и специјалних снага на простору Велебита. Да несрећа буде већа, Команда Личког корпуса није познавала стварно стање своје 9. бригаде, посебно 2. батаљона. Због тога су уследиле погрешне процене и неадекватне одлуке. Лапачку бригаду и јединицу милиције командант употребљава да ојача одбрану, уместо да их је увео у напад на хрватске снаге у рејону Дивосела и Медака. Несхватанје критичности ситуације и очекивање да се у Лику доведу снаге из других корпуса водили су ка поразу. Из ванредних извештаја које Команда Личког корпуса упућује Главном штабу Српске војске Крајине може се уочити да је више брине одбрана онога што није ни нападнуто, него онога што гори. Команди тог корпуса не пада на памет да покуша деблокаду делова Другог батаљона у Дивоселу. Командант корпуса као да чека да дођу најављене јединице из других делова РСК па да тек онда почне са деблокадом Дивосела.

У току 10. септембра Главни штаб разматра могућност за дејства дивизиона РС5, да би се адекватно одговорило на хрватско масовно бомбардовање градова и других насељених места на територији РСК. Тога дана Главни штаб покреће и акцију за поновно ангажовање добровољаца из СРЈ.

Команди Вуковарског корпуса више пута се наређује да у Книн упути један батаљон. Међутим, командант корпуса одуговлачи са извршавањем задатка. Зато се командант Главног штаба Српске војске Крајине посебним писмом обраћа председнику РСК Горану Хацићу, који борави у Вуковару. Тражи да у оквиру своје надлежности уложи лични ауторитет како би се упућивање батаљона што квалитетније спровело. Председник Горан Хацић био је, међутим, председник без ауторитета, недорастао тешкој и сложеној дужности па његова интервенција, уколико је и било, није дала никакве резултате. Команда тог корпуса ће одбити и наређење да гађа циљеве непријатеља како на линији додира тако и по дубини.

Неће прихватити ни да изводи активна дејства. Уместо захтеваног ангажовања, командант Вуковарског корпуса ће Главном штабу послати низ оправдања за неизвршавање наређења. Све то је, нажалост чинио у присуству председника РСК Горана Хацића, који се вероватно и слагао са таквим односом према Главном штабу Српске војске Крајине.

Тек 10. септембра Главни штаб ће наредити забрану одсуствовања војника и старешина из јединица, по било којој основи. Такво наређење је у том часу закаснило, јер је хрватска војска остварила циљ свога напада.

У току 11. септембра део снага 9. бригаде извео је противнапад и избио на линију Мемедово брдо – река Лика – село Витаси. Противнапад је омогућио да се из окружења извуче 60 бораца. Истога дана у зони одговорности 21. корпуса, непријатељ је отварао јаку артиљеријску ватру по положају 11. и 13. пешадијске бригаде (Перјасица, Брезова глава, Сајевац, Мекушје, Поповић брдо, Лемич брдо).

У 18 часова непријатељ је из тенкова и са вишецевним ракетним бацачима дејствовао по Војнићу (губици су били 4 мртва и 17 рањених).

У зони 39. корпуса у вечерњим сатима усташе су минобацачима дејствовале по рејону Лушчари а по селима Лелачи и Храстовићи авијацијом.

Командант 105. ваздухопловне бригаде известио је Главни штаб да су у 14.45 часова у близини аеродрома пала 4 пројектила (300 метара далеко од аеродромских објеката).

Зону 9. бригаде прелетала су два авиона типа МиГ. Према зони 18. бригаде усташе су дејствовале артиљеријом. Тучене су Широке Куле, Теслинград и Козјана.

У зони 70. пешадијске бригаде око 08.55 часова, у рејону Пркоси, дошло је до борбеног контакта између патроле из 1. пешадијске бригаде са усташком групом. У борби су ликвидирани тројица усташа. У 18 часова усташе артиљеријом дејствују по Плашком (касарна и ужи део града).

У 15 часова непријатељ је артиљеријском ватром дејствовао са 7 пројектила. Из Дивосела укупно се извукло 60 бораца.

У току 13. септембра још је трајала мобилизација Лапачке бригаде. Један део ове бригаде је упућен у село Турјански, а други у Грачац.

У току 14. септембра доћи ће до нарушавања дисциплине унутар мобилисане Лапачке бригаде, али Команда корпуса и Главни штаб неће због тога предузети никакве мере.

Хрватска војска није прекидала артиљеријска дејства по већини градова и насељених места у Лици, Далмацији, Банији и по Кордуну. И дејства авијације била су свакодневна.

У зони Кордунског корпуса, 13. септембра, први пут је оборен један хрватски авион МиГ-21. Овај успех изазвао је буру одушевљења. Вест је брзо стигла до сваког припадника Српске војске Крајине и до грађана РСК.

Ценећи изузетно велики значај Велебита за оперативно-стратегијски положај одбране РСК, командант Главног штаба Српске војске Крајине ће 15. септембра наредити команданту Личког корпуса да формира групу за планирање и извођење борбених дејстава за овлађивање гребеном Велебита. Значајан догађај у току дана је и захтев Унпрофора да му се дозволи да уђе на окупирани простор Дивосело – Читлук. Командант Главног штаба Српске војске Крајине ће одмах наредити да се од 12 до 19,30 часова омогући пролаз снагама Унпрофора на окупирану територију. У том циљу наређено је да се обуставе сва борбена дејства. Улазак Унпрофора у Дивосело најалост, омогућиће почетак легализовања окупације Дивосела и Читлука. У присуству снага Унпрофора, 16. септембра хрватска војска ће приступити рушењу кућа у заузетим селима у Лици. На линији раздвајања био је француски батаљон који је равнодушно посматрао рушење и пљачку по српским селима. Присуство Унпрофора ће, поред осталог зауставити дејства наших снага по непријатељу на окупационом простору.

У наредним данима између хрватске и српске војске »посредоваће« артиљерија. На удару су: Петриња, Војнић, Кореница, Грачац, па Бенковац (гадан из тенковских топова и хаубица са више десетина пројектила), затим Кистање а онда и Книн, који је гранатиран 17. септембра око 22 часа са десетак граната. Противдејствима артиљерије Српске војске Крајине, гађани су Задар, Биоград и Шибеник.

У борбама за Медачки цеп Лапачка бригада је самовољно напустила положаје и вратила се у Доњи Лапац. Због таквог поступка паравојника и »војводе« Давида Растовића, командант Личког корпуса ће издати наређење о сузбијању дезертерства у зони одговорности њему потчињених јединица. Тим наређењем смењена су са дужности три командира чета и један командант батаљона. Кажњена су и три борца, од 2 до 6 месеци затвора. Притворен је и »војвода« Давид Растовић. Међутим, МУП РСК је спречио истрагу и инсистирао да се »војвода« што пре пусти на слободу.

Из напада хрватске војске и окупације Медачког цепа могу се извући закључци од далекосежног значаја. Неспорне су и поразне чињенице. Српска војска Крајине доживела је изненађење и изгубила села Дивосело, Читлук и Почитељ (територија јужно и југоисточно од Госпића). Акција Хрватске војске имала је притом све карактеристике геноцида. Освојена села су спаљена у складу са начелом операције »спржена земља«. Уз генерала Јанка Бобетка носиоци зверстава над Србима били су генерал-бојник Мирко Норац и генерал пуковник Младен Маркач. Хрвати су, уз посредовање Унпрофора, предали Српској војсци Крајине 71 тело погинулих, а међу њима 28 цивила (10 су жене). Међу несталима је 14 цивила (4 жене).

Унпрофор није ништа предузео да спречи напад на Медачки цеп, а касније и геноцид над цивилима. Једино ће генерал Жан Кот бранити сопствену част, оптужујући хрватску војску за геноцид. Пуковник Џим Калвин ће касније члановима канадског парламента изјавити да је његов батаљон нашао српско село Лички Читлук у пламену, затим да је он лично прегледао тело 70годишње старице у коју је пуцано четири пута и две девојчице тинејџерке које су убијене и спаљене. У свом извештају Канађани су навели и то да су пронашли 16 лешева, 160 уништених домова, 190 порушених зграда спаљених до земље, да су сви српски бунари били затровани уљем и мртвим животињама.

Ефекти лоше одбране РСК проистичу и из чињенице да од »Другог плана употребе војске«, који је предвиђао координирана и заједничка дејства Српске војске Крајине, Војске Републике Српске и Војске Југославије није било ништа. Ни поновљени сценарио са добровољцима није дао резултате. На крају изостала је и било каква и било чија одговорност за пораз и трагедију. На својим дужностима остали су и команданти 9. бригаде, Личког корпуса, Главног штаба Српске војске Крајине...

ЗАБЛУДЕ И ПРЕСУДНЕ ГРЕШКЕ У 1993. ГОДИНИ

Упоредо са хрватским атаковањем на српске територије, у 1993. години Република Српска Крајина нашла се у изузетно сложеној ситуацији и због тога што је постала предмет игре многих моћних актера чији су интереси били дијаметрално супротни.

Република Српска Крајина није била призната као држава али се уважавало њено постојање. У таквим условима требало је много знања и умешности да се стечено бар сачува. Сам Книн за то није имао довољно снаге и потенцијала. Зато се државни врх, у жељи да сачува стечене позиције и да избори међународну верификацију мирио са тим да интересе РСК пред светом заступа Србија. Тиме је Книну ограничена могућност да непосредно утиче на изналажење излаза из сложене ситуације у којој се налазила РСК. У погађањима око судбине РСК, државни врх је знао само за максималне услове који би одговарали Србима или држава или рат до бескраја. Истицана је само једна опција, а то је потпуно одвајање од Хрватске, уз могућност да РСК буде самостална држава или да уђе у састав српских држава (СРЈ и РС). Предвиђена је и могућност да РСК прво уђе у заједничку државу са РС а после тога да се уједини са СРЈ. Током 1993. године у државном врху РСК није било заступника опције да се у било којој варијанти тражи решење са Хрватском. Хрватској је опет међународна заједница наметала обавезу да преговорима решава сукоб са РСК. Зато је од преговора Хрватска и страховала те је у суштини била против њих, али није у том времену ни имала избора. У условима рата на територији Босне и Херцеговине и подршке Србије РСК, Хрватска није имала изгледа на победу, па је зато и одлучила да преговара и да то »јалово време« користи за војно јачање. Хрватска је била одлучна да оружаном агресијом разбије РСК и да на тај начин диктира позицију Срба у »својој држави«. У свим својим проценама и калкулацијама

Хрватска је рачунала на тврдокорност српског режима у РСК, а главну опасност је видела у Србији и њеном могућем укључивању у ратни сукоб. Отуда су преговори у којима је Београд заступао интересе РСК схваћени и као шанса да се вештом и закулисном игром Србија искључи из мешања у оружани сукоб Хрватске и крајишких Срба.

Отежавајућа околност за Хрватску била је њена позиција у рату који се водио на просторима Босне и Херцеговине. Хрвати су желели поделу ове републике, против чега је била међународна заједница, а подела се, ако би до ње дошло, није могла реализовати без одређене сарадње са Србијом. Отуда су преговори са Србијом, поводом РСК, могли да се доводе у везу и са »заједничким« интересима у БиХ. Државни врх РСК био је током 1993. године приморан да са Хрватском преговара о склапању мира што је био битан услов за почетак решавања статуса РСК. Преговори су прихваћени, али су се одвијали мање-више под велом тајности. Вођени су под окриљем међународне заједнице и уз кључну улогу Србије. Прихваћени су са чврстим уверењем да ће се сачувати створене позиције и постићи осамостаљење од Хрватске. Такво уверење је почивало на две кључне премисе: прва је веровање да међународна заједница неће дозволити Хрватској да ратом решава проблем РСК, а друга, очекивање да ће Србија ући у рат ако Хрватска покуша да ратом реши питање сукоба са РСК. Занемарен је и запостављен фактор сопствених могућности РСК да спречи Хрватску у намери да оружјем реши проблем. Кључ у чувању стечених позиција РСК морала је да буде Српска војска Крајине. А да би то она и била, требало је војску тако усмерити, развијати и опремати да може одговарати и постављању наведеног циља. И да је био свестан пресудног значаја улоге Српске војске Крајине у чувању положаја РСК, државни врх није имао неопходне услове да изгради адекватну војну организацију. То би се могло остварити само уз велику материјалну помоћ са стране а посебно из Србије. То што је за Српску војску Крајине чињено преко Војске Југославије уз сву захвалност за њена одрицања било је испод минимума потреба да се изгради савремена војска и да се оспособи за неизбежни обрачун са Хрватском. Државни врх РСК као да није учовао суштину стања. Српска војска Крајине била је способнија да се супротстави Хрватској у часу када је створена, него у било ком каснијем периоду. Што је време одмицало, могућности Српске војске Крајине су слабиле а Хрватске војске – нарастале. Због тога се све више очекивало да у одбрани Крајине мора учествовати Војска Југославије (и Војска Републике Српске), што је имало и здраворазумску логику, поготову ако су се Срби определили да живе у једној држави.

Да се РСК не може самостално успешно супротставити хрватској агресији указивала је и војногеографска процена њене величине и облика. Државу РСК чинили су западни и источни део, међусобно територијално удаљени од 300 до 500 километара. Западни део чиниле су: Западна Славонија, Банија, Кордун, Тика и Северна Далмација. А источни Банија, Источна Славонија и Западни Срем. Укупна површина РСК износила је 13.680,04 квадратних километара (подаци Војногеографског института Војске Југославије). Површина западног дела била је 11.186,73 км квадратних (Западна Славонија 558,27; Банија 1.978,23, Кордун 1.927,73; Лика 3.907,11 и Северна Далмација 2.814,93 квадратних километара). Површина источног дела износила је 2.493,31 (Банија 1.147 и Источна Славонија са Западним Сремом 1.346,31 квадратних километара). Површина РСК је захватала око 24 посто територије Хрватске. Просторни облик РСК је развучен и крајње неповољан. Највећа дужина (село Прокљан – село Смртић) је 288 км. Највећа ширина (г. Земуник – в. Троглав тт 1.646) износи 96 километара. Ширина од села Чарак до Голе Пљешевице (тт 1646) износи 19,5 км. Код Јасеновца ширина износи само 1.400 метара.

Источни део Републике Српске Крајине, такође, је развучен – извучен. Највећа дужина је 102 километара (Липовац на југу – мађарска граница код Удвора на северу), а највећа ширина је 45 километара измерена правом линијом од Драве где напушта мађарску границу до улаза Дунава у РСК.

Некомпактност територије РСК, њена величина и облик резултирали су границом која износи 1.390 километара (996 у западном и 394 у источном делу). РСК се тада граничи са Хрватском, муслиманско-хрватским делом БиХ, Републиком Српском, Аутономном Покрајином Западном Босном, Мађарском и СРЈ.

У административном смислу РСК је била подељена на 28 општина од чега су четири под заштитом УН. У источном делу РСК налазило се пет општина (Бели Манастир, Вуковар, Даљ, Мирковци и Тења). Тај крај је, нарочито због вуковарске операције имао третман »главног ослонаца у супротстављању агресији Хрватске војске«. Према попису од 1991. године на просторима који су чинили РСК било је 471.467 становника (западни део 333.283, источни део 138.184 и УМПА зоне 44.164 становника). Према подацима од почетка 1993. године у РСК је било 433.595 становника (западни део 297.795, источни део 135.800). Становништво РСК чинило је 10,58 посто од укупног становништва предратне Хрватске. У Северној Далмацији било је 87.000 становника, у Лици 48.389; на Кордуну 82.406; у Западној Славонији 29.000. У источном делу било је 135.800 становника. На свим територијама међу становништвом било преко 90 посто Срба.

Наведени подаци сами по себи указују на ограничавајуће могућности РСК да се сама оружаном борбом одбрани од Хрватске. Зато државни врх није ни рачунао на самосталну одбрану.

Када су у 1993. години РСК наметнути преговори од стране међународне заједнице, тражено је прво да се Хрватска примора да поштује раније прихваћене обавезе из Мировног плана. Уосталом тај план је наметнут и Хрватској и РСК, с тим што га Хрвати нису поштовали. Нови преговори су завршени потписивањем Ердутског споразума (15. јула 1993. године). Српска страна је уложила максималан труд да се тим споразумом приморају хрватске снаге да напусте окупиране делове РСК (запоседнуте у нападу 21. јуна 1992. на Миљевачки плато и 22. јануара 1993. године на Масленицу, Перучу и Равне Котаре). Српски захтев је само на папиру делимично уважен, и то у некој нејасној и неубичајеној форми. Споразум је предвиђао да део одређених подручја, освојених у наведеним нападима, убудуће буде без хрватских оружаних снага и полиције. У та подручја требало је да уђу снаге Унпрофора. Предвиђено је затим да у селима Ислам Грчки, Смоковић и Кашић борави српска полиција са Унпрофором. Хрватска је прихватила да повуче своје оружане снаге са Масленичког моста, аеродрома Земуник и бране Перуча, и да контролу наведене територије предузму снаге Унпрофора. Уз све то, српска и хрватска страна су се обавезале да ће међусобне проблеме решавати искључиво преговорима уз посредовање Унпрофора.

Неискрено потписујући споразум, и кунући се у целовито и потпуно поштовање преузетих обавеза, Хрватска је само куповала време и глумила кооперативност пред међународном заједницом. Ни представницима РСК није све штимало. Пре свега, српској страни није одговарало да своју артиљерију повуче са положаја и да је стави под контролу Унпрофора коме није веровала.

Позивајући се на Ердутски споразум, обе стране предузимаће убрзо акције ради постизања својих циљева. Хрватска ће, уз делимично поступање по једном делу преузетих обавеза, наставити са провокацијама српске стране, дејствима артиљерије и убацивањем извиђачких и диверзантских група на територију РСК. А, 9. септембра извршиће и напад на Медачки цеп, поступајући још суровије него у акцијама почетком 1993. године.

Не рачунајући превише на оружје, већ на дипломатију, српска страна ће тада остварити више контаката са челницима међународне организације и представницима војних и цивилних тела из Унпрофора и Уједињених нација. Приступ преговарача из државног врха РСК био је најчешће једностран и углавном недовољно припремљен, уз површне консултације са Србијом. Таква дипломатија није била дорасла сложеним и судбоносним задацима и великим »играма«.

Ради изналажења оптималних потеза, у ономе што се чини, почетком августа 1993. договорена је »Платформа заједничких активности Владе РСК и Српске војске Крајине у вези са реализацијом Ердутског споразума«.

Тражена је, пре свега, могућност како да се Хрватска примора да испоштује оно што је потписала али и како да се умање негативне последице оних обавеза из споразума које нису повољне по српску страну.

Реалан је закључак те платформе у оцени стања у РСК да је »евидентно да са постојећим устројством Српске војске Крајине, њеном опремљеношћу и расположивим материјалним резервама, без обзира на решеност и ратно искуство, без савезништва, тешко би могли спречити стратегијску офанзиву Хрватске војске«. Међутим, оцена позитивних ефеката постигнутих преговорима доста је нереална, и водиће у заблуде и оптимизам коме није било места. Закључак да ће Српска војска Крајине онемогућити коришћења Масленичког моста, хидроелектране Перуча и аеродрома Земуник, ако Хрватска не испуни преузете обавезе, био је нереалан. Предлози »даљих активности на политичком и војном плану« су дати у три варијанте од којих ниједна није уважавала реалне могућности РСК. Поред осталог није јасно како је РСК могла да врши притисак на Унпрофор и Савет безбедности ради реализације Ердутског споразума. Такође је неоснован и закључак о процени стања у Хрватској – да је Туђманово врховништво било принуђено да одустане од офанзивне стратегије и да се зато приклонило Ердутском споразуму. За Хрватску је тај споразум представљао само тактизирање са сасвим јасним циљевима, како према иностранству тако и према јавности у Хрватској, РСК, бившој БиХ и СРЈ.

У Платформи је указано и на потребу да се РСК хитно окрене предузимању радикалних мера ради рашчишћавања свега што смета изградњи војне организације. Те активности су усмерене и на борбу против организованих покушаја паравојног организовања. Неспорно је да свака паравојска »вуче конце иза завесе« и да утиче на опште стање на фронту и у позадини. Постојање паравојске и омогућавање њеног деловања у РСК претварало се у посебну врсту атака на легалне оружане снаге. Пракса је показала у чему је »загонетка«. Оно што се жели постићи са паравојском, не жели се и не покушава легалном војском То је онда значило да фронт и позадина нису једно и исто. Паравојску у Крајини желели су, стварали је и подржавали како појединци и групе унутар државних органа Крајине, тако још и више разни фактори из Србије, из организоване власти али и из редова страначких руководстава. Од легалне војске Крајине, тражило се и захтевало да у свему подржава и помаже паравојске, јер је тобоже њихово постојање оправдано и нужно. Тако су и органи унутрашњих послова РСК представљали заштиту паравојске у Крајини. А паравојске су мало ратовале против непријатеља а више представљале средство одређених политичких групација за обезбеђивање посебних интереса. Шверц, материјални и политички интереси чинили су најчешће основни садржај »оружане борбе« паравојски које су деловале у Крајини.

Они који су пропагирани оснивање паравојске, брзо су се афирмисали. Играли су, углавном на националистичку карту. Своје деловање усмерили су на придобијање војника и старешина унутар постојећих јединица. У редовима јединствене, једне крајишке војске, покушавали су да створе своју војску, на жестоким паролама и опипљивим материјалним интересима. Сто се тако угрожавала целина српских

интереса, њих то није интересовало. Тако је у Лапачкој бригади, све конце држао Давид Растовић, председник Скупштине општине Доњи Лапац, који ће у јесен 1991. године из »својих разлога« повући Лапачку бригаду из Госпића, после чега је тај град изгубљен а тамошњи Срби су доживели геноциди У току борби за Миљевачки плато, у јуну 1992. године Давид Растовић повлачи Лапачку бригаду из противнапада. Нису га интересовале последице по осталу војску. Иказаће се, међутим, у ономе што не приличи правој војсци. Тако је и у 1993. у јануару та иста бригада извучена из борбе на Перучи и бенковачком ратишту. Други саборци су остављени на цедилу, а разлози су касније објашњени.

У 1993. години командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Миле Новаковић, приморан је буквално да поведе прави рат против људи који се залажу и штите паравојно деловање. То је претило разарањем Српске војске Крајине. Успео је да убеди најодговорније челнике власти у РСК у постојање велике опасности од паравојног деловања. Та његова активност, међутим, биће пропраћена »злом крвљу«, због чега ће почетком 1994. године морати да оде са дужности коју је вршио. Испашће по оном »српском шаблону« – јеси у праву и дајемо ти за право, али те смеђујемо јер нам то на чему инсистираш прави додатне проблеме!

На инсистирање генерала Новаковића, уследиће 16. августа 1993. године, заједничко саопштење за јавност о паравојним организацијама. Саопштење су потписали Горан Хацић, председник РСК, Миле Паспаљ, председник Скупштине РСК и Ђорђе Бјеговић, председник Владе РСК. Саопштење гласи:

»Принуђени смо да се јавно обратимо народу у вези с паравојним и неформалним организовањем наоружаних група, које су углавном формиране у првом делу рата и тада, као и у међуратном периоду дејствовале по 'посебном плану', наслањајући се углавном на локалне, политичке и страначке личности.«

Оправданост свог постојања доказале су често учествујући у већим борбеним акцијама, чиме су добијали симпатије народа и поштовање од стране једног дела бораца.

Формирањем јединица Српске војске Крајине и учвршћивањем система командовања, све више се показало да те групе не трпе организовани систем и да им одговарају »слободне акције«.

У суштини ради се о групама које у овом делу рату промовишу и штите поједини политичари (страначки прваци, па чак и неки лидери из Србије и други људи који су изгубили на изборима, а мотиви им се крећу од амбиција за освајањем и одржавањем власти и наметањем свог концепта решења у РСК до криминала и материјалне користи ширег обима).

Морамо нашем народу рећи да је паравојно организовање готово у свим областима наше РСК узело такав мах да својим ванстраначким организовањем наноси огромну штету систему командовања у војсци РСК.

Према расположивим сазнањима може се очекивати да ће проблеми ове врсте у јединицама и територијама појединих општина и региона, можда ескалирати у ситуацију која ће измаћи контроли, уколико се не предузму адекватне мере у циљу отклањања таквог стања.

Имајмо у виду да, први пут у историји у току борби нашег витешког и храброг српског народа, у борби за своју слободу, на срећу није било пуцања Србина на Србина, и међусобног убијања, а стварањем паравојних јединица могло би до тога доћи. Скрећемо пажњу на став Врховног савета одбране, да је стварање паравојних формација, имајући у виду постојање Српске војске Крајине, чин раван издаји и директна помоћ непријатељској војсци и разбијање сопственог система одбране. Иза

ових потеза, крије се, у ствари, кукавичко понашање сведено, пре свега, на избегавање првих борбених линија.»

Таква дијагноза говори и превише за свакога ко се и елементарно разуме у војску и политику. На таквим темељима не прави се ни војска, ни држава, а о успешном ратовању да се и не говори. Не сасећи у корену све те раширене и одомаћене појаве, значило је само корачати у сусрет поразу. Да се ишло том стазом, јасно је и из чињенице да се »заједничко саопштење« углавном и завршило на жалопојкама и указивању. Изостало је оно најглавније бескомпромисни и енергични потези са целим низом осмишљених акција. Јасно је да би такве акције биле усмерене против оних који су преко паравојски остваривали своје интересе и чували политику коју су водили у »интересу српског народа у Крајини«. А таквих је било поприлично. У њиховим рукама били су и »нож и погача«. Зато су, осуђени и од народа и од војске, ишли својим »звезданим стазама«, а РСК се гушила у сопственој агонији.

ФАТАЛНА ПАСИВНОСТ У 1994. ГОДИНИ

Заједничко свим актерима југословенске кризе у 1994. години било је да су нешто радили за поправљање свог положаја, али оно што је чинила Република Српска Крајина може се свести најпре на некакво бесциљно и недефинисано чекање. И да није била толико угрожена од Хрватске, РСК није смела седети скрштених руку. Нажалост од чекања се више очекивало него од неминовних напора да се што спремније дочека радикалан сукоб са Хрватском. Книнском врху је изгледа више одговарало чекање са укалкулисаном жељом да им Слободан Милошевић, у име свих Срба, преговорима обезбеди опстанак РСК, него мукотрпно ангажовање да се истрајава на сопственим снагама. Зато су разне политичке групације, наивно очекујући »светски дар«, који ће им донети Милошевић само појачавале међусобне сукобе ради освајања бољих позиција за време после рата, када ће, како се веровало, РСК бити суверена држава. Закупљеност тим циљем, довешће до тога да у 1994. години практично престану било какви напори да се Српска војска Крајине изгради и оспособи за успешну одбрану РСК. Као да се веровало да се до победе може доћи без војске, па отуда и не треба ништа улагати у њен развој.

Неспорна је чињеница да Хрватска на почетку 1994. године није била спремна за радикалан оружани обрачун са Србима у РСК. За тако нешто још није имала ни неопходну подршку и сагласност од тзв. међународног фактора. Уз то, била је оптерећена и неповољним развојем догађаја на просторима Босне и Херцеговине, где су позиције Хрвата биле итекако угрожене од муслиманске стране. Неизбежан проблем за Хрватску била је и реакција Срба после њених оружаних напада на просторе Северне Далмације и Лике у 1993. години. Морала је да истрпи дејства артиљерије по својим градовима и већим насељеним местима, што је крајње негативно утицало на позиције владајуће странке – Хрватске демократске заједнице. Хрватска је објективно ценила да нема реалне шансе на успех ако у исто време води рат са Србима у РСК и са Муслиманима и Србима у Босни и Херцеговини. Отуда и одлука да је боље да рат са Србима у РСК остане за касније. Међународна заједница је, уосталом, и признала право Хрватској на РСК као своју територију. У таквој ситуацији, Хрватска се одлучује на стратегију да се током 1994. године максимално ангажује у Босни и Херцеговини, с циљем да, ако ништа друго своје оружане снаге доведе у повољнији оперативно стратегијски положај према РСК. Било је све очигледније да се тање изгледи за поделу БиХ и за припајање неких територија Хрватској. Туђман се са тим никако није мирио па је и рачунао да је ипак боље запосести што се може више, и можда од тога нешто

ипак сачувати. Уосталом, није ни могао тек тако да остави на цедилу Хрвате којима је обећао припајање матици.

Хрватска је током 1994. имала за циљ и да придобије подршку и помоћ међународног фактора да ратом овлада простором РСК. Рачунала је и на онемогућавање Србије да се укључи у рат у коме би се бранио српски народ у РСК. И за то јој је била потребна помоћ и гаранција међународне заједнице. Док све то не обезбеди, Хрватска је могла и да остави Книн по страни, па да, играјући двоструку игру, чак рачуна и на сарадњу са Србима у Босни у рату против Муслимана. У прилог таквих настојања, Хрватска је могла да понуди и престанак оружаних сукоба са Србима у РСК. Оправдано је рачунала да у међувремену може доћи до споразума о примирју који би свакако био штетан по Србе у РСК, јер је Хрватској и тако обећано »њено«, кад буде могло да се оствари. У томе је очекивала сигурну подршку не само међународног фактора него чак и Србије. Привремени споразум би не кварећи ништа од »главне премије« омогућио замрзавање реакција РСК због губитка Миљевачког платоа, Масленице, Перуче, Почитеља, Медака и Дивосела. Престали би и притисци међународне заједнице на Хрватску због геноцида који је извршила у 1993. години. Одлуке Савета безбедности – да Хрватска напусти освојене територије – такође би мировале. За сво наведено време Хрватска ће убрзати изграђивање и наоружавање своје војске за коначни обрачун са Србима у РСК.

У жељи да повећа заинтересованост Книна за потписивање мировног споразума, Хрватска се одлучила да фингираним оружаним препадима ствара ситуацију спремности за нове офанзиве. То је био адут оним снагама у РСК које су оцењивале да је споразум са Хрватском једино добро решење, да је и то боље него ратовати. Зато је Хрватска почетком марта 1994. године нападно учестала убацивање диверзантско-извидачких група на простор Лике. Домобранске снаге са линија додире добиле су задатак да свакодневно провоцирају српску одбрану. И сценарио почиње да се реализује. Једна јача извидачко-диверзантска група Хрватске војске убачена је у рејон Трба – Кузмановача, у зони одговорности 18. бригаде. Командант бригаде извештава Главни штаб Српске војске Крајине да је једна његова патрола 5. марта у 7,30 часова наишла на усташке снаге у рејону Трла и да је том приликом дошло до борбе у сусрету. У извештају су и подаци о насилном извиђању једне хрватске јединице на правцима Лулићи – Трло – Козјан и В. Дубоки Чуковац. Запоседнут је објект Трла, снагама јачине једног вода. Једна група непријатељских војника откривена је у рејону репетитора на Чуковцу. Наведени објекти пали су Хрватима у руке без борбе. Наиме, војници 18. бригаде који су поседали ове објекте, ноћу су их напуштали а дању се на њих враћали, као да није реч о рату. То су Хрвати дознали и једноставно се ноћу појавили ту где није ни било никога.

Наведени извештај из 18. бригаде биће пропраћен таквим реакцијама као да је у питању напад дивизије на Лику. Цео Лички корпус посешће положаје и припремити се за одбрану. Командама Кордунског и Банијског корпуса наређено је да одмах образују по један моторизовани батаљон у готовости да крену у зону Личког корпуса. Главни штаб Српске војске Крајине ће, уз све то, хитно упутити посебну екипу старешина да у зони Личког корпуса сагледа насталу ситуацију. Прецењујући опасност од убачене диверзантско-извидачке групе, Команда Личког корпуса се понашала панично. Почела је чак и мобилизација. У Лапачкој бригади одзив на мобилизацију био је изузетно слаб. У 5. чету која је састављена од војних обавезника из Срба одазвало се само 40 војника. У 3. чету (Лапачку) одазвало се само 13 војних обавезника. У ову чету стигло је још 30 обавезника али су одбили да крену на задатак, изговарајући си тиме да хоће да сачекају да се и други обавезници прикупе. Команда корпуса је оценила да је стање морала у

Лапачкој бригади и даље слабо и да се због тога морају предузети казнене мере према недисциплинованима.

У току 8. марта неопажено се убацила диверзантско-извиђачка група хрватске војске. У акцији коју је извео 1. батаљон 18. пешадијске бригаде та група је опкољена и ликвидирана. Борба са убаченом групом на Трлу и Кузмановачи као да је »пробудила« артиљерију хрватске и српске стране. Провокације на линијама додира трајале су десетак дана после ликвидације убачене групе. Све су то посматрали и регистровали припадници Унпрофора, што се са хрватске стране и желело постићи.

Таква ситуација и створено стање у РСК давали су аргументе оним снагама које су се залагале за преговоре са Хрватском и за склапање споразума о трајном примирју које би гарантовала међународна заједница. Десила се и значајна политичка промена у РСК, жестоко условљавана и из Београда. Тако је на изборима за председника РСК изабран Милан Мартић, а Милан Бабић је морао прихватити ново стање на политичкој позорници. Србија је своје доминантне позиције у РСК обезбеђивала и довођењем Борисава Микелића на чело Владе РСК. Затим следе њихови потези. Нови председник РСК, такорећи, преко ноћи је сменио генерала Мила Новаковића са дужности команданта Главног штаба Српске војске Крајине и поставио га за »свог« саветника за безбедност, задуженог да преговара са Хрватском и Унпрофором. Истовремено је сменио и неколико команданата корпуса као и других официра на важнијим дужностима у Српској војсци Крајине. За команданта Главног штаба Српске војске Крајине постављен је генерал Челекетић.

Почетком 1994. године међу припадницима Српске војске Крајине било је веома изражено незадовољство стањем у РСК поред осталог и због небриге према потребама јединица и команди. Такво стање покушаће да користе локални органи власти у критикама збивања у државном врху РСК. Карактеристичан је заједнички наступ Команде 92. бригаде (Бенковачке) и челника Скупштине општине Бенковац, од 14. марта 1994. Извршни савет Скупштине општине тог дана је донео »Закључак о тренутном стању на подручју општине Бенковац и потреби хитног предузимања одређених мера«. Поред осталог, закључује се да је стање на јужним границама РСК, на бенковачком фронту, изузетно тешко. Због недостатка људства одбрамбене линије су забрињавајуће ослабљене. На појединим линијама, у првим борбеним редовима, налазе се инвалиди, односно људи који нису ни служили војни рок нити су обучени за војну службу. Поједина артиљеријска оруђа су без посаде, јер су послужиоци прекомандовани у пешадијске јединице. Пошто је у општини Бенковац, како се констатује, извршена максимална мобилизација, указује се да не може бити ни говора о оживљавању привредне активности јер свако ослобађање макар и минималног броја људи и њихово враћање на радну обавезу директно погоршава ионако тешко стање на фронту. Због тога су поједина велика предузећа као и она која производе храну и другу стратешку робу, пре свега за српску војску, пред потпуном парализом. У питању је и пролетна сетва као и све друге нужне активности на подручју општине Бенковац.

У акту који је упућен у Главни штаб Српске војске Крајине апелује се и моли да се изврши додатна мобилизација у оним подручјима РСК где још није извршена. Мисли се првенствено на подручје Книна. Од председника РСК Милана Мартића и уједно врховног команданта као и од председника Владе РСК Борисава Микелића и команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерала Милана Челекетића затражен је неизоставни пријем делегације коју чине председник извршног одбора Скупштине општине и команданта једне од бенковачких бригада. Међутим, државни врх није био спреман да отвара фронт јавне прозивке Книна од многих оправданих критика. Покретање овог питања од органа власти Бенковца могло је имати неповољне последице по власт и све оне који су омогућавали недовољно ангажовање главног града

РСК у одбрани и функционисању РСК. Страх од сличног реаговања са других простора био је велики. Зато државни и војни врх у потписивању споразума о примирју са Хрватском виде могућност за смањење незадовољства које је владало на просторима РСК. И заиграло се на ту карту.

После много напора преговори су успешно завршени. Споразум о прекиду непријатељства између Хрватске и РСК потписан је 29. марта 1994. године у Загребу. У припреми споразума учествовали су представници САД, Енглеске, Русије и Француске. Они су, у име Савета безбедности, били гаранти потписаног споразума о прекиду непријатељстава. Споразум је предвиђао да се између две војске створе тампон зоне које би контролисале снаге Унпрофора с тим што обе стране треба да повуку артиљеријско оруђе на 20 километара од линије раздвајања. Споразум је садржао и следећу обавезу: ако једна од страна прекрши договорено отварањем ватре, или на неки сличан начин, друга страна је обавезна да прекршај пријави Унпрофору без реаговања, односно без противдејства. Обе стране ће потписани споразум поштовати до почетка 1995. године, после чега ће уследити честа нарушавања са хрватске стране, уз вече или мање толерисање таквог понашања од Унпрофора. Време коректног трајања овог споразума Хрвати ће искористити за јачање и припрему војске за коначни обрачун са РСК. С друге стране, државни врх РСК неће предузети ништа значајније за своју војску. То ће Српску војску Крајине довести у крајње инфериоран положај у односу на непријатељску хрватску војску.

ЗЛОУПОТРЕБА СРПСКЕ ВОЈСКЕ КРАЈИНЕ У БОРБАМА ЗА ЗАПАДНУ БОСНУ

У другој половини 1994. године Српска војска Крајине била је укључена у општесрпска борбена дејства, заједно са Војском Републике Српске, ради овладавања простором Западне Босне. Тај простор чинила је Цазинска крајина са градом Бихаћем на југу, Великом Кладушом на северу и Цазином на средокраћи између наведених градова. Наведена територија, по »Споразуму о Босни и Херцеговини«, који је склопљен између босанских Срба, Хрвата и Муслимана који су чинили већину тог народа у БиХ окупљеног око програма и идеја Алије Изетбеговића, 20. августа 1993. године у Женеви, припала је муслиманском ентитету, наводној »муслиманској држави БиХ«. Чинили су је град Бихаћ, део западне границе Грмеча, пола Босанске Крупе и Кулен Вакуф. У каснијем развоју догађаја у БиХ тај споразум су одбациле све три стране те се Западна Босна нашла у окружењу, потпуно одвојена од делова Босне који су били под контролом Муслимана. Окружење је чинила територија Републике Српске са истока и југа и територија РСК са севера и запада. У окружењу се нашао и 5. корпус армије БиХ са око 5.000 војника и старешина, груписан у јужном делу Цазинске крајине.

Између РСК и Цазинске крајине протезала се граница дужине око 113 километара. Ишла је копном око 77 а речним током око 40 километара. Ваздушном линијом граница је била дугачка 42 километра. Протезање границе ишло је преко брдског земљишта, с тим што је преко Пљешевице и Зрињске горе имала планински карактер. Таква граница је представља велико удубљење према централном делу РСК, и то у његовом најнижем делу (личком). Стицајем низа околности, територија Цазинске крајине постала је једна од најчувенијих војишних простора у периоду од 1991. до 1995. године. За њен стратегијско-оперативни положај отимале су се све стране учеснице сукоба у Босни и Херцеговини и Хрватској. Највећи интерес за тај простор показивала је муслиманска страна. Желела је да наведену територију задржи по сваку цену. Сличне амбиције имала је и Република Српска.

У 1991. и до маја 1992. године, Бихаћ са војним аеродромом је имао је велики значај за ЈНА, због догађаја који су се одвајали у Словенији и Хрватској и развоја догађаја на просторима Босне и Херцеговине. Значај тог дела Западне Босне је порастао нагло због сукоба у врху муслиманског руководства, између Алије Изетбеговића као председника Председништва БиХ и Фикрета Абдића, члана тога Председништва. Фикрет Абдић је на изборима у Босни и Херцеговини добио више гласова од Алије Изетбеговића али се одрекао улоге челника у корист Изетбеговића. Када је у Босни и Херцеговини почео рат, који је иницирао Алија Изетбеговић, дошло је, и до сукоба и обрачуна између Изетбеговићеве ратне опције и Абдићеве која се залагала да се без рата решавају проблеми до којих је дошло распадом Југославије. Зато Фикрет Абдић напушта Сарајево и почиње своје деловање на простору Велике Кладуше. Највећег противника добиће у Петом муслиманском корпусу који се лоцирао на простору бихаћке регије. На опште изненађење, Фикрет Абдић ослонац својој политици тражи и налази у Слободану Милошевићу, председнику Србије. У Београду му је обећана апсолутна подршка уз велику материјалну помоћ. Због договорене сарадње Милошевића и Абдића, РСК биће принуђена на поједине обавезе чије ће извршавање слабити одбрамбене позиције крајишких Срба. С друге стране, Хрватска је имала посебне интересе да се меша у развој догађаја око Западне Босне. За њу је најважније било да Западном Босном не овладају ни Алија Изетбеговић, ни Радован Караџић.

Све те узрочно-последичне везе довеле су до тога да је Западна Босна била одсечена од муслиманског дела БиХ и у потпуној блокади од стране Војске Републике Српске и Српске војске Крајине. У блокади се налазио и опстајао 5. муслимански корпус, који је извршавао налоге из Сарајева, које је добијао од тзв »крњег« Председништва БиХ, јер у њему није било ни Срба, ни казинског лидера Фикрета Абдића.

Република Српска Крајина ни на који начин није угрожавана са простора Западне Босне, али се упорно мешала у оно што се тамо дешавало.

У јеку обрачуна Срба, Хрвата и Муслимана, после маја 1992. године, становништво Западне Босне покушаће да се самоорганизује у жељи да се пронађе решење које би гарантовало безбедност сва три народа на овом простору. Средином 1992. године огласиће се »Покрет за пресељење«, са саопштењем у коме позива јавност да се избегне братоубилачки рат. Делегација »Покрета за пресељење« састављена од представника сва три народа, посетила је Главни штаб ТО Републике Српске Крајине у Книну. Изнели су своје ставове о томе како да се избегне рат на територији Западне Босне. Тражили су да се изврши пресељење становништва по принципу стварања чистих етничких простора. По тој њиховој рачуници, требало је из Западне Босне преселити око 50.000 Муслимана и Хрвата на просторе под контролом Хрвата и Муслимана, у куће и на имања Срба који би се доселили на просторе у Западној Босни. Радило се о предлогу који није имао реалне услове да се реализује, иако је полазио од такозваног »хуманог пресељења«, да би се избегао прогон. Политика је, међутим, чинила своје па убрзо долази до оптуживања на релацији Книн – Бихаћ. Муслимани ће почети и са оружаним нападима на Србе. Први напад изведен је 8. јуна 1992. године од муслиманске извиђачко-диверзантске групе на јединицу српске Територијалне одбране у околини Двора на Уни. Почетак оружаних напада запамћен је и по погибији седморице српских војника. Био је то увод у почетак рата између 5. муслиманског корпуса и припадника Територијалне одбране РСК. Тај први напад био је »упаљач«, који су обе стране све више злоупотребљавале. Државни и војни врх РСК пожуриће да утврде посебну стратегију односа према Западној Босни, односно територији под контролом 5. муслиманског корпуса. Битну компоненту те стратегије чини блокада приступа тој територији и конфронтирање са окружењем. Забринут за »судбину

недужног народа» који постаје заточеник и талац политике Алије Изетбеговића Фикрет Абдић се одлучује на проглашење Аутономне Покрајине Западна Босна са ослонцем на Србију, РС и РСК. Тако је угрозио интересе Алије Изетбеговића на просторима Западне Босне.

Блокада 5. муслиманског корпуса имаће за последицу повећано интересовање и мешање Унпрофора као и нагло нарастање шверца да би се у окружењу преживело. У рејону Бихаћа лоцираче се бангладешки батаљон а у ширем рејону Цазина француски ојачан батаљон, из састава мировних снага. Оба батаљона су у интересу 5. муслиманског корпуса слабила успостављену блокаду Војске Републике Српске и Српске војске Крајине, те је Изетбеговићева одсечена (!) војна групација ипак могла да истрајава. У августу 1994. године 5. муслимански корпус напашће Абдићеву аутономну област жестоко кидишући на сународнике. У борбама које су трајале од 16. до 21. августа 5. муслимански корпус ће овладати »Фикретовим царством«. На простору Кордуна и Лике наћи ће се око 30.000 избеглих Муслимана, које је хранила и збринула РСК. Изетбеговићеви фанатици су нанели много зла сопственом народу само зато што су такозвани абдићевци (цела Цазинска крајина) желели да се сачувају од грађанског рата.

У новонасталим условима, у Београду је донета одлука да се разбије 5. муслимански корпус и да српске војске (СВК и ВРС), овладају простором Западне Босне, који би потом постао »Република Западна Босна«, на челу са Фикретом Абдићем. Замишљено је да се образује посебна војна групација под називом »Паук«, у коју би поред јединица Народне одбране Фикрета Абдића ушле јединице Министарства унутрашњих послова РСК са појачањем из Србије и један број састава из Српске војске Крајине. Образовање групације »Паук« започело је у октобру 1994. године, а до 15. новембра је завршено конституисање његове команде. Она је обједињавала све снаге које су изводиле операције под шифром »Паук«. За команданта »Паука« постављен је генерал Миле Новаковић. Одлучено је да се у операцији укључе и јединице Војске Републике Српске – Други крајишки корпус и ваздухопловство.

Са аспекта руковођења у операцији »Паук« је створена неуобичајена конструкција система командовања. Команда »Паука« је кључна и није потчињена ни Главном штабу Војске Републике Српске ни Главном штабу Српске војске Крајине. Команда »Паука« била је потчињена Београду (делом Генералштабу Војске Југославије, а делом надлежном органу Државне безбедности Србије. Главном штабу Српске војске Крајине поверен је задатак позадинског обезбеђивања »Паука«. Снабдевање муницијом, храном и санитарско збрињавање биле су кључне обавезе Главног штаба Српске војске Крајине.

»Паук« је представљао оперативни састав са око десет бригада војника и старешина различите припадности. Међу њима је било и неколико бригада војника из Српске војске Крајине. Конкретне задатке и налоге Главном штабу Српске војске Крајине који су проистицали из обавезе према »Пауку« издавао је председник РСК Милан Мартић. Сви учесници у операцији »Паук« и садејствујуће јединице, били су упознати да је циљ операције да се разбије 5. муслимански корпус и да се овлада територијом Западне Босне са градом Бихаћем. После тога требало је да уследи проглашење »Републике Западна Босна«. Успешном реализацијом операције »Паук« ослободиле би се знатне снаге Војске Републике Српске и Српске војске Крајине и могле би бити ангажоване у учесталим борбама са муслиманском и хрватском војском. Стварањем те муслиманске републике, Срби су желели, прво, да искључе сваки утицај Алије Изетбеговића и Фрање Туђмана на овом простору од великог оперативно-стратегијског значаја. Постојање Абдићеве »републике« било је значајно и због тога што је она остајала муслиманска и у складу са »споразумом о БиХ« који је 20. августа

1993. године потписан у Женеви и предвиђао је Цазинску крајину као муслиманску територију.

Док су трајале процене за операцију »Паук«, која је имала изгледа на сигуран успех, на Западу је одлучено да се, по сваку цену, онемогући постизање тог циља. Зато је Бихаћ проглашен за »заштићену зону Уједињених нација«. Била је то уједно и основа за укључивање НАТО снага у спречавање коначног циља операције »Паук«. Поведена је одмах жестока пропагандна офанзива против заузимања Бихаћа и за придобијање светског јавног мњења за оружану мешање НАТО уследе ли акције српских снага.

Учешће јединица Српске војске Крајине у операцији »Паук« није било добро припремљено. Процене су биле површне и нису указивале на све тешкоће на које ће се наићи, нити на последице до којих може доћи. Када је почело извођење операције, није се знало да ли ће у борбама учествовати јединице ван састава Личког, Кордунског и Банијског корпуса, који су, иначе непосредно окруживали и са запада и севера. Сматрало се да ће њихово учешће бити довољно за извршавање обавеза које су очекиване од Српске војске Крајине. Међутим, у току трајања операције Главни штаб Српске војске Крајине мораће да доводи додатне снаге из Вуковарског и Далматинског корпуса. То је стварало низ тешкоћа и отварало крупне проблеме. Мобилизација је била болна тачка и наилазила је на отпор, чак и од Владе Борисава Микелића. Ипак, образоване су две тактичке групе које су упућене на територију Републике Српске ради употребе на правцу Петровац – Вртаче – Бихаћ.

Почетком децембра 1994. године команда Вуковарског корпуса, имала је у зони Личког корпуса ангажована два ојачана батаљона са око 1.100 војника и старешина. Они су били ангажовани у борбеним дејствима по одлукама које је доносио командант Личког корпуса. Батаљони су били састављени од људства из више јединица Вуковарског корпуса, а њихова припремљеност за учешће у борбеним дејствима слаба.

Из Банијског корпуса Српске војске Крајине у операцији против 5. муслиманског корпуса ангажовано је укупно 1.000 војника и старешина, не рачунајући 33. пешадијску бригаду која је комплетна била ангажована на положајима према 5. муслиманском корпусу.

Из Кордунског корпуса у саставу »Паука« и са простора Лике ангажовано је 2.553 војника и старешина. Из Западно-славонског корпуса у операцији »Паук« укључено је 1.450 војника и старешина а из Далматинског корпуса 213 војника и старешина који су ушли у састав 2. крајишког корпуса. Из центра »Алфа« у борбеним дејствима учествовало је 150 специјалаца. Током децембра у борбеним дејствима против 5. муслиманског корпуса укупно учествује 6.638 војника и старешина из Српске војске Крајине.

Положај аеродрома Удбина омогућавао је ефикасну употребу свих расположивих авиона и хеликоптера па је Главни штаб максимално користио авијацију за дејства по циљевима у Бихаћу и његовој околини. Успешно је дејствовано и по једном броју војних циљева у заштићеној зони, што је међународна заједница искористила као повод да у борбена дејства укључи авијацију НАТО. Под изговором да је дејством авијације Српске војске Крајине по заштићеној зони прекршена резолуција Савета безбедности, подигнута је авијација НАТО пакта. У поподневним сатима 21. новембра 1994. године бомбардован је аеродром Удбина. У нападу је учествовало 30 авиона. Губици у људству Српске војске Крајине били су један погинуо и пет рањених, од којих је један нешто касније умро у Книнској болници. Људство је на време склоњено у заклоне па су губици релативно мали. Аеродром се, међутим, није могао ефикасно заштитити. Полетно-слетна стаза је авио бомбама прекинута на пет места а стазе за вожњу на два места. Због толиких оштећења аеродром није могла користити млазна авијација. Вече количине горива су изгореле. Већина објеката на аеродрому је оштећена, а део

монтажних – дрвених објеката је нестао у пожару. На ширем простору аеродрома »посејано« је на стотине касетних бомби. Укупна штета на авионима, хеликоптерима, ваздухопловно-убојним средствима, ракетним средствима и средствима везе износи око 9.250.000 марака. Причињена је и велика штета на средствима артиљеријско-ракетних јединица противваздушне одбране, око 3.240.000 марака. Кад се све сабере, укупна штета од бомбардовања аеродрома Удбина 21. новембра 1994. године процењена је на 13.653.000 марака. Овако великим штетама допринело је и командовање СВК тиме што су припреме за одбрану аеродрома од напада из ваздуха биле спроведене само делимично. Наиме, у Главном штабу је владало уверење да НАТО авијација, и пред бројних претњи и најава, ипак неће бомбардовати аеродром и друге циљеве на просторима РСК. Показало се, међутим, да је та процена била погрешна и неоснована.

После интервенције НАТО авијације и упозорења која су представници Унпрофора непосредно саопштили командантима јединица Српске војске Крајине и Војске Републике Српске, одустало се од намере да се овлада Бихаћем. Притисак западних центара моћи био је толики да би се, у супротном, српске војске нашле у директном ратном сукобу са НАТО. Вероватно би се истовремено нашао на удару, ако не војном, онда сигурно још жешћем економском и политичком притиску и Београд. Тако је једна војнички неспорно важна акција практично пропала. Ипак, било је и оних који су добили. Тако је освајање Велике Кладуше, са северним делом Западне Босне, омогућило опстанак Ф. Абдића и повратак више хиљада муслиманских избеглица у своје домове. Колики је добитак Муслимана и Хрвата што су Срби спречени да заузму Бихаћ, постаће јасно тек у завршници рата на тим просторима.

У току трајања борбених дејстава било је видно присуство ниског морала и слабе психолошке припремљености војника и старешина Српске војске Крајине. Било је јако уочљиво незадовољство због укључивања у борбу против 5. муслиманског корпуса заједно са јединицама Народне одбране Аутономне Покрајине Западна Босна, лојалних Фикрету Абдићу. О том су колале разне приче и мишљења. Заступана је теза да је требало пустити Муслимане да ратују међусобно, затим да Срби не треба да се боре за »Турке«, и сл. Било је јако распрострањено и мишљење да је изостала права борба против 5. муслиманског корпуса због неке позамашне операције шверца у којој се појединци богате, а огромна девизна средства одлазе негде у Београд, Загреб, Бањалуку... Старији људи из РСК масовно су били против тога да им »деца гину за шверц и Турке«. Већина српских бораца није имала поверења у Ф. Абдића и његову политику која је приказивана и као неспоран српски интерес. Веровало се да ће он издати Србе и да ће се »привољети« Туђману и Изетбеговићу, иако су супротна уверавања и чак некакве гаранције наметани из Београда.

У првобитној замисли за операцију »Паук« кључне улоге у извођењу борбених дејстава имале су Команде »Паука«, затим 2. крајишког корпуса и Личког корпуса. У наведене групације били су укључени сви састави из Српске војске Крајине. Обједињавање борбених дејстава било је поверено истакнутом командном месту Војске Републике Српске са кога је дејствовао део Главног штаба Војске Републике Српске са начелницима штаба на челу.

Дејства састава 2. крајишког корпуса била су слаба, посебно у време продора делова 5. муслиманског корпуса на правцу Бихаћ – Рипач – Кулен Вакуф. Због тога је одлучено да се приступи образовању јединица тактичког састава из Далматинског, Кордунског и Банијског корпуса. Овим снагама стабилизована је одбрана правца Рипач – Босански Петровац.

»Печат« негативном току и исходу операције на бихаћки цеп дала је управо 15. пешадијска бригада Другог крајишког корпуса. Она је, без оправданог разлога, у

паници напустила положаје на прилазима Бихаћу. Није ни покушала да брани Рипач. Била је у расулу које се не може објаснити било каквим разумним чињеницама.

Војска се практично и буквално разбежала и оставила оружје и опрему Муслиманима. Одбрана се није консолидовала све до Кулен Вакуфа. Део бригаде је пребегао у Лику.

На свој начин биле су карактеристичне борбе око Крупе и Грабежа, због опште неизвесности. Муслимани у једном часу стварају мостобран, али то је било све што су успеле и тада долази до одбрамбене борбе. Жртве су биле обострано велике. Тек доласком припадника официрске и подофицирске школе из Бањалуке, дошло је до преокрета у српску корист. Питомци су практично уведени у борбу из аутобуса. Тако је на овом делу ратишта стабилизација дејства постигнута брзо, те касније није долазило до значајнијих промена.

Док је трајала операција »Паук«, Хрватска војска започела је операцију за освајање Купреса и пробој на ливањско-граховски правац. Купрес је освојен 3/4. децембра 1994. године. Хрватске јединице лоциране на простору БиХ имале су у том часу око 50.000 припадника и почеле су прегруписавање ка Динари и Грахову, што је почетак припрема за освајање РСК.

У борбама за Западну Босну укупни губици јединица у саставу оперативне групе »Паук« износе 433 војника и старешина. Од тога је из српских састава погинуло 44 (око 10 посто свих губитака); рањених 193 (око 45 посто); несталих 171 (око 40 посто) и повређених и оболелих 25 (око 6 посто). Међу избаченим из борбе је 64 Србина и 369 Муслимана. У категорији погинулих 11 су Срби и 33 Муслимана. У категорији рањених 50 су Срби а 143 Муслимани. У категорији несталих Срба је 3 а Муслимана 169. Повређених и оболелих нема међу Србима, Муслимани имају 25.

У операцији против 5. муслиманског корпуса, у новембру и децембру 1994. године Српска војска Крајине имала је 91 погинулог, 180 рањених и 4 повређена. Укупно је избачено из борбе 275 војника и старешина.

Кад се све сабере, укључивање Српске војске Крајине у операцију за освајање Западне Босне није имало војничко оправдање. Корист је била само у томе што је Српске војске Крајине практично растеретила Кордун и Лику од великог броја муслиманских избеглица.

Последице укључивања у борбе су крајње негативне. Бомбардован је аеродром Удбина и избачен за дуже време из употребе. Постојање 5. муслиманског корпуса најмање је сметало Српској војсци Крајине а он се могао приморати на капитулацију блокадом снабдевања, што покретачи операције »Паук« по свему судећи нису желели. У току трајања ове операције Војска Републике Српске је изгубила Купрес и омогућила долазак Хрватске војске на Динару и на ливањско-граховски правац, што ће у каснијем времену довести до пада не само РСК него и Дрвара, Гламоча, Кључа, Мркоњић Града, Јајца. Једном речју, велике амбиције претвориле су се у ненадокнадиву штету.

АГРЕСИЈА ХРВАТСКЕ ВОЈСКЕ НА ЗАПАДНУ СЛАВОНИЈУ

Од самог почетка 1995. године хрватска војска форсирано наставља са прикривеним припремама за радикалну агресију на РСК. Припреме се одвијају под сенком жестоких обрачуна унутар Федерације Муслимана и Хрвата у Босни и Херцеговини, образованој 1. марта 1994. године тзв. Вашингтонским споразумом. У том обрачуна осим домаћих (босанских) Хрвата учествује и 50.000 припадника хрватске легалне војске која се налазила на територији Федерације (у бившој Босни и Херцеговини).

Сва накнадна сазнања потврдила су да је Хрватска плански припремала радикалну агресију, стварајући потребне услове да она успе. Изузетно много се ангажовала и на спољњем плану. Под њеним инсистирањем и са притиском хрватских спонзора Савет безбедности прошириће мандат снага УН који ће створити услове за употребу снага НАТО. Резолуцијом 981 Савета безбедности, Унпрофор прераста у УНКРО.

Више се не спомињу »заштитне зоне« него »сектор«, што Хрватска тумачи као престанак обавеза УН да штите Србе у заштићеним зонама, јер их више на папиру – нема, мада Резолуција 981 изричито обавезује мировне снаге да обезбеде поштовање споразума о прекиду ватре закљученог између хрватских власти и власти Републике Српске Крајине.

Мировне снаге налазиле су се и даље у зонама раздвајања између супротстављених оружаних снага. По замисли хрватских старатеља, пре почетка радикалне агресије на РСК требало је извршити окупацију Западне Славоније. Иако је то била заштићена зона, коју су требале да штите снаге Уједињених нација, Хрвати су очигледно знали да ће им све то бити допуштено. Требало је једино да се онемогући укључивање Савезне Републике Југославије у борбена дејства до којих ће доћи између Хрватске и Републике Српске Крајине. И за то се Хрватска могла обратити својим западним заштитницима, и добила је, очигледно, поуздане гаранције.

Западна Славонија, односно онај њен део који је био у саставу РСК, са третманом заштићене зоне Уједињених нација, имао је површину 558 квадратних километара, са општинама Окучани, Пакрац, Дарувар и Грубишно Поље. На том простору Западне Славоније било је око 29.000 становника (подаци из 1993. године). Територија Западне Славоније просторно је личила на »трбух« који се увлачи у »тело« Хрватске, са три стране окружен хрватским јединицама а са југа реком Савом одвојен од Републике Српске. Реч је, дакле, о територији са изразито неповољним оперативно-тактичким положајем. Тај простор, са таквом конфигурацијом, образован је после борбених дејстава Петог корпуса ЈНА са хрватском паравојском у 1991. години. Народ који се ту затекао, био је приморан (стављен пред свршен чин) да остане на просторима Западне Славоније, изузев једног дела који је успео избећи у Републику Српску и Савезну Републику Југославију. Додатна отежавајућа околност састојала се у томе што је у Западној Славонији Српска војска Крајине морала сва оруђа да држи у магацинима и под контролом Унпрофора, односно УНКРО.

Положај Западне Славоније био је крајње неповољан за одбрану. То су знали сви који су имали обавезу да брину о спречавању агресије на овај простор. Од настанка енклаве Западна Славонија и њеног проглашавања за заштићену зону УН, практично није ништа предузимано да се ублаже негативне последице тог неповољног положаја. Практично, Западна Славонија је постала залог у ратним играма и политичком надмудривању Хрватске, Савета безбедности, Србије односно Савезне Републике Југославије, Републике Српске и Републике Српске Крајине.

Почетку агресије претходио је дужи временски период омекшавања Срба субверзивним активностима изнутра. Хрватска је петоклонашким деловањем међу становништвом и јединицама Западно-славонског (Осамнаестог) корпуса, успела да створи повољне услове за брзо постизање победе у планираној агресији. Користила је, пре свега, своје сународнике који су живели у Западној Славонији, а придобила је и велики број грађана српске националности који су подржавали долазак Унпрофора, односно УНКРО и хрватске војске. Економски преговори са РСК ради отварања пруге и аутопута омогућавали су Хрватској да утиче на сопствено јавно мњење, затим на јавност РСК и свету, остављајући утисак државе којој је једино до мира и просперитета. Повољност војногеографског положаја Хрватска је максимално користила и за

омогућавање шверца, подстичући, пре свега, Србе да у томе учествују. По отварању аутопута, хрватске власти нападно подстичу Србе да купују неограничене количине горива и да га одвозе у Окучане, Пакрац, Босанску Градишку ради шверца. Од Срба који су отварање аутопута користили за »несметану« трговину горивом тражено је »једино« да потпишу домовницу, што су такви »бизнисмени« и чинили, верујући да ће им се животни услови поправити до неслућеног богаћења ако се Западна Славонија наде у саставу Хрватске. Тако се десило да је пре почетка агресије око 1000 Срба тајно потписало домовнице. За њих је, очигледно, рат већ престао, а они су, у свом неморалу и наивности, несвесни издаје, поверовали како ће се све ипак добро завршити, и да се са Хрватима и те како може наћи заједнички језик.

У шверц се тако укључују и многе старешине, што се није могло сакрити од војничког састава и народа. Чак ће и Команда 18. корпуса »ускочити« у шверц тако што је сачекивала шверцере на повратку са територије Хрватске и одузимала им гориво, или другу дефицитарну робу, и марке. Нажалост, и командант Главног штаба Српске војске Крајине није се издигао изнад тог издајства јер се шверцовало и уз његову прећутну сагласност. На тај начин, тањило се и оно мало борбеног морала што је било преостало међу борцима. Једном речју, одбрана је запостављена до размера које су водиле у пропаст.

Без претеривања, може се закључити да је понашање органа државне и војне власти РСК било скандалозно када је у питању одбрана Западне Славоније. Став према том питању је одраз укупног стања које је владало у државном врху РСК. На сцени су три групације. Прву чини Милан Мартић као председник РСК са Главним штабом Српске војске Крајине; другу чини Борисав Микелић као председник владе РСК са министром одбране пуковником Радетом Тањгом, а трећу Милан Бабић, председник Српске демократске странке са парламентом у коме има већину. Све три групације су знале да предстоји агресија Хрватске на Западну Славонију и да је ништа не може зауставити. И уместо да се окрену том проблему, они очекују чуда. Тако председник Мартић са генералом Челекетићем очекује да ће се Слободан Милошевић ипак одлучити да са Војском Југославије брани Западну Славонију. Зато су Мартићеви наступи пуни охрабтивања Срба у Западној Славонији да ће бити одбрањени ако дође до агресије. Само неколико дана пред почетак агресије Мартић ће у Окучанима, пред општинском скупштином изнети своја чврста уверавања и многа неоснована обећања, као да је, малтене, он одлучивао о понашању Србије, СРЈ и Војске Југославије.

Микелићева групација, у којој је по војној линији предњачио пуковник Раде Тањга, уверавала је народ у Западној Славонији да до агресије неће доћи ако се не омета отварање аутопута и пруге и ако се подржи политика преговарања са Хрватском. Знали су добро и њих двојица да је агресија неминовна, али су таквим деловањем владе РСК и Слободана Милошевића скидали одговорност, која је била несумњива. Понашали су се по причи »ми смо за мир, за сарадњу, ми у то верујемо, а ако буде другачије, за то нисмо криви«!

Милан Бабић, ауторитарни председник Српске демократске странке, деловао је из такозваног другог плана. И он је знао да следи агресија и да се она не може зауставити. Било му је важно да се кривица свали на Микелића и Мартића и да он остане чист и без кривице што Срби неће моћи да се одбране, јер су остављени на цедилу и доведени у ћорсокак.

1.

План операције за окупацију Западне Славоније израђен је и одобрен још почетком децембра 1994. године. Носио је ознаку »Бљесак«. Снаге одређене за

операцију »Бљесак« припремане су дуже од три месеца. У укупном броју ових снага две трећине чине припадници Хрватске војске а остало су специјалци јединице Министарства унутрашњих послова.

Реализација операције почела је у раним јутарњим сатима, 1. маја 1995. године. Једновремено са нападом јединица са фронта, изабраним правцима, уследило је спуштање хеликоптерског десанта у рејон Прашника, ради успостављања контроле прелаза на Малом Стругу и у рејону Старе Градишке. Изведен је и демонстрациони напад на Пакрац и од Липика ка Д. Чагличу. Почетку напада претходила су дејства артиљерије. Хрвати су кренули у напад пошто се добро одјутрило. Као по неком правилу, где је год која хрватска јединица наилазила на отпор, напад је обустављан. Следио је период »омекшавања«, у коме су се одвијала дејства артиљерије, убацивање група, покушаји обухвата и обилазака. Тек када би оценили да је одбрана Срба добро уздрмана, кретали су даље, без журбе и импровизација..

Почетна и каснија дејства редовно прате убацивање извиђачко-диверзантске групе у распоред српског 18. корпуса и активирање »пете колоне«, како оне из редова српским властима »лојалних« Хрвата, тако и изрода из редова Срба. Становништво је засуто позивима на бекство преко Саве у Републику Српску. Сире се вести о ужасима која чини хрватска војска. Авијација Хрватске погубно утиче на морал Срба, поготово бомбардовањем избегличких колона са женама и децом. Немогућност било какве одбране, само је део добро смишљеног сценарија.

Пропагандно-психолошка дејства била су добро припремљена и доследно реализована, независно од стварних ситуација до којих је долазило на терену. Процене говоре да су пропагандно-психолошка дејства Хрватске имала утицај на око 40% свих Срба на територији Западне Славоније. Према цивилном становништву хрватска војска имала је двојак однос. Један за јавност и приказивање, а други маскиран и строго прикривен. Овај други је примењиван док је трајала оружана акција, а касније је примењиван према »обележеним« Србима као противницима било каквог суживота са Хрватима.

Сви официри и подофицири Српске војске Крајине имали су третман ратних злочинаца. Исти третман примењиван је за војне обвезнике који су учествовали у рату 1991. године или су тада служили војни рок у ЈНА.

Током саме операције, хрватски војници су се служили и таквим подвалама као што је пресвлачење у униформе припадника Унпрофор, у којима су извршавали и борбене задатке. Извели су и више демонстративних активности, од којих су очекивали постизање посебних циљева. Тако су у току агресије одвајали мушкарце од жена и деце и одводили их у затворе а тиме многе довели и у позицију да потписују домовнице. Затварањем моста на Сави добили су драгоцену време ради решавања проблема по дубини Западне Славоније. Унпрофору и свету су показивали само лепшу страну своје офанзиве, приказујући је као неизбежну, моралну и на свакој војничкој висини. И тај део пропагандних активности је изузетно добро примењен и успешно реализован, поготову што су и у томе имали обезбеђену страну помоћ и подршку.

Снаге Унпрофора нису ни покушале да поступе у складу са својим обавезама. Дан и ноћ уочи агресије, део мировних снага је напустио пунктове. Неки су се ставили и под »заштиту« хрватске војске. Посебно се пристрасно и понизно понашао јордански батаљон.

У току 1. и 2. маја представницима ЕЗ и другим међународним организацијама био је чак забрањен улаз и кретање по територији Западне Славоније. На тобожњим преговорима хрватске војске са старешинама Унпрофора, била је видна дволичност. Фарса се није могла прикрити јер је припрема агресије била позната свим западним

факторима, па се није ни могло очекивати да нешто буде предузето против Хрватске, поготову кад је офанзива кренула.

Хрватска војска је реализовала операцију »Бљесак« уз прећутну сагласност међународне заједнице, не страхујући од било какве реакције Војске Југославије и Војске Републике Српске. То је касније потврдио и хрватски генерал Јанко Бобетко у својој књизи »Све моје побједе«.

2.

Пре почетка агресије на Западну Славонију, српске одбрамбене снаге у том простору односно снаге 18. корпуса Српске војске Крајине, бројале су око 4.000 војника и старешина. Међу старешинама било је само 38 активних официра или 25 посто од 151 колико је предвиђала формација. Активних подофицира било је 22 или 16 посто од 138, колико је тражила формација. Дужности недостајућих официра и подофицира вршили су војни обвезници. Такво стање имало је негативан утицај, не само на ток борбених дејстава него на обученост војника и јединица за рат. Наведена категорија старешина једина је била оспособљена да изводи квалитетну обуку.

Команда 18. корпуса Српске војске Крајине је пре почетка агресије редовно извештавала Главни штаб Српске војске Крајине о мерама које предузима ради подизања борбене готовости. Из примљених извештаја могло се закључити да је мобилизација и домобилизација извршена успешно и да одзив војних обвезника – задовољава. Није указивано на постојање проблема било које врсте који би утицали на успех одбране за случај хрватске агресије. Међутим, почетком агресије, стање 18. корпуса се од првог часа показало лошијим него што је описано у извештајима. Не може се рећи да командант Главног штаба Српске војске Крајине није био упознат са неспорним проблемима који су угрожавали борбену спремност јединица у Западној Славонији, независно од самозадовољства Команде 18. корпуса. Увид у архиву овог корпуса потврђује да је командант 18. корпуса, пуковник Лазо Бабић, био редовно упозораван каква је безбедносна ситуација у јединицама и командама које су му потчињене. Подаци који су му достављани давали су другачију слику о борбеној готовости од оне коју је он достављао Главном штабу Српске војске Крајине. Исти такви подаци какве је примао пуковник Бабић, стизали су и органу безбедности у Главном штабу Српске војске Крајине. О њима је информисан командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Милан Челекетић по две линије. Није, дакле, могло промаћи незапажено да Бабић доставља оптимистичку слику, без покрића. Остали органи Главног штаба Српске војске Крајине нису информисани о подацима који су долазили из 18. корпуса по линији безбедности, те је тако искључена могућност да Главни штаб Српске војске Крајине предложи команданту предузимање мера којима би се поправљало стање борбене готовости у том корпусу. Накнадним увидом у архиву, јасно се уочава да је у дужем временском периоду постојао раскорак и неслагање између пуковника Бабића и његовог органа за безбедност. Такво стање траје још од времена одласка бившег команданта корпуса, пуковника Милана Челекетића, на дужност команданта Главног штаба Српске војске Крајине. Довођење пуковника Бабића на дужност команданта 18. корпуса био је крупан и може се рећи намеран промашај. Тај старешина једноставно није уважавао предлоге и мишљења других, а није их ни тражио. На тај начин се дистанцирао од околине у којој је деловао, не марећи много за праву истину и чињенице, поготову ако му нису ишле у прилог.

Органи безбедности команде корпуса, нажалост поступали су тако што су своју улогу сводили само на давање информација команданту корпуса и на слање извештаја органу безбедности у Главном штабу Српске војске Крајине. У њиховим извештајима је

видно да је до ситница командант Бабић извештаван о обавештајном и субверзивном раду како хрватске војске тако и појединаца из редова Срба у јединицама Српске војске Крајине на територији Западне Славоније. Повремено су команданту писани и предлози како да поступи, што он није уважавао. Поред осталог, добио је информацију о састанку команданта Територијалне одбране (са групом истомишљеника) на коме је у Окучанима говорено управо о неспособности пуковника Бабића да командује корпусом. Бабић је на то реаговао тако што је рекао: »Баш ме брига, нека ме смене«! Као командант корпуса Бабић је упозораван и са чињеницама о шверцу, криминалу и примерима рада у корист хрватске војске.

У појединим извештајима органа безбедности посебно је указивано на постојање паравојног деловања на просторима Западне Славоније. Условно се може говорити о четири групе које су се бавиле криминалом и које су паравојно деловале према јединицама 18. корпуса.

На челу прве групе је Рајко Наранџић, резервни капетан који је средином марта 1995. године организовао групу од 10 до 15 људи из састава Трећег батаљона 54. бригаде ради обезбеђења погона поправног дома у Старој Градишки. Група је, практично, покушала да присвоји тај погон Казнено-поправног дома. Припадници те групе дочепали су се и веће своте новца, што је довело до сукоба између њих и Министарства правосуђа РСК, чији је погон и био.

Другу групу чинила је тзв. Тактичка група 1 (ТГ-1), чији је командант био резервни потпуковник Боривоје Павловић из Бањалуке. Отац му је иначе Хрват. Пре доласка у Западну Славонију, Павловић је командовао батаљоном у Војсци РС. У 18. корпусу Српске војске Крајине га је примио Челекетић док је командовао тим корпусом. Павловић је са собом довео и 40 војних обвезника Војске Републике Српске. Челекетић је затим образовао ТГ-1 и на њено чело ставио Боривоја Павловића. Непосредно је себи потчинио ту тактичку групу. Боривоју Павловићу и његовој (ТГ-1) за зону одговорности дао је Јасеновац. Све што је тамо радио Павловић, било је мимо било каквог увида команде корпуса. Информације је добијао само Челекетић. Фамозна (ТГ-1) убрзо је нарасла на око 500 људи, од чега је 374 војних обвезника било са територије Републике Српске – (70 посто из Бањалуке). Међу њима је било 75 посто Хрвата и Муслимана. Павловић је на списку своје јединице у Јасеновцу имао и групу од 60 Муслимана на »радној обавези«. Они су му »уређивали« прву линију ровова. Највећи број припадника те фамозне јединице је дезертирао из редова Војске Републике Српске, али су зато на подручју Јасеновца развили ефикасан систем шверца и пљачке. Крали су све што се могло уновчити. У Јасеновцу су зато често нестајали трафо-уређаји, надгробни споменици, дрва. Украдено је чак и црквено звоно. Пошто је Павловићева полиција контролисала превоз на Сави, лако је закључити под чијом је командом све то рађено. За неупућене је потребно и објашњење – чему крађа споменика и црквеног звона. Много је људи изгинуло од почетка рата, па су, самим тим, њихове породице подизале споменике. Шверцери су узимали из гробља готове споменике давали су их затим на обраду својим пајташима, који су скидали претходни текст, незнатно стањујући плоче. Зато су и могли да буду јефтинији од конкуренције којој су пребацивали како још и , »гули« несрећне породице. А што се звона тиче и она су, уз мало обраде продавана ктиторима, јер су се масовно градиле цркве.

По одласку Челекетића на дужност команданта Главног штаба Српске војске Крајине, Павловић не прихвата да контактира са новим командантом 18. корпуса. Себе сматра директно потчињеним генералу Челекетићу. Прочуо се и по томе што је са личног ратишта, новембра 1994. године одвезао 56.000 метака, не случајно калибра 7,62, за пиштољ и аутомат. То је била тражена роба. Иначе, ратиште је напустио самовољно, без икаквих последица.

Трећу групу паравојске у зони 18. корпуса чинио је извидачко-диверзантски одред Зорана Мишчевића. Припадници ове јединице били су познати као веома добри борци и учесници борбених дејстава у 1991. и 1992. години. По склапању примирја, један број ових бораца почео се бавити шверцом и криминалом. Приликом отварања аутопута, Мишчевић је »убедио« команданта 18. корпуса да се одмах морају оформити групе за шверц, што је Бабић и прихватио. За Мишчевића се тада говорило да је био најкрупнији шверцер горивом на том простору. Чак су се као јединица мишчевићевци сами снабдевали мимо 18. корпуса, и имали су своју економију створену од ратног плена.

Још једну – четврту групу оличену паравојним деловањем чинио је одред »Предраг Копривица – Пеђа«. Командант тог одреда био је резервни капетан Миле Јањетовић, иначе власник кафане »Вожд« у Подградицама. Тај његов одред је бројао 46 војних обвезника и имали су улогу личног обезбеђења генерала Милана Челекетића. Претежни део одреда чиниле су кафеџије, трговци и предузетници. Бавили су се шверцом и нелегалном трговином. Избегавали су плаћање пореза, јер су уживали заштиту генерала Милана Челекетића.

Могла би се направити и посебна студија како су и колико су наведене карактеристике стања у зони одговорности 18. корпуса негативно утицале на спремност да се брани Западна Славонија. Таква понашања и толерисање с највишег врха, разорно су деловала на морал бораца и народа.

3.

Команда 18. корпуса је дан уочи агресије наредила попуна јединица у складу са плановима приправности. Извршење попуне није праћено, а команда је примала фризираних извештаја и на бази њих извештавала Главни штаб Српске војске Крајине да је попуна корпуса нарасла преко 90 посто. Тиме је стварана лажна слика о попуни, каква је била прописана и планирана у случају потпуне мобилизације. Практично, јединице су очекивале агресију, а да на територији Западне Славоније, ни у РСК, није било проглашено ратно стање. Нажалост, чак ни непосредна ратна опасност ништа не мења у раду органа власти, радних и других организација. Непостојање плана одбране РСК имаће и на овом примеру погубне последице. Та чињеница и непроглашавање ратног стања израз су недограђености система одбране и недопустив пропуст владе РСК. Без плана одбране није се могао регулисати поступак заштите становништва у ратним дејствима, нити обавезе на плану евакуације становништва. Због тога је морало доћи до осипања бораца из јединица. Борци су знали да не постоји организација збрињавања и евакуације становништва. Зато су и журили да спасавају своје породице и имовину.

Обученост јединица 18. корпуса за задатке одбране није била на висини. Зато се само потврдило да не може бити успешне одбране и командовања без одређених припрема. Поједностављено речено, команде нису биле обучене да знају припремити своје јединице за борбена дејства по конкретним задацима. Практично, није ни вршено оспособљавање за одбрану, активна дејства, извлачење, повлачење, руковођење борбеним дејствима. Зато се није могло користити ни оно што је било ефикасно средство за одбрану као што је случај са авијацијом. Организација садејства и постављање захтева за употребу авиона и хеликоптера у подршци били су велика непознаница за већину старешина и све команде у саставу 18. корпуса.

На бази података о активностима и покретима Хрватске војске у окружењу Западне Славоније командант 18. корпуса је 28. априла наредио да се јединице доведу у пуну борбену готовост. Уз позивање војних обвезника да се врате у јединице, покренут је поступак да се наоружање које је било под контролом Унпрофора извуче на

ванредне положаје. Наравно, против тога је био официр Унпрофора преко кога се одржавала веза.

У току ноћи 30. априла – 1. маја командант 18. корпуса, пуковник Лазо Бабић издао је наређење којим је чета војне полиције подељена на два дела. Један део је упућен у 98. бригаду, а други у 54. бригаду. Тако је командно место корпуса практично остало без обезбеђења. Војнополицијске задатке у рејону командног места и на мосту код Градишке није имао ко да решава. Само 6 полицајаца је остало при команди, а требало је извући архиву органа безбедности и регулисати службу на мосту на реци Сави. Такав непромишљен поступак са четом војне полиције био је уједно и једино наређење војној полицији које је издао командант Бабић до смене са дужности.

Напад на припаднике 18. корпуса почео је ујутру 1. маја у 5.30 часова, тако што је непријатељ убацио своје снаге у необезбеђен међупростор између Тактичке групе потпуковника Боривоја Павловића – која је бранила Јасеновац – и 98. бригаде потпуковника Милана Бабића – која је бранила простор јужно и источно од Новске. Састав те бригаде изгубио је зону одбране до 12 часова. Том приликом одсечен је један батаљон. Командант бригаде је напустио јединицу и дошао у команду корпуса око 13 часова и то из правца Републике Српске. Известио је да је бригада разбијена и да је погинуло 89 војника.

До 9 часова, 54. бригада је успешно пружала отпор. Тада изненада, и сасвим неочекивано, командант, потпуковник Стево Бабић, наређује повлачење бригаде. То је правдао појавом два непријатељска тенка у позадини и напуштањем зоне одбране од стране јединице милиције састава 80 људи. Милиционери су се, једноставно, повукли у Босанску Градишку. И вод војне полиције у 9 часова самовољно напушта рејон одбране. Бригади је недостајала и посада за дејства батеријом топова. Практично, првог дана хрватског напада, бригада је остала без 110 људи.

Избијањем непријатеља у рејон Бјела Стена одсечена је зона 51. бригаде. Ангажовањем делова чете војне полиције није могла да се стабилизује одбрана. Онда се десило оно што је било логична последица. Губитак и напуштање положаја за одбрану од стране 98. и 51. бригаде, покренуло је велике колоне избеглица ка Босанској Градишки. Избеглице ће још првог дана агресије, већ средином дана, стићи до моста на реци Сави. У преподневним сатима, 1. маја, Тактичка група која је бранила Јасеновац престаће да пружа било какав отпор. Практично ће се без борбе извући јужно од реке Саве.

Не знајући какав је развој догађаја и понашање »суседа«, одбрану ће наставити 51. бригада, 59. и 63. одред, по један батаљон из 98. и 54. бригаде и батаљон за интервенцију иако га је напустио командант. Све те снаге, остаће без било какве везе са командом корпуса, а батаљони без везе са својим командама бригада. Све до 3. маја те јединице очекиваће помоћ од команде корпуса и пружаће отпор снагама Хрватске војске које су вршиле блокаду. У току 3. маја, на превару је заробљен командант 51. бригаде, потпуковник Стеван Харамбашић. Већи део бораца у окружењу предао се током 4. маја. Они су прво предали наоружање Унпрофору, а онда се пресвукли у цивилна одела и покушали да се спасу као да су цивили, али то је мало коме успело. Више од 100 бораца одбило је да се преда и наставило је скривање на Псуњу. Већа група бораца из батаљона 98. бригаде извукла се 11. маја преко Саве тако што су реку препливали. Остали ће на Псуњу остати до 20. маја када су се предали хрватској полицији.

Одбране Јасеновца практично није ни било. Чете из састава Тактичке групе нису ни биле припремане да бране Јасеновац. Нажалост, тај Јасеновац, у чијем је логору током Другог светског рата поубијано 700.000 Срба тобоже је требало да брани и чува

шверцарска јединица Боривоја Павловића. У њој су, да апсурд и понижење буду још већи, већину састава чинили Муслимани и Хрвати.

Напад на Јасеновац, дејством артиљерије, почео је 1. маја у 4.30. Прво противдејство Тактичке групе остварено је у 6.30 часова (120 минута после почетка дејства артиљерије). Командант 18. корпуса Војске Републике Српске, пуковник Лазо Бабић, обавештен је о дејству непријатељске артиљерије по Јасеновцу тек у 5.55 часова (85 минута по отпочињању дејства). Већ између 8 и 9 часова у Јасеновцу већ није било ниједног војника и старешине из јединице којом је командовао потпуковник Боривоје Павловић. Чак је покушано да се срамно бекство из Јасеновца прикрије. Тако је, неколико дана после пада Западне Славоније, у ратни дневник Тактичке групе уписан тобоже »документарни доказ« да је Јасеновац брањен до 15 часова 1. маја, и да је напуштен после борбе са »надмоћнијим непријатељем«. Кривица је приписана командантима Костајничке и Дубичке бригаде и команданту 98. бригаде. Тобоже, команданти прве две бригаде – као суседи – нису пружили помоћ која је наводно била раније договорена, а трећи командант је, ето, био у лошим односима са потпуковником Боривојем Павловићем. Тај накнадно писани дневник, пун је »података« који би да оправдају губитак Јасеновца и укажу на »храбро« држање Павловићевих војника – шверцера. Тако је у том лажљивом дневнику записано да је потпуковник Боривоје Павловић стигао у Јасеновац у 8,20 часова 1. маја, са 5 војних обвезника у пратњи. Постоје, међутим, поуздани сведоци који су Боривоја Павловића видели у Бањалуци у 9,00 часова. Податак у дневнику требало је да штити команданта Павловића од евентуалних каснијих напада, јер није ни био са јединицом у време напада на Јасеновац. Права истина је да мобилизација Тактичке групе није ни вршена иако је наређена, а да је потпуковник Павловић ноћ 30. априла / 1. мај провео у Бањалуци, у својој кафани »Танг«. Из Бањалуке је кренуо ка Јасеновцу када је он већ био изгубљен. Посетио је успут команданте Костајничке и Дубичке бригаде, с циљем да изгради алиби – да је био ту негде – и да кривицу пребаци на друге.

Дневник Тактичке групе завршава се реченицом: »Ујутру, 3. маја 1995. године стижу камиони и аутобуси, стижу у Уштицу, у рејон одбране Тактичке групе јужно од Саве. Изненађена је команда Тактичке групе јер не зна ништа о сврси доласка камиона и аутобуса. Тек после укрцавања, када су негде кренули, челници ове јединице сазнаше да су у покрету за Слуњ«.

Јасно је као дан да је те камионе и аутобусе упутио генерал Челекетић, да би што пре извукао Павловићеву јединицу и сачувао је од одговорности због срамног понашања и предаје Јасеновца. Време ће само потврдити да се Павловић, док је трајао рат, бавио припремом материјалне одступнице за време после рата, за себе, и људе за које је радио, и који су га штитили од било какве одговорности. Јасеновац му је пружио могућност да мутне радње обавља без увида других. Није му ни падало на памет да о Јасеновцу размишља као о стратишту, где су сатрвени толики Срби. Његов задатак био је – прљави ратни бизнис.

4.

Команда 18. корпуса није била дорасла задатку који јој је поверен, поред осталог и због тога што командант и његов начелник штаба нису испуњавали ниједан од неопходних услова за функције које су им поверене. Уз све то, команда није уопште ни припремана да командује и руководи јединицама у одбрани Западне Славоније. Командант није ни знао по ком би плану употребе требало да поступи на самом почетку агресије. Команда је зато стихијски радила и ниједну одлуку није донела заједнички. Само је командант лично контактирао са првим човеком Главног штаба

Српске војске Крајине, па зато нико не зна шта је између њих двојице договорано и да ли је оно што је радио командант 18. корпуса резултат наређења команданта Главног штаба Српске војске Крајине или његово сопствено одлучивање. То је и те како битно у утврђивању одговорности за поразе и неуспехе.

Односи у Команди 18. корпуса били су крајње нарушени а врхунац кризе догађао се баш пред агресију. Тако командант корпуса, после пада Западне Славоније, изјављује да њему није ни била потчињена Прва тактичка група него Главном штабу Српске војске Крајине. То је апсурд за који нико није знао у Главном штабу Српске војске Крајине, изузев можда команданта Главног штаба Српске војске Крајине. На реферисању о борбеној готовости и о плановима употребе, у фебруару 1995. године, командант 18. корпуса пуковник Лазо Бабић, није указао ни на један проблем на основу кога би се могло закључити да његова јединица неће моћи да спремно дочека агресију хрватске војске. Нажалост, већ на првој правој провери, показало се крајње погрешним постављање пуковника Бабића на дужност команданта овог корпуса. Недорастао таквој дужности, он се трудио само да задовољи ономе што је од њега лично очекивао генерал Милан Челекетић. Када је дошло стани-пани, он није знао да ли Западно Славонију треба да брани по ранијем плану или по новом из фебруара месеца 1995. године. У пракси, његово је командовање личило на охолу и разметљиву глуму и то ону невешту. Наступао је као командант који тобоже све може и коме не треба никаква помоћ сарадника, поготову ако не мисле као он. Зато је око себе држао људе који ће само безусловно слушати што говори, макар биле и глупости и који ће ћутати о свему лошем што виде. Није ни елементарно трпио оне који су имали било какве критичке примедбе не само на његов рад, него и на стање у јединицама корпуса. Са таквима је водио »тихи рат«, све док их не би сменио и протерао из Западне Славоније. Врхунац таквог понашања је смењивање пуковника Слободана Перића, са дужности начелника штаба. То је био најспособнији официр у Бабићевом окружењу. И такве потезе је Бабић вукао без консултовања своје команде и било ког органа Главног штаба Српске војске Крајине. Договарао се само са генералом Миланом Челекетићем, који је нажалост, све одобравао што је Бабић радио. Тек касније ће моћи да се извуче сасвим јасан закључак зашто је то требало Челекетићу, кад се буде анализирано његово понашање у пресудној борби за РСК. У прилог томе иде и чињеница да је командант Главног штаба Српске војске Крајине Милан Челекетић, претходно вршио дужност команданта 18. корпуса. Та околност је Главном штабу Српске војске Крајине, и те како штетила. Командант се понашао као човек који одлично познаје ситуацију у Западној Славонији па је на бази тога све сам одлучивао. Било је зато, донекле и природно да се верује како је то тамо баш све тако како се и тврдило. Уосталом, како не веровати самом команданту свеколике крајишке војске. Зато су и обиласци 18. корпуса од стране стручних екипа Главног штаба Српске војске Крајине били ретки и сводили су се најчешће на одлазак понекога из позадинског сектора и лично команданта. Кад се то догађало, обично је у и посету том корпусу ишао и председник РСК, Милан Мартић.

У првим сатима агресије, командант 18. корпуса, пуковник Лазо Бабић, одмах ће показати своју улогу – јер наређује да се командно место премести из Окучана у Градишку на саму обалу реке Саве. То је представљало почетак расула. Напуштено је припремљено и опремљено командно место, са кога су постојале везе са потчињеним јединицама, затим са командом 1. крајишког корпуса, са Главним штабом Српске војске Крајине. Са новог командног места, међутим, нису успостављене везе ни са једном потчињеном јединицом. Са Главним штабом Српске војске Крајине постојала је веза али само са командантом, на релацији Бабић – Челекетић. Органи Главног штаба Српске војске Крајине нису имали никакав приступ тој вези па нису ни могли да прате ситуацију на терету. Ипак, премештање командног места није се могло сакрити.

Сазнање да је Команда 18. корпуса напустила простор који је требало да брани, који је био близу непријатеља кад је кренуо у напад, неповољно је утицала на морал народа и војника. Почело се размишљати како само што пре отићи на територију јужно од Саве. Јер, кад се повлачи команда, јасно је шта се збива. Систем веза био је неразвијен и неспособљен за функционисање у условима борбених дејстава, да би се могло сваког часа знати право стање на терену. Какав и колики је степен поузданости веза могао бити, говори и податак да је попуњеност средствима везе износила око 20 посто.

Кад се сагледају сви ти детаљи, није тешко закључити да је команда 18. корпуса сасвим пасивно чекала да непријатељ овлада Западном Славонијом. Једноставно, ништа није предузимала да организује било какав отпор. Зато су, препуштени сами себи војници напуштали Западну Славонију и одлазили измешани са народом који није ни знао да је покренут на пут без повратка. Покушаји да се војници одвоје од жена, деце и стараца нису дали резултате. Примера ради, првог дана агресије у Босанској Градишки је било небројено много војних обвезника који су бесциљно лутали и одбијали да крену назад, на линије одбране, тврдећи да су издани. Супротстављали су се чак и оружјем.

У поподневним сатима 2. маја, у Клашнице је као испомоћ стигло 195 бораца из Источне Славоније. Њихове старешине су се јавиле команданту 18. корпуса пуковнику Лази Бабићу. Саопштиле су да се војници већ облаче у униформе и да ће брзо бити доведени и стављени на располагање. Бабић је издиктирао задатак за пристигло људство, па су старешине отишле по војнике, али се више нису појављивали. Војници су једноставно одбили да крену у борбу, кад су сазнали какви су претходни резултати борбе у Западној Славонији, коју је требало да изнесе 18. корпус.

У поподневним сатима 2. маја Бабић је напустио и командно место у Старој Градишки, пребацујући се јужно од Саве, у унутрашњост територије Републике Српске. То је правдао прекидом веза. Али ни јужно од Саве није му било добро. Постала је опасност чак и по личну безбедност, пре свих команданта пуковника Бабића и начелника штаба пуковника Милана Ромића, из 18. корпуса. Више хиљада избеглица из Западне Славоније налазило се у захвату пута Босанска Градишка – Бањалука, па би појава челника 18. корпуса јужно од Саве довело до њиховог линча. Због тога ће 3. маја ова два официра тајно напустити територију Градишке и отићи у Бањалуку. Дан касније, 4. маја, када је расуло било више него очигледно, образована је нова команда 18. корпуса. За команданта је постављен пуковник Слободан Перић, ранији начелник штаба команде, којег је Бабић одјуррио, да му не смета. Ову команду, наравно, није образовао Главни штаб Српске војске Крајине него Кризни штаб, на чијем је челу био Душко Витез. Нова команда 18. корпуса, ако се то још тако могло звати, добила је задатак да окупља избегле војнике дуж комуникације Градишка – Лакташи.

5.

По отпочињању хрватске агресије на Западну Славонију команди 18. корпуса стављена су на располагање два борбена хеликоптера. Посаде су по наређењу 10. ваздухопловне бригаде упућене на командно место 18. корпуса. Једну посаду пуковник Бабић упућује према Рајићима а другу према Јасеновцу. Нажалост, нико није знао да одреди циљеве које треба да гађају. Зато првог и другог дана борбе за Славонију није ни било употребе авијације, иако су постојали услови и захтевале потребе. Чак би и сама појава авиона над Славонијом много значила за становништво и војску. Показало се, међутим, да команде јединица нису оспособљене да траже употребу авијације а Главни штаб Српске војске Крајине је остао пасиван, иако су сви расположиви авиони и борбени хеликоптери били спремни за тренутну употребу.

Мировање авијације Српске војске Крајине на аеродрому Удбина представљало је апсурд, поготову ако се има у виду да је Хрватска масовно употребила своју авијацију. Бомбардована су не само насеља већ и колоне избеглица. Хеликоптерски десанти хрватске војске играли су кључну улогу у стварању панике и освајању Прашника и других кључних објеката у зони одговорности 18. корпуса. Сигурно до тога не би дошло да им се супротставило ваздухопловство Српске војске Крајине. Међутим, употреба авијације Српске војске Крајине спречена је од стране команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерала Челекетића, наводно из страха да аеродром Удбина не буде бомбардован од авијације НАТО. Истини за вољу, и помоћник команданта за авијацију, био је против употребе авиона у одбрани Западне Славоније. Било је због тога много приговора и оптужби, током саме агресије, а време је потврдило да се ради о крајње погрешној одлуци команданта генерала Милана Челекетића и председника Републике Српске Крајине Милана Мартића који се с тим саглашавао. Зато су и сасвим неосноване неке накнадне оптужбе адресиране на авијације Војске Републике Српске и Војске Југославије, што нису узеле учешћа у одбрани Западне Славоније. Поуздан је закључак да је спречавање авијације Српске војске Крајине да узме учешћа у одбрани Западне Славоније, само речит доказ да није ни постојала спремност да се нападнута територија брани.

Основну карактеристику зоне одговорности 18. корпуса чинила је измешаност народа и војске. То се чак истицало као предност за случај агресије. Састав 18. корпуса чинили су војни обвезници са простора Западне Славоније и избеглице са простора који су били под контролом хрватске власти. Приближно 70 одсто старешина било је из редова избеглица са окупираних делова Западне Славоније и Подравине. Избегли војни обвезници и старешине имали су, у већини родбину уза се. Њихова оптерећеност и брига за судбину својих била је превелика. Отуда их је и помисао на повлачење војске из Западне Славоније доводила у дилему: борити се или отићи с фронта и извучити своје – породице и имовину. Већи број таквих одлучио се за спасавање породица. То је уједно био и крај борбеној вредности бригада које су имале задатак да бране Западну Славонију. Кад се томе дода и изостанак помоћи и подршке од стране Војске Републике Српске и Војске Југославије, јасно је да је пораз у одбрани Западне Славоније био – неминован. Уосталом, могло се тако нешто и очекивати и из понашања припадника 18. корпуса који су упућивани у борбе за Ливањско поље и Бихаћ. Избегавање и опструкција учешћа у борбеним дејствима били су доказ и потврда неспремности и неверице у успех борбе коју је требало водити. Кад после тога није ништа битније промењено, шта се друго могло очекивати осим новог извлачења из првих борбених редова.

Из одбране Западне Славоније може се извући генерални закључак да је од највећег значаја одвојити јединицу од народа. У таквим околностима док трају борбена дејства војници и старешине мисле само о томе како да се успешније боре а не и како да спасавају породице. Искуства стечена у Западној Славонији наводе на закључак да би успех у одбрани био извеснији да су у борби биле бригаде са других простора него оне са славонске територије.

У изналажењу пропуста и превида има много поражавајућих чињеница. Тако командовање као да није хтело да анализира чињеницу да хрватска војска исељава своје становништво са простора где је очигледно предвиђало дужи боравак своје војске и извођење борбених дејстава. Очигледно су рачунали да ће се српске територије бранити одлучније и да ће бити дејстава и по дубини хрватске територије. Отуда и превентивно склањање становништва.

Непосредно пред хрватску агресију, 28. априла 1995. године са свим помоћницима команданата корпуса одржано је саветовање о стању морала у Српској

војсци Крајине. Знало се да ту шкрипи, али аларм није био адекватан стварном стању и активиран је прекасно за одбрану Западне Славоније.

У оцени морала војника и старешина у Западној Славонији указано је на постојање дефетизма који је веома угрожавао и саму могућност опстанка Западне Славоније у саставу РСК. Критикована је небрига државе о војсци, посебно немаран однос према рањеницима и породицама погинулих бораца. То је и те како поткопавало морал осталих. Резултат је био очигледан када је почела агресија Хрватске на Западну Славонију. Неборбено понашање је водило у пораз. Дошло је до напуштања положаја и рејона без борбе и отпора. Остављани су рањеници и тела погинулих као и наоружање и опрема. Избегавана је помоћ јединицама које су биле одсечене и окружене те су остављене на милост и немилост непријатељу. Усплахирили народ је присилно спречаван да се иселава, а умириван је сејањем лажи да ће Западну Славонију бранити и Војска РС као и Војска Југославије. Отуда и неописиви страх и паника народа кад се видело да од тога нема ништа.

6.

Може се, након свега, закључити да 18. корпус, као кључни фактор за одбрану Западне Славоније, ни по чему није био корпус, па ни дивизија. То је била формална јединица, образована од оног што се затекло на том терену. При томе се није водило рачуна о томе какав је циљ војне јединице (војске) у Западној Славонији и који су конкретни задаци које она мора реализовати. Уместо да се одмах по формирању тог корпуса дограђује његов организацијско-формацијски састав, радило се тако да је постојећи састав једини и најбољи. Тако је само »окоштавао« састав који је био неадекватан и није могао гарантовати очекивани успех. Замена команданта није божна шта значила ако се истовремено не дира и у војску и друге аспекте одбране.

Неспорно је, такође, да ни Главни штаб Српске војске Крајине, са генералом Миланом Челекетићем на челу, није ништа посебно радио да се унапреди одбрана Западне Славоније. Уз све то, трвење и нејединство у врху РСК – јако ровите и недовршене државе, непосредно је имало негативан утицај на одбрану Западне Славоније. Она је, нажалост фигурирала као најпогодније тло за њихова политичка разрачунавања. Влада и њен председник брзоплето и широкогрудо потписују споразум о отварању аутопута, без икаквог консултовања са Главним штабом Српске војске Крајине и без уважавања војних аспеката таквог потеза. Министар одбране пише наређење команданту 18. корпуса да разминира пругу, а Главном штабу само ставља на знање да је он то наредио као да су им само били важни аплаузи (!) међународне заједнице и титуле тобожњих миротвораца. А што отварање аутопута руши целовитост одбрамбеног система и хрватску војску ставља у изразито велике предности, није их бринуло.

Новостворено стање је било такво да је одмах требало, на нивоу Главног штаба Српске војске Крајине, анализирати организацију одбране Западне Славоније. Нажалост, командант »није видео корист од тога« и »све је преузео на своја леђа«. Неизбежно се зато намеће утисак као да је генерал Милан Челекетић знао да се Западна Славонија неће бранити. Јасно је онда, ако је то тако, и зашто на стање у 18. корпусу Главни штаб Српске војске Крајине није могао утицати. Изузетак је сектор позадине, који је јединице корпуса у Западној Славонији снабдевао муницијом и другим материјалом и техничким средствима – довољним за самостално извођење борбених дејстава до месец дана.

На тако драстичан закључак – да је Западна Славонија вољом оних одозго – унапред пуштена »низ воду«, упућују и други детаљи. Тако се једино може разумети

што месец дана пре почетка агресије, генерал Челекетић неразумно и без консултовања органа Главног штаба Српске војске Крајине, помера са дужности начелника штаба команде 18. корпуса пуковника Слободана Перића. На његово место Челекетић поставља пуковника Милана Ромића. Он је био официр саобраћајне службе, без искуства и способности да врши дужност од које је зависило целокупно командовање у Западној Славонији. Уклоњени Перић, по Челекетићевом наређењу, требало је да прими нову дужност у Книну, у Главном штабу Српске војске Крајине. Такав кадровски потез није могао бити ни мало случајан и већ у складу са неким тајним сценаријем. Пошто је пуковник Перић био начелник штаба у 18. корпусу још док је њиме командовао Милан Челекетић, он је сада, као први човек крајишке војске, знао кога је тамо оставио, и зато је правио претумбације. Перић је био способан официр и није ћутао када су у питању неправилности, посебно ако се ради мимо закона и прописа. Пошто је Челекетић знао да предстоји »игра« око Западне Славоније, знао је и ко би могао сметати. Отуда је склањање Перића било предуслов за наредне потезе. Пуковник Перић, доследно својој части и моралу, одбио је да изврши део наређења – да оде у прекоманду у Книн. Није тражио да командује, али није прихватио и да се склони, како би »миростворци« могли да минирају одбрану Западне Славоније.

Неколико дана пре хрватске агресије, у посету Западној Славонији одлазе сами председник РСК, Милан Мартић, и командант Главног штаба Српске војске Крајине, Милан Челекетић. Официри из Главног штаба Српске војске Крајине за ту посету сазнају из новина и преко радија и телевизије.

Без обзира на то што су у питању челни људи војске и државе, симптоматично је што се све догађа у тајности, што иду без подршке сопствених стручних органа. Шта су тамо радили и зашто су ишли, нико из Главног штаба Српске војске Крајине није знао. Последице које ће убрзо уследити су биле катастрофалне. Челекетић је очигледно знао да Западно Славонију »не треба бранити«, а тај се задатак није могао реализовати без њега као команданта Главног штаба Српске војске Крајине. Сличан је задатак имао и министар одбране, пуковник Раде Тањага, који се уочи хрватске агресије пропагандно возика аутопутем, а новине пишу о његовој »храбрости«, јер тобоже први испробава колико и непријатељи држе до потписаног споразума. Све је то у суштини било издајничко заваривање народа и војске. Колико је и где је у свему томе био Милан Мартић, председник РСК, говоре и његови поступци из тих дана.

Потези које је вукао генерал Милан Челекетић били су срачунати на то да се може закључити како се агресија на Западно Славонију није очекивала, иако се поуздано знало за хрватске припреме. Командант Српске војске Крајине, за агресију једноставно неће ни да чује, ни да зна. Зато је у складу са тим »убеђењем« одобрио начелнику штаба да више дана проведе у обиласку породице и то баш у дане који су претходили хрватском нападу. Аутобуси пуни старешина кретали су сваког петка ка Београду као да није било никакве опасности. Допуштана су и одсуства, само да се створи и појача тврдња да Хрвати неће кренути у напад. Тек када је отпочела агресија, 1. маја 1995. наређено је подизање борбене готовости у свим корпусима. Јасно је зашто то није учињено макар и дан раније јер није постојала намера да се брани Западна Славонија! Ефекти намерног урушавања одбране били су очигледни већ 1. маја увече. Видело се током дана да Главни штаб Српске војске Крајине не ради као јединствено тело. Из штаба је одсутан начелник, генерал Душан Лончар. Он је од 11 часова у Загребу, на преговорима са хрватском страном, у екипи коју је предводио председник Владе РСК Борисав Микелић. У моменту када је кренуо у Загреб, Лончар је од команданта генерала Челекетића информисан да је ситуација у Западној Славонији повољна и да се 18. корпус добро држи. Преговори су вођени на самом аеродрому Плесо и били су фарса и заваривање на шта се унапред пристало. Генерал Лончар и председник Владе

Микелић слушали су буку авиона који су полетали и слетали после сејања смртоносних твара по Западној Славонији. А њихова авијација је мировала. Шта се све догађало са војском и народом може се и претпоставити.

Током ноћи, између 1. и 2. маја команданту Вуковарског корпуса, генералу Душану Лончару, наређено је да поступи по варијанти за случај почетка агресије на Западну Славонију. То је корак који је подразумевао да ће и Војска Југославије поступити према раније договореним обавезама. Међутим, командант Вуковарског корпуса није поступио по наређењу. Опструкција му је наређена са још вишег места, из Београда. Зашто, добро је знао само генерал Челекетић. Он је једини одржавао везе са Главним штабом Војске Југославије.

У току 2. маја екипа Главни штаб Српске војске Крајине која је упућена у 18. корпус, покушавала је да спречи расуло јединица и да извуче што већи део материјално техничких средстава.

У Главном штабу Српске војске Крајине, током 2. маја одржана је проширена седница Војног савета одбране. Седницу је у 15 часова отворио председник РСК Милан Мартић. Присуствовали су др Милан Бабић, затим председник Владе Борисав Микелић, командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Милан Челекетић, један број министара из Владе и група официра из Главног штаба. Процењивана је ситуација настала хрватском агресијом на Западну Славонију. Највише времена је утрошено на разматрање предлога да ли да се иде у Загреб на преговоре са Хрватима. Чланови Војног савета појединачно су се о томе изјашњавали. Милан Бабић је рекао како је свима познат његов став да са Хрватском не треба преговарати. Предложио је да се овласте команданти јединица у Западној Славонији да ступе у преговоре са хрватским командантима са којима се ратује. Усвојен је ипак предлог да Борисав Микелић ступи у преговоре са хрватском страном.

На тражење Главног штаба Војске Републике Српске, оперативни орган Главног штаба Српске војске Крајине упутио је генералу Ратку Младићу информацију о ситуацији у Западној Славонији. Војску Југославије информисао је Главни штаб Српске војске Крајине. Од команданта Главног штаба Војске Републике Српске, генерала Младића, најављена је спремност Источнобосанског корпуса за евентуално садејство са 11. корпусом Српске војске Крајине, ако буду предузимане раније договорене активности. То је било у складу са варијантом да се Западна Славонија брани преласком у напад са простора Источне Славоније.

Трећи мај, у Главном штабу Српске војске Крајине почео је састанком којим је руководио начелник, генерал Душан Лончар. Деловао је резигнирано и одсутно. Био је утучен, узнемирен, ојађен и љут. Саопштава да он не може ништа потписати са хрватском војском. Напомиње да је он Западнославонац, али да је и до сада све решавано мимо њега. Тврди да му никад није поверен ниједан задатак у Западној Славонији, већ да су други, и мимо њега, одређивани. Жали се да је неинформисан, да случајно сазнаје за одлуке које се доносе и да је искључен из њиховог доношења. Више пута наглашава да не сме све да каже шта зна и мисли.

Тог туробног дана оперативни орган добиће задатак да напише наређење о прекиду ватре у Западној Славонији. Наређење потписује командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Милан Челекетић. Он то чини крајње хладнокрвно, као да се ради о нечем рутинском и не тако важном. На колегијуму команданта Челекетићу је указано на постојање организованих активности којима се растура Српска војска Крајине. То га, међутим, није много узбуђивало. Смирено је говорио да је узрок свему томе што држава РСК не функционише, а док се то не поправи, Српска војска Крајине не може ништа више учинити него што чини. Таква тврдња је пропраћена љутом и бесом присутних, који су само могли да констатују како оперативни део Главног штаба

Српске војске Крајине није ни могао да прати ситуацију у 18. корпусу. Јер, само је генерал Челекетић имао везу са командантом 18. корпуса, а од њега нису ни добијани никакви подаци, на основу којих би се знало право стање. Исто важи и за укупно стање у РСК.

Командант Српске војске Крајине генерал Милан Челекетић и председник РСК Милан Мартић сами су доносили одлуке. О томе Главни штаб Српске војске Крајине нису ни консултовали, али, ни информисали. Шта је све командант Челекетић, преко своје везе, наређивао команданту 18. корпуса, као и другим командантима, органи Главног штаба Српске војске Крајине нису знали. Тако ће тек 4. маја оперативни орган сазнати да је генерал Челекетић још 1. маја наредио командантима свих корпуса (изузев 15. корпусу) да упуте по један батаљон у Западну Славонију, ради испомоћи.

Очито је да је Челекетић пратио ситуацију по својој и председничковој линији, и да се није »оптерећивао« оним што је долазило од оперативног органа Главног штаба. Тако је од командантата Тактичке групе-1 добио извештај са изводом из ратног дневника, који је држао код себе. Касније га је дао начелнику оперативног органа да га проучи, кад је већ све било касно.

Начелник штаба генерал Лончар је у критичном времену недовољно ангажован на задацима из своје надлежности. Практично, он се бави тереном на који се 18. корпус извлачи. Решава проблеме Команде 18. корпуса и његовог односа са 1. крајишким корпусом и органима власти РС, док Западна Славонија гори. Ангажовање Главног штаба Српске војске Крајине на сређивању стања у 18. корпусу, на локацији јужно од Саве, било је добро, али нажалост утицај Главног штаба на ток борбених дејстава северно од Саве није био никакав. Практично Главни штаб је мало утицао на рад Команде 18. корпуса, јер Челекетић није ни инсистирао на упорнијој одбрани. Толерисано је колебљиво понашање већине команданата из састава 18. корпуса, који су прихватили и оно што су им неборци наметнули.

Уз све наведено, логично би било да је Главни штаб Српске војске Крајине још на почетку хрватске агресије са делом својих старешина и средствима везе изашао у Стару Градишку на истакнуто командно место и преузео командовање одбраном Западне Славоније. Очигледно тако није поступљено из незнања, него због одлуке да се Западна Славонија не брани. Свему томе треба придодати и чињеницу да су у то време односи између руководства Србије, Републике Српске и Републике Српске Крајине били веома лоши. Нетрпељивост је достигала неразумне границе. До изражаја су долазили лични и међусобни односи, ниподаштавања између Слободана Милошевића, Радована Караџића и Милана Мартића. Сви су они добро знали да предстоји хрватска агресија на Западну Славонију. Слободан Милошевић је само бринуо како да српској јавности докаже како он и Србија не носе никакву одговорност за дешавања у Крајини. Ништа што би се десило у Западној Славонији, с тога, није могло навести Србију (и СРЈ) да интервенише. Воља Слободана Милошевића представљала је закон за Војску Југославије. Да Србија и не помишља да пружи помоћ Западној Славонији добро је знао и Радован Караџић. Ценио је да је боље да се у таквим условима ни Република Српска не меша у рат Хрватске и РСК. У тајним преговорима са потпредседником хрватске владе, Караџић обећава »немешање Војске Републике Српске«, да би за узврат добио нафту, коју му иначе ускраћује Слободан Милошевић својим санкцијама. Тако се круг српске неслоге и несреће – затвара.

Неколико сати по отпочињању хрватске агресије на Западну Славонију, из етра ће стићи изјава Радована Караџића да се Република Српска неће мешати у »односе Хрватске и РСК« у рату који је почео. То је у пракси одмах и потврдила Команда 1. крајишког корпуса. Хрватима се морала потврдити неутралност, па је та команда јасно ставила на знање да од јединица њеног корпуса не треба очекивати било какву помоћ.

Било је забрањено да се са простора Републике Српске отвара артиљеријска ватра по хрватској солдатески која је северно од Саве газила српску нејач и цивиле. Јединице Српске војске Крајине које су се извучиле из Западне Славоније, нису у РС биле добродошле. Од њих је одузимано све што је могло користити Крајишком корпусу. Може се зато са сигурношћу закључити да се и у државном врху Републике Српске знало да се Западна Славонија неће бранити и да је унапред све решено.

7.

Пораз у одбрани Западне Славоније, и са чињеницом да тај простор »не треба бранити«, последица је низа пропуста чињених још од укључивања тих територија у састав Републике Српске Крајине. Од ступања на снагу тзв. Венсовог плана ништа није чињено у смислу дефинисању места и улоге простора З. Славоније у одбрамбеној политици РСК. Уз крајње неповољан оперативно-тактички положај (аутопут, пруга, окружење славонским планинама и реком Савом, те одвојеност од осталог простора РСК), нису одређене ни адекватне снаге и њихова организација да би се адекватно бранила ова територија. У проценама и одлукама којима је третирана одбрана Западне Славоније полазило се од погрешне премисе – да овај простор бране снаге једног целог корпуса. У пракси се, уместо корпуса, располагало снагама величине једне ојачане бригаде. Такве, свесне заблуде, наводиле су на погрешне закључке и очекивања. Организација одбране и груписање снага имали су линијски карактер. Одбрана није била целовита а употреба снага није се могла реализовати по једној идеји. Уз све то, командовање је било импровизовано и без икаквог оспособљавања за функционисање у рату. Избор команданата био је неадекватан. Најслабија карика у том ланцу ипак је неспособност команданта корпуса и команданта Тактичке групе-1.

Покушај да се Западној Славонији помоћ пружи слањем јединица из других корпуса у основи је био без изгледа на успех. Број и врсте јединица које је требало упутити у З. Славонију није раније предвиђен. Због тога је изостао прави избор и припрема јединица за упућивање у З. Славонију. Отуда се нису ни могла реализовати наређења која је командант Српске војске Крајине издао командама корпуса.

Након свега, окупација Западне Славоније постала је повод и разлог за бесомучно разрачунавање људи у врху власти РСК али и »спонзора« споља. Полазиште за међусобне оптужбе и нападе била је кривица за губитак Западне Славоније. Влада са председником Борисавом Микелићем на челу прикривала је своју и одговорност официјелне Србије, пребацивањем кривице на војни врх и председника РСК Милана Мартића. Он је опет кривце видео у влади РСК и Слободану Милошевићу. Милану Бабићу, председнику Српске демократске странке, било је битно да остане по страни, па се изговарао отказивањем поверења влади Борисава Микелића. Зато Милан Мартић, ослоњен на Милана Бабића, преко Скупштине РСК руши владу Борисава Микелића и успева да протури једнострану одлуку о хитном уједињењу Републике Српске Крајине са Републиком Српском. Предлог су поднеле Српска демократска и Српска радикална странка.

Против уједињења на пречац било је много замерки, нарочито у источном делу РСК. Уследила је реакција, 25. маја 1995. године. У Белом Манастиру је формиран Координациони одбор пет општина Источне Славоније, Барање и Западног Срема. Горан Хацић је именован за председника Координационог одбора, чији састав чине председници пет скупштина и пет извршних савета скупштина из источног дела РСК, затим сви министри у влади . РСК, пореклом са наведеног подручја и Боро Богуновић, потпредседник Скупштине РСК.

Најважнији закључак Координационог одбора гласио је: »На основу свестраног сагледавања могућих негативних последица брзоплетог сепаратног уједињења Републике Српске Крајине и Републике Српске упућује се отворено писмо најодговорнијим државним функционерима Републике Српске Крајине са циљем да делују на спречавање могућих штетних последица за Републику Српску Крајину и интереса народа Крајине.«

Писмо је упућено на адресу председника РСК, председника Скупштине РСК, председника владе РСК и министра иностраних послова РСК. У писму се указује на штетност дељења српског народа Крајине на оне који су за уједињење и оне који су против уједињења РСК и РС у јединствену државу. Истиче се да брзоплета и једнострана одлука о стварању јединствене српске државе доводи српски народ западно од Дрине и Дунава у неповољнији положај од онога у коме се већ налази. У писму се затим тврди да одлука о уједињењу доводи у питање мировни процес на простору бивше Југославије и да натура ратну опцију као једино решење.

Творци писма нарочито наглашавају да одлучно подржавају »политику мира руководства Србије и СРЈ«. Они су за наставак мировног процеса на основама »равноправног третмана страна у сукобу« (као да постоји наведени мировни процес). Инсистира се затим да се одлуке о будућности доносе на бази темељитих консултација са Србијом и СРЈ.

Упућивање таквог писма практично је чин одвајања источног дела РСК од западног. Председник РСК, Скупштина и Влада остају без компетенција на источном делу РСК, а Координациони одбор пет општина постаје влада за источни део РСК, која делује онако како јој се налаже из Београда.

НА ПУТУ ПОСРНУЋА

Ако је размимоилажење и неслога са српском званичном матицом икога завила у црно, онда је то случај са Книнском крајином, односно са Републиком Српском Крајином.

Док су са подстицањима из Београда вршене припреме за стварање прве српске аутономне области све је изгледало идилично и романтично. Српско национално веће и привремено Председништво заједница општина Северне Далмације и Лике прогласили су 21. децембра 1990. године Српску Аутономну Област, а касније и државу Републику Српску Крајину, у Книну 19. децембра 1991. године. Постојао је у свему томе висок степен јединства међу Србима у Крајини и Крајине са Србијом. Без помоћи из Србије, самоорганизовање крајишких Срба не би било тако успешно и толико ефикасно, поготову у домену стварања сопствене државе. Размимоилажења ће се појавити касније, а прва су била видна и очигледна са потписивањем Венсовог плана. Тај чин ће довести до раскола у односима Србије и РСК а, неслога ће завладати и на унутрашњем плану у Крајини. Дошло је до поделе на оне који би да Крајина иде путем који трасира Србија и оне који су инсистирали на самосталном путу Крајине. Ни један избор се није могао реализовати без помоћи Србије, како егзистенцијалне, тако и војно-политичке. У даљем току догађаја, Србија је била присутна са свих страна, што се најдиректније одражавало и на њен однос према Крајини, па су расколи постајали још већи. Крајишке унутрашње борбе и неслагања су тиме само кулминирала. Све се то најдиректније одражавало и на стање у војсци. Тек је она била зависна од ослонца на Србију и СРЈ. Отуда је тзв. самостална крајишка политика имала своје реперкусије и по питању стања у војсци.

До одласка јединица ЈНА из Крајине (април-мај 1992. године) командовање Територијалном одбраном (ТО) вршено је са нивоа СФРЈ. После одласка ЈНА,

Територијална одбрана се трансформише у Војску РСК. Командовање том војском устројава се у складу са Уставом РСК. Улогу команданта добија председник РСК. Са врха државе, одбраном и војском руководи Врховни савет одбране, чије одлуке реализује председник РСК.

Врховни савет одбране по Уставу, има обавезу да води политику одбране, да даје процене ратне и других опасности за земљу, затим да усваја план одбране, доноси одлуке о мобилизацији и употреби војске, утврђује потребе за наоружањем и опремом. О свом раду, Врховни савет одбране полаже рачуна Скупштини РСК.

Влада РСК, по Закону, најнепосредније учествује у припреми одбране. Носилац је израде плана одбране којим се регулише припрема грађана и државних органа за одбрану. Саставни део плана одбране су и одлуке Владе за рад државних органа у ратном стању, стању непосредне ратне опасности и у ванредном стању. Влада обезбеђује материјална и финансијска средства за реализацију плана одбране РСК.

Посебан значај и улогу у одбрани има и Министарство одбране, нарочито у припреми и извршавању мобилизације, затим у регулисању и спровођењу војне обавезе, па у опремању и наоружавању као и у реализацији задатака добијених од Владе и Врховног савета одбране. Од нарочитог је значаја и удео овог министарства у финансијској регулативи.

Анализа функционисања државних органа у чијој су надлежности биле све наведене обавезе из области одбране указује на постојање низа пропуста и слабости. Један од највећих пропуста је што за време постојања РСК није урађен план одбране земље. То је темељни документ без којег није могуће осмислити рад и обавезе државних и других правних органа за случај проглашавања непосредне ратне опасности, ратног стања и ванредног стања. Може се, у таквим околностима, радити по осећају потреба и мере, по захтеву тренутка, али план је, у свему томе путоказ и начин, водиља и регулатива.

Врховни савет одбране РСК није остварио ни једну од својих кључних функција; није усвојио план одбране, није водио политику одбране земље, није одобрио ни једно правило или неки други акт који се односи на стратегију оружане борбе и доктрину употребе снага за одбрану и вођење рата, није одобрио ни један план и програм обучавања за одбрану и оспособљавање за рад на пословима одбране земље. Слично је и са Владом. Ни једну своју законску обавезу она није у целини сагледала и реализовала за све време постојања РСК. То важи и за Министарство одбране.

За такво стање и пасивност кључних државних органа у области одбране земље највећу одговорност носе људи који су вршили дужности председника РСК и Владе, затим министри одбране и они који су били чланови Врховног савета одбране. Нажалост, међу најодговорнијим носиоцима задатака одбране постојало је нејединство у прилазу војсци. Најизразитије неслагање било је на релацији председник Републике – Врховни савет одбране. То је пасивизирало Савет а председник је онда сам доносио одлуке.

Председници РСК су користили своју позицију да на дужности команданата Главног штаба Српске војске Крајине и корпуса доводе тзв. своје људе. То су морали бити официри које је, пре свега, карактерисала апсолутна послушност и оданост. Стручна оспособљеност и дораслост дужностима остављани су по страни. Функција команданта Главног штаба Српске војске Крајине подразумевала је и кључну улогу у развоју Српске војске Крајине. Зато су стручна оспособљеност и искуство за ову функцију требали бити пресудни. Нажалост, није било тако. У целини гледано, избор официра за кључне дужности у Српској војсци Крајине био је површан и није акт самих председника РСК. Смене са дужности нису биле у функцији изградње и усавршавања војне организације, него ради реализације одређених политичких циљева којима су

подређиване и војне структуре. Зато су довођени »своји људи«, они којима се веровало у смислу да ће чинити и оно што је штетно за војску. На релацији председник РСК – командант Главног штаба Српске војске Крајине пресудни су били лични, међусобни односи, што није у складу са принципима командовања. О томе се може закључити из приказа постављања и склањања официра са ове кључне старешинске дужности у Српској војсци Крајине.

Први командант штаба Територијалне одбране Српске Аутономне Области Крајине, генерал-потпуковник Илија Ђујић, постављен је наредбом савезног секретара за народну одбрану СФРЈ. Одмах по престанку компетенција СФРЈ у Крајини, председник РСК Милан Бабић је покренуо акцију за смену команданта штаба Територијалне одбране САО Крајине. Од великог би значаја било да је генерал Ђујић остављен да заврши престојавање Територијалне одбране у војску РСК. Имао је богато ратно искуство и дугогодишњу праксу у изграђивању војне организације. Да је задржан на дужности до краја тог процеса, остала би иза њега чврсто утемељена војна организација. Али, председнику Милану Бабићу је, из неких разлога, било битно да што пре доведе другог човека, па дужност команданта Главног штаба Територијалне одбране преузима генерал-потпуковник Милан Торбица и руководи војском до новембра 1992. године.

Пораз на Миљевачком платоу (21. јун 1992.) био је повод за смену генерала Торбице. Неко је морао бити кривац пред јавношћу РСК и Србије (па и шире). Да се прави кривци не би препознали, жртвован је командант. Смену су покренули одборници Скупштине општине Книн. Они су упутили захтев Министарству унутрашњих послова и Министарству одбране захтевајући да се генерал Торбица разреши дужности. Скупштина РСК је ћутала. Чекало се да генерал Торбица сам поднесе оставку, и тиме остави на миру праве кривце за пораз на Миљевачком платоу. То ће се и догодити, јер они који су били надлежни да процене право стање, нису узели у заштиту недужног команданта. Он је зато своју оставку саопштио јавности 28. септембра 1992. године, а смена је извршена крајем новембра 1992. године.

Нови командант Главног штаба Српске војске Крајине постао је генерал-мајор Миле Новаковић. Њега је исфорсирао тадашњи председник РСК Горан Хаџић. Реч је о младом и амбициозном официру са Баније, који је учествовао у рату од 1991. године и вршио дужност команданта бригаде. Не спорећи његове квалитете, предлагач је превидео његово неискство и непостојање неопходних услова да он успешно командује у врло сложеном и тешком времену за РСК. Најпростије речено, Новаковић је немилице бачен у ватру. На дужност начелника штаба доведен му је, такође, неискусан старешина. Главни штаб је био непопуњен официрима па је и то представљало објективну тешкоћу за генерала Новаковића.

У 1993. години десиће се порази у борбама за Масленицу и Перучу и Медачки цеп. Изостаће изрицање одговорности за дебакл, па ће доћи до закулисне борбе за примат у области одбране, између Министарства унутрашњих послова на челу са Миланом Мартићем и Српске војске Крајине. Спорење ће се изродити и у лични конфликт два ратна друга – генерала Мила Новаковића и Милана Мартића. Конфликт је штетио РСК и олакшавао посао војсци Хрватске. У државном врху РСК није било ауторитета који би спречио и пресекао спорење двојице истакнутих челника.

Избором Милана Мартића за председника Републике, знало се да је само питање дана када ће генерал Миле Новаковић бити смењен са дужности команданта. Под условом да се доведе искуснији старешина, то би могло бити и добро решење. Међутим, нови председник је желео команданта који ће, пре свега, њему бити послушан и веран. О способности и дораслости дужностима није толико бринуо. На

дужност команданта Главног штаба Српске војске Крајине председник Мартић доводи пуковника Милана Челекетића, који је био на челу 18. корпуса.

Дотадашња ратна биографија пуковника Милана Челекетића била је неспорна. Сукоб хрватске паравојске и делова Вараждинског корпуса ЈНА, 1991. године дочекао је у чину мајора и на дужности команданта оклопног батаљона. Учествовао је у раздвајањима Срба и Хрвата у Западној Славонији. Током оружаних сукоба са паравојскама у Босни, Челекетић командује бригадом, која је учествовала у више крупних окршаја. Истакао се и личном храброшћу. Као командант бригаде упознаје се са Миланом Мартићем, који је тада са милицијом РСК ратовао у Босни. По повлачењу и гашењу ЈНА, у то време у чину пуковника, Челекетић ће примити команду над Западнославонским корпусом (18. корпусом). Непосредно је сарађивао са органима Министарства унутрашњих послова, па отуда и све те личне везе, нарочито са Миланом Мартићем, из чега је и израсло толико поверење.

Смену Новаковића и довођење Челекетића, Милан Мартић врши правећи низ погрешних и штетних потеза, којима нарушава основне принципе односа у војној организацији. Избор и смену врши без консултовања Врховног савета одбране и Скупштине РСК. Пуковника Челекетића унапређује у чин генерал-мајора на брзину и без прописане процедуре. При томе се и сам Челекетић понаша по узору на Мартића, па никога ништа не пита. Смењује скоро све команданте корпуса и на њихова места доводи официре по свом личном избору. При томе се руководи истим оним принципима којима се руководио председник када је њега поставио за команданта. И он тражи првенствено послушне, а не и успешне. Тако је она најпримитивнија послушност издигнута на трон. Челекетић ће тако поступити када је у питању Главни штаб Српске војске Крајине. Смењује начелника штаба и помоћника за морал и верска питања, затим начелника безбедности и обавештајног начелника. Као по неком правилу, довешће мање способне људе, што ће имати крајње негативан утицај на остваривање функција Главног штаба Српске војске Крајине. За новог начелника штаба постављен је млад и неискусан пуковник, Душан Лончар који је само неколико месеци обављао дужност оперативног официра у команди корпуса. Помоћник за морал и верска питања је потпуковник, који је такву дужност обављао у корпусу у коме је претходно командовао. Он ће учинити низ погрешних потеза, што ће имати неповољан утицај на целу Српску војску Крајине. Једноставно човек није знао свој посао а волео је да се меша у све и свашта. Једино је била успешна његова сарадња са Црквом. Обавештајна служба видно ће почети да заостаје, првенствено због Челекетићеве осилјене промене свих кључних људи.

После Челекетићевих претумбација, организација и метод рада у Главном штабу Српске војске Крајине задуго нису могли да се поставе на ноге. Уместо да свако обавља задатке из своје надлежности, успоставља се некаква организација која отежава остваривање и штабне и стручне функције. Сваког дана се одржавају по два састанка колегијума команданта, један ујутру а један поподне. У Главном штабу нико не зна шта се одлучује на колегијумима јер из тог састава нико и не учествује у предлагању и припреми предлога за колегијум. У штабу је зато и расло незадовољство и неповерење према команданту и његовом колегијуму. Тек почетком 1995. године колегијум ће донекле почети да уважава и официре из штаба, тражећи од њих стручну потпору за своје активности.

Све време, такорећи од почетка, попуна Главног штаба Српске војске Крајине квалитетним кадром била је последња брига. Малобројно стање и неадекватност стручних профила отежавали су рад, посебно у оном најважнијем сегменту – планирању и руковођењу борбеним дејствима. Најнепопуњенији је био оперативни орган – од 12 формацијских места била су попуњена само 2.

Посебна прича су службени контакти команданта Главног штаба Српске војске Крајине са председником РСК. Одлазећи код председника на договоре и консултовања, командант никад није тражио било какве сугестије, савет или предлоге од штаба. Али, зато је често долазио од председника са задацима које није било могуће извршити. Предлоге за корекцију задатака командант није хтео да предочи председнику. Имајући у виду мала стручна знања председника РСК у области руковођења војском, затим недораслост команданта и пасивност и нерад Врховног савета одбране, није тешко закључити у каквом је стању било командовање Српском војском Крајине и шта се од такве војске могло очекивати.

1.

Неслагања у државном врху током постојања РСК не могу се објашњавати само разликама у мишљењима. Она су била нека врста нетрпељивих обрачуна, свуда и на сваком месту. Челници кључних државних институција гложили су се у свакој прилици и на сваком месту. Лична иступања покривали су наводном подршком не само »својих« институција, него и народном вољом, па чак и подршком изван РСК. Врх сукоба представљала су различита гледишта око позиције РСК и начина како да се сачувају интереси српског народа на тим просторима. У последњој етапи тих неслагања, фигурираће с једне стране групација председника РСК Милана Мартића а с друге, председника Владе РСК Борисава Микелића. На политичкој сцени обојица су имали оне који их подржавају и оне који су против опције коју заступају. Милан Мартић имао је уз себе команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерала Милана Челекетића и део челних људи из Министарства унутрашњих послова. Уосталом, Челекетића је »створио« и држао сам Мартић, а у МУП, из којег је потекао, имао је своје људе. Несебичну подршку Микелићу је пружала Влада »створена по његовом обрасцу«, и нарочито министар одбране. За позицију Микелића била је пресудна подршка Скупштине РСК, односно Милана Бабића челника странке на власти. Подршка Београда, односно Србије, имала је нарочиту, ако не и пресудну улогу у позицији и трајању Микелића. Милан Мартић је споља имао подршку од руководства Републике Српске и радикала Војислава Шешеља из Србије. На тој поларизацији и на таквој клацкалици, почивала је судбина и стабилност Републике Српске Крајине.

Главни судари сучељених табора одвијали су се на релацији Министарство одбране – Главни штаб Српске војске Крајине, односно Раде Тањага, министар одбране – генерал Милан Челекетић, командант Главног штаба Српске војске Крајине. Министар одбране наступао је са тезом да је његова институција надређена Главном штабу Српске војске Крајине. Покушавао је да се меша у надлежности Главног штаба Српске војске Крајине, што је производило очекиване противреакције. Због тога је министар одбране прекинуо скоро све службене односе са командантом Главног штаба Српске војске Крајине и председником РСК. Само је у некој мањој мери било сарадње између позадинских служби Главног штаба Српске војске Крајине и дела служби Министарства одбране, у мери у којој је то било неопходно за какво-такво функционисање Српске војске Крајине. Министар одбране неосновано оптужује пред Владом и Скупштином Челекетића и Главни штаб Српске војске Крајине. Тврдње су му тенденциозне, нетачне и произвољне, а циљ да се омаловажи Челекетић и прогласи као кривац за све проблеме који прате свакодневни живот војске. Притом Тањага покушава да скине одговорност са владе. Неспорно је било једино да је војска грцала у проблемима. Тако је, рецимо, снабдевање горивом било искључиво у рукама и надлежности владе, а министар одбране више него одговоран за шверц и расподелу по принципу »дај да и војска нешто добије ако шта остане«. Финансирање Српске војске

Крајине било је у искључивој надлежности владе, а та обавеза је највише злоупотребљавана. Влада је одређивала висину личних примања у војсци и мало се држала критеријума које је сама прописивала. У 1994. години, на пример, војни обавезници који су вршили дужност на линијама додира а непријатељем, имали су месечна примања од 15 до 30 марака. Одећа и обућа за војнике на положајима није набављана. Оно што је стизало од донатора само је делимично ублажавало проблеме. Резерве наслеђене од ЈНА биле су давно потрошене, а дародавци се исцрпели и огуллали. Привредна активност је увелико била замрла па се немаштина свом жестином сручила на војску. Зато су примања војних лица по уговору пред крај 1994. године износила 180 динара. За те паре на црном тржишту се могло добити од 60 до 80 марака. У једном тренутку је доведена у питање и тако симболична исплата лица по уговору, за целих шест месеци колико су већ били провели на дужности по уговорима које је Српска војска Крајине склопила са њима, јер је Влада акт о томе донела са шест месеци закашњења. Затим је новчана маса за плате у Српској војсци Крајине драстично смањена што је влада правдала мобилизацијом пред крај 1994. године, па је дошло до препуцавања преко јавних саопштења која су огорчила јавност. Влада је неосновано оптуживала Главни штаб Српске војске Крајине за настали проблем, тврдећи да је мобилизација била непотребна и да је она »појела« паре па да зато сада нема средства за плате.

Мобилизација је наводно зауставила све привредне активности и тиме смањила прилив средстава у државну касу. А од мобилизације су били поштеђени сви који су били неопходни у производњи. Влада је даље тврдила да је Главни штаб Српске војске Крајине унутрашњом прерасподелом неке официре плаћао и по 300 до 400 динара месечно. Главни штаб Српске војске Крајине је реаговао противоптужбама аргументовано доказујући нетачност саопштења Владе. Може се и замислити како је све то деловало на борце и народ колико је утицало на морал и општу пометњу. Постављало се и питање коме веровати?!

Министар одбране, пуковник Раде Тањга, отићи ће толико далеко па ће у обрачуна убацити и заштитне – одбрамбене адуте Српске војске Крајине. Он ће написати наређење команди 18. корпуса да разминира пругу Загреб – Београд (оног дела који иде кроз Западну Славонију). Позваће се на тобожњи договор Мартића, Микелића, Милошевића, Овена и Столтенберга. Тако судбоносно и последично наређење министар Тањга је издао без било какве консултације са Главним штабом Српске војске Крајине. У наређењу се упозорава на одговорност команданта 18. корпуса, коме се тај задатак диктира као обавеза, а Главни штаб Српске војске Крајине све то само добија »на знање«. Сам тај чин довољно говори и о Тањги и о његовом Министарству.

Тандем Микелић – Тањга нанели су огромну штету одбрани РСК и спадају у ред великих криваца за страдања која су Срби доживели у Крајини. Крајње некритички и несебично су служили ускогрудој политици, не може се рећи Србије, већ пре свега Слободана Милошевића. Пуковник Тањга је, уз све то, био и непосредни сведок криминала и шверца који се одвијао под окриљем Владе Борисава Микелића. Такво понашање Микелића и његовог персонала правдао је и бранио »вишим интересима, који долазе из Београда«. Али, кад је тиква пукла, прогледаће и Тањга. Јавно признање о постојању закулисаних политике Борисава Микелића, пуковник Тањга ће саопштити тек у јулу 1996. године. »Изјадао« се годину дана после трагедије Срба и РСК, првенствено погођен дволичношћу Микелића према себи, а не према Крајини и Србима. Тањга ће му због тога написати »отворено писмо«. Обелоданиће многе добро прикриване истине о штетном и поразном деловању Борисава Микелића као председника Владе РСК. Писмо је препуно детаља о малверзацијама у РСК које су биле

једино могуће и изводиве са знањем и уз помоћ Микелића. Поименично су наведена имена и презимена оних који су продавали дозволе за увоз разних роба и пролаз аутопутем кроз Хрватску, који су згртали новац за разне компензације по одобрењу Микелића. Микелић је оптужен и за малверзације које је чинио по паду Крајине, као председник фамозног »Комитета за заштиту права и интереса расељених лица и повратак у завичај«. Док се избеглице из РСК боре за голи живот у Србији, Микелић и даље »јаше«, арчећи имовину РСК која је извучена у Београд, и која се нашла под његовом контролом. Оптужен је и за манипулисање избеглицама, позивајући се лажно на подршку коју наводно ужива од страдалника из Хрватске.

2.

При утврђивању важнијих узрока за пропаст Републике Српске Крајине и за трагедију Срба, не може се заобићи ни »допринос« криминала и шверца. Без претеривања се може речи да су у рату Хрватске и РСК криминал и шверц имали почасно место. Донекле су и услови у којима је створена и постојала РСК били погодни за скоро неометан криминал и шверц. У фази стварања РСК, њен простор је представљао »златну долину« за ратне профитере, који су долазили у Крајину као »добровољци«, »хуманитарци«, представници којекаквих организација из Србије које тобоже желе да помогну Србима, а гледали су само како да се дочепају чега вредног. На развалинама једне и до успостављања друге (нове) државе, увек се има шта »прихватити«. У томе нису невини ни домаћи »сналажљивци«. А кад се све разграби, у рату после свега и свачега недостаје, па ето посла за шверцере. Они не гледају на веру и нацију већ на оно на чему се може зарадити. Гориво и храна су доминирали као шверцерска роба.

Они најкрупнији профитери своје активности су често правдали и тиме да материјална и друга средства извлаче из РСК да не би пала Хрватима у руке. Тако ће у »спасавању« добара из РСК учествовати и појединци из власти, као и неки званичници из Србије и Републике Српске. Скрштених руку није седео ни Унпрофор који је не само омогућавао и помагао шверц него и сам у њему учествовао. Грабило се практично од настанка па до краја РСК, а некима су и после тога, као Микелићу, била под руком крајишка добра. Посебна ставка у профитерском ланцу било је постојање окружене и изоловане територије Цазинске крајине што је максимално коришћено за шверц, који је попримао не само међунационални него и међународни карактер. Из тог угла, могло би се закључити да рат није ни вођен због националних и верских амбиција, већ због богаћења појединаца. Парадоксално звучи, али је чињеница да је шверц добијао веће размере и организованије форме, што се више против њега борило. Шверцовање и криминал одвијали су се тако да им се не може порицати смишљеност, плански карактер и квалитетно руковођење са солидном координацијом међу учесницима. Припреме и спровођење замашних шверцерских акција и операција биле су квалитетније припремане и вођене него било које борбено дејство на просторима Крајине од 1991. до августа 1995. године. Отуда и питање, нису ли шверц и криминал, хтео то ко признати или не, представљали неку врсту и облик ратовања. Због шверца је често одлагана пушка са рамена, и то са обе стране линије разграничења. Шверц и криминал имали су своје место и улогу и у тактици Хрватске према РСК. То је било једино поље »сарадње и свесрдне помоћи и разумевања« које је Хрватска допуштала кад је у питању РСК. Знало се за »морални« учинак шверца, нарочито у редовима војске. Отуда је Хрватска и те како имала разлога да се нечасним Србима нађе при руци, поготову ако су имали везе са војском или ако су јој припадали.

Криминал и шверц су уочени још у јединицама ЈНА које су биле лоциране на територији Крајине. Тако су јануара 1992. године биле поднете 182 кривичне пријаве против војника и старешина, првенствено због крађе оружја и разних техничких средстава. Осећао се распад државе, или је увелико био у току, па се све то законито преносило на њену војску. Тако се једна кривична пријава односи и на резервног старешину који је у току пресељења јединице са једне локације на другу наредио да се један камион са оружјем, муницијом, опремом и другим техничким средствима одвезе и остави у дворишту његовог поузданог човека.

Почела су затим да се догађају и убиства. Карактеристичан је пример једног војника, припадника Српске гарде, који је 7. јануара 1992. године, у Доњем Лапцу, отишао у стан свога познаника, такође војника и припадника истоимене паравојне формације и убио га из аутоматске пушке. После убиства извршио је преметачину у стану, и узео два пиштоља, једну аутоматску пушку и већу количину муниције. Пушку је затим за 160 марака (40.000 динара), продао и вратио се у јединицу као да ништа није урадио.

Криминал и шверц почели су нарочито да бујају по стизању добровољаца на ратиште РСК. Међу њима су били и они који су долазили само због криминала и шверца. Нечувену осиленост и дрскост демонстрирали су припадници Српске добровољачке гарде Жељка Ражнатовића Аркана такозвани »тигрови«. Та јединица је почетком 1993. године, по доласку на бенковачко ратиште, на реверс примила: 99 аутоматских пушака; 24 пиштоља 7,65 мм М 84; 1 пушку снајпер 7,9 мм; 7 митраљеза 7,62 мм М 84; топ 20/3 мм; 6 минобацача 82 мм, 3 аутомобила »пицгауер« и много друге опреме и прибора. Када су после краћег боравка, кренули назад, одбиће да врате задужено наоружање и опрему. Биће то повод да се командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Миле Новаковић званично обрати председнику Скупштине Србије, Зорану Лилићу, са молбом да се Српској војсци Крајине врати однето наоружање и опрема. Председнику Лилићу је тим актом, предочено, поред осталог, и следеће: да се припадници Српске добровољачке гарде нису ни колективно ни појединачно подредили субординацији и командовању у српској војсци РСК, већ да су се помешали као »војска« у војсци, што се сматра неприхватљивим и недопустивим, јер двојно командовање и двојни статус у било којој војсци није одржив, па ни када је у питању Жељко Ражнатовић Аркан. Затим се наводи да однос те јединице према становништву не приличи српској војсци, и да се од српског народа не може узимати имовина под паролом његове одбране. Указује се на штету од непримереног потенцирања идеолошког или страначког порекла припадника Српске добровољачке гарде, уз омаловажавање припадника Српске војске Крајине, нарочито официра бивше ЈНА. Такво понашање само производи сумње и нетрпељивост. Наглашава се да је сасвим бесмислено и лишено сваког основа сејање лажи о тобожњој повезаности бивших официра ЈНА, нарочито из Војске Југославије, са ненационалним партијама (најчешће су помињали Савез комуниста – Покрет за Југославију). Српска војска и њен Главни штаб каже се на крају писма, упорно инсистирају на строгој деполитизацији и професионализацији војске, и сматрају неприхватљивим наметање Жељка Ражнатовића Аркана за специјалног саветника председника Републике. Та чињеница код Арканових припадника поред осталог ствара осећај политичке залеђине за све што чине.

Једном речју, тражило се од званичног Београда да се одрекне или одреди према употреби Српске добровољачке гарде и самог Жељка Ражнатовића Аркана. Јасни су и разлици што је све то морало доћи на тај ниво. Примери су бројни.

Тако је 4. фебруара 1993. припадник Српске добровољачке гарде, капетан Владо Павловић, под неразјашњеним околностима убио једног неидентификованог добровољца. Само два дана касније, 6. фебруара, у Кореницу долази једна група добро

наоружаних људи СДГ наводно као припадници некакве њихове службе безбедности и по свом плану, нешто истражују, испитују и процењују. Све то раде на своју руку и без икакве комуникације и координације са Српском војском Крајине. Понашају се малтене, као некакви истражно-увиђајни органи или као инспекција. А 8. фебруара због неодговорног извршења борбеног задатка, у 75. моторизованој бригади дошло је до међусобног остварења ватре, при чему је погинуо добровољац СДГ, поручник Иван Митровић из Шапца. Истога дана, из 92. моторизоване бригаде протерано је 9 припадника добровољачких јединица, због недисциплине и пијанства, а покренут је поступак за разјашњење понашања једанаесторице добровољаца са криминалним понашањем. Дан касније, 9. фебруара, из 92. моторизоване бригаде удаљено је још 10 добровољаца који су на ратиште дошли искључиво са намером да пљачкају и краду. До 9. фебруара, из 75. моторизоване бригаде, због девијантног понашања је отпуштено 14 добровољаца, а 4 су затворена. Затим је евидентирано да је 12. фебруара поднета кривична пријава против Милана Русића званог Руки, резервног поручника из Обреновца, због кривичног дела злостављања. Наредног дана је припадник »мунгоса« Миодраг Боројевић, нарушавао ред у јединици па је изолован до даљег. Затим је у неславну књигу уписан и Оливер Мандић који је без разлога тукао водника прве класе Владу Вукића. Било је то у Бенковцу, 15. фебруара. Листи нечасних придружио се и Арканов »обични« официр Ђорђе Улемек који је малтретирао активног заставника прве класе из 4. лаке бригаде 7. корпуса па је овај, због основане претње убиством морао да напусти територији РСК. Тај исти Улемек је насилно ошишао 16 припадника Обровачке бригаде и озбиљно претио официру који је водио ту јединицу.

Од таквих добровољаца није се могла очекивати никаква помоћ јер је било проблема да им се стане на крај. Колико су правили проблеме, утолико су се више разметали и хвалили својим тобожњим борбама и победама. Зато командант Главног штаба Српске војске Крајине и очекује помоћ – да се стане на пут криминалу који је чинила Арканова јединица – јер је долазила са високим препорукама и покрићем највишег нивоа. Могли су једноставно сви бити одмах протерани, али то би некемо могло да личи и на незахвалност, на одбијање помоћи. А таква Српска војска Крајине није уопште била од користи. Напротив! Никакав одговор није стигао из Београда мада је и изостајање некакав одговор који је генерал Новаковић добро разумео. Он је у 1993. години више него било ко други истраживао на сузбијању криминала и шверца у Крајини. Борио се против ратног профитерства, предлагао формирање преких војних судова у корпусима, инсистирао на кажњавању профитера, супротставио се Милану Мартићу, кад год је узимао под заштиту појединце који су били носиоци криминала и шверца, указивао на незнађе и социјалну несигурност у РСК, што је доводило до пресељења становништва у СРЈ.

Очекујући да ће бити подржан, генерал Новаковић је јавно раскринкао Давида Растовића, који је као председник Скупштине општине Доњи Лапац бескрупулозно пљачкао и шверцовао на велико. Успео је да у шверц увуче и Лапачку бригаду, коју је користио као заштиту за све незаконито што је чинио. Одбијао је да бригаду укључи у борбена дејства. У време борби за Медачки цеп, Команда Личког корпуса га је ухапсила, али се после два дана нашао на слободи, јер Растовић је, многе »задужио« да га воде и покривају шта год да је чинио. Једноставно, није му се ништа могло. Колика је то штета по морал војске и народа, не може се ни проценити.

Пошто је шверц током 1993. године попримио масовне размере, нарочито откако је укореењен на простору Западне Босне, Главни штаб Српске војске Крајине предузимаће у више наврата мере за његово сузбијање. О томе сведоче и бројна документа. Тако 25. јуна 1993. године командант Српске војске Крајине генерал Новаковић упућује акт команданту Главног штаба Војске Републике Српске о

»посебном програму за елиминисање шверца према Цазинској крајини«. У акту се прецизира да је носилац наведеног програма Влада РСК и да је у току формирање заједничког оперативног штаба. У тај штаб улазе мешовити одред српске војске и милиције, затим органи царине, финансијске полиције, судије за прекршаје, тужилаштва, судије окружних судова и представници средстава јавног информисања. Радом органа у заједничком оперативном штабу руководе министри и заменици министара и помоћници команданта Српске војске Крајине (за позадину, морал и верска питања и безбедност). У надлежности министра унутрашњих послова и команданта Српске војске Крајине је лична контрола над радом органа који чине заједнички оперативни штаб. Од команданта Главног штаба Војске Републике Српске затражена је чета војне полиције за борбу против шверца, коју је требало потчинити команданту 21. корпуса.

Недефинисане надлежности и паралелизам у задацима нису донели очекивани резултат. На удару су били само ситни актери а не и организатори и главни носиоци шверца. Прсте су упрљали и понеки од оних који су били задужени да прогоне шверцере. Главни штаб Српске војске Крајине издаје 30. августа 1993. године, акт у коме даје преглед лица према којима су предузете мере због шверца. Ухапшено је 9 страних држављана, учесника у шверцу према Западној Босни, од чега су 8 из СРЈ и 1 из РС. Три непријатељска војника су ухапшена као учесници у шверцу. У граничном појасу лишено је слободе 197 цивилних лица учесника у шверцу. Слободе је лишен и 161 војни обавезник, због учешћа у шверцу. Из одреда који је водио борбу против шверца, слободе је лишено 9, а из редова МУП 6 лица. Јасно је из тога да се шверцерима на такав начин није могло много наудити, поготову не оним крупним и моћним. Оваквом акцијом дефинитивно се потврдило »да шверцерима нико не може ништа«. Испашће да је заједнички оперативни штаб чак омогућио укључивање у шверц нових актера са територије РС и СРЈ и тзв Абдичеве АП Западна Босна. Али, било је и оних који се са тим нису мирили. Тако су команданти Личког, Кордунског и Банијског корпуса, те секретар унутрашњих послова и помоћник министра унутрашњих послова за Кордун и Банију направили конкретне планове у чију су реализацију укључили припаднике финансијске полиције и царине. Уведене су и привремене пропуснице за кретање цивила у приграничним рејонима. Успостављени су мешовити пунктови цивилне и војне полиције на комуникацијама преко којих се одвија шверц. Због постојања индиција да и неке јединице омогућавају шверцовање, било је премештања – такозваних рокада. Нажалост, ни то није донело очекиване резултате.

Из месеца у месец шверц ће добијати на замаху, како у броју учесника и количини шверцоване робе, тако и по увлачењу војске у такве активности. Непојмљиво је колике су паре биле у оптицају и колико је људи долазило у искушење. Зато је и у 1994. години настављено са борбом против шверцовања. Између главних штабова Српске војске Крајине и Војске Републике Српске постојали су договори који су били усмерени и на увођење тоталне блокаде снабдевања 5. муслиманског корпуса армије Босне и Херцеговине. Веровало се да ће та блокада довести до оружаног сукоба између Муслимана и Хрвата у цазинском рејону. Било је предвиђено да се у Западно Босну не дозволи улазак Муслимана из Хрватске и иностранства. Излазак Хрвата и Муслимана у Хрватску могао се дозволити само ако такву одлуку донесу владе РСК и РС. Јер, зауставити шверц, значило је исто што и изрећи смртну пресуду 5. муслиманском корпусу. Главни штаб Српске војске Крајине био је свестан наведене чињенице, што се може доказати и писаним документима с почетка 1994. године. Начини на које је снабдеван 5. муслимански корпус били су добро познати Главном штабу Српске војске Крајине. О томе је редовно извештаван Главни штаб Војске Југославије од кога су добијани и задаци како да се поступа. У позадини свега тога биле су неке »крупније

игре са Абдићем и Муслиманима», који су »игране« на највишем нивоу, па отуда и све те недоумице и недоречености које су саплитале Српску војску Крајине. Кад су међусобни сукоби Муслимана на простору Цазинске крајине престали, вероватно под утицајем нових муслиманско-хрватских договора, било је јасно да је то за Србе у РСК и РС крајње неповољно. Показаће се да се захваљујући неспреченом шверцу српска страна сачувала од краха и расула сопственог непријатеља.

Шверц су омогућавали и Унпрофор, УНХЦР и друге међународне организације, користећи конвоје који су прелазили преко територије РСК. Под фирмом дотура хуманитарне помоћи ишло је и оружје.

Када је у марту 1994. године на дужност председника РСК ступио Милан Мартић, а генерал Миле Новаковић уклоњен са чела Главног штаба Српске војске Крајине да би био усталичен Милан Челекетић, на трон Владе дошао је Борисав Микелић, па је све то заједно само погодовало повећању шверца, посебно према Западној Босни. Шверц је од тог часа и државно обележје, посебно захваљујући Микелићу. О шверцерском домету операције »Паук« већ је било речи.

Свако заоштравање ратне ситуације, значило је сигнал за крађе, пљачку, шверц и друге врсте криминала. Власт није функционисала, а и сама је једним делом била саучесник у криминалу и шверцу.

Приватници су увозили робу за своје продавнице са печатом Црвеног крста и потврдама да се ради о роби хуманитарног карактера. Те потврде (са печатом) продаване су (за хиљаду марака) у канцеларији Црвеног крста у Книну. Црна берза и шверц ушли су у све поре живота и привређивања у РСК. Могло се зарађивати само ако се шверцује. Нико није могао опстати са пословањем и производњом која се базирала на поштовању закона и прописа који су важили у РСК. Тако се догурало дотле да се шверцовање третирао као призната способност. Тако је у децембру 1994. године један власник приватне фирме у Книну организовао прославу зарађених првих милион марака. Прослави присуствују званице скоро из свих органа општинске и републичке власти, и неке истакнуте личности из владе и МУП.

Улога Борисава Микелића и његове владе у шверцу на територији РСК била је двојака. Влада је била дужна да спречава шверц, али њена борба против шверцера је била млака и без жеље да се све то пресече. Микелићева влада је на одређене начине помагала и омогућавала шверц, а не ретко и сама шверцовала. О »пословању« и зарадама »Крајинашума«, познатог приватника из Петриње, Драгана Чичића, и других, навелико се причало и писало као о шверцу који штити влада и поједини људи из Министарства унутрашњих послова РСК. У свим тим активностима било је и појединаца и група из Србије, па и оних који су у име државе пружали помоћ Републици Српској и Републици Српској Крајини.

Доласком генерала Мила Мркшића, на чело Главног штаба Српске војске Крајине 17. маја 1995, порашће наде да ће се коначно зауставити шверц и почети са јачањем одбрамбене способности Крајине, уз помоћ Београда, која је јавно обећавана. Опет су Главни штаб Српске војске Крајине и Министарство унутрашњих послова постигли договор да заједнички спречавају шверц са Западном Босном. Одлучено је да ниједан конвој не може ући у Западну Босну без одобрења представника наведених институција. Нажалост и тај договор је брзо пао у воду. Велике паре опет су »кршиле« договоре, а свему су по правилу кумовали тобоже неки виши интереси.

Биће и наредби да се отварањем ватре спречава шверцовање, па чак и да се шверцерске колоне и простор где се одвија шверц туку артиљеријом. Тиме је само стваран утисак да је против шверца све предузето и да се по сваку цену мора зауставити. Код припадника војске то је стваралао веровање да се стварно ради о пресецању шверца. Али, главне актере нико није дирао. Они су били партнери и

пословни пријатељи људи из власти, »донатори« и »добročинитељи« којима се »из виших интереса« гледало кроз прсте. Поражавајуће истине о свему томе тешко је и описати.

Чак ће и прикупљање помоћи за потребе РСК у иностранству постати предмет нарочите злоупотребе и присвајања. Поједини Срби из дијаспоре упућивали су на хиљаде марака помоћи, али све је то прошло без увида и контроле надлежних органа. У поједине земље имиграције путовале су целе делегације РСК, са циљем прикупљања помоћи. Војска је добијала одређена средства од православне цркве. Средства других делегација ишла су у МУП или остајала код оних који су их прикупљали.

УРУШАВАЊЕ МОРАЛА СРПСКЕ ВОЈСКЕ КРАЈИНЕ

Рушење СФРЈ, само по себи, за Србе у Хрватској представљало је трагедију која је појачавала страх од геноцида и диктирала раскид са веровањима која је комунистичка идеологија силом наметала како кроз цео период Народноослободилачке борбе од 1941–1945. године, тако и кроз целокупни послератни живот све до 1990. године. Новонастала ситуација тражила је од Срба у Хрватској окретање себи и онима који им могу пружити помоћ у превазилажењу кризе. За опстанак и успех у борби која је започела, пресудан значај имала је брза изградња морала народа и Српске војске Крајине. Одреднице новог морала требало је што пре дефинисати и пренети до сваког Србина на просторима РСК. Он је у основи морао бити очишћен од премиса раније идеологије и представљати општеважећу норму неопходног понашања и владања сваког свесног грађанина српске националности.

Патриотизам се морао заснивати на најбољим традицијама српског народа, уз уважавање и традицију других, које су нам блиске и историјско потврђење. Организован приступ акцији изграђивања морала подразумевао је постизање јединства и циљевима борбе Срба у Хрватској као и о стратегији њиховог остваривања. Ослонац на богате традиције српског народа никако није требало да значи и прихватање стратегија које су примењиване у рату од 1941–1945. године. Уз максимално уважавање позитивних искустава, требало је градити српску војску која није ни четничка ни партизанска. Залагања за било коју опцију из прошлог рата водила би у нејединство и тешкоће које би било немогуће превазићи. Времена за некакве академске расправе није било. Морала се респектовати очигледна опасност од хрватског фашизма. Успех у супротстављању опасности требало је тражити у спремности грађана да поднесу тешкоће и жртве које је наметао рат са проуштаском Хрватском. То је тражило организовану акцију која ће обухватати све грађане и њихово ангажовање у складу са потребама борбе. Рат који је Србима у Хрватској наметнут у суштини био је борба за одбрану вековних огњишта и голих живота и с тог становишта та борба је оправдана, нужна и неизбежна. Другу карику морала чини помоћ и подршка Срба и Црногораца из СРЈ и Срба из Републике Српске.

Развој догађаја у процесу разбијања СФРЈ текао је крајње неповољно по Србе у Хрватској и због пристрасног односа међународног фактора. Срби из Хрватске постали су тако предмет разних погодби и уступака. У разговорима и преговорима најчешће су други одлучивали у име Срба у Хрватској. Закулисне игре Хрватске и Србије и пристрасност међународног фактора имаће крајње негативан утицај на морал народа у РСК. Затим ће сукоб режима у Србији и руководства Републике Српске, бити последњи удар на морал народа и војске у РСК, после чега није могло доћи да опоравка. У наведеној констелацији свих тих односа рађало се и нејединство унутар РСК, између свих њених релевантних политичких фактора. Уместо јединствене политике, подређене борби да се сачувају територија и народ, на сцени ће деловати више политичких опција

са крајње супротстављеним циљевима. Свака од њих биће под спољним утицајима. Неке ће спроводити и интересе оних који су манипулисали РСК. Хрватска ће, уз непрекидне оружане акције против РСК, преговарати са Србијом и међународним фактором о реинтеграцији РСК у авнојске границе Хрватске.

Уз помоћ међународног фактора, а пре свега САД и Немачке, Хрватска ће упорно и ефикасно изграђивати своје оружане снаге и припремати се да оружаном пресуди Србима за сва времена. Све до почетка радикалне агресије против РСК, Хрватска ће водити бесомучан пропагандно-психолошки рат против Срба, којим ће придобити све Хрвате за коначан разрачун са »побуњеним« Србима. Претње, терористичке акције, суђења Србима, посебно онима у одсуству, проглашавањем за ратне злочинце свакога ко живи у РСК и носи униформу Српске војске Крајине и милиције, геноцидним акцијама током извођења појединих борбених акција, Хрватска ће знатно утицати на слабљење поверења Срба у РСК и у могућности њене успешне одбране. Пропагандна делатност Хрватске стално ће подстицати иселјавање Срба и пад морала код оних који нису могли да напусте Крајину. Таквим активностима Хрватске, Република Српска Крајина није могла и умела да парира.

Власт Слободана Милошевића у име Србије и СРЈ, прихватиће још крајем 1992. године да се проблем РСК решава у авнојевским границама Хрватске. Тиме ће и дефинитивно одступити од прокламоване идеје »Сви Срби у једној држави« која је прекодринске Србе и дигла на ноге. Трудиће се та гарнитура да докаже да Србија и Црна Гора нису ничим и никако учествовале у рату који још траје, и да су увек биле за мирно решавање југословенске кризе. Дволичност се не огледа само у прихватању решења која су за Србе у РСК значила истеривање са вековних огњишта, него и што им није саопштано шта је све Слободан Милошевић договорио са Хрватском и међународним факторима. Србима у РСК никад није речено да је Хрватска од Слободана Милошевића призната у авнојским границама. Он је то »морао учинити« под великим спољним притиском, али све је то умео и да прикрије. Срби у РСК нису знали да ће их Слободан Милошевић оставити да се сами, са оружјем у руци, изборе за верификацију отцепљења од Хрватске. Део руководства РСК који је спроводио политику Слободана Милошевића клео се у Србију као гаранта и војног саборца за случај хрватске агресије. Економска помоћ Србије била је велика и неспорна, пре свега у функцији да народ преживи, али и у функцији заваривања у тобожњу спремност Србије да не дозволи агресију Хрватске на РСК.

Већина људи из РСК дуго времена је веровала и свој опстанак у Крајини везала за гаранције Србије. Више се веровало у Србију него у оно што је могао да уради сам народ РСК. Зато ће губљење поверења у обећања из Србије водити у сигуран пораз. Политика Слободана Милошевића само наочиглед стварала је убедљив привид о спремности Србије да крајишке Србе заштити. А у суштини, он је желео да се на веровању у празна обећања, сами Срби у Крајини ратом одбране, и да изборе самосталност од Хрватске. Притом је Милошевић дуго веровао да међународни фактор неће дозволити Хрватској да силом регулише српско питање. У преговорима у име свих Срба у којима је био алфа и омега српског интереса, инсистирао је на мирној реинтеграцији РСК у Хрватску. Веровао је да ће међународни фактори признати резултате оружаног отпора Срба уколико буду успешни. У много чему Милошевић се преварио па су Срби из Крајине остављени на цедилу. Једном речју, у РСК је сасвим изостао процес припреме Срба за опцију коју је морао да прихвати Слободан Милошевић.

Кад се све то има у виду, јасно је што је већ од 1992. године морал био у паду и што је слабио из месеца у месец. Узимајући оружје у руке народ је веровао да ће се рат са Хрватском завршити за неколико месеци. Касније је успављиван веровањем да ће

Србија и Војска Југославије бранити територију РСК ако Хрватска покуша да силом решава српско питање. Комуникација власти са народом више је доприносила слабљењу него очувању морала. Власт је свесно заваравала народ. Она је реализатор парола да ће РСК бранити Војска Југославије и Војска Републике Српске. Народ није припреман да сам води борбу за одбрану од радикалне хрватске агресије. Од народа је власт тражила да буде стрпљив, да подноси тешкоће рата и жртве. Уместо да народ суоче са чињеницом да га нико други неће бранити и да све зависи од тога колико ће Срби у РСК моћи сами да ураде за очување своје територије, власти су га кљукале заблудама. Грађани РСК нису припремани за коначан обрачун са хрватском војском. Изостале су и војне припреме за дугорочну борбу и жртвовање. Мало је људи, чак и оних у униформама, дочекало »Олују« августа 1995. године спремних да се боре до жртвовања за опстанак РСК

Евидентан допринос рушењу морала дали су шверц и криминал, затим страначке и политичке искључивости, а посебно неспособност великог броја људи на функцијама у власти Српске војске Крајине. Сви ти елементи свакодневно су гасили мотивацију и вољу људи за отпором и борбом. На макро плану изостајале су организацијске мере које је требало систематски предузимати од почетка стварања Српске војске Крајине. Није уочен значај повезаности морала народа и војске. Као да се веровало да оно што се дешава у власти, међу грађанима, не може утицати на стање међу припадницима оружаних снага. Највише руководство Крајине није било способно да води успешну борбу за изграђивање морала. То исто важи и за војску. Њени органи за морал у командама и јединицама били су малобројни, нестручни и неадекватно организовани за изузетно тешке и сложене задатке изграђивања и одржавања борбеног морала.

1.

Ако се уважава став да до коначног решења односа РСК са Хрватском није могло доћи без оружане борбе, онда је јасно да без добро опремљене, обучене и морално јаке Српске војске Крајине није могло бити успешне оружане борбе. Они који су прихватили наведени став о улози оружане борбе очигледно су очекивали да оружану борбу изнесу Војска Југославије и Војска Републике Српске а да Српска војска Крајине буде само један од учесника те борбе. Очекивање да ће други изнети главни терет оружане борбе, имало је за последицу занемаривање припрема Српске војске Крајине за одбрану РСК. Као да се веровало да Српска војска Крајине може одговорити обавезама и без довољног броја стручно оспособљених старешина. Државни врх није хтео да схвати шта значи то што је Српска војска Крајине била попуњена активним старешинским саставом само 26 посто. Од тога је на дужностима било само 16 посто. Ни у једној армији света нема резултата без одређене попуњености потребном категоријом старешина. Уз све то активне војне старешине у редовима Српске војске Крајине биле су често на удару неоснованих критика и оптужба. Сејано је неповерење које је преношено и на војнички састав.

Недостатак активних војних лица могао се решити довођењем што већег броја оних који су рођени у Хрватској а налазе се на служби у Војсци Југославије, као и доласком добровољаца – старешина Срба који су рођени у Србији и Црној Гори. Могло се рачунати и на оспособљавање старешина из редова млађих војних обвезника са територије РСК. Нажалост, и поред наведених могућности, Српска војска Крајине је остала без активног старешинског кадра. Као да се и без тога могло. Кад се томе дода и небрига према активним војним старешинама, јасно је зашто је дошло до пораста захтева официра да се врате у Војску Југославије. Појединци су и успевали у својим настојањима, најчешће уз помоћ веза и прећутну сагласност надлежних команди и

Главног штаба Српске војске Крајине. То је рађало незадовољство старешина чији захтеви нису уважавани. Насупрот томе, Главни штаб Војске Југославије настојао је да у Српској војсци Крајине упути официре и подофицире из Војске Југославије који су рођени на територијама бивше РХ, Словеније и Босне и Херцеговине. Приступ је био исти свим старешинама. Није се водило рачуна о припадности роду служби, чиновима, дужностима на које се могу постављати, нити о способностима у складу са задацима које су старешине требале извршавати. И поред тога, многи су успевали да избегну обавезе одласка у Српској војсци Крајине, без никакве одговорности. Неки су избегли одлазак у Српску војску Крајине и скидањем униформе, односно пензионисањем.

Прихват старешина који су у Српској војсци Крајине упућивани из Војске Југославије био је неорганизован и са низом пропуста и слабости. Улога командовања Српском војском Крајине сводила се на одређивање дужности које су старешине морале прихватити, независно од тога да ли су их могли обављати. О смештају, исхрани и другим егзистенцијалним питањима мало се водило рачуна. Старешине су препуштене саме себи – да се сналазе и нико није водио рачуна о томе да су они дошли на одређено време или су прекомандовани. Када су им истицали рокови за повратак, највећи број старешина је задржан без икаквог објашњења. Отуда је и било на стотине молби и захтева за повратак у Војску Југославије. На те молбе се најчешће није ни одговарало, а ако се то и чинило, није се улазило у стварне детаље и мотиве. Ипак, поједини команданти и старешине у Главном штабу Српске војске Крајине олако су одобравали повратак у Војску Југославије појединцима за које су долазиле интервенције. Појединци из редова активних војних старешина чак су и самовољно напуштали дужности у Српској војсци Крајине и одлазили у Србију, где су отварали боловања и остајали ван јединице по више месеци. Све је то довело дотле да је командовање јединицама поверавано и ономе ко се ту затекне, без поштовања минималних критеријума који гарантују успешност рада. Олако су дељени чиновни, само да се има и старешина. Бригаде и батаљони поверавани су и таквим старешинама које нису испуњавале ниједан од неопходних услова.

Упозорења о слабостима и могућим последицама такве праксе нико није хтео да чује. Као да је за све једини одговор био »шта се ту може«. Због таквог стања са активним старешинским кадром, повећавао се значај и улога резервних војних старешина. Ова категорија је имала пресудну улогу у Територијалној одбрани од које је и образована Српска војска Крајине. У каснијем периоду доћи ће до пасивизације резервних војних старешина. Опадао је њихов интерес да се наду на челу борбених јединица. У 1994. години кад је у војсци постало »вруће«, долази од масовног повлачења резервних војних старешина у тзв. радну обавезу. Одлазили су најспособнији, и то без консултовања команде јединица и Главног штаба Српске војске Крајине. Многи водови и чете остали су тако без командира. Упозорења и реакције нису дали резултате. Министарство одбране ћутало је као да са тим нема никакве везе. Пражњењу војске допринело је и Министарство унутрашњих послова, примајући резервне војне старешине у своје саставе, не водећи рачуна о потребама Српске војске Крајине. Велики број резервних официра нашао се на дужности обичних милиционера позорника, а водови и чете остајали су без квалитетног старешинског кадра. Такву праксу овог министарства покривала је сагласност Министарства одбране и председника РСК.

У августу месецу 1994. године РСК је располагала са 4.325 резервних официра и 4.804 резервна подофицира. У евиденцији стоји да је територију напустило 311 резервних официра (око 7 посто). Међу резервним официрима било је 543 (13%) који су избегли са територије Хрватске у РСК.

Од свих резервних официера школу резервних официера завршило је 3.027 (око 70%). На друге начине чин резервног официера добило је 1.298 (око 30%). Највећи број ових старешина добио је чин зато што се у рату истицао храброшћу и добрим војничким држањем. Тако је у рату, у периоду 1991-1993. година чин резервног потпоручника добило 551 лице. То су били најхрабрији борци и зато су награђивани чиновима. Нажалост, то се показало крајње непродуктивно, па чак и штетно за Српску војску Крајине. Ова лица, са чином потпоручника, нису више могла бити војници, а у исто време били су неспособљени да врше дужност командира вода у рату. На тај начин, затурен је батаљон најбољих бораца којима је располагала Српска војска Крајине.

Показаће се као лоша пракса и неконтролисано унапређивања у чинове официера. То је рушило углед официера више него што се веровало и претпостављало. У прве три године рата по један чин официера добило је 987 лица, по два чина 119 лица, по три 12, а више од три пута унапређена су тројица резервних старешина. Највише унапређења било је у чин потпоручника око 66% свих унапређења, затим у чин поручника око 23%, у чин капетана – око 9%, у чин капетана прве класе – око 6%, итд. У периоду од 1991–1994. године 836 лица постали су резервни официери.

Просечна старост свих резервних официера износила је 38,9 година. До 30 година старости било је 1.332 официера или 31%. Преко 50 година старости било је 720 или 17 одсто.

Резервни официери су упорно одбијали да прихвате дужности командира водова и чета. На тим дужностима задржавали су се углавном официри који су чин добили на неки други начин, а нису имали школу резервних официера. На Банији је било евидентирано 754 резервних официера. Од њих 601 су имали школу резервних официера, а 153 су чинове добили на друге начине. Од оних који су имали школу резервних официера само је 9 било на дужности командира основних јединица. Око 60% оних који нису имали школу резервних официера били су на командирским дужностима.

На курсевима за дужности командира водова, чета и батерија који су одржавани у наставном центру међу полазницима је било до 15% оних који су имали школу резервних официера. Остали су били војници без чиновова или резервни официери са чиновима, али без школе резервних официера.

Рад резервних војних старешина није адекватно вреднован у Српској војсци Крајине али ни од стране друштвених фактора у Републици Српској Крајини. Занемаривана је чињеница да у командовању јединицама нема разлике између активних и резервних војних старешина. И једни и други су непрекидно у јединицама, решавају исте проблеме. Рад резервног војног старешине из неких предрасуда или незнања, мање је цењен него активног. Резервне војне старешине су у 1991. и 1992. години одиграле пресудну улогу у борби са хрватским јединицама. Чак се из неких разлога и избегавало да се то јавно призна. Као да би то умањило значај успеха војске у целини.

На маћехински однос према резервним војним старешинама указује читав низ чињеница. Тако је, при упућивању у официрску школу у Центар војних школа »Рајко Балаћ« у Бањалуци, међу полазницима било чак и резервних официера са чином капетана. По завршетку школовања и они су »унапређивани« у чин потпоручника, иако су неки од њих дошли са дужности команданата батаљона или дивизиона. То, наравно, никога није могло мотивисати да врши дужност командира јединице у рату. Резервне старешине у Српској војсци Крајине, са више него бедним примањима, нису могли издржавати породицу, због чега су били приморани да »беже« из војске, и да егзистенцију обезбеђују на друге начине, укључујући се чак и у шверц. С друге стране резервним војним старешинама се толерисало оно што је неспојиво са чашћу резервног официера. Тако је још 1991. године један број резервних официера одбијао да командује

водом или четом-батеријом. Због тога им нису одузимани чиновни и нису јавно жигосани. Некима је омогућивано скидање са дужности у јединицама и одлазак на радну обавезу.

Статус подофицира и официра који су завршавали школовање у подофицирској и официрској школи у Центру војних школа »Рајко Балаћ« Војске Републике Српске у Бањалуци постао је предмет обрачуна моћника, којима је требало да је буде светиња, помоћ и подршка Српској војсци Крајине. Првобитно је усвојено решење да та категорија старешина у Српској војсци Крајине добије статус активних војних лица. Договорено је да им плате обезбеђује Војска Југославије (СРЈ). То је и био најважнији мотив људи који су се опредељивали да преко траженог школовања стекну статус активног војног лица. Али, договор није поштован. Ни после завршетка школовања две генерације подофицира и официра они нису могли да добију своје плате. Третирали су у свему као активна војна лица али без плата. Та категорија старешина је остављена на милост и немилост стихије рата. Тражено је да раде дан и ноћ, да учествују у борбеним дејствима, да припремају и обучавају војнике за одбрану, а да не добијају плате. Сви су их лагали, од команданата до последњег персоналца. Морална је трагедија што се укорешила политика да се старешине лажима »плаћају« за најчаснију службу народу. Лажи су почивале на обећањима Београда да ће наведену категорију старешина плаћати Војска Југославије. Та одлука није реализована само зато што је надлежни орган, Министарство одбране СРЈ, утврдило да »наведена категорија активних војних лица нема високу спремност«. Чудног ли лицемерја кад се и пре њиховог поласка на школовање, у време великих обећања, знало са каквим ће се дипломама вратити и распоредити на дужности.

Такав однос према старешинама по уговору, а поготову према старешинама који су завршили школовање у Бањалуци представља директан ударац на Српску војску Крајине и њено оспособљавање. Околиште РСК да то реши, и стално изговарање преваром из Београда не само што казује да не функционише крајишка правна држава, него да у њој недостају част и поштење.

2.

Стање дисциплине узима се као један од важних показатеља у оцени и процењивању морала команди и јединица. Мада су о моралу у Српској војсци Крајине изричане позитивне оцене, то се не би могло речи и за стање дисциплине. Она је често нарушавана од стране свих категорија припадника Српске војске Крајине. Општа је појава била да се недисциплина више толерисала него што се поправљала. Најчешће је у питању била самовоља. Непоштовање онога што је наређено водило је у сукобе. Рогобатност није наилазила на осуду. Избегавало се замерање из страха од олаке употребе и потезања оружја.

У архивама команди сачувано је на десетине примера деструктивног понашања (малтретирања потчињених, узимање горива, муниције и других материјално-техничких средстава под претњом оружјем).

Поједине старешине су омаловажавале институције и све официре на вишим дужностима у војној организацији. И таквима се најчешће гледало кроз прсте, а њихова самовоља и кривична дела која су чинили нису стављана под удар закона и војних прописа.

Уочавана је и подвојеност међу старешинама у некаквом разврставању на »партизане« и »четнике«. Покушавано је у више наврата да се у Српској војсци Крајине убаци клица раздора по том тобожњем критеријуму. Била је то гола али попаљива парола којом се могло утицати на јединство војске, па и народа. Сви они који су се по

тој »основи« залагали за поделе, били су за српски народ у РСК непријатељи као што су Фрањо Туђман и његова солдатека. У Крајини је срећом постигнута сагласност по том »питању«, па су избегнути расколи.

Командовање је углавном било немоћно и неспособно (неоспособљено) да решава проблеме недисциплине. Томе су доприносили услови живота и извршавања борбених задатака војника и старешина, као и недостатак прописа адекватних ратној ситуацији. Главни штаб Српске војске Крајине у таквим случајевима, као по правилу, неадекватно реагује. Углавном упућивањем саопштења јавности, у којима се наводе конкретни примери недисциплине, а пре свега они који су имали за последицу рањавање или погибију. Апеловања на борце и старешине да буду дисциплиновани, нису могла ништа променити осим што су узнемиравала грађане и припаднике Српске војске Крајине до којих су стизали апели.

Јавности су се саопштењима обраћали поједини кризни штабови општина. У њима се углавном говорило о хапшењима појединих припадника Српске војске Крајине, МУП или државне безбедности, са навођењем конкретних недела или због нарушавања закона и реда. Неки ће се карактерисати као лица која су се »отела контроли«. Саопштаваће се осуде и изрицати претње. Ни свакојаке уцене нису биле реткост. Нажалост, неке су и испуњаване. На пример, дешавало се да затворени прекршитељ закона захтева да разговара са министром унутрашњих послова, са председником Владе или неком другом личношћу.

Самоволна понашања појединаца и група демонстрирана су и нападима и угрожавањем живота грађана несрпске националности. То се нарочито дешавало после напада хрватске војске на поједине делове РСК (Масленица, Дивосело, Теслинград...). То ће навести председника РСК Горана Хаџића да изда наредбу са циљем да се спречи исељавање лојалних грађана хрватске националности. Главни штаб Српске војске Крајине ће покушати да нешто и сам уради. У наређењу за физичку заштиту грађана несрпске националности, од 16. јуна 1993. године стоји: »У редовима Српске војске Крајине, поред највећег дијела припадника српског народа, бори се и мањи део грађана несрпске националности. Неки од њих налазе се у редовима српских бранилаца од самог почетка рата на овим просторима, испољавајући потпуну лојалност српским властима, храброст у борби и солидарност са страдањем нашег народа. Као такви, стекли су потпуно повјерење својих сабораца и старјешина јединица. С обзиром да су потпуно лојални грађани наше државе, сматрамо да им је и убудуће мјесто у нашој војсци, и да је потпуно логично да њихове породице наставе да живе на нашим просторима. Међутим, у посљедње вријеме, учестале су појаве узнемиравања, малтретирања и физичког злостављања појединца и цијелих породица несрпске националности, посебно Хрвата у зони одговорности наших јединица...«

Недисциплина се појављивала у разним облицима и модалитетима. На том плану постигнуто је право богатство разних искустава. Тако су повремено чињени покушаји да се постављају захтеви командовању иза којих су стајале целе јединице. Тако је 15. марта 1993. »Војска 1. оклопног батаљона« упутила одређене захтеве на адресе: Команде 1. оклопног батаљона, 1. оперативне групе команде 7. корпуса, Главног штаба Српске војске Крајине и Владе РСК. Поред осталог, та »војска« је тражила смену команданта батаљона и његово лишавање чина. При постављењу њеног команданта та »војска« тражи да се консултује. Међу захтевима су и »укидање резервног састава милиције« затим доношење војног закона и његово ступање на снагу одмах. Наведени захтев је завршен реченицом: »Смрт профитерима и усташама«.

Био је ово је пример у коме војници реагују одвојено од својих старешина. То је уједно и потврда лошег функционисања система командовања. Очито је да војници запажају постојање проблема и да верују да старешине не желе да их решавају.

Три месеца касније, јуна месецу 1993. године доћи ће до реаговања Бенковачке бригаде. Команда ове бригаде организовала је митинг, као скуп представника народа и војске општине Бенковац. Упућени су позиви најодговорнијим појединцима из државног врха и Главног штаба Српске војске Крајине. Текст позива на митинг је гласио: »Обраћамо вам се са захтевом народа и војске бенковачке општине да се одазовете и присуствујете скупу које би цивилне и војне власти организовале са представницима народа и јединица. Догађаји који су се дешавали последњих неколико месеци довели су до веома тешке и сложене ситуације, како код становништва тако и припадника наше јединице. Свакодневно су старешине ове бригаде и представници цивилних власти изложени многим проблемима и питањима на која нити смо компетентни, нити смо у могућности да одговоримо.

Војску и становништво оптерећују многи нагомилани проблеми и питања тако да је дошло до знатног пада морала због исцрпљености од дугог рата, као и непознавања коначног циља, те сумњи у коначан исход рата, јер нема здравог контакта народа и владајућих структура.«

Припадници Бенковачке бригаде тражили су одговоре на више питања а последице су порази у борбама за Масленицу и Равне Котаре, јануара и фебруара 1993. године. Тражено је да се на митинг дође са одговорима на питања као што су: ко је одговоран за губитак територија; зашто мобилизација није правовремено извршена; да ли су села Црно, Мурвица, Савковић, Ислам Латински, Ислам Грчки и Кашић изгубљени издајом; да ли ће бити подршке СРЈ; шта се предузима против оних који су побегли из РСК; који је крајњи циљ у овом рату, како ће се, када и на који начин рат завршити; зашто се поједини артикли из хуманитарне помоћи налазе у слободној продаји у трговини...

Инсистирање на конкретној одговорности резултат је стања и расположења бранитеља Крајине али и оправданих приговора на рачун оних који руководе државом и војском.

3.

Када се једна национална групација нађе у позицији у којој су се нашли Срби у Хрватској 1991. године, од кључног је значаја организованост становништва и спремност грађана да се супротставе опасностима које неминовно следе. Задатак је државе и свих њених институција да утичу и омогуће позитивно понашање становништва према циљевима борбе за сопствени спас и егзистенцију. Народ је позиван на устанак, који је започео активностима милиције кад су Хрвати покушали да је разоружају. Грађанима су давана разна обећања, како од оних који су руководили отпором у Крајини, тако и од официјелне власти Србије и »крњег« Председништва СФРЈ, касније и СРЈ. Стварала се слика о брзој победи над усташама и опстајању Крајине у Југославији. Пренаглашавано је право Срба да одлучују о сопственој судбини као и спремност Србије да помогне борбу Крајине са Хрватском. Такав наступ према народу сејао је илузије и лажне наде о брзој и лакој победи.

Србима у Крајини се говорило да Хрвати ни под каквим условима не могу успоставити власт над српским етничким просторима. Није се указивало на проблеме, тешкоће и жртве које Срби у тој борби морају поднети. Било је далеко од свести Срба да могу опстати само ако су спремни да се сами боре и да уз велике жртве истрају у борби до коначног решења. Није се говорило о искушењима којима се народ неминовно мора изложити. Било је и зававања попут тврдње да ће рат бити завршен за пола до годину дана, да ће у борбама уз Србе у Крајини бити Србија, да ће у борби за спас Срба у Крајини учествовати и Војска Републике Српске и сл. Како је прокламовано све више

одмицало од стварног многи родитељи су се трудили да своју децу склоне у Србију. Много се и војних обвезника нашло у Србији, где их је од насилног повратка штитио закон. У Крајини су остајали првенствено они који су ту избегли са простора под контролом хрватске власти и људи старијих годишта. Родитељи су остајали у РСК да за синове чувају имовину до коначне победе. Такви родитељи су веровали да победу треба да донесу неки други Срби, из Србије, а не њихови синови. Због масовног одласка војних обвезника из РСК у Србију, јединице које су формиране у РСК, биле су са крајње неповољном старосном структуром. Просечна старост чете-батерије у Српској војсци Крајине износила је 48 година. Поједине бригаде су имале просечну старост свога састава чак и изнад 50 година.

Непостојање јасне националне политике и коначних циљева који се оружаним отпором желе и могу остварити, отежавало је организовање становништва и мотивисање бораца за борбу. Оружано организовање остало је од одласка ЈНА из РСК (мај 1992. године) до коначног пораза (август 1995.) на најнижем и почетном нивоу.

У територијалној војној организацији грађани су се везивали за своја места и села па је било тешко да се одатле било где покрену. Једва да се могао очекивати успех у покретању војних обвезника ван територија матичних општина. Свака стопа изван сопственог атара, третирана је као туђа. Тешко да се ико хтео борити изван свога прага. Зато је упућивање јединица са простора једне општине у другу или једне регије у другу, практично било немогуће. Томе су се супростављали како војни обавезници, тако и целокупно становништво. У пракси се ниједна формацијска јединица зонског и оперативног нивоа, није као целина могла упутити са »своје« територије на другу, да би узела учешћа у борбеним дејствима. Уместо формацијских јединица приступило се образовању привремених формацијских састава. Ти састави су формиран од људства које је узимано из разних јединица. Формирање је трајало од 2 до 5 дана. Уз много молби и разних обећања делимично се у томе успевало. А кад год су такви састави довођени на просторе где се изводе борбена дејства, њихово људство уопште није било мотивисано за борбу, и опортуно се понашало. Избегавање борбе манифестовано је колективним одбијањем наређења, као и појединачним или групним самовољним напуштањем зона борбених дејстава.

И грађани су негативно реаговали на било какво упућивање »својих« војних обвезника на ратишта ван својих општина. Посебно је био видан отпор покретања војника и јединице из источног дела РСК. Толерисање таквог понашања грађана и немоћ да се пресече борбена опструкција имало је крајње негативне последице по укупну способност одбране. Чак се и неизбежно обучавање војника-регрута представљало као тешко решив проблем за Територијалну одбрану, односно Српску војску Крајине. Ратна ситуација, стална дејства непријатељске артиљерије по РСК, недостатак старешинског кадра за планирање, организацију и руковођење борбеном обуком, као и нерасполагање материјалном базом за обучавање, условљавали су да се регрути из РСК упућују на обуку у наставне центре Војске Југославије. Та одлука брзо је постала предмет свакојаким спекулација. Реакције родитеља биле су бучне и непромишљене, често подржане и од оних грађана који нису имали децу на обуци у Војсци Југославије. Реакције родитеља пренете су и на војнике-регруте. Незадовољство је исказивано тако што је одбијано полагање свечане обавезе, тражена је краћа обука од оне која је практикована у Војсци Југославије. Инсистирало се на другачијој униформи и »адекватнијим« ознакама на капама. Појединци су самовољно напуштали јединице и простор СРЈ и враћали се кући у Крајину. Родитељи и остали грађани су најчешће подржавали таква понашања. Органи власти нису ништа чинили да се спречи таква недисциплина, која је све више узимала маха. У свему томе, војне власти су биле немоћне. Обиласци војника на обуци и убеђивања нису дали скоро никакав резултат. У

првој половини 1994. године начелник Генералштаба Војске Југославије, после бројних притужби од команди у чијим јединицама је извођена обука, наређује да се са пријемом регрута из РСК прекине (изузев једног броја регрута тзв. критичних специјалности).

Почетак обуке регрута у јединицама Српске војске Крајине у први мах је наишао на добар пријем код грађана. Али, већ у току обуке прве (јулске) генерације војника (1994), стижу захтеви за скраћивање обуке и враћање војника-регрута у матичне општине. Родитељи су са свих страна захтевали да им се деца врате што ближе кући. Захтеве родитеља подржали су органи власти у општинама, а недовољно промишљено су прихваћени и од тадашњег команданта Главног штаба Српске војске Крајине и председника РСК. О последицама може се судити и по потоњим догађајима.

Од војника који су завршавали обуку у Српској војсци Крајине вршен је избор кандидата за школу резервних официра. Док војници нису знали да ће после обуке ићи у своје општине, у школу резервних официра многи су се добровољно пријавили. То је омогућавало избор најбољих и најспособнијих. Али, када се сазнало да ће војници на крају обуке ићи у јединице на просторима својих општина, масовно су одустајали од раније изјављених жеља да се школују у школи резервних официра. Стизали су, затим, нови захтеви.

Када је у центрима Српске војске Крајине почела обука друге партије регрута, дошло је до притиска родитеља да се њихова деца не упућују на обуку ван места живљења, што је, практично, било неизводљиво. Нарочито је јак отпор пружан груписању регрута за обуку у гарнизону Книн. Највећи отпор је долазио са Баније и територија Источне Славоније, Западног Срема и Барање. Тако родитељи са Баније у мају 1995. године организују праву побуну, блокирањем путева и подизањем барикада. Ни бројни састанци са командама бригада и корпуса нису могли приволети родитеље да попусте. Знали су се и разлози.

О борбеном, ратном ангажману Книна и Книњана, владало је веома лоше мишљење на целој територији РСК. Сматрало се да Книн није довољно активан у борби, да је највише ослобођених од војне обавезе са простора Книна, и да одатле још није упућена ни једна јединица за помоћ на другим просторима.

Агресија Хрватске на Западну Славонију и њена окупација, покопали су и последњу наду у могућност успешног супротстављања РСК хрватској оружаном сили. У народу је дошло до протеста којим се исказивало опште незадовољство и крајње неповерење у власти и Војску Републике Српске Крајине. Пасиван однос Србије, односно СРЈ и Републике Српске, према агресији Хрватске изазивао је недоумице и запрепашћење. Тражени су одговори на многа питања. Како објаснити чињеницу да државна телевизија Србије, на дан агресије на Западну Славонију, није о томе обавестила јавност. Зар се у само 23 секунде, у вечерњем ТВ дневнику, описује трагедија и егзодус Срба из Западне Славоније? Зар Војска Југославије и Војска Републике Српске нису хтеле ама баш ништа да учине да би се спречила агресија на народ који се није могао одбранити?

Власти и војни врх РСК нису ни помишљали да народу саопште истину. Заваравање је настављено по ранијем сценарију, малтене као да се ништа страшно није десило. Једно од често постављених питања гласило је – зашто се народу из Западне Славоније, ако се она није хтела бранити, није дозволило да се исели? Током 1993. и 1994. године поприлично људи из Западне Славоније се иселило, али је касније исељавање брзо онемогућено. Речено је да ће се Западна Славонија бранити по сваку цену и да ће у одбрани учествовати Војска Југославије и Војска Републике Српске. Такве тврдње имале су тобоже и подлогу у постојећим плановима за одбрану Западне Славоније.

После трагедије у Западној Славонији народ више никоме није веровао. Порасла су иселјавања са свих простора западног дела РСК. Официјелни органи РСК (цивилни и војни) спречавали су иселјавање, служећи се и заваривањем уз упорне тврдње да ће се РСК бранити и да ће Војска Југославије сигурно учествовати у спречавању хрватске агресије на »остатак« РСК. Они који су народ убеђивали да остане на својим огњиштима били су у суштини лажови и дволичњаци, јер ће истовремено своје породице сместити далеко од Крајине. Свакодневне су биле интервенције са највишег нивоа, да се одређеним људима одобри одлазак у Србију наводно због неизбежних и неодољних послова, одакле се, наравно, више нису враћали.

Типичан је и пример општине Обровац. Званични органи власти покренули су акцију за колективно иселјавање народа. Носилац акције била је Скупштина општине. Акција је иницирана од појединаца из Скупштине и Владе РСК, са циљем да се кривица за пад Западне Славоније адресира само на председника РСК Милана Мартића и на Српску војску Крајине. Отуда је делегација Обровца тражила хитан пријем код команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерала Мила Мркшића. Он је то одбио, па је затражен пријем код председника РСК Милана Мартића. И он избегава да се сретне са таквом делегацијом. »Излаз« је нађен тако што је 8. јуна 1995. године делегацију примио шеф војног кабинета председника РСК, генерал Милан Челекетић. Он ће забелешку о разговорима са делегацијом проследити Главном штабу Српске војске Крајине, са својим мишљењем »да треба уважити њихову озбиљну забринутост и размотрити слабости војне организације на које указују«.

Након свега и многих међупотеза, дошло је до састанка у скупштини Обровца, коме су присуствовали представници Општине, све старешине Обровачке бригаде, представници Команде Далматинског корпуса, Министарства одбране и Главног штаба Српске војске Крајине. Из наступа представника власти видео се покушај да се докаже како је Обровачка бригада у »хаотичном« стању и да она не може заштитити народ ако Хрватска нападне Обровац. На примедбе да обровачка власт није реализовала ниједну своју обавезу према одбрани, одговорено је тобожњим недостатком и пропустима у законима и прописима. Право стање ствари није се хтело јавно признати.

Било је више него очигледно да су догађаји у Западној Славонији депримирајуће утицали на народ и власт Обровца. Страх је постао доминантан. Међутим, неспорне су и чињенице да су улице Обровца увек пуне официра и војних обвезника. Више их је на улици него на положајима. Ако се и са таквим понашањем траже гаранције да ће грађани бити сачувани од усташке агресије, ко ће то зауставити Хрвате кад крену у напад.

Челници општине тврде да је 60 посто грађана спаковало кофере за бежанију. Постављају на десетине питања, виде грешке, пропусте и издају у свему. Све је пропуст. Нема шанси ни за шта!

Старешине из Обровачке бригаде говориле су оно што мисле и не покушавајући да поричу оцене и мишљења представника општине. Поручник Лазо Вукчевић пошто је са поносом нагласио да је био борац генерала Ратка Младића, прво се упитао: »Шта и коме ово радимо?« Несхватљиво му је да »губимо територију а унапређујемо старешине«. И он тврди да су избеглице на територији обровачке општине у немогућој ситуацији. Затим саопштава да је са простора Обровца у СРЈ отишло 116 војних обвезника. Истиче злоупотребе војне обавезе.

Поручник Душан Јокић, командант батаљона, тражи енергичнију борбу против мафијаша, и тврди да недостаје заједничка и јединствена борба против дезертера. Каже да у батаљону има чету болесних. Подсећа да се војска мора обучи, нахранити и платити. Указује да је привођење побеглих и неодржаних војних обвезника – слабо,

затим да је у бригади мање командовања а више договарања и да стање борбене готовости једва задовољава. У порасту је отпор успостављању реда и дисциплине.

Капетан прве класе Радивој Паравиња, командант Обровачке бригаде, говорио је по оној народној »без длаке на језику«. Изразио је спремност да у »сваком тренутку преда бригаду бољем и способнијем«, јер се »накомандовао«. Говорећи о старешинама у својој бригади, нагласио је да је најмање способних да изводе обуку војника и јединица. По њему, »дезертери су проблем који Српску војску Крајине вуку у пораз«. Оцењује да је »све већа употреба алкохола коју је немогуће контролисати...« Тврди да о инвалидима и члановима породица погинулих нико не брине, да о борцима уопште не постоји организована брига, затим да не раде школе и привреда, да радна обавеза није регулисана на начин који би био прихватљив. Пита како се на радној обавези може радити дневно само по 8 часова, бити слободан суботама и недељама и имати плату од 500 динара, док у исто време војни обвезник проводи на положају дан и ноћ и прима само 40 до 50 динара.

Из садржаја и приказаног стања, лако се може уочити зашто је низак морал народа и војске, и откуд најаве онога што ће се десити 4. и 5. августа 1995. године. Овакав наступ органа власти општине Обровац, почетком јуна 1995. године, представљао је припрему и генералну пробу за евакуацију народа и војске, до које ће доћи непуна два месеца касније. Створени су услови да се лако и на миг, народ може покренути са својих огњишта. Очигледно је да су овакве »припреме и генералке« биле ефикасније и убојитије него сва хрватска убојна средства.

4.

Војници и старешине Српске војске Крајине били су предмет непрекидног пропагандно-психолошког деловања Хрватске. Нису били припремани да се томе одупру нити је старешински кадар био оспособљен да се ухвати укоштац са разним прихолошким дејствима на свест и вољу војника. Практично, нису знали да заштите ни сопствену личност.

Пропагандно деловање Хрватске и њене војске било је осмишљено а базирало се на добро проученом стању и положају припадника Војске Републике Српске. Уз учешће и помоћ пропаганде својих спонзора и ментора, Хрватска је итекако успевала да поразно утиче на свест српског војника и старешине. Знала је и умела, пре свега, да искористи и појача конфузију у свести припадника Српске војске Крајине који су стварали тзв. унутрашњи фактори. Национална неслога била је доминантна, а страначке политике су свакодневно убијале вољу за отпором и супротстављањем непријатељу. Психолошко стање у српској војсци било је велика непознаница за целокупно командовање Војском Републике Српске као и за оне који су водили државну политику. Емоције и емоционална стања припадника Српске војске Крајине нису била разматрана ни на једној инстанци командовања. Олако се прелазило преко свега што је стварало емоционални набој српског војника и старешине или што га је тотално демотивисало. Слично је и кад су у питању проблеми замора, апатије, резигнације... Нису често уважавана ни биолошка ограничења што је, уз исцрпљеност убијало и вољу, једном речју умртвљавало и демотивисало људство. Војник се такорећи механички кретао, радио и понашао онако како му је наметано. Предузимљивости и самоиницијативе стално је мањкало. Недостајала је брига и за сопствену сигурност, за социјално трошење времена. Са људством није извођена обука нити неке друге војничке активности. Једном речју, војник је био препуштен сам себи, претварајући се у пасивног посматрача стања око себе. Повремени обиласци екипа из претпостављених команди ништа битно нису мењали. Дежурства се отаљавају, при чему већина спаваћ.

Рачуна се на ону недопустиву – ваљда ће нас неко упозорити, сигурно ће неко приметити ако шта буде... Употреба алкохола је честа и мало је оних који не пију. Ствара се навика да алкохол опушта а не отупљује и успављује. Кад се све то сабере, практично, војник живи као полувојник. Оно што не може да избегне, чини тако тек да се отараси обавезе – траљаво, безвољно, површно, половично. Не узбуђује га прекор. Не би га много радовала ни похвала да је неким случајем и заслужи. Док извршава добијени задатак, труди се да уложи што мање а једина озбиљна преокупација му је када ће истецати време да може да крене кући. Деси ли се да војник и нешто посебно добро учини, то остали или не примећују или не цене. Недостају звања и ауторитет старешине, као стручњака и човека, да би сваки задатак који војник извршава, ушао и у његову свест. Отуда и помисао на комесаре из партизанских јединица али без ондашње идеологије, и са новим и јаснијим националним циљевима.

Борац са наведеним карактеристикама је производ неосмишљеног војниковања у условима »ни рата ни мира«. Он је и субјекат и објекат невојничког живота и понашања. Непредузимање мера да се стање поправи гаси у војнику вољу и мотивацију да борави у јединици. Отуда се излаз тражи у неоправданом боловању или у настојању да се огласи неспособним за војну вежбу. У томе су, наравно, неопходни саучесници у лику несавесних лекара.

Војник Српске војске Крајине био је окован и очигледном небригом. Нико га не пита како му је породица. Са тридесет динара плате не може се преживети. Како се снаћи? Нико и не покушава да му објасни докле ће трајати беда у којој живи, и шта ће бити после. Не нуди му се ништа боље. Нема ни пропагандног »уливања оптимизма«. Биће како буде, а војник види и осећа да је све горе. Нико не брине о рањеним и породицама погинулих војника. Остављање рањених и погинулих у току трајања борбених дејстава војник сматра највећом небригом према човеку уопште. Сме ли себи допустити да му се такво нешто догоди? Кад га такве мисли спопадну и преокупирају, јасно је да од таквог борца нема вајде. Може се зато и закључити да су војнику Српске војске Крајине били најугроженији свест и воља. Мањи је ризик био од хрватских пушака и топова.

Што се старешина Српске војске Крајине тиче јасно је да су због малобројности имали исувише задужења и обавеза. Од њих се очекивало да ураде и оно што је немогуће, за шта не постоје услови. Многи су добијали задатке за које нису школовани и оспособљени, нити поседују неопходно искуство. Многи командири одељења су обични војни обвезници, без десетарског курса, без обуке и оспособљавања. Зато они практично и не командују, већ се договарају са војницима и моле их да изврше задатак. Командири водова су најчешће војници без чина, разводници, десетари и водници који су унапређивани по разним основама. Нису оспособљени да командују водом у борби. Командири чета су најчешће водници и потпоручници, и ретко има понеки поручник који није ни помишљао да ће командовати четама. Мало је старешина по уговору, и врло мали број њих је завршио школу резервних официра. Команданти батаљона и дивизиона су резервне војне старешине, већина без завршене школе резервних официра. Њихове активности су нередовне и непотпуне; обављају их површно и никад од почетка до краја. Једном речју одликује их нестручан и неплански рад па зато и нема позитивних ефеката.

Старешине већином контактирају са војницима који греше, слабо раде или праве проблеме. Добри војници су занемарени. Њих не виде, не подстичу и не истичу. Тако се оно што је добро запоставља и не примећује. Може се зато и закључити да су искуства старешина, од значаја за успех командовања, била различита, а у целини више скромна него довољна у односу на потребе. Око 50 посто старешина је учествовало у борбеним дејствима током 1991. године и касније. Највећи број старешина, био је без искуства у

извођењу борбене обуке са војницима и јединицама, па су зато и избегавали да прихвате такве задатке.

Позиција војника и старешина у Српској војсци Крајине није ни од кога уважавана. А она је била деликатна. У мору проблема и тешкоћа јединице су представљале позорницу понашања војника и старешина и упозоравали на могуће последице. Фрустрације, конфликти, агресивне реакције, опијања, самовоља, били су израз и форма неприлагођеног понашања.

Честа су непотребна пуцања бојевом муницијом – код куче, у кафани, насељу, у одласку на смену и повратку из јединице. Карактеристична је »удружена пуцњава« више војника, са насилничким понашањем, са елементима пљачке и отимачине. Значајну ставку неприлагођеног понашања чиниле су бежанија у болест и исељавање у Србију и свет. Да би се избегле обавезе, били су чести случајеви самовољног напуштања сопствене јединице, ради одласка у другу која је даље од фронта. Таквих долазака било је највише из јединица Војске Републике Српске у јединице Српске војске Крајине. Судаћи и по томе, било је очигледно где се више ратује. Пружање отпора одласку у јединице које се покрећу на просторе извођења борбених дејстава савлађивало се убеђивањем, обећањима, молбама, претњама. Напуштање борбених дејстава и бекство на десетине километара од попришта борбе, заузимали су високо место у арсеналу неприлагођеног понашања.

Опијање је карактерисало сваку јединицу која је била без активности и контроле, а видно место у неприлагођеном понашању имала су омаловажавања и клеветања претпостављених. Проглашавани су издајницима, лагало се да имају велике плате. Регистроване су и не у малом броју претње и физички напади на активне официре. Све се најчешће завршавало без адекватних последица по изгреднике.

Саморањавања и самоубиства су била у сталном нарастању. Није било лако разграничити која су случајна а која намерна. Самоубице су најчешће биле из редова избеглица. Имали су многе такорећи нерешиве проблеме. Дизање руке на сопствени живот јављало се као последица губљења вере у смисао борбе у којој се учествовало. Бесперспективност је нарастала због необезбеђеног смештаја породице, малих примања и незаинтересованости надлежних за тешкоће у којима се грца. Недостатак разумевања и препуштеност самом себи, утицали су да се такви повлаче у себе, да ћуте. Нису се жалили, показивали незадовољство. Ишли су немо својим путем безизлаза. Самоубиства су вршена најчешће код куће, када се налазе ван јединице. Ниједно самоубиство није извршено у пијаном стању, што говори о свесном (!) чину.

Саморањавања је било знатно више од самоубиства. Око 80 посто свих саморањавања имало је квалификацију нехат или у пијаном стању. Нека од саморањавања су и последица неспорне болести а понекад и намере да се избегне боравак у јединици.

Третман неприлагођеног понашања има и негативистички однос према борбеној обуци. Не мали број војника и старешина, под разним изговорима, одбијао је учешће у борбеној обуци. Најчешћи разлог је тврдња да нема потребе за обуком, јер они то знају. То се тобоже доказује тиме што већ дуго учествују у рату. Провере знања и обучености доживљавају као иживљавање официра и формалности за коју нема наводно оправдања. Стварала се таква атмосфера да је мало који старешина имао храбрости да од војника захтева обуку. То је била бољка са катастрофалним последицама. Један од узрока таквом отпору је и неспремност да се подносе физички напори. Војни обвезници једноставно нису били спремни да потрче, да се маскирају, да маршују, да савлађују препреке, да носе ранац, муницијску кутију, резервне делове... Шта рећи о кондицији војника и старешина који нису спремни да трче ни 300 метара. Колико је све то било

погубно и по здравље, може се претпоставити, јер је аутоматски слабила и отпорност њиховог организма.

Недисциплина је доминирала међу облицима неприлагођеног понашања. Никома у Српској војсци Крајине, такорећи, није сметало непоздрављање, неправилно ословљавање, непристојно одевање, неуредност, кретање без капе, неустајање у сусрету са старијим. Бити добар војник у воду и чети која је попуњена људством са истих простора доживљавала се малтене као срамота, као улагивање старешине, издвајање из просека јединице и колектива. Такав режим је последица окошталости негативистичке свести, која се усталила као нормално стање ствари. И, нажалост, постала је превлађујући облик и манир понашања који пролази без икаквих последица.

Мало је чињено да се развије систем мотивације војника и старешина за подношење тешкоћа и жртава које је рат наметао. Иако је у Српској војсци Крајине било много борбених активности са бројним примерима храбрости али и кукавичлука, ни једни ни други примери нису нарочито истицани. Храброст није хваљена, нити је кукавичлук критикован. Држава није увела одликовања или било каква признања за људство које се истиче храброшћу и резултатима у току борбе. Погинули и рањени, су затурани и заборављани. Њихов пример и страдање није значило ништа. Све би се на крају svelo само на њихову несрећу. Основна карактеристика Српске војске Крајине је била немотивисаност. Последице тога су биле негативне по понашање код свих припадника Српске војске Крајине.

За Српску војску Крајине је карактеристично постојање непојмљивог физичког и психофизичког умора. Служба по сменама, дуго задржавање у зонама одговорности без конкретних задатака, неблагоприятно смењивање војника и старешина са дужности, нарочито на деловима ратишта где су извођена борбена дејства, резултирали су умором за који се може рећи да је био хроничан. Такорећи ништа организовано се није могло учинити да се умор ублажи. У суштини старешине и команде Српске војске Крајине нису знале да организују одмор уморног људства и јединица. Однос према одмору био је истоветан у мировању као и у борбеним дејствима. Последице тога нико није разматрао. У потпуности је изостало процењивање способности војника и старешина. Старешине и команде уопште нису правиле разлику између способних, мање способних и неспособних за задатке које извршавају. Зато је у Српској војсци Крајине било много примера где су мање способни и неспособни руководили способнијима од себе.

Ратна опасност у којој се живело код већине припадника Српске војске Крајине није развијала родољубива осећања, нити мотивацију и жељу да се лично учествује у борби. Желела се победа али без личног учешћа у борби која би донела победу. Рат је активирао снажне емоције али различитог квалитета. Више је било страха, бола и делимично мржње, него љубави, патриотизма и радости.

У Српској војсци Крајине је било много ставова по разним питањима који нису имали истиниту основу а били су емотивно обојени. У предрасуде спадају ставови који се односе на паравојно организовање, омаловажавање активних војних старешина, пренаглашавање српства и поистовећивање шовинизма са патриотизмом.

Могло би се много тога речи и о непостојању адекватне или никакве законске регулативе о рату и ратном стању, о мобилизацији и припреми за борбу и опстанак. Државу у обрисима нису могле учвршћивати импровизације и недореченост руководства, нити атмосфера у којој је свако првенствено бринуо о себи. Неосновано и непотребно, што би рекао народ, траје док траје.

ПОДМУКЛО ПУШТАЊЕ КРАЈИНЕ НИЗ ВОДУ

Услови у којима се нашала почетком 1995. године Република Српска Крајина били су знатно неповољнији него почетком претходне године. Хрватска војска је већ била избила на Динару, ливањско-граховским правцем одакле је угрожавала книнску територију. Опасност од њеног овладавања Граховом резултирала би истовремено и одвајањем Републике Српске Крајине и Републике Српске на граховском и динарском простору. То би, онда, одбрану РСК довело у крајње неповољну ситуацију. Уз све то, било је евидентно нарастање и организованост, опремљеност и обученост хрватске војске до граница које су биле вишеструко изнад стања с почетка 1994. године. У исто време борбене могућности Српске војске Крајине биле су испод оних с почетка 1994. године. Да стање буде још безизгледније, међународна заједница је одустала од своје обавезе да не дозволи Хрватској да »проблем реинтеграције РСК у Хрватску« решава применом силе. Истовремено су и позиције Републике Српске у рату са Муслиманима и Хрватима у Босни и Херцеговини озбиљно почеле да слабе. Под притиском блокаде и претњи бомбардовањем, србијански режим је одустао од даљег мешања у односе Хрватске и РСК. Уз све наведено, стање унутар РСК је било крајње неповољно. Нејединство у државном врху, подстицано споља, онемогућавало је освешћивање, отржењење и схватање ситуације онаквом каква је била.

Био је последњи час да се у РСК схвати да опстанак Срба у Крајини једино зависи од њих самих и да се у складу с тим морају тражити решења. Све заблуде о општесрпској одбрани водиле су РСК у трагедију и тоталну пропаст. Такав тренутак Срба тражио је јединствен наступ свих фактора који су чинили државу РСК и њене институције. Српска војска Крајине се морала окренути грозничавим припремама за одбрану а власт у тражење решења преговорима који би Србе задржали на њиховим етничким просторима. Још је било шанси да се уз уступке и попуштања, уз помоћ међународне заједнице обезбеди опстанак на огњиштима, макар и без властите државе, али уз аутономију коју је свет нудио од почетка свога мешања у сукобе на просторима бивше СФРЈ. Нажалост, настављено је са политиком заваривања која ће довести до трагедије. Ток догађаја и активности, диктираће фактори ван РСК. Тако ће Српска војска Крајине наставити јалово ангажовање у борбама око Западне Босне иако РСК од тога није имала никакве користи. Такво ангажовање је само олакшавало хрватској војсци да се учврсти на Динари и да овлада територијом у захвату ливањско-граховског правца.

Српска војска Крајине и даље ће наставити са ангажовањем својих јединица у саставу »Паука«, уместо да се припремала за одсудну одбрану. Из Личког, Кордунског и Банијског корпуса непрекидно је упућивано на хиљаде војника према Цазинској крајини. Тако ће, у тим операцијама, до почетка марта 1995. године из Кордунског корпуса бити ангажовано више од 2.000 војника и старешина. У тим борбама најмање 50 људи је рањено и погинуло. Ангажовање Банијског корпуса достигало је цифру и до 8.000 војника и старешина. Погинуло је или рањено око 130 војника и старешина. Све у свему, као и сама та операција, укључивање војника Српске војске Крајине у борбена дејства са 5. муслиманским корпусом било је контрапродуктивно. Јединицама из састава Српске војске Крајине нису командовале команде из Банијског и Кордунског корпуса, него Команда »Паука« и команде Тактичких група на челу са командантима из редова Министарства унутрашњих послова. Војници и старешине су пружали отпор да одлазе на ратишта према 5. муслиманском корпусу. Дезертерства су била масовна а морал је слабио толико да се није могао поправити до дана када је требало одсудно бранити Крајину.

1.

Припрема Хрватске за дефинитивни обрачун са РСК коинцидира и са променом на челу Српске војске Крајине. Губитак Западне Славоније у неометаној агресији Хрватске, пропраћен је довођењем генерала Мила Мркшића на дужност команданта Главног штаба Српске војске Крајине. Он долази као »спасилац«. Тако га бар већина припадника Српске војске Крајине доживљава. Његов долазак приказује се и као потврда кривице и одговорности генерала Милана Челекетића за губитак Славоније. То је правим кривцима сасвим одговарало. Милан Челекетић је мирно прихватио постављање на нову дужност. Постао је начелник кабинета врховног команданта Милана Мартића. Недораслост генерала Челекетића претходној дужности, као и петљање са шверцом и криминалом у Западној Славонији, нису пресудно утицали на губитак тог дела РСК. Нажалост, никоме није падало на памет да се бави правим узроцима пораза, при чему би се дефинисала и Челекетићева одговорност. Све је то једноставно покривено доласком генерала Мила Мркшића на чело Српске војске Крајине. Испало је, малтене, да се не вреди враћати поразу у Западној Славонији и правим кривцима за хаос у РСК, већ да треба само следити новог команданта, као да је он решење за све бољке и недаће. Отуда је његово представљање пред официрима Главног штаба Српске војске Крајине прави образац самопредстављања. Држи се недолучно и узвишено. Уз њега је стално лична свита специјалаца. Демонстрира и »своју« методологију рада. Команданте корпуса ставља под »своје« и више је са њима него у Главном штабу. Показује и примерену еластичност. Захтева само оно што се може реализовати. Има и »своје« људе, у које безгранично верује, па их је зато са собом и довео. Очекивања да ће променити официре на кључним дужностима нису се обистинила. Бар не у Главном штабу Српске војске Крајине.

Мркшић делује као официр који брзо уочава проблеме. Тачно процењује способности сарадника. Не истрчава. Утисак је да не жури. Приступ му је широк и глобалан. Делује самоуверено и без колебања. Није му до рекламирања, али се види да уме да чува имиџ команданта и генерала (Мркшића) из славних (!) борби око Вуковара. Тамо где цени да ће бити отпора неком његовом потезу, одлази на лице места и у личном контакту поставља ствари на своје место. Инсистира на обуци војника и јединица! Ређе одржава колегијуме. Са помоћницима више контактира појединачно него групно. Одржава свакодневни контакт са председником РСК. На активној вези је са челницима Скупштине РСК и председником Владе. Покушава да оствари утицај на Министарство унутрашњих послова, посебно на употребу милиције у борбеним дејствима. Тежиште рада усмерио је на прегруписавање Српске војске Крајине и њено преформирање и припрему за рат. Образује корпус специјалних јединица са гардијском и оклопном бригадом и јаким извиђачким и полицијским саставима.

Такав рад, мора се признати, брзо је показао резултате. Оно што је урађено за нешто више од месец дана Мркшићевог командовања приказано је 28. јуна 1995. године на смотри (паради) на полигону Слуњ. Постигло се више него за све претходне године.

Генерал Мркшић је инсистирао на усвајању тактике која ће војнике и војску што пре ставити у активну улогу према хрватској војсци. Настојао је зато да се сваког дана нешто догађа, свакодневна активност је по Мркшићу пресудна за борбену готовост. Он је знао и у чему је основни проблем морала војника и старешина, иако је као феномен недовољно уочен и мало анализиран. Ради се о војницима који су сељаци и радници. Међу њима су многи избеглице без игде ичега. Сиромаштво је велико, и доводи у питање њихову животну егзистенцију. У борбеним стројевима је само сиротиња. Богатији и интелектуалци су ван борбеног строја. Брига према породицама погинулих и

рањених је никаква. Сетва, жетва, школство, здравство – све се прелама у јединицама. И очекује се да Српска војска Крајине све то решава, уместо цивилних власти које се држе по страни.

Одмах је Мркшић увидео да је посебан проблем лош квалитет обавештајног обезбеђења. То је била најболнија тачка. Неизвесност, нетачност, непоузданост, неблаговременост, наседање потуреним подацима... Због тога се и није могло ништа поуздано закључивати.

Мркшић брзо уочава и зна да одвоји колико је драстичан проблем статуса старешинског кадра у Српској војсци Крајине. Најбројније су старешине које су све изгубиле и не знају када ће им бити решени стамбени и други проблеми. Старешинска непопуњеност се не може решити ако им се ништа не може пружити. И тај задатак је морао бити брига власти.

Још једна страна је постављена на ноге. Пред крај маја 1995. године групација »Паук« стављена је под контролу Главног штаба Српске војске Крајине, односно његовог команданта генерала Мила Мркшића.

2.

Пред крај јуна 1995. године постигнута је сагласност између команданата главних штабова Српске војске Крајине и Војске Републике Српске да се припреми и изведе заједничка операција којом би се разбиле хрватске снаге на Динари и у захвату правца Грахово-Ливно и Гламоч-Ливно. Предвиђано је и ослобођење Ливна. Овом операцијом се Српска војска Крајине могла обезбедити од опасности која јој је претила са територија које су улазиле у састав Републике Српске. Када је завршено планирање, а припрема јединица и команди се приводила крају, уследила је изненадна одлука сугерисана из Београда да се прво крене на Бихаћ и по његовом заузимању да се разбију хрватске снаге на Динари и правцу Грахово-Ливно. Таква одлука није одговарала РСК и Српској војсци Крајине ни са једног аспекта. Операцијом према Бихаћу, па и његовим овлађивањем, РСК ни у чему није поправљала своју веома тешку и неповољну ситуацију. Било је јасно да оријентација Српске војске Крајине на Бихаћ представља стварање услова хрватској војсци да без значајног отпора учврсти своје позиције на Динари и овлада Граховом. Са становишта РСК није постојао ни један ваљан аргумент за одустајање од операције према Динари и на граховско-ливањском правцу. На сва питања па и противљења, постојао је само један одговор – тако је наређено из Београда!

Цео јул 1995. године биће обележен заједничком операцијом снага Српске војске Крајине и Војске Републике Српске и јединица министарстава унутрашњих послова обе српске републике. Операција је припремана и изведена под називом »Мач-95« за Српску војску Крајине, а »Штит-95« за Војску Републике Српске. Циљ операције био је овлађивање територијом Западне Босне и коначно разбијање и уништење снага 5. муслиманског корпуса армије БиХ. Доношењу одлуке за ову операцију претходила су интензивна борбена дејства оперативне групе »Паук« у којима су постигнути значајни успеси. Ова група је од 28. маја стављена под команду Главног штаба Српске војске Крајине. Већину састава »Паук« чиниле су снаге »Народне одбране Западне Босне«, односно Абдићеве »врховне команде«. Начелник ове »врховне команде« био је Шериф Мустеданагић.

Операција се водила против 5. муслиманског корпуса чији је састав имао око 17.000 бораца и старешина, сврстаних у 8 бригада, једну хрватску пуковнију и 5 самосталних батаљона – дивизиона. Процењено је да је тај корпус имао 3.500

погинулих и око 5.000 рањених. Генератор морала био је и при толиким губицима исламски фундаментализам.

Како се процењивало да ће убрзо доћи до радикалне агресије Хрватске на РСК, и офанзиве већих размера, хрватске и муслиманске војске на ливањско-граховском и ливањско-гламочком правцу, очекивао се и противудар снага 5. корпуса према Великој Кладуши на северу и према Петровцу и Оштрељу на југу. Зато главни штабови Војске Републике Српске и Српске војске Крајине оцењују да би хитно требало извести операцију која би обема војскама побољшала оперативни положај пре него што дође до напада Хрватске на РСК. Оцењено је да највише шанси на успех пружа операција против 5. муслиманског корпуса, те отуда операције »Мач-95« и »Штит-95«. Операција »Мач-95« требало је да представља ватрено крштење новоформираног Корпуса специјалних јединица Српске војске Крајине и 15. лаке пешадијске бригаде. Попуна тих јединица вршена је привођењем војних обвезника избеглих у Савезне Републике Југославије.

Договор о операцији између главних штабова Војске Републике Српске и Српске војске Крајине постигнут је 4. јула 1995. године, и предвиђао је да Војска Републике Српске упути одређени број јединица Војске Републике Српске и припадника посебних јединица Министарства унутрашњих послова РС у састав »Паука« у рејон Врнограча. Припремно наређење за операцију »Мач-95« издато је 6. јула 1995. године. Истовремено је упућен захтев на истакнуто командно место Главног штаба Војске Републике Српске у Дрвар, да се до 11. јула упуте договорене јединице у састав »Паука«. Било је предвиђено да се нападна операција за сламање 5. корпуса изведе са циљем да се део снага окружи и уништи, затим да се овлада територијом на којој је становништво наклоњено Ф. Абдићу и да се овлада Бужимом, као центром муслиманског екстремизма. Тиме би и 5. корпус дефинитивно био избачен из борбе. Док буде трајала операција »Мач-95«, предвиђено је да јединице Српске војске Крајине, својим првим ешалонима, буду у готовости да спрече изненадне нападе хрватске војске на северном и јужном делу ратишта.

Од снага из састава Српске војске Крајине које су предвиђене да учествују у операцији »Мач-95« образоване су две оперативне групе и један тактички састав из Банијског корпуса. Од укупног бројног стања свих снага под командом Главног штаба Српске војске Крајине, за нападна дејства се ангажује 5.006 војника и старешина или (34%) за подршку 610 или (4%) а за одбрану у непосредном додиру са деловима 5. муслиманског корпуса се 9074 (или 62%).

Почетак напада предвиђен је за 15. јул 1995. године. Довођење јединице у очекујуће рејоне за напад није текло по плану. То се односило на јединице Министарства унутрашњих послова и јединице које су из састава Војске Републике Српске требале да уђу у састав оперативне групе у рејону Врнограча. Због тога ће командант Главног штаба Српске војске Крајине затражити да се до 12. јула мобилише целокупан састав милиције РСК. Инсистирало се да се на нивоу ресора формирају јединице милиције јачине чете и да се од ових јединица образује батаљон са заједничком командом, који би чинио резерву Главног штабу Српске војске Крајине.

У току 11. јула у све јединице упућена је заповест за напад. У току 12. јула 1995. године Главни штаб Српске војске Крајине је упутио захтев Влади Западне Босне да изврши мобилизацију свих војно способних и да их распореди у ратне јединице »Паука«. Мобилизација је требало да се заврши до 14. јула 1995. године. Главни штаб Српске војске Крајине ће затим издати допуну заповести, по којој је почетак напада померио на 16. јул 1995. године. Међутим, ни Муслимани нису седели скрштених руку. Тако ће у јутарњим сатима 13. јула Муслимани, извршити изненадни напад, деловима једне бригаде, правцем Штурлић – Комесарац. Пробили су фронт и заузели брдо

Тригонометар 445. Зато командант Српске војске Крајине вуче противпозет те се хитно излази на предвиђене линије развоја и отвара ватра на све откривене циљеве. Наредио је да се адекватнијим снагама разбију снаге 517. муслиманске бригаде у рејону села Комесарац, да се врати изгубљени простор и да се буде у готовости за дејства у складу са одлуком за операцију »Мач-95«. Наређена је мобилизација Личког и Кордунског корпуса.

У току 14. јула проглашена је зона борбених дејстава и упућен захтев Главном штабу Војске Републике Српске у Дрвар да се појачају дејства на бихачко-крупском правцу и да отпочне напад на правцу Ивањска – Бужим.

Због кашњења у регруписавању снага у Оперативној групи која је требало да напада од Врнограча ка Бужиму, командант ће још два пута одлагати почетак напада. Онда је, током 17. јула, од Војске Републике Српске тражено да из свог састава упути само један батаљон, јер је било нереално очекивати да ће од њих стићи све договорене јединице. Дан касније стигао је одговор у коме се и не спомиње било какво упућивање јединица из Војске Републике Српске. Инсистира се да Српска војска Крајине почне са нападом, уз тврдњу да је Војска Републике Српске кренула у напад још 15. јула и да већ има 4 погинула и 22 рањена војника.

Од снага Министарства унутрашњих послова РСК и Србије у операцији учествује једна бригада, један самостални одред и један батаљон. Јединице су интегрисане у оперативне и тактичке групе Српске војске Крајине и њима командују команде јединица Српске војске Крајине.

Коначно операција »Мач-95« је почела 19. јула. Тог дана најбоље је дејствовала Оперативна група која је наступала са севера, на правцу Врнограч – Бужим. По отпочињању напада који је кретао из Лике, на правцу Тржачка Раштела – Цазин постигнут је само делимичан успех. Једна тактичка група није кренула у напад због одбијања бригаде МУП и 101. одреда милиције да крену у борбу. У напад нису кренуле ни снаге из Банијског корпуса. Један број тенковских посада одбија да крене у напад док им се резервоари са горивом не напуне до врха. Имали су 2/3 горива у резервоарима и то им је за ту прилику било сасвим довољно.

Уочено је такође да и један број војника и старешина користе сваку прилику за изговор да би избегли учешће у борбеним дејствима.

У току 20. јула наређено је настављање напада, с тим што је тежиште пренето на снаге које су из Лике дејствовале ка Цазину. Непријатељска пропаганда је реаговала оптужбама да је нападнута заштићена зона Бихаћ. Широм Европе и Америке такве оптужбе су стварале антисрпско расположење, посебно према РСК. Нико није хтео да прихвати деманти, јер лавина је кренула, а РСК и РС нису имале могућности и прилике да се упусте у медијски рат. Почињу да стижу и упозорења из Београда у виду напомена да се Бихаћ не дира. Тако је, тог истог дана, напад заустављен али се очекивало да буде настављен сутрадан 21. јула у 8 часова. Међутим, у јутарњим сатима 21. јула, командант Главног штаба Српске војске Крајине издаје наређење да јединице не крећу у напад, него да наставе са припремама а напад ће се наставити када буде наређено. Тај и наредни дан јединице ће провести у »припремама за напад« односно у чекању да се негде горе на највишем нивоу, одлучи о исходу ове операције. Док је то трајало Главни штаб Српске војске Крајине доноси одлуку да поступи по предвиђеној варијанти као да је хрватска војска напала РСК док трају борбена дејства према Западној Босни. Корпуси су добили наређења да постане тако као да за 24 часа предстоји напад Хрватске војске. Само је командант Главног штаба Српске војске Крајине знао да ли је заиста постојала опасност од хрватског напада и ако је постојала – колика је била. На опасност је указивао споразум Алије Изетбеговића и Фрање Туђмана, који су баш у то време потписали у Сплиту. Споразумом је легализован

боравак хрватске војске у Босни и Херцеговини, а Хрватска је преузела обавезу да се ангажује у одбрани заштићене зоне Бихаћ. Је ли обустављање напада, 21. и 22. јула, резултат процењених опасности или нечија одлука изван и изнад знао је у то време само генерал Миле Мркшић.

У вечерњим сатима 22. јула после сумирања дотадашњих резултата одлучено је да се напад настави 23. јула дејством Оперативне групе у 02,00 са севера ка Бужиму, постигнуто је ефикасно изненађење и двадесетак села је ушло у састав »Аутономне Покрајине Западна Босна«. Напад са територије Лике ка Цазину каснио је. Почео је тек у 11 часова. Заузета су три села после чега је напад заустављен. Затим се сазнало да је један тенк из састава Оклопне бригаде заробила муслиманска јединица, и да је то убрзало пад борбеног расположења. Генерал Мркшић је био незадовољан током напада групације која је дејствовала из Лике ка Цазину. Његова намера да том групацијом 23. јула овлада Цазиним, и да после тога извуче Корпус специјалних јединица за спречавање напада Хрватске на РСК, пала је у воду. Очекивање агресије хрватске војске на РСК преокупирало је рад старешина из Главног штаба на командном месту. Била је приметна одређена доза нервозе и неизвесности.

У току 24. јула није било крупнијих борбених дејстава. Напад је наставила група од Врнограча ка Бужиму и померила линију додира приближно три километара. Гледано у целини тог дана се мировало. У току дана, генерал Миле Мркшић ће изненадно отпутовати у Београд. У његовом одсуству командовање је преузео генерал Миле Новакович, командант Оперативне групе која је нападала са севера ка Бужиму.

Током 25. јула јединице врше припреме за настављање напада а из Београда се вратио генерал Миле Мркшић. Није скривао оптимизам, али није ни нешто посебно објашњавао. Према најављеном заседању Скупштине РСК у Топуском говорио је са призвуком резервисаности. Сматрао је да није добро решење ако Милан Бабић буде образовао Владу РСК. Из тога се могло закључити да је Милан Бабић личност коју Београд не би прихватио уместо Борисава Микелића. Генерал Мркшић је сигурно добро знао шта жели и шта намерава режим у Београду. То се могло наслутити и из његове изјаве да је »Битно да се операција 'Мач95' заврши за два до три дана, и да се после тога настави са изградњом Српске војске Крајине«. Најављује затим да ће Главни штаб Српске војске Крајине преместити у Банију, да би се средило стање у Банијском корпусу.

Из свега што је генерал Мркшић обелоданио по повратку из Београда видно је да ни реч не проговара о Динари и Грахову. Прећуткивање не може бити последица непознавања и несхватања опасности по РСК са Динаре и од граховског подручја. Мркшић је добро знао реалну ситуацију'. Пре би се могло рећи да је прећуткивање било резултат неких уверавања која је добио у Београду, и у која је чврсто веровао.

Очекивало се да 26. јул буде прави ратнички дан. Све што је наређено јединицама и сви извештаји који су стигли на истакнуто командно место, говорили су у прилог таквом очекивању. Али, све је почело траљаво. Касни напад групе генерала Мила Новаковића и то неколико часова, а када је почео, заустављен је после два сата. Група из Лике, којом је командовао генерал Милорад Ступар, почела је активности добро изведеном артиљеријском припремом. Међутим, крај артиљеријске припреме означио је почетак опструкције напада. У борбу нису кренуле Прва и Друга тактичка група. Спречене су од 101. одреда милиције, који је не само одбио да крене у борбу, него је и тенкове спречавао да крену, тако што су милиционери поседали на пут којим су тенкови једино могли проћи! Тек у послеподневним сатима у напад ће кренути Трећа и Четврта тактичка група. Овладаће се делом села Бугари и неким околним објектима.

Овог дана (26. јул), на ливањско-граховском правцу хрватска војска кренуће са интензивним нападима ка Грахову и Гламочу. Нажалост, српске снаге које су браниле

прилазе Грахову нису пружиле већи отпор (делови 3. и 9. лаке пешадијске бригаде Војске Републике Српске и борбена група »Вијуга« из Српске војске Крајине). Намерно су прикривале праве информације о стању на прилазима Грахову, па су зато са истакнутог командног места Главног штаба Војске Републике Српске, и од Команде 2. крајишког корпуса, стизале тврдње да на правцу Грахова није дошло до померања линија фронта. Због те неистине интервенисано је из Книна, од стране начелника Главног штаба Српске војске Крајине генерала Душана Лончара али без резултата. Он ће команданту, генералу Милу Мркшићу, преко средстава везе саопштити своје страховање за могући критичан развој догађаја око Грахова. Том упозорењу Мркшић неће придавати већи значај. Више је Мркшић веровао у намеру Хрватске да ваздушним десантима утиче на развој догађаја око Западне Босне. Због тога је наредио да се поседну одређени рејони за противдесантну одбрану. Таква предвиђања била су нереална, јер Хрватска још није имала зелено светло да јавно крши обавезе пред Саветом безбедности, поготову што још нису били испуњени услови за почетак радикалног обрачуна са РСК. Међутим, наведена одлука генерала Мркшића ослабиће позиције Српске војске Крајине према Западној Босни. Он верује, како је сам говорио тога дана, у »закон спојених судова«. По њему, »ако Српска војска Крајине не нападне аеродром Ћоралиће и град Цазин, ни хрватска војска неће напасти Грахово«.

Очигледно, у питању је ако не заблуда онда сасвим одређена намера. Немогуће је да генерал Мркшић не увиђа несагледиве последице по РСК због већ извесног губитка Грахова и Гламоча. Није ли у позадини свега онај необјашњени и изненадни одлазак у Београд?! Док јединице у додиру са 5. муслиманским корпусом мирују, 26. јула у 12 часова оглашава се Фикрет Абдић из Велике Кладуше и проглашава Републику Западно Босну. Уместо да инсистира на даљем нападу, командант Главног штаба Српске војске Крајине размишља да из борби извуче Корпус специјалних јединица а да напад ка Бужиму настави Оперативна група генерала Мила Новаковића. Одлучује затим и да делом снага ојача одбрану Грахова. Извучене снаге упућује у предвиђене рејоне за противдесантну борбу. У рејон Грахова упућена је Гардијска бригада из састава Корпуса специјалних јединица. Командант Далматинског корпуса, пуковник Весо Козомора, добија задатак да са командантом 2. крајишког корпуса, генералом Радивојем Томанићем, договори заједничка дејства на граховском правцу.

Командант Главног штаба Српске војске Крајине наређује 26. јула Министарству одбране да покрене поступак код председника РСК Милана Мартића за хитно проглашавање ратног стања. Као да је Мркшић тек од тог часа и на пречац свестан значаја Грахова за одбрану РСК. У поподневним сатима 26. јула уследиће друго наређење команданту Корпуса специјалних јединица и команданту батаљона милиције за ангажовање у одбрани Грахова. Ни један од ова два команданта постављене задатке неће извршити онако како је захтевано. Милиција је, једноставно одбила да учествује у одбрани Грахова. Изговарала се тиме што командант Главног штаба Српске војске Крајине »није надлежан да наређује јединицама милиције«. Иза таквог изговора стајали су кључни људи из Министарства унутрашњих послова РСК, међу њима је и новоизабрани министар, и то из сасвим одређених разлога. Имали су задатак да врше опструкцију одбране јер су, очигледно, знали шта ће се дешавати и да се одбрана РСК »мора« урушити.

У току 27. јула наређени напади на Западно Босну неће практично ни започињати. На сцену је прво ступио 101. одред милиције. Одбио је да изврши наређење и запретио да ће напустити зону извођења борбених дејстава. Генерал Мркшић реагује тако што наређује да се 101. одред разоружа, а бригада Министарства унутрашњих послова скине с фронта према Западној Босни и упуту на шири простор Грахова. Пошто је потписао такво наређење, Мркшић одлази на Скупштину РСК која заседа у Топуском.

Убрзо, међутим, на истакнуто командно место Главног штаба Српске војске Крајине стиже захтев да се стопира наређење о разоружавању 101. одреда милиције. Затражено је и стопирање покрета бригаде Министарства унутрашњих послова ка Грахову. Захтеви су дошли од помоћника министра унутрашњих послова РСК Небојше Павковића. Иза таквог захтева стајале су утицајне личности изван РСК, а не потписани чиновник. Реч је о оним истим људима који су Српску војску Крајине наметнули да крене у борбе у Западној Босни уместо према Динари и Грахову, одакле јој је и стизала смртна опасност.

На граховском правцу током 27. јула попустили су сви елементи одбране. Хрватска војска је већ практично држала под контролом Грахово и линију која од Грахова изводи преко Обљаја ка Тичеву.

По Мркшићевом повратку из Топуског, наложено је да милиција изађе из састава Корпуса специјалних јединица и да се потчини генералу Милу Новаковићу, који наставља борбе са 5. муслиманским корпусом. Дат је задатак да се део Главног штаба Српске војске Крајине, на истакнутом командном месту припреми за враћање у Книн, за два до три дана. О догађајима око Западне Босне и на територији Грахова извештен је Генералштаб Војске Југославије. У информацији је наведено да ће Српска војска Крајине ојачати одбрану Грахова и да ће га бранити по сваку цену!

Већ сутрадан, током 28. јула, хрватска војска је овладала Граховом па се Главни штаб Српске војске Крајине са истакнутог командног места повукао у Книн. То ће уједно представљати и крај операције »Мач95«.

Употреба Српске војске Крајине у операцији »Мач-95«, по много чему је индикативна и наводи на критичка преиспитивања бар неких догађања пре и у току њеног трајања. Више је него очигледно да је Српској војсци Крајине, почетком јула 1995. године, било приоритетно да учини све што је могуће за стабилизацију ситуације на Динари и ливањско-граховском правцу. Наметање операције према Западној Босни био је очигледан пут у ћорсокак. За напад на Западну Босну Српској војсци Крајине издашно се нуде јединице из састава Војске Републике Српске, садејства са великим снагама, располагање војском Народне одбране Аутономне Покрајине Фикрета Абдића. Ту су и снаге милиције еквивалента већег од две бригаде. И Српске војске Крајине уместо на Грахово и Динару креће на Западну Босну. Вежу јој се руке у припреми напада а када је почео не дозвољава се да траје више од по неколико часова. Од обећања из Војске Републике Српске нема ништа, као да нису ни дата. Милиција сваког дана врши опструкцију а поготову онда када је у изгледу неки већи успех. Они који су је упутили у састав Српске војске Крајине наредили су јој да ниједно наређење команди и команданта Српске војске Крајине не сме извршити.

Нажалост, сасвим неочекивано и командант Главног штаба Српске војске Крајине све сам ради, као да му помоћ штаба није ни потребна. Непрекидно је и непримерено дуго са двојицом потчињених команданата – генералом Милом Новаковићем и Милорадом Ступаром. Одобрава им одлагања почетка напада, показује невиђено разумевање за њихове неуспехе. У јеку операције одлази у Београд, без објашњења и тамо реферише, прима задатке, врача се и налаже наставак дејстава. Заборавља Грахово и Динару. Са Војском Републике Српске као да је прекинуо све везе. Да ли то он не постоји за генерала Манојла Миловановића, који испред Војске Републике Српске води тзв. бихаћку операцију или је обрнуто. Затим непотребно шаље војску у рејоне за противдесантну одбрану, а на сцену ступа милицијска фарса, према којој је тобоже био енергичан. Затим ће понудити оставку пред Скупштином РСК у Топуском. Неочекивано прање једног генерала, који, кад је дошло стани-пани, није слушао свога врховног команданта већ некога другог из Београда. Разбио је у парампарчад онај занос и оптимизам који је уливао на самом почетку книнске епизоде. Пашће Грахово, а

командант Мркшић ће имати »доказе« да до њега нема кривице. Неће ни покушати да каже ко је онда кривац, ако он није.

У целини гледано командовање генерала Мила Мркшића у операцији »Мач-95« не може се ценити као слабо. Напротив, ако се сасвим занемаре интереси РСК, оно заслужује највећу оцену. Он је од некога добио конкретан и јасан задатак – да омогући извођење крупне шверцерске операције која ће Српску војску Крајине одвући од одбране Грахова и Динаре, а анонимним креаторима »Мача-95« обезбедити згртање баснословног девизног богатства, пре него што све крене по сценарију »миротвораца« за Босну и Хрватску. Мркшић је маскирао форму задатка, који се могао извршити и без пада Бужима и Цазина, али са губитком Грахова и Динаре. Неупућени су веровали, а и шта би друго!

Тако ће командант Главног штаба Српске војске Крајине Миле Мркшић, успешно извршити прву фазу операције због које је и послат у РСК. »Мач-95« је био први корак да се пред јавношћу правдају они који су Крајину повели и одвели у трагедију. Други корак уследиће само неколико дана по паду Грахова и завршетку операције »Мач-95«.

3.

Српска војска Крајине и Војска Републике Српске имале су много сличности у стварању, организацији и устројству, задацима које су извршавале, односима са и према Војсци Југославије као и по многим другим питањима. Најдоминантније је било постојање јединственог интереса да се Срби преко Дрине спасавају од геноцида екстремистичке политике Хрвата и Муслимана. Заједнички интерес је упућивао на потребу да се односи између ове две војске негују и непрекидно дограђују. За олакшано успостављање и одржавање добрих односа постојали су повољни услови. И једна и друга војска стваране су такорећи на истоветан начин. Обе су биле чисте српске војске. Имале су заједничког и истог непријатеља. Територије Републике Српске Крајине и Републике Српске представљале су јединствену географску и оперативно-стратегијску целину која је омогућавала повољне услове за одбрамбена дејства. Планирање и извођење борбених дејстава ослонцем на војно-географске карактеристике земљишта, умањивало је предности непријатеља у савременијем наоружању и опреми. Вођење заједничких операција, омогућавало је постизање јединствене победе и релативно брзог завршавања рата.

Обе војске су имале истог »старијег брата«, Војску Југославије, што је представљало велику предност, поготову да је постојала и јединствена стратегија. Опстанак РСК није био могућ без ослонца на Србију и Републику Српску, при чему је пресудно значење имала копнена веза, преко тзв. коридора. Постојање и опстанак коридора зависио је од Војске Републике Српске. Без коридора, РСК би нестала и без рата са Хрватском. Прекид коридора значио би и цепање Републике Српске на два одвојена дела, што би, такође, значило исто што и нестанак. Очит је био заједнички интерес да се коридор сачува и да се обезбеди његово непрекидно функционисање.

Оправдано је било очекивање да Српска војска Крајине и Војска Републике Српске делују као два дела исте армије. Заједничко је могло и морало бити планирање, припрема и извођење борбених дејстава. Подразумева се и опремање обе војске по јединственом плану. Маневрисање техничким средствима и јединицама са једног простора на други морало је бити значајна компонента обострано корисне сарадње. Испомоћ у старешинском кадру била је нужна и могућа, али се на њу није ни помишљало.

У пракси су преовладале две објективне чињенице које су онемогућавале добро и организовано координирање односа између Српске војске Крајине и Војске Републике

Српске. Први фактор је зависност од односа на релацији државни врхови РС и РСК са државним врхом Савезне Републике Југославије. Показало се нереалним очекивање да односи између две војске могу бити бољи од односа између председника РС и РСК и влада ове две српске државе. Други фактор објективне природе је недораслост и неспособност главних штабова да заједнички и координирано реализују оно што се могло урадити и у условима какви су постојали на ровитом међудржавном нивоу.

Док је постојала добра сарадња на нивоу државних врхова Савезне Републике Југославије, Републике Српске и Републике Српске Крајине, поприлично је рађено на изграђивању сарадње између Генералштаба Војске Југославије и главних штабова Војске Републике Српске и Српске војске Крајине. Корисне односе између три војске, свесрдно су у 1992. и донекле у 1993. години подржавали државни врхови све три државе. Прављен је и јединствен план одбране српских држава за случај агресије на било који део једне од три државе. Договарање је било редовно и настојало се да се договорене обавезе испуњавају. Таква сарадња доприносила је добрим односима између Војске Републике Српске и Српске војске Крајине. Заједничка одбрана коридора и учешће јединица Војске Републике Српске у одбрани Северне Далмације и Лике, током 1993. године, представљају оно што је највредније у сарадњи између Српске војске Крајине и Војске Републике Српске. Нажалост, почетак раскола на релацији Слободан Милошевић – Радован Караџић утицао је и на односе између три војске. Координација односа и сарадње између три српске војске све је више слабила. Координација и сарадња нису више имале заједничку платформу, која би обавезивала стране да заједнички решавају одређене проблеме и да поштују склопљене договоре и споразуме.

Одлука Владе СРЈ да на Дрини уведе блокаду према Републици Српској, довела је до забуна и заостравања односа међу војскама. Ипак, односи су држани под контролом Генералштаба Војске Југославије, пре свега уз помоћ официра у српским војскама преко Дрине који су уједно били официри Војске Југославије.

Блокада је посебно погодила Војску Републике Српске. С једне стране, власт РС је захтевала да се Војске Републике Српске меша у политику тако што би осуђивала одлуку о блокади. Из Београда су, међутим, стизали захтеви да Војске Републике Српске примора легалну власт РС да поступа онако како се захтева из центра српства. Да је којим случајем реализован било који захтев, то би значило крај за Републику Српску.

Главни штаб Војске Републике Српске поступиће тако што ниједан од захтева неће одбити, али ни један од њих неће ни реализовати. Због тога ће трпети притиске и ударе са обе стране, а опстајаће прихватајући да реализује и оно што није било у интересу српског народа, и могло се одбити а да не изазове катастрофу. Такво балансирање Главног штаба Војске Републике Српске било је жестоко жигосано од Радована Караџића. Он је чинио више него што је смео само да би уклонио генерала Ратка Младића и оне који га подржавају. Али и режим с оне стране Дрине, знаће да искористи »врдање« Ратка Младића, за правдање и прикривање своје нечасне политике према Србима у Босни и Хрватској. Услови у којима се наша Војска Републике Српске нису јој допуштали да брине о интересима Срба у РСК и потребама Српске војске Крајине.

Околности у којима су се одвијале активности Српске војске Крајине и Војске Републике Српске од 1992. до августа 1995. године повећавале су значај сарадње. Она је, по неким садржајима, непрекидно трајала и није се прекидала ни у једном тренутку. По значају и обиму истицала се сарадња на плану збрињавања рањених и болесних. О томе говори стање у болницама Бањалуке, Приједора и Книна. У тим болницама није прављена никаква разлика међу пацијентима. У Книну су примани и лечени рањеници

из Војске Републике Српске као да су из Српске војске Крајине, а у болницама Бањалуке и Приједора био је исти случај са рањеницима из Српске војске Крајине. Захваљујући томе спасени су многи животи припадника обе војске. И на плану здравственог обезбеђивања сарадња је имала широке размере. Пружање помоћи у лековима и санитетском материјалу спасло је многе животе, посебно од времена увођења блокаде на Дрини. Помоћ у превозу рањених до болница санитетским возилима и хеликоптерима била је врло добро организована и функционисала је до последњег дана рата.

По значају се истиче пружање помоћи Војсци Републике Српске у гориву и муницији. Стална борбена дејства и блокаде на Дрини смањивали су резерве муниције испод минимума. Често горива уопште није било, што је угрожавало чак и опстанак једног дела јединица Војске Републике Српске. Српска војска Крајине несебично је слала муницију и гориво у Републику Српску. Ова врста помоћи била је узела маха и на нижим нивоима командовања, без увида главних штабова Српске војске Крајине и Војске Републике Српске. За муницију и гориво почели су се у име Војске Републике Српске обраћати и људи који нису припадници војске али су се представљали као представници власти. Откривене су тако и појаве шверца муницијом и горивом. Реаговала су оба команданта главних штабова, па је помоћ у муницији и гориву договорена и реализована уз знање са нивоа главних штабова обе војске.

Један од облика сарадње који се континуирано одвија између Војске Републике Српске и Српске војске Крајине било је школовање официра и подофицира у Центру војних школа Војске Републике Српске у Бањалуци. За потребе Српске војске Крајине у овом центру школоване су две генерације официра и подофицира. На Мањачи су, за потребе Српске војске Крајине, обучавани војници-возачи борбених возила.

Пред крај 1994. и до августа 1995. године јединице обе војске припремаће и изводити заједничка борбена дејства према Западној Босни, на простору Динаре и у захвату ливањско-граховског правца. На жалост, тада ће на сцену закулисно ступити и уцене из Београда, које ће произвести велику мрљу у односима између две српске војске. Слика лоших и неискрених односа између главних штабова Војске Републике Српске и Српске војске Крајине и њихових команданата, не да се ретуширати, без обзира колико су и једни и други били уцењени. Страдао је народ, изгубљене су територије. Због таквих »игара«, прво је изгубљен Купрес. Време ће показати да је пад Купреса, уствари почетак уласка хрватске војске на простор РС, и припреме да се са тог простора нанесе главни удар у коначном разбијању РСК. Падом Купреса, Хрватској су отворена врата ка Динари и ливањско-граховском правцу. Изостаће било каква значајнија активност Војске Републике Српске да се поврати Купрес и потисне хрватска војска са Динаре и простора Ливањског поља. Тешко је и помислити да Главни штаб Војске Републике Српске није могао правилно да процени значај и последице губитка Купреса. То у истој мери важи и за Генералштаб Војске Југославије. Главни штаб Војске Републике Српске ће до последњег тренутка тврдити да се ради о ситном проблему који ће Војска Републике Српске »лако решити када за то дође време«. Свако покретање питања губитка Купреса и опасности због појаве хрватске војске на Динари (од стране Главног штаба Српске војске Крајине) омаловажавано је и називано кукавичлуком због, наводно, неоснованог страха.

Акција Хрватске на Западну Славонију почетком маја 1995. године биће поред осталог, и показатељ крајње лоших и неискрених односа између Војске Републике Српске и Српске војске Крајине које су одржавали главни штабови обе војске. Од договорене заједничке одбране Западне Славоније није било ништа. Команда Другог крајишког корпуса Војске Републике Српске и њене потчињене команде више ће ићи на руку Хрватима него угроженој Српској војсци Крајине.

Ни препуштање Динаре и њеног залеђа Хрватима, није ставило тачку на командантске уцене и расколе. Привезани за Београд, играли су наметнуту »игру« до краја, а између њихових војски уклинени су се заједнички душмани. Шта су тиме сачували и спречили већ се и сада може судити без превелике историјске дистанце. Као да је залуд учена и причана она прича о седам прUTOва, или она која говори о томе како су на некој ливади пала она три наивна вола па дошао зли вук и дошапнуо двојици да издају трећег па ће им остати више траве...

А кад је после »Паука«, »Штита-95«, »Мача-95« и »Динаре 95« пало и Грахово, цела РСК се нашла у безизлазној ситуацији, смртној, може се речи. Команданти су, још добро стајали. Изгледало им је да је травната ливада. Али, вук није мислио тако.

Режим Србије добио је изговор да се правда и да скине одговорност за трагедију Срба у Крајини која ће убрзо уследити. И дефинитивно се веровало да је тиме избегнуто да Србија и Црна Гора буду бомбардоване, и да су скинуле с врата фамозну међународну заједницу и нови светски поредак. Република Српска понашала се у складу са обавезама које је нерадо морала да прихвати. Свођење на 49 посто од укупне територије Босне и Херцеговине, решено је уступањем дела РС у троуглу Грахово – Гламоч – Дрвар. Против тога је био Главни штаб Војске Републике Српске, али није имао избора. Одлучио се на игру са »млађим братом«. Било је више него видно залагање да се за трагедију до које ће доћи окриви »млади брат«. С тим је био сагласан »најстарији брат«, који се »мироотворно« оглашавао из Београда.

У току 2. августа 1995. године доћи ће до састанка врховних савета одбране РС и РСК, којима су присуствовали председници обе државе и команданти главних штабова Војске Републике Српске и Српске војске Крајине. Биће то, практично, не само легализација већ изгубљеног, него и онога што ће уследити само два дана касније. Још се веровало да ће РС избечи губитак онога што јој је наметнуто. Председник РС, Радован Караџић, дубоко је веровао да ће то некако постићи ако се ослободи генерала Ратка Младића. Слично је размишљао и председник РСК Милан Мартић. Али, било је касно да у последњи окршај са Хрватском уђе без генерала Мила Мркшића, каква год да је била његова улога.

Режим у Београду био је задовољан. Очекивао је почетак краја.

АГРЕСИЈА ХРВАТСКЕ ВОЈСКЕ НА ЗАПАДНИ ДЕО КРАЈИНЕ

После пада Западне Славоније, у првој половини маја 1995. године, на осталим просторима Републике Српске Крајине дошло је до невиђеног хаоса. Било је тешко довести у међусобну везу сва та бројна догађања. У државном и војном врху распламсавала су се опасна политичка размисливања. У јавности су доживљавана као лов и откривање криваца за губитак Западне Славоније. У судару су, с једне стране Милан Мартић, председник РСК, а с друге Борисав Микелић, председник Владе РСК. У том обрачуна, Милан Бабић који »влада« парламентом, без помпе прелази од Борисава Микелића Милану Мартићу. У сложеним политичким размисливањима као спонзори завађених из позадине делују Слободан Милошевић и Радован Караџић. При томе ни један ни други нису преокупирани бригом за Србе у РСК, него настоје да прикрију и сопствену одговорност, не само за пад Западне Славоније, него и за трагедију која ће тек уследити, што су они добро знали. По Слободану Милошевићу, Влада РСК са Борисавом Микелићем у свему је у праву, а Милан Мартић и они који стоје иза њега, једини су кривци. По Радовану Караџићу, Милана Мартића је издао Слободан Милошевић. Он је онемогућен да уради све што је могао, првенствено због опструкција Владе Борисава Микелића. Да би показао колико му је тобоже стало до слободе Срба у РСК, Караџић широкогрудно нуди уједињавање РС и РСК у једну државу. Знао је да је

такав предлог нереалан и закаснео. Владавина политичког хаоса искључивала је могућност да се РСК сагледа у стварној ситуацији и да се повуку потези који би били у складу са интересима народа.

На папиру »побеђује« струја Милана Мартића, али у реалности, РСК влада политика Слободана Милошевића. Изгледа као да, са политичке сцене одлази Борисав Микелић, а остаје само Милан Мартић, који прихвата оставку команданта Главног штаба Српске војске Крајине, генерала Милана Челекетића, али га задржава као начелника свог кабинета. У суштини, после пораза и губитака Западне Славоније, побеђује политика коју је водио и оличавао Борисав Микелић и Влада чији је председник био. Тој политици се тајно приклонио и Милан Бабић. Сви су вуци на броју али нису сити. Следе нови потези Слободана Милошевића. На дужност команданта Главног штаба Српске војске Крајине из Београда долази генерал-потпуковник Миле Мркшић. Он је избор Слободана Милошевића. Генералу Мркшићу је добро била позната ситуација у РСК. Може се само претпоставити да Мркшић није радо прихватио одлазак у РСК. Шта је од њега очекивао Слободан Милошевић и шта му је лично препоручио да чини, може се само нагађати.

Са генералом Милом Мркшићем хитно се кренуло у оспособљавање Српске војске Крајине и њену припрему за супротстављање агресији хрватске војске. Требало је много тога да се уради. Кренуло се смело. У Савезној Републици Југославији је чак поведена акција за повраћај војних обавезника који су побегли из РСК и Хрватске. У току је била и кампања да се добровољцима поново омогући одлазак у РСК. Све је то почело да личи на добар пут, који је зависио само од једног фактора. Тај фактор је био време. Требало је некако одложити почетак хрватске агресије бар до октобра. То је опет било у »надлежности« фактора ван РСК. Ти фактори су били: РС, затим СРЈ и међународна заједница. Требало је да Војска Републике Српске спречи продор хрватске војске на ливањско-граховском правцу и Динари. СРЈ, односно Слободан Милошевић требало је некако да приволи представнике међународног фактора да не дозволе Хрватској да бар пре октобра не крене у агресију на РСК. А међународни фактор је некако требало навести да примора Туђмана да проблем »реинтеграције РСК у састав Хрватске« не решава ратом. Дакле, све то што је било пресудно, није зависило ни мало од РСК.

Овладавањем Граховом 28. јула, и држањем кључних позиција на Динари, хрватска војска се налазила у изузетно повољном стратегијско-оперативном положају за окупацију западног дела РСК. Пошто је затим извршила довођење и груписање великих снага, могла је сваког тренутка да крене у офанзиву. На исход радикалне агресије могло се утицати само по два основа – уласком у рат Војске Југославије, посебно са простора источног дела РСК и живавим отпором Српске војске Крајине укључујући адекватна дејства по хрватским градовима (Загребу, Задру, Карловцу, Шибенику, Сплиту). Али, политика Туђманове Хрватске имала је не само одрешене руке, него и подршку међународног фактора да оружаном силом реши тзв. »српско питање«. Међународни фактор је преузео на себе задатак да онемогући Војску Југославије да се укључи у рат. Амерички амбасадор у Хрватској, Питер Галбрајт, добиће 3. августа (дан пре почетка »Олује«), последња уверавања Слободана Милошевића да се Војска Југославије неће мешати у рат Хрватске против западног дела РСК. Осим тога Милошевић преко Галбрајта даје гаранције да Српска војска Крајине неће ракетирати и бомбардовати градове у Хрватској. Шта је заузврат обећано Милошевићу може се само нагађати. Развој догађаја и касније понашање Слободана Милошевића нека аналитичаре наводи на закључак да је очекивано да Српска војска Крајине пружи отпор до десетак дана, и да ће потом међународни фактори приморати Фрању Туђмана да заустави офанзиву на Србе. Уследили би преговори којима би се

Срби у РСК приморали да остану у Хрватској, али без сопствене државе. Слободан Милошевић би се и тако приказао и показао као спаситељ Срба у РСК, а кривци би били оличени у Милану Мартићу, Радовану Караџићу, Војиславу Шешељу и другим »ратним хушкачима« и противницима »мирољубиве политике Социјалистичке партије Србије«.

У освит 4. августа 1995. године, почела је радикална агресија хрватске војске на западни део РСК, позната по називу »Олуја«. За време почетка агресије су добро знали сви командати крајишких јединица. Информацију о томе да ће агресија почети 4. августа у 5 часова стизале су са више страна. У раним поподневним сатима 3. августа стигла је и информација из Генералштаба Војске Југославије. Она је затим потврђена и од Главног штаба Војске Републике Српске. Из више извора Унпрофора (УНКРО) саопштано је време почетка агресије. Официри из јединица међународних мировних снага као да су се утркивали да органима Српске војске Крајине саопште време почетка агресије. После поноћи, односно у рано јутро 4. августа до 5 часова оперативни центар Српске војске Крајине је више пута позиван од официра Унпрофора смештених у јужној касарни у Книну. Саопштавали су време почетка агресије на РСК. Слични подаци стизали су и линијом државне безбедности и других органа РСК.

Толика »предусретљивост« официра из међународних снага само потврђује да је у нападу Хрватске на РСК унапред све било договорено. Они који достављају информације о почетку агресије имали су (међународну) обавезу да спрече агресију. Уместо да изврше своју обавезу, они се утркују да жртву предстојећег напада упозоре. Тиме су уједно Главном штабу Српске војске Крајине стављали до знања да Унпрофор и не помишља да учествује у спречавању хрватског напада. Уз то, сугерише се и закључак да је РСК сама и да јој не вреди да пружа отпор. Само што не кажу – бегите или се одмах предајте!

И онда, у 5 судбоносног 4. августа почиње операција »Олуја« вишечасовном артиљеријском ватром по свим градовима и већим насељеним местима у РСК. Бомбардовања су вршена без милости. У Книну су погођене касарне, зграда Главног штаба Српске војске Крајине, али и болнице, школе, вишеспратнице са становима, учерице на периферији, једнако као и зграде у главној улици. У Оперативни центар Главног штаба Српске војске Крајине стижу извештаји из свих корпуса и самосталних јединица лоцираних у Далмацији, Лици, Кордуну и Банији. Садржај је исти: хрватска артиљерија бесомучно дејствује по градовима и насељеним местима. Убрзо затим стижу извештаји у којима се говори о појави убачених извидачко-диверзантских група, и њиховим успешним или неуспешним акцијама. Стижу и први извештаји о почетку напада јединице хрватске војске покретом пешадије и тенкова. До 14 часова нагомилало се извештаја који говоре шта је све непријатељ покушавао, али да је противакцијама – онемогућен. У вечерњим сатима стижу извештаји из Личког и Далматинског корпуса о првим успесима хрватских јединица. Очекивало се да ће током ноћи 4/5. августа дејства практично престати, и да ће се ноћ искористити за обостране припреме за наставак борбених дејстава у јутарњим сатима следећег дана. У Оперативном центру Главног штаба Српске војске Крајине припремана је анализа дејстава током 4. августа и извлачење закључака за наставак одбране.

1.

Почетак агресије Главни штаб је дочекао у згради у којој је било смештено и Министарство унутрашњих послова РСК. Оперативни део Главног штаба радио је ослонцем за Оперативни центар, преко кога су постојале везе са потчињеним јединицама, затим са Главним штабом Војске Републике Српске и Оперативним

центром Војске Југославије. Преко Оперативног центра могла се брзо успоставити веза са командом 2. крајишког корпуса Војске Републике Српске (десни сусед) и са органима Министарства унутрашњих послова РСК. Оперативни део команде чинили су сви органи штаба. Командант Главног штаба Српске војске Крајине је имао директне везе са командантима корпуса и друге везе сличне онима које су биле развијене из Оперативног центра. Посебну групу чиниле су старешине из органа за Ратно ваздухопловство и противваздушну одбрану Главног штаба Српске војске Крајине. Овом групом руководио је помоћник команданта Главног штаба Српске војске Крајине за РВ и ПВО генерал Бранислав Петровић. Група је користила просторију Оперативног центра батаљона за ваздушно осматрање, јављање и навођење. Позадинска група радила је у касарни Сењак.

У Оперативном центру Главног штаба Српске војске Крајине праћена је ситуација на ратишту. Организовано су вршене процене и припремани предлози за командантове одлуке. Командант је непосредно контактирао са начелником Главног штаба – генералом Душаном Лончаром, затим са помоћником за позадину – генералом Мирком Бјелановићем и помоћником за РВ и ПВО – генералом Браниславом Петровићем. Орган за обавештајне послове радио је одвојено од Оперативног центра и имао је своје везе са обавештајним и извиђачким органима. Задатке је добијао од начелника Главног штаба Српске војске Крајине. Начелник обавештајног органа је редовно учествовао у припреми предлога за команданта. Карактеристично је да је начелник обавештајног органа директно контактирао (општио) са командантом и начелником штаба. Садржаји тих разговора нису саопштавани оперативној групи. Одлазак начелника обавештајног органа код команданта (и начелника Главног штаба СКВ) није подразумевао консултовања са другим органима штаба. Процене обавештајних података само од стране обавештајног органа и без консултовања органа родова, оперативаца, органа служби, нису могле бити адекватне. То је била пракса која је важила и пре почетка агресије 4. августа.

У безбедности је радило поприлично много људи и били су одвојени од оперативног дела команде.

Подвојеност тог сектора била је праћена и избегавањем органа безбедности да се укључују у тимски и штапски рад органа команди, односно Главни штаб Српске војске Крајине. Једном речју, безбедњаци су се држали и понашали крајње тајанствено и мистично, као да њихов рад није требало да користи и Главни штаб Српске војске Крајине.

Током 4. августа органи безбедности су пратили и ценили безбедносну ситуацију не ослањајући се на податке и процене оперативне ситуације коју је вршио штаб. Уз команданта је са мањим прекидима, непрекидно боравио и председник РСК Милан Мартић. Ова два кључна човека у систему командовања нису скоро ништа тражили од оперативне групе. Командант је углавном прихватао предлоге који су долазили од оперативне групе и после потписивања дозвољавао њихову дистрибуцију.

Помоћник команданта за морал је директно општио са командантом, а вероватно и са председником РСК. Ни то што је радио орган за морал није било доступно оперативној групи, а без тога се није могло познавати стварно стање у јединицама, резултати и исходи борбених дејстава, губици, односи са становништвом и сл. Обједињавање рада у Главном штабу Српске војске Крајине и организацију сарадње требало је да обезбеди начелник Главног штаба Српске војске Крајине. Он то није успевао, а можда није ни желео.

Оперативни орган штаба је имао примерну сарадњу са органима позадине. У оперативној групи је непрекидно боравио или помоћник за позадину или његов

начелник одељења за оперативне послове. Они су и одржавали везу са начелницима служби.

Оперативној групи недостајале су информације које је командант по својој линији примао од потчињених команданата и суседа. Намере команданта нису саопштаване штабу, поготову се о њима није могло благовремено ништа сазнати. Многе значајне информације које је примао командант нису преношене у штаб. Командант није тражио мишљења и предлоге од надлежних органа пре него што је издавао наређења или одлазио на састанке Врховног савета одбране и других органа државе.

За многа наређења која је командант издавао командантима корпуса, оперативна група није знала. Тако издата наређења остајала су незабележена. То је било довољно да онемогући оперативну групу да реално прати ситуацију и ток борбених дејстава.

Пре почетка агресије, командант Главног штаба Српске војске Крајине је прихватио предлог штаба да се јединице Српске војске Крајине на простору западног дела РСК поделе у две групације: јужну и северну. Јужну су чинили 7. и 15. корпус и њоме је командовао Главни штаб Српске војске Крајине, односно командант Главног штаба Српске војске Крајине. Северну групацију су чинили Оперативна група »Паук«, Корпус специјалних јединица, 21. и 39. корпус. Ова групација имала је назив Оперативна група »Кордун«. Њоме је командовао генерал Миле Новаковић, а заменик му је био генерал Милорад Ступар, иначе командант Корпуса специјалних јединица.

Таква подела и организација командовања имала је оправдање због постојања реалне опасности да се западни део РСК – према Лици – пресече на две одвојене територије. Предвиђана су супротна дејства хрватске војске од Госпића ка Плитвицама и 5. муслиманског корпуса од Бихаћа, преко Личког Петровог Села ка Плитвицама. Показаће се да је подела простора западног дела РСК на јужни и северни умањила утицај Главног штаба Српске војске Крајине на ток борбених дејстава. Командовање ће централизовати командант Главног штаба. Он ће једино имати на директној вези команданте Оперативне групе »Кордун«, затим Вуковарског и Личког корпуса. Командант Далматинског корпуса више ће бити у вези са командом Главног штаба него са командантима бригада из свога корпуса. Такво понашање, смањиће могућност оперативног дела Главног штаба да прати ситуацију.

Према подацима којим је располагала Оперативна група Главног штаба Српске војске Крајине, ситуација је током целог 4. августа била релативно повољна. Непријатељ је постигао успех на Велебиту али су постојале реалне могућности да се успех неутралише. Постојала је и велика неизвесност од очекиваних акција 5. муслиманског корпуса на правцу Жељева – Личко Петрово Село – Раковица. Рачунало се на интервенцију снага за противдесантну борбу из рејона Дрежинграда и Раковице и Оклопне бригаде из рејона Слуња. У току ноћи морало се потражити решење за одбрану Книна и задржавање напада преко Динаре. Држање већине јединица Српске војске Крајине током првих десетак сати борбе било је добро и требало је да послужи као основа за дејства 5. августа.

Авијација Српске војске Крајине успешно је дејствовала у подршци одбране Личког, Кордунског и Банијског корпуса. Јединице противваздушне одбране онемогућиле су дејство хрватске авијације, али су биле немоћне у дејствима против авиона НАТО.

На даљи ток одбране, за 5. август, позитиван утицај могле су имати артиљерија и ракетне јединице Српске војске Крајине. Биле су припремљене за дејство по Загребу, Задру, Шибенику и Сплиту. Бомбардовање и ракетирање тих градова било је предвиђено у случају да непријатељ својом артиљеријом дејствује по градовима и насељима на територији РСК. Тај услов је био испуњен, јер је хрватска војска немилице дејствовала по свим градовима РСК. Рачунало се и на могућност преласка у напад

Вуковарског корпуса ка Жупањи и артиљеријско дејство по Осиеку и Винковцима. Још су преостајале преузете обавезе Војске Југославије, ако би и она хтела да се укључи. Наравно, све те побројане могућности за продужетак отпора у одбрани РСК биле су само у главама оних који су желели да се боре. Нажалост, они који су одговарали за судбину РСК, потрудиће се да се управо те могућности не искористе. Они ће се »борити« на други начин.

Командант Главног штаба, генерал Миле Мркшић, сачекаће да прођу два сата бесомучног гранатирања градова и насеља по западном делу РСК, па ће, тек онда, упутити протест генералу Берtrandу Жанвијеу, команданту Унпрофора. У протесту ће га »упознати« са оним што он добро зна да се гранатирају српски градови. Затим ће навести да Српска војска Крајине није дејствовала по цивилним циљевима у Републици Хрватској, што је команданту Унпрофора, такође, било познато. Само је фалило да каже ето, ми то можемо, али нећемо или »нисмо ми такви као они, па ви сад видите какви су Хрвати«! Генерал Мркшић захтева да се одмах предузму мере у циљу заустављања хрватске агресије, затим да се обавести Савет безбедности и генерални секретар УН Бутрос Гали. Мркшићев протест је завршен са исказом уверења »да још није касно да командант Унпрофора реагује ради заустављања агресије«.

Такав телеграм пре може бити све друго него протест. У њему се, практично, најављује капитулација, што се изражава и констатацијом да Српска војска Крајине »није дејствовала по цивилним циљевима« и да РСК треба да заштити Савет безбедности и командант Унпрофора, тиме што ће упозорити Хрватску, која иначе и ради оно што јој је допуштено од стране оних од којих Мркшић очекује помоћ. Кад фамозни међународни фактор ништа није предузео, Мркшић 4. августа пише другу »ситну књигу« и нови »протест« команданту Унпрофора. Подцртава да Српска војска Крајине »још увек показује суздржљивост и не врши одмазду по дубини територије Републике Хрватске« и да се у свему »придржава женевских конвенција«. Да ли то Мркшић покушава да изблефира Жанвијеа, који је, свакако, знао за Милошевићеве гаранције дате Галбрајту – да неће бити одмазде. Или верује да тим испразним писањем успешно прикрива борбену саботажу.

У том другом назови протесту, командант Главног штаба Српске војске Крајине чак »упознаје« команданта Унпрофора да су на удару и припадници мировних снага у зонама раздвајања. Генерал Мркшић као да је потчињен Жанвијеу па га извештава да је хрватска војска силом заузела 7 пунктова УН и да се 70 припадника мировних снага налази у улози талаца. Или је можда више забринут за судбину војних мировњака него својих војника и народа. Не може се порећи и чињеница да Мркшић моли команданта Унпрофора да својим ауторитетом заштити цивилно становништво РСК и припаднике Уједињених нација! Шаље чак и предлог да се то учини ангажовањем снага НАТО.

Садржаји оба »протеста« дају повода за размишљање о улози генерала Мркшића у сценарију агресије на РСК. Да ли је можда и он, још пре почетка хрватске агресије, некоме обећао да неће дозволити дејство артиљерије Српске војске Крајине по градовима Хрватске? Није ли му за узврат обећано да ће Унпрофор и Савет безбедности зауставити започету агресију? Откуд верује да ће заузимање 7 пунктова УН и изоловање 70 припадника Унпрофора као талаца бити разлог за укључивање НАТО у сукобу Хрватске и РСК. Мркшић ће изгледа тек или већ у поподневним сатима првог дана агресије схватити оно што неки ни више година после 4. августа 1995. нису схватили, а то је да обећања као противуслуга за негањање градова у Хрватској, представљају само једну у низу превара намењених РСК.

Председник РСК, Милан Мартић, упутиће апел Влади СРЈ и обавите разговор са председником Србије Слободаном Милошевићем. И његове молбе и захтеви остали су без подршке. Слободан Милошевић је поставио услов – да се РСК сама брани 5 до 6

дана, а за то време он ће се тобоже изборити за прекид борбених дејстава. Није прихватио предлог да бар упутити претњу Хрватској, што је крајње депримирао Милана Мартића. Покушао је да изнађе начин на који би приморао Слободана Милошевића и међународне факторе да интервенишу, али очигледно је прецењивао реалност таквих захтева и значај своје позиције. Наивни Мартић не може да схвати да је ракетирање градова у Хрватској »испало из игре« па захтева од Мркшића да изврши његово наређење и да почне са ракетирањем Загреб и других градова. У наведеној ситуацији долази до седнице Врховног савета одбране РСК, која је одржана око 17 часова. На седници је, уз председника Милана Мартића и командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Миле Мркшић. Генерал је отишао на Врховни савет одбране без консултовања оног дела штаба који је надлежан да му предлаже одлуке. На Савету одбране се доноси најгора могућа одлука – о евакуацији становништва. Показаће се да је то било горе чак и од одлуке о капитулацији.

Да се држао реалне ситуације, Врховни савет је могао донети једну од следеће могуће одлуке. Прва би могла да гласи – да се наставља са одбраном и да се у току ноћи 4/5. август среде јединице а командовање припреми за акције које треба предузети наредног дана. Основ за овакву одлуку је предузимање свих могућих и планом употребе предвиђених мера и акција, укључујући и дејства по хрватским градовима. Саставни део ове одлуке било би обраћање Унпрофору, Савезној Републици Југославији, Републици Српској... Друга одлука би могла бити – понуда примирја и прихватање преговора са Хрватском, уз посредовање Савета безбедности. Ма како текли преговори и колико год би били неповољни по РСК, народ би остао на територији и његов би статус био неупоредиво бољи него одлазак у избеглиштво. Трећа могућа одлука, тичала би се евакуације само оног становништва које је у том часу било угрожено, а то су били делови Северне Далмације и јужног дела Лике. Нажалост, одлука коју је донео Врховни савет одбране значила је евакуацију целокупног цивилног становништва, као и милиције и војске, са целог простора западног дела РСК.

Они који су донели такву одлуку о евакуацији, морали су добро знати и знали су, да су повели сав народ и војску у изгнанство. Ако то неко од чланова Врховног савета одбране није схватао, на седници је био командант Главног штаба Српске војске Крајине, који је то сигурно знао. Његова је обавеза и дужност била да члановима савета каже шта значи таква одлука, да их упозори, па ако се и поред тога усвоји, онда је требало да се дефинише онако како јесте замишљена – евакуација народа, милиције и војске из западног дела РСК.

Одлука Врховног савета одбране саопштена је јавности 4. августа у 20 часова. Она је отишла у народ, а преко Унпрофора на знање хрватској војсци и Туђмановој држави, и гласила је:

»Врховни савјет одбране Републике Српске Крајине, донио је, на данашњој сједници, одлуку да се због превентивних и безбједносних разлога организује евакуација цивилног становништва Сјеверне Далмације и јужног дијела Лике. У организацији евакуације и пратњи становништва, активно ће учествовати припадници мировних снага Уједињених нација, уз Цивилну заштиту РСК. На овај потез Врховни савјет одбране се одлучио како би се заштитило цивилно становништво од евентуалних даљњих напада хрватске артиљерије и како би српски борци, који држе линије одбране, били растерећени бриге за своје породице.«

»Врховни савјет одбране апелује да грађани Крајине, на подручју са кога се организује евакуација становништва, не предузимају самоиницијативне акције и да не насједају на хрватску пропаганду. За све информације грађани се могу обратити мјесним повјереницима Цивилне заштите. Још једном се наглашава да ће у организацији евакуације активно учествовати припадници Унпрофора.«

Одлука Врховног савета одбране је капитулантска иако је избегнута употреба речи капитулација. Одлука је исто што и наређење за прекид отпора и покретање народа у бежанију. Она није саопштена јасно и без увијања. Тиме се прикривало њено право значење. Цинично звучи реченица да је савет донео одлуку »због превентивних и безбедносних разлога«! јер је целог 4. августа народ био под ударом хрватске војске и издржао је гранатирања и нападе. Извлачење народа, са којим ће кренути и војска, не може се оправдати »превентивним и безбедносним разлозима«.

Да би се поспешило покретање народа наглашава се да ће у »организацији евакуације у пратњи становништва активно учествовати припадници мировних снага Уједињених нација«. Откуд то чланови Савета или неки од њих знају да ће »и мировњаци учествовати«. Ко се то и с ким договорио? Кад пре? Или и знатно пре?! Народ и војска поступили су као да је Врховни савет одбране донео одлуку да се капитулира и да се прекине даља борба са хрватском војском. Поступаће се тако као да је наређена евакуација целокупног становништва, војске и милиције са целог западног дела територије РСК.

Садржај одлуке био је такав да се могло тумачити да у организацији евакуације становништва и војске добровољно учествују мировне снаге Уједињених нација и хрватска војска, затим да одлуку подржавају и малтене поздрављају Савет безбедности, НАТО...

У 20. часова одржава се састанак у Оперативном центру Главног штаба, коме присуствују команданти бригада из 7. корпуса, са командантом корпуса генералом Слободаном Ковачевићем. Састанком руководи командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Миле Мркшић а присутни су и сви његови помоћници. Одлука о евакуацији преноси се као готова ствар. Не говори се о евакуацији становништва само из општина Северне Далмације и јужне Лике. Сви присутни су схватили да се одлука односи на целу територију западног дела РСК. Став команданта Мркшића – да је евакуација ствар власти, сугерише да Војска треба да настави одбрану и да омогући евакуацију народа. Командантова је одлука да се сузе фронтови одбране и да се настави упорна одбрана. То је требало да важи за све корпусе. Да би се бранио Книн, командант Главног штаба Српске војске Крајине наређује команданту корпуса генералу Ковачевићу да до јутра извуче један батаљон из 75. бригаде и њиме поседне положаје за одбрану Книна на Булијој страни. Команданти 92. и 4. бригаде добијају задатак да по један батаљон извуку на велебитско залеђе и да спрече продоре ка Грачацу.

У складу са оним што је Мркшић рекао требало је да 15. корпус настави одбрану на достигнутим линијама. Такав задатак корпусу је требало да пренесе начелник, генерал Душан Лончар. Са њим је кренуо и начелник органа безбедности, пуковник Рашета. Разлога за промену задатака није било за 21. и 39. корпус, групу »Паук« и Корпус специјалних јединица. На њиховим територијама није била предвиђена евакуација становништва. Задаци за даља дејства, пренети су шифром на команданта Оперативне групе »Кордун«.

Начелник Оперативног одељења кренуо је у Дрниш, у команду 75. бригаде, код команданта Владимира Давидовича, да пожури са упућивањем једног батаљона у рејон Булине стране северно од Книна. Путем преко Косова ка Дрнишу тешко се могло проћи од трактора, моторних возила, коњских запрега. Народ је већ био у колонама ка Книну и даље на север. На Косову се сусрео са групом од двадесетак војних обвезника који су напустили своје јединице и кретали се ка Книну. Зауставио их је, прикупио и на осветљеном простору, испред неке куће говорио како је срамота што су напустили положаје, затим да су постали дезертери. Они су га слушали без речи. Када је начелник завршио »говор«, обратио му се један педесетогодишњак: »У реду је, господине генерале, то што сте рекли. Молим Вас да кажете истину, хоће ли Војска Југославије

ступити у рат да нам помогне да се одбранимо«? Хоће, наставио је генерал необудљиву причу ако створимо услове да би се ангажовала Војска Југославије... Следи затим питање другог војног обвезника, не много млађег од генерала: »Реците Ви мени, ко је овај народ покренуо? Ко ће моју болесну мајку, жену и троје деце ноћас повести у бежанију? Ко ће возити мој трактор«?

Генерал је опет покушао нешто да одговори, али га војни обавезници нису више хтели слушати. Журило им се. Један од њих, мирно и без узбуђења, обрати се генералу: »Господине, ако нас не можете или нећете да разумете, ми ћемо наставити даље. Кренућемо оним пропланком где нема народа. Ако желите да нас зауставите оружјем, пуцајте по нама, ми нећемо своје оружје употребити да би се од вас одбранили«.

После тих речи сви као по команди кренуше према Книну, преко пропланка. Ниједан се није осврнуо.

У Оперативни центар у Книну стижу извештаји из јединица. Команданти 15. корпуса и Корпуса специјалних јединица обавештавају о нападу јединица 5. муслиманског корпуса према Личком Петровом Селу. Командант 39. корпуса извештавао је о угрожености Глине. Из »Паука« јављају о масовном преласку бригада Абдићеве Народне одбране на страну 5. муслиманског корпуса.

Пнпремљено је наређење о измештању командног места Главног штаба Српске војске Крајине из Книна у рејон Срба. Укрцавање архиве и других материјално-техничких средстава било је у пуном јеку.

У 23,30 часова последњи минути боравка генерала Мркшића у згради Главног штаба Српске војске Крајине и Министарства унутрашњих послова. Са председником РСК Миланом Мартићем, креће на ново командно место у Отрић. Са собом води начелника артиљерије, пуковника Марка Врцеља. Не дозвољава његово одвајање ни за тренутак. На растанку Мркшић потписује наређење за команданта Корпуса специјалних јединица – да оклопну бригаду до јутра пребаци у рејон Глине и да спречи брзе продоре хрватских јединица ка Топуском и Двору на Уни. Наређење је упућено одмах и било је у команди Корпуса већ око поноћи.

После поноћи Книн напушта Оперативна група Главног штаба и са Командом штаба одлази у правцу Срба.

На целом простору западног дела РСК печат свим збивањима даје евакуација. Она је прво започела у Лици. Чак је имала најмасовнији карактер у северном делу Лике, где није била ни предвиђена. И цела Банија је покренута на евакуацију. Само је Кордун био под контролом Координационог тела, које је претендовало да руководи свим цивилним пословима док трају борбена дејства. Тамошњи команданти корпуса и бригада нису ни од кога били упознати са одлуком о евакуацији становништва. Они су убрзо постали неми сведоци паничног кретања становништва и придруживања својих војника избегличким колонама. На питања која су им упућивана са свих страна, нису знали да одговоре. У условима када је дошло до прекида свих веза, нису могли да се консултују са вишим нивоом командовања.

У преподневним сатима, 5. августа командовање са нивоа Главног штаба Српске војске Крајине било је парцијализовано. Командант Главног штаба Српске војске Крајине, са председником РСК, и начелником артиљерије налазио се на командном месту у Ортичу. Уз њега је био и командант 7. корпуса – или у близини, и у сталној вези. Начелник штаба, генерал Душан Лончар, био је у Личком корпусу. Тамо се све одвијало по одлукама које је сам доносио, вероватно у складу са задатком који је добио од команданта Мркшића. Оперативни део штаба био је у Србу, на успостављеном командном месту, али без веза са командама корпуса. Помоћник команданта за морал, са два пуковника из свога органа, кретао се ка Бањалуци. Његов задатак и сврху одласка једино је могао знати ако је и он знао, командант генерал Миле Мркшић.

По доласку на командно место у Срб, надамак границе са РС (БиХ) генерал Мркшић је потписао наређење којим се постављају задаци за стабилизацију одбране. У преамбули наређења говори се о негативном утицају евакуације становништва на борбену спремност једног броја јединица. Наводи се да је један број војника и старешина напустио своје јединице и да су отишли да збрињавају породице. Указано је на добро држање јединица током 4. августа. У наређењу су затим постављени конкретни задаци јединицама.

Нажалост, ниједна команда није могла или није хтела да изврши те нове задатке. Главна преокупација свих команди била је да колико-толико очувају бар део састава од потпуног распада и да омогуће извлачење народа и војске према Републици Српској.

2.

Главни штаб Српске војске Крајине окупио се као целина на простору Републике Српске у јутарњим сатима 7. августа. Командант Главног штаба, генерал Миле Мркшић, већ је био у Оштрељу, дубоко у територији Републике Српске, на око 8 километара од Босанског Петровца. Ту је стигао увече, 6. августа. У то време у Оштрељу је већ био начелник штаба генерал Душан Лончар. Мркшић га упућује у рејон Новог Града и Двора на Уни, да прати догађаје на Кордуну и Банији.

У органима Главног штаба Српске војске Крајине већ је видно осипање. Један број официра је самовољно или по задатку (!) у Бањалуци и Приједору. Неки су већ у Београду или у покрету ка Дрини.

Преостали органи Главног штаба Српске војске Крајине укључили су се у прикупљање јединица, наоружања и других средстава. Покушано је да се успостави, колико је могуће, организована предаја борбене и друге технике Војсци Републике Српске у Петровачком пољу. Све што је о примопредаји било договорено са генералом Ратком Младићем и командантом 2. крајишког корпуса, генералом Радивојем Томанићем, као да није било познато онима којима су то требали да спроведу. Од стране припадника Војске Републике Српске било је много вређања и ниподаштавања припадника Српске војске Крајине. То се нарочито видело и осећало на Петровачком пољу, где је вршена предаја наоружања и опреме. Предлози да се макар део мањих крајишких јединица задржи и укључи у Војску Републике Српске, категорички су одбијени од надлежних старешина Војске Републике Српске. За тако нешто интерес није показивао ни генерал Ратко Младић. Слично се понашао и командант 2. крајишког корпуса генерал Томанић.

Главни штаб Српске војске Крајине је добио задатак да се прикупи на Козари, што је 8. и 9. августа и учињено. Како тамо није било могућности за смештај, Главни штаб Српске војске Крајине се враћа у Приједор, где наставља са радом – сређивањем података, руковођењем извлачењем са простора Баније и Кордуна и расформирањем јединица.

Неочекивано, 11. августа стиже наређење команданта Главног штаба Војске Републике Српске којим се постављају задаци Главном штабу Српске војске Крајине. Наложено је да се одмах предузму све мере да се од извучених крајишких јединица формира што више нових јединица, које ће бити стављене под команду Главног штаба Војске Републике Српске и његових корпуса и делимично под команду Главног штаба Српске војске Крајине, у циљу одбране садашњих простора РС и РСК као и ради припрема за ослобођење окупираних територија РСК и РС.

Затим се захтева да се »сво војно способно људство, старости од 18 до 60 година из РСК, које се неплански повукло, мобилише и од њих формирају јединице српске војске«. Налаже се да се »по мери формирања јединица од ћете па навише, исте

стављају под команду команданата оних корпуса у чијој зони одговорности се формирају«. Ова тачка заповести се завршава ставом да се »евентуални добровољци из СРЈ и других земаља укључују у већ постојеће јединице, с тим да организацијска јединица добровољаца не може бити већа од вода«.

Надаље, обавезују се све јединице Војске Републике Српске и припадници службе јавне безбедности на територији РС, да преко својих пунктова контролишу кретање избеглица и да при томе дозвољавају пролаз само нејачи (деци, женама, старцима). Борбено способне треба да издвајају и укључују у јединице. Наглашава се да мобилисани војни обвезници прикупљају у Петровцу, Приједору, Бањалуци и Дервенти, а Главни штабови Војске Републике Српске и Српске војске Крајине ће наређивати ангажовање прикупљених јединица.

У наређењу се даље тражи да се до 12. августа избегло становништво из РСК смести у прихватне центре и одредишта. Тражи се мобилизација војно способних људи из РСК, формирање јединица и да се припрема за њихово укључивање у борбена дејства заврши до 14. августа.

Ово наређење је написано прекасно, па се у време ступања на снагу није могло извршити, јер се људство у већини, већ било разишло и стигло у Србију, односно у СРЈ. Међутим, у реализацију овог наређења укључиће се Генералштаб Војске Југославије потврђујући то својом информацијом, која је упућена Ратку Младићу и Милу Мркшићу. Њих двојицу Војска Југославије обавештава, 14. августа, да се »у организацији Министарства унутрашњих послова врши прикупљање војних обавезника РС и РСК који се налазе на територији СРЈ«. Формиран је и сабирни центар у Лозници. У сабирном центру налази се лице које координира задатке са МУП-ом. Пратњу и превоз војних обавезника до границе са Републиком Српском обезбеђује МУП.

Од генерала Младића и Мркшића се тражи да јаве колико војних обавезника могу да преузму. Командант Главног штаба Војске Републике Српске, генерал Ратко Младић, 15. августа издаје наређење којим регулише прихват мобилисаних војних обавезника са територије СРЈ. Наређено је да се прихватни пунктови организују у Бијељини (касарна » Степа Степановић«) и Билећи (касарна »Билећки борци«). Наређењем се налаже да се »војни обавезници рођени у РСК и РС западно до реке Босне одмах превозе под полицијском пратњом у наставно-диверзантски центар »Мањача«, а војни обавезници из РС рођени источно од реке Босне распоређују се у романијски, херцеговачки и источно-босански корпус. Командант Главног штаба Војске Републике Српске генерал Ратко Младић 17. августа издаје наређење о формирању јединица Српске војске Крајине на територији РС и њиховом упућивању у борбена дејства на територијама РС и РСК. У преамбули овог наређења се наводи: »Активности државних органа и војних команди СРЈ и РС на прикупљању и организовању војних обавезника РСК после губитка већег дела територије РСК и њихово укључивање у борбена дејства за ослобађање окупираних територија РСК, налази на бројне потешкоће и до сада је ова активност тотално парализана, углавном због недефинисаних ставова политичког и војног руководства РСК. Наиме, државно руководство и Генералштаб Војске Југославије су предузели мере и у договору са главним штабом Војске РС организовали врачање свих војних обавезника пореклом из РС и РСК и исте организовано враћају на територију РС. МУП СРЈ такво људство организовано довозе у прихватне центре у касарнама у Бијељини, Зворнику и Билећи, одакле их преузимају војни органи Војске Републике Српске и спроводе их у регрутни центар »Мањача«, где се врши организовање и формирање јединица, облачење, наоружавање и кратка обука и упућивање на задатке по одлукама главних штабова Војске Републике Српске и Српске војске Крајине. Међутим, акција не успева због тога што војни обвезници из РСК, када се прикупе у један од таквих центара, оправдано

траже да им представници војних и цивилних власти РСК објасне зашто су прикупљени, какви су им даљи задаци и перспективе. Међутим, одзив војних и политичких представника не долази до изражаја и војни обвезници самовољно и демонстративно напуштају прихватне и регрутне центре, при чему се недолично и рушилачки понашају према онима који су им указали гостопримство и према онима који им покушавају помоћи да поврате изгубљено достојанство и државу.«

Постављени су и сасвим конкретни задаци за те нове јединице са прецизним роковима. Поред осталог, наложено је да се одмах укључују у борбена дејства, у почетку у саставу Војске Републике Српске, а по стварању услова да се убацују на окупирану територију РСК. Предочава се да временом те акције треба да прерасту у операције за ослобођење целокупне територије РСК.

Све то што се дешавало од пада РСК до ових нових идеја и наређења, са укључивањем у »акције« и Војске Југославије, односно СРЈ, говори да нису »извисили« само крајишки руководиоци и команданти. Очигледно су биле у питању крупне промене обећаног и договореног положаја РС и њене даље позиције у коначном решавању судбине Босне и Херцеговине. Не може бити далеко од истине да су обећања дата пре страдања РСК – пала у воду. Створена је могућност да се и РС казни, свођењем у границе мање од обећаних. Очигледно се сада и Република Српска нашла у сличном положају као РСК у августу. Србија јој је »при руци« на исти начин као онда и РСК. Приводи избеглице и упућује их у Војску Републике Српске. А када су почели падати градови око и до саме Бањалуке Србија ће све то посматрати немо и без помисли да својом војском помогне »браћи« преко Дрине. Остало је још само да вук смаже и оног трећег... Све је водило ка томе да мечка ускоро заигра и пред кућом најстаријег, великог брата. Прутеви српске кратке памети, неслоге и издаје, сламали су се један по један.

ОПРОШТАЈНЕ БИТКЕ ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРАЈИНЕ

Простору Северне Далмације придаван је изузетан значај од стране обе војске. Његово држање или заузимање, знало се, пресудно ће утицати на исход агресије, односно одбране. Успешним овлађивањем просторима книнске и бенковачке регије, Хрватска је већ имала стратегијске резултате у односу на циљ рата са РСК. Пад Книна, као центра РСК и простора на коме је почео устанак против хрватске власти, представљао је почетак краја новостворене српске државе. Хрватска је правилно процењивала колики је утицај залеђа Републике Српске на снагу одбране Северне Далмације. Динара и граховско-гламочки простор пружали су изузетан ослонац Српској војсци Крајине у одбрани Далмације. Наведене процене потврђене су и серијом агресија које је хрватска војска извела следећим редоследом: у јуну 1992. године – Миљевачки плато, затим у јануару 1993. – Маселница, Новиград и септембру 1993. – Медачки цеп. Хрватска није ни помишљала на радикалну агресију против РСК а да јој тежиште не буде Северна Далмација. А у напад на Северну Далмацију није се смело кренути док се не неутралише могући утицај залеђа, односно Војске Републике Српске. Отуда и тако далекосежне припреме и све оне »игре« са РС и СРЈ.

Условно се може узети да су припреме за радикалну агресију на западни део РСК почеле освајањем Купреса, почетком децембра 1994. године. До краја јула 1995. године услови за напад на Северну Далмацију били су створени. У рукама хрватске војске били су кључни објекти на Динари, Грахово је било заузето, а офанзива хрватске војске текла је ка Дрвару и Гламочу. Главне снаге за напад на РСК биле су груписане на освојеним деловима Републике Српске, на просторима ливањско-граховског правца. У време почетка »Олује«, груписање и распоред снага Војске Републике Српске Крајине

било је такво да је, одбрана Книна практично била онемогућена. Може се речи и без претеривања, да Книн није ни припреман за одбрану. Ако се губитак Динаре и граховског простора може правдати туђом кривицом, онда се ничим не може правдати неспремност Далматинског корпуса и државних органа за одбрану Далмације. Најбројнији корпус Војске Републике Српске Крајине који је уједно и покривао највећу територију, више година је животарио. Борбена готовост му је стално стагнирала. Организационо-формациско устројство било је неадекватно. Линијски распоред снага није уопште мењан. По дубини зоне и у резерви није било никаквих снага. План одбране Книна није имао конкретне снаге за његову реализацију. Команда корпуса, у чијој је надлежности била одбрана Книна, није унапред предвиђала којим ће снагама бранити град, и ко је конкретно одговоран за одбрану административног средишта Републике Српске Крајине.

Крајње негативан утицај на све припаднике корпуса имала су укупна понашања и политика у РСК, која се најочигледније видела у самом Книну. Ту је била Скупштина РСК, Влада, Врховни савет одбране, руководства странака, председник Републике, Главни штаб Српске војске Крајине, и сви су на свој начин, углавном негативно утицали на стање у Далматинском корпусу. Катастрофалан утицај на борбену готовост корпуса имали су команданти. Сваки избор, а више их је продефиловало, показаше се као неадекватан. Под командом пуковника Милана Ђиласа корпус је доживео поразе на Миљевачком платоу, Масленици и Велебиту. После њега на дужност долази пуковник Слободан Вукосављевић. У часу кад је корпус под његовим руководством почео да добија праву физиономију, долази до његове смене. На дужност ступа пуковник Боро Познановић, који ће бити смењен и пре него што је могао било шта да уради. Пуковник Весо Козомара биће само неми сведок све нижег пада борбене готовости, да би, остављен самом себи, дочекао пад Грахова.

Пред сам почетак »Олује«, на дужност командант Далматинског корпуса биће доведен генерал Слободан Ковачевић. Због тога неће стичи ни да упозна команданте бригада. Његово командовање, нажалост, било је слабо и лоше, и све се не може правдати чињеницом да је касно доведен на дужност и да није имао времена да корпус припреми за борбена дејства. Команда корпуса престала је да функционише јер он није хтео или није знао да руководи преко команде. Начелника шаље да командује борбеном групом, уместо да га задржи у команди. Ниједан задатак није поставио пред органе команде и од њих није ништа захтевао, па су зато и били ван ситуације у којој се корпус налазио. Нико није знао шта генерал Ковачевић наређује командантима потчињених јединица. Само он је контактирао са Главним штабом Српске војске Крајине и то једино са командантом, генералом Милом Мркшићем. Када је кренуо у повлачење, од Книна до Петровца није одржавао везу са потчињенима. У Петровцу их је избегавао остављајући их да сами решавају проблеме својих јединица.

Генерал Ковачевић је говорио о извлачењу Српске војске Крајине и народа Крајине у Републику Српску пре него што је за нешто тако било и елементарних наговештаја, када то нико није ни слутио. Да ли је његово укупно понашање било капитулантско или је »нешто знао пре осталих«, тешко је речи. Све што је радио, чињеница је, након свега, било је у функцији напуштања РСК. Он ће уједно бити и најпозданији извор информација за начелника Генералштаба Војске Југославије о томе шта се коме десило у РСК у току трајања »Олује«. Међу првима је стигао у Београд и преузео своју ранију дужност – начелника оклопно-механизованих јединица у Генералштабу Војске Југославије. На колегијуму начелника Генералштаба Војске Југославије генерала Момчила Перишића, био је једини информатор о збивањима у РСК. Да ли је, стварно, о свему највише знао, да ли је уживао највеће поверење или је

можда подносио и извештај о »својој успешно обављеној мисији«, кад-тад ће се разјаснити.

1.

О командовању генерала Слободана Ковачевића може се судити и по томе шта су након дебакла изјављивале старешине које су му биле потчињене.

Потпуковник Милорад Радић, начелник штаба команде Далматинског корпуса, са још једним официром, упућен је на Динару у рејон Врлике, да обједини све снаге у борбену групу. Био је то састав сакупљен из две бригаде и приштабских јединица команде корпуса и јединица милиције Министарства унутрашњих послова РСК.

Пре 4. августа та борбена група је садејствовала батаљону милиције и 2. гардијској бригади у одбрани Динаре. На дан почетка »Олује«, гардијска бригада није била на Динари већ се одмарала у Книну.

Нажалост, Радић није извештаван о целокупној ситуацији од часа када је отишао из Книна па је током 4. августа мислио да је нападнут само његов део фронта. Није ни слутио да је почео општи напад на западни део РСК. Нико га током 4. августа неће позвати са командног места корпуса. Неће добити ни једну информацију о стању код »суседа«. Није обавештен чак ни о времену почетка напада хрватске војске, иако се то знало благовремено. Кад су се 4. августа огласили Хрвати, наредио је противдејства артиљерије која је била под његовом командом. Касније ће изјавити: »Могу да кажем да је било жестоко, али осећао сам да смо јаки, што је био и утисак војника и старешина наше борбене групе.«

До 11 часова водене су борбе за висове на Динари. Онда долази до прекида везе са командантом батаљона милиције Драганом Карном, па се контактирало моторолама. У задњем контакту Карна је известио Радића да се његови добро држе и да ће са једним водом милиције појачати одбрану на вису Игла. Око 13 часова, један од командира милиције обавестиће потпуковника Радића да на Игли нема никога. Пошто је схватио да га је Карна преварио, Радић је тражио од пуковника Милоша Цвјетичанина да са једним водом из гардијске бригаде поседне Иглу. Задатак је пренет мајору Шарићу, који је био на том правцу. Он извештава да су Иглу већ запосели Хрвати. Због тога Радић тражи од генерала Ковачевића појачање. Релативно брзо стигла је једна тенковска чета, па је уз њену помоћ прегруписавање делова борбене групе-3 стабилизована одбрана. У то време међу војницима борбене групе3 већ круже »вести« да су »ушале на Црвеној земљи, пред самим Книном«, што је било далеко од истине. Ни погледом са Динаре Хрвати нису могли у том часу видети Книн. Откуд, онда, такве »вести«, може се лако претпоставити.

Нешто иза двадесетог часа, официр безбедности, капетан Душан Дегенек, извештава потпуковника Радића да је од начелника безбедности команде 7. корпуса обавештен да је командно место њиховог Далматинског корпуса, из Кина премештено у село Пађане. Изненађење је било шокантно за Радића. Питао се како се то и зашто премешта командно место а да се он као начелник штаба чак и не обавештава о томе. Ни у том тренутку (око 21 час) потпуковник Радић не зна да је нападнута цела зона корпуса и да је до премештања командног места дошло због немогућности командовања из Книна. Нешто касније добија праве информације о ситуацији од командира чете, која је стигла као појачање. Тада сазнаје и неке детаље о борбама за Дрниш и Бенковац, затим да су Хрвати ушли у Чисту малу... Запањени Радић, након престанка борбених дејстава, око 23 часа креће на командно место у Пађане. Кад се удаљио од динарских врлети, суочио се са колонама цивила у бежанији и тек онда схватио право стање. Питао се шта ли је са његовом породицом, где су... На командно

место у Падане стигао је око 4 часа, 5. августа. Генерал Слободан Ковачевић кратко га упознаје да је на снази одлука »да се народ извуче у рејон Срба, а потом највероватније у Петровац«. Од команданта сазнаје да ће »потом да се извлачи војска«. Зашто извлачење – пита Радић – кад још није вођена ниједна борба, када се усташе још нису пробиле?! Па било је и тежих дана а није ни помишљано на извлачење?«

Генерал Слободан Ковачевић покушава да, у најкраћем, буде разложив и убедљив: »Ако то не учинимо одмах, доћи ћемо у окружење преко Велебита, и бићемо уништени, и ми и народ. Треба сачувати живе главе«. Затим диктира нови задатак свом начелнику штаба: »Ти сада ради на извлачењу, ја идем у Срб, код команданта Главног штаба, и видимо се на Оштрељу«.

За почетак Радић позива све старешине команде корпуса и поставља им задатке. Изричито захтева да команда мора последња кренути ка Србу. Тако је и било. Ујутру, 6. августа, Радић се у Србу среће са генералима Мркшићем, Бјелановићем и Петровићем и председником РСК Миланом Мартићем. Добија нови задатак у вези са извлачењем војске и народа у Петровац и сазнаје да ће се наоружање и материјално-техничка средства предати Војсци Републике Српске. Брине га што су у колонама са народом и тенкови и артиљерија, па се, евентуалним дејством Хрвата по њима, не може избећи страдање цивила. Даљи покрет Радић наставља пешице, уз пратњу војне полиције одржава какав-такав ред, и пожурје да се што пре прође Мартин Брод и мост на реци Уни. У Петровац стиже 7. августа, ујутру око 7 часова. Пошто је организовао предају наоружања и технике потпуковник Радић намеравао је да оде на Оштрељ, али због гужве на путу – одустаје. Наставља покрет према Бањалуци. У селу Бравско, био је сведок дејства хрватског МиГ-21 по колони избеглица.

Када се неколико дана касније нашао у Београду, у 40. кадровском центру, почео је да своди биланс свог ратног пута, који је трајао пет година. Почео је да ратује као командант батаљона војне полиције ЈНА. У рату командује бригадом милиције у Книнској крајини, затим 2. кистањском бригадом. Познаје га цео састав Далматинског корпуса. Учесник је борбених дејстава за коридор, Купрес, Цазин, Бихаћ, Далмацију, Лику. Дужност начелника штаба команде 7. корпуса примио је у часу кад је био евидентан распад ове јединице. Кад је у вечерњим сатима, 4. августа схватио где се нашао и у чему је био, записаће касније да се тог тренутка осећао као »задњи бедник, изолован од корпуса, на некој чуки планине Динаре, не знајући шта ради корпус и његови суседи«.

Пуковник, Стево Драшковић, помоћник команданта 7. корпуса (Далматинског) за морал, сведочи да је командно место све до поноћи 4/5. августа било у касарни у Книну и да је после тога измештено у Падане. Пре него што ће 5. августа у 6 часова генерал Ковачевић отићи на простор села Отрић, саопштио је да ће се Книн одсудно бранити, и да предстоји формирање Личко-далматинског корпуса од 7. и 15. корпуса. Такву информацију генерал Ковачевић није саопштио свом начелнику штаба потпуковнику Радићу кад се с њим срео. Да ли је у питању изговор или нешто друго, тешко је рећи. Пуковник Драшковић чак мисли да је начелник штаба, потпуковник Радић, са председником Миланом Мартићем на Отрићу донео одлуку о повлачењу, али да то није саопштено јер се »војска већ била распала, и командовање такође«. То закључује по томе што са командног места нису постојале везе са потчињеним јединицама. Самоиницијативно је са помоћником команданта корпуса за позадину и начелником техничке службе предузимао што је сматрао да може и да има некаквог значаја. Када се и Драшковић нашао у Петровцу, генерал Ковачевић га је информисао »да се иде у Бањалуку, где ће се формирати нова јединица, од људи који то хоће, за даље вођење борби«. Знао је, наравно, да су то празне приче. Речено му је да Петровац треба што пре напустити »јер постоји могућност продора 5. муслиманског корпуса и хрватског

бомбардовања». О томе шта му је саопштио генерал Ковачевић, Драшковић обавештава команданте јединица 7. корпуса. По стицању у Бањалуку, Драшковић у Команди 1. крајишког корпуса сазнаје какво је стање, прихвата и смешта избеглице из РСК. Не успева да успостави везу са Командом 7. корпуса, па одлучује да иде у Београд.

Пуковник Рајко Грбић, начелник артиљерије у команди 7. корпуса, неколико дана пре почетка »Олује« провео је у команди Тактичке групе-3 у Стрмици. Овом групом пре »Олује« командовао је генерал Ковачевић лично. Сам је тако хтео из неког свог разлог. И поред тога, јединице које су браниле правац Дерале – Стрмица самовољно су напустиле одбрану. Положаје су прве напустиле чета и минобацачка батерија из 92. бригаде. Вратиле су се у Бенковац. Током 4. августа Грбић је чинио све што је могао да спречи напуштање одбране правца Дерале – Стрмица. Око 21 час Грбић последњи напушта Стрмицу, а у 4.00 часа, 5. августа стиже у Личку Калдрму где се јавља генералу Милу Мркшићу. Упознаје га да је и физички нападнут од оних који су самовољно напустили борбу. Скреће пажњу Мркшићу да је у свакој мањој јединици уочио по 510 букача који су викали »продато – издато«, »идемо кућама«, »официри су нас издали«...

Грбић је на Оштрељ стигао 8. августа, а покушавајући да прикрпи и артиљеријску технику, доживео је шиканирање од војника.

2.

После окупације Западне Славоније, у мају 1995. године, генерал Милан Челекетић поставља на дужност команданта 1. лаке бригаде (Врличке) капетана Небојшу Поповића. Довео га је из расформираног 18. корпуса, који је изгубио своју територију. Поповић је командовао овом бригадом и у току трајања »Олује«. Почетак напада затекао га је на командном месту у Врлици Хрвати су дејствовали са правца Вјештица Горе и Вучипоља и Заосиока. Само сат касније све везе са претпостављеним и потчињеним, командантима и командирима јединица су прекинуте. На зону одбране бригаде започиње и напад са Свилаје планине. Артиљерија непријатеља непрекидно туче по територији врличке општине. Не знајући шта се дешава са правца Динаре, капетан Поповић одлази на предњи крај, на Динару, и том приликом издаје задатке за одбрану на резервним положајима. У току ноћи 4/5. август бригада се извлачи на Полачу (Сиво брдо). Већина људства самовољно напушта бригаду и одлази по своје породице у места где су настањени. Преостали део људства са техником се извлачи према Книну, али због недостатка горива напушта возила а тиме и технику. Поповић ће, крећући се од Полаче преко Пађана и Срба, са делом команде, наоружања и технике стичи у Петровац. Преко Приједора одлази у Бањалуку, где тражи породицу, али је не налази. У Србију стиже 13. августа.

Врличка бригада уопште није учествовала у борбама. Ниједан њен војник и старешина није видео непријатељског војника. Предњи делови непријатеља били су на удаљености од око 5 километара. Ова бригада завршила је свој »ратни пут« онако како је и таворила – расулом. Њен последњи командант, капетан Небојша Поповић доведен је из јединице која се расула у току борби за Западну Славонију. Дошао је у бригаду која је, такође, била у расулу. Изјава коју је, после свега написао, представља покушај да себе оправда и да прикрије срамну улогу бригаде и њено кукавичко понашање, зашта је он најмањи кривац. Ипак, Врличкој бригади мора се признати да је успела боље него било која друга јединица да превари непријатеља. Напуштање зоне одговорности извела је тако вешто да је непријатељу требало више од 24 часа да то уочи и схвати.

3.

По много чему је карактеристична »олујна« исповест пуковника Владимира Давидовича, команданта 75. моторизоване бригаде (Дрнишке). Његова јединица је »све задатке извршавала у духу наређења команданта 7. корпуса и команданта Главног штаба Српске војске Крајине«. По њему, »у току борбених дејстава, 4. августа, бригада је упорно бранила фронт ширине 50 километара. У току 4. августа усташе су овладале са две коте, које су повраћене противнападом ноћу 4/5. августа«. Ова бригада у вечерњим сатима остаје без левог суседа, јер је своје положаје напустила 1. лака бригада. Давидовић долази до закључка да се са својом бригадом налази у полуокружењу. Због тога у јутарњим сатима, 5. августа, почиње са извлачењем бригаде правцем Брљан – Пађане – Срб – Петровац – Бањалука – Брчко. На то се одлучио, како сам наводи, »по евакуацији становништва из дрнишке општине и Косовске долине«. Давидовић затим тврди да је »извучена сва борбена и неборбена техника«, која је »организовано предана« 2. крајишком корпусу Војске Републике Српске у Петровцу, а део тенкова 1. крајишком корпусу у касарни »Мали логор«. Део моторних возила којима су превожени борци и њихове породице, предат је команданту Источнобосанског корпуса Војске Републике Српске, у Бијељини. За узврат командант овог корпуса је пуковнику Давидовићу обезбедио аутобусе за превоз збега и бораца у СРЈ у прихватне центре – Руму, Сремску Митровицу, Шабац и Лозницу.

У току борбених дејстава, по оцени Давидовића, његова бригада је имала губитке »еквивалента једне чете 195 бораца и старешина«. Нажалост, неспорно је нешто друго – да се пуковник Давидовић труди да прикрије оно што је битно за оцену улоге коју је његова бригада одиграла у трагичним збивањима 4/5. августа 1995. године. Он не говори да 4. августа његова бригада није ни изводила борбена дејства на фронту ширине 50 километара. Изузев демонстративних напада и артиљеријског дејства, његову бригаду није ништа угрожавало. Са левим суседом (и потпуковником Милорадом Радићем) који је као начелник штаба Команде Далматинског корпуса »држао« Динару, није ни покушао да ступи у везу.

У 20 часова, 4. августа, у Оперативном центру Главног штаба Српске војске Крајине, од генерала Мркшића Давидовић је добио задатак да један батаљон до јутра извуче за одбрану Книна. Он то и не спомиње, јер је битно за оцену рада његове бригаде. Његова јединица се у току 4. августа почела осипати, и многи су му борци кренули у села међу породице. Већ следећег дана, 5. августа, у поподневним сатима, пуковник Давидовић са остатком бригаде, измешаном у колони избеглог народа, пролази кроз Срб. Када је, затим позван у Главни штаб Српске војске Крајине и од њега затражено да из колоне избеглица извуче оруђа и борбена возила, и да их прикупи у Србу, он је то одбио, тврдећи да то није могуће извести. По стицању у Петровац, Давидовић не предаје сво наоружање и опрему 2. крајишком корпусу како је било наређено. На своју руку тенкове предаје 1. крајишком корпусу. За њега једноставно више и нису постојале Команда Далматинског корпуса и Главни штаб Српске војске Крајине, па је радио по своме. Овај актер из драме Вараждинског корпуса из септембра 1991. године доказао је да је добро научио лекцију. На Војном суду у Београду суђено му је да је сарађивао са кризним штабом града Вараждина у предаји велике количине наоружања и војне опреме. Као командант Дрнишке бригаде није сарађивао ни са својом претпостављеном командом. Мора му се једино признати да је не упуштајући се у борбу већ у бежанију, извукао наоружање и технику, коју је у РС предавао коме је он хтео.

4.

Кистањска бригада (2. пешадијска), својеврстан је пример крајишке »борбене« болести. Командант бригаде, мајор Раде Дрезгић, у својој изјави наводи да је 4. августа напад на 2. бригаду почео артиљеријским ударима по Чистој Малој и Кистањама. У току дана хрватска војска осваја Чисту малу и Велику малу. Остали део зоне задржан је упорном одбраном. Веза са командом корпуса није добро функционисала, али се мајор Дрезгић у току 4. августа »23 пута чуо са генералом Слободаном Ковачевићем«, па је имао »поуздану оријентацију«. Истиче да је у 20 часова, 4. августа, био у оперативном центру Главног штаба Српске војске Крајине, где је добио задатак »да настави упорну одбрану и омогући исељавање становништва«. Наводи да је чуо кад је генерал Мркшић рекао да се »већ сутра (5. августа) очекује распад система, и да у Книну немамо никога до председника Милана Мартића«. Дрезгић даље тврди како је чуо да је Мркшић рекао »да је у случају неповољног положаја, правац извлачења према и преко Срба за Босански Петровац«.

По повратку на командно место и уочавању проблема, Дрезгић их је решавао тобоже енергично и одлучно, како сам о томе сведочи. Тврди да је до 3 часа ујутру, 5. августа »изводио упорну одбрану у складу са добијеним задатком«. Онда сазнаје да је његов десни сусед 3. бригада напустила своју зону одбране, што је угрозило Дрезгићеву бригаду »да падне у полуокружење«. То решава тако што вод тенкова упућује на десни бок. И баш у то време једна хрватска јединица »продире на споју Кистањске и Дрнишке бригаде, на левом боку«. Дрезгић баца у ватру »последњу резерву« – два тенковска вода. Када је урадио све како је написао, Дрезгић се јавља команданту, генералу Слободану Ковачевићу, и упознаје га са ситуацијом испред и у зони бригаде. Добија наређење да почне са постепеним повлачењем на други положај. Чим је извршио наређење, наставља »упорну одбрану«. Пошто је оценио да су његовој јединици опет угрожени бокови, тражи и добија одобрење за даље извлачење. У том тренутку Дрезгић наводно није знао да је 3. бригада напустила зону одговорности. Он је, и поред тога, остао до краја и извлачио погинуле и рањене. Од Унпрофора добија гориво које користи да извуче становништво, борбену и другу технику. При томе истиче да му претпостављена команда није доставила гориво и да није ништа предузимала да успостави везу са његовом бригадом.

Када је по Дрезгићу, запретила опасност од потпуног одсецања његове јединице, извршио је наређење команданта корпуса и напустио »трећи положај«. То је чинио уз сопствени прихват по дубини. У селу Отрићу се среће са потпуковником Милорадом Радићем, начелником штаба команде Далматинског корпуса, и пита га »шта даље«, а овај му одговара, »иди даље«! У Петровцу је предао оружје и материјално-техничка средства, а у Београд је стигао 11. августа 1995. године. На крају изјаве пише да се не осећа кривим, већ да је огорчен због лошег руковођења и командовања команде 7. корпуса и кукавичлука и бежања 3. пешадијске бригаде са положаја, што је његову, 2. бригаду довело у изузетно тешку ситуацију. Огорчен је и због наређења о повлачењу.

Заиста се не може мајору Радету Дрезгићу порицати способност у »извлачењу«. У његовом извештају за све су му криви суседи, и што му је »тако« наређено. Скоро ни речи о стварном стању, и истини каква је била. Кистањска бригада (2. пешадијска) дочекала је крајње неорганизовано провокативне нападе хрватске војске. У преподневним сатима 4. августа, изгубљени су објекти Чиста мала, Чиста велика и Лађевац, практично без борбе. До извлачења из зоне одговорности ова бригада практично није ни изводила борбена дејства.

Дрезгић једноставно није знао да командује бригадом. Није ни покушао било шта да уради са бригадом, од оног што је било могуће. Пожурио је са извлачењем, без договора са суседима, а у свом извештају тврди супротно – да се извукао зато што су се

његови суседи повукли, па није имао избора. Приговара тобоже команданту корпуса, наравно само на папиру, што му је наредио да се извлачи. Као, он је био против тога, али ето морао је да извршава добијена наређења.

5.

О држању Треће пешадијске бригаде (Бенковачке), у дане »Олује«, забелешку су оставили командант, потпуковник Јанко Ђурица, и начелник штаба команде бригаде потпуковник, Никола Кужет.

Ђурица је изричит када наводи да је 4. августа око 11 часова извршен пешадијски напад хрватске војске у зони одбране 3. бригаде. Код левог суседа (Кистањска бригада) непријатељ је »успео да овлада објектима Чисте мале, Чисте велике и Лађевцима«. Због наведеног, Ђурица ће интервенисати својом резервом. Захваљујући томе, напад хрватске војске је заустављен око 19 часова. Следи тврдња да до 20 часова, јединице бригаде нису изгубиле ни један део територија своје зоне одговорности. И надаље, док је десни сусед (92. бригада) одлично држао своју зону, дотле је леви сусед (Кистањска бригада) угрозио одбрану 3. бригаде«.

По изјави потпуковника Ђурице, 3. бригада је 5. августа у 3 часа почела са извлачењем по његовом наређењу. Цивилно становништво је кренуло два сата раније. У својој изјави Ђурица тврди да је наређење за извлачење лично добио од команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерала Мила Мркшића у 20.30 часова, 4. августа у Главном штабу. Ван бригаде му је било око 300 војника, на затварању правца Дерале – Стрмица, и на Динари. Наводи да су »команда бригаде и потчињене јединице и команде стриктно извршавале (његова) наређења, и да су показали изванредну храброст и сналажљивост«. Међутим, начелник штаба 3. пешадијске бригаде, потпуковник Никола Кужет, у својој изјави наводи битно другачије податке од свога команданта Ђурице.

По Кужету, пешадија хрватске војске у току целог дана није нападала. Појединачни напади почели су у касним вечерњим сатима. Све јединице држале су своје положаје до почетка извлачења. Наређење за повлачење команде бригаде и свих потчињених јединица издао је командант 3. бригаде одмах по повратку из Главног штаба Српске војске Крајине (између 20.30 и 21. час). Наређење је, како Кужет прецизира, гласило: »Цивилне власти су одлучиле да се евакуише сво становништво у рејон Срба, а ми се повлачимо по наређењу команданта Главног штаба Српске војске Крајине, када се извуку сви цивили«.

Приступило се затим, како даље сведочи Кужет, »убрзаном извлачењу цивилног становништва из села која су на првој линији. Почело се и са припремама за повлачење јединица (узимање горива, утовар МТС и сл.). Повлачење је почело 5. августа у 3 сата ујутру организовано, али се убрзо претворило у стихију зато што добар део војних обавезника напушта јединице и одлази да спасава своје породице.«

Начелник штаба, потпуковник Никола Кужет даље прецизира да се повлачи на наредно командно место, у село Буковић, где остаје до 6.15 часова, а онда наставља правцем: Бјелина – Ервеник – Мокро Поље – Срб, где стиже 6. августа, у току ноћи. Наредног дана, 7. августа, наставља покрет правцем Мартин Брод – Петровац, где стиже око подне. Због недостатка горива на путу су им остали тенкови Т-34. У Петровцу организовано предаје наоружање и другу технику. У току 8. августа борави у Бањалуци, где први пут, од 5. августа, среће свог команданта, потпуковника Јанка Ђурицу, који је путовао мимо јединице, по неком свом задатку личне природе.

Након свега, може се закључити да изјава потпуковника Јанка Ђурице више говори о њему него о бригади коју је водио. Он демонстрира скоро истоветне особине

као и мајор Раде Дрезгић, командант Кистањске бригаде. Ни његова, Трећа бригада, практично није нападана током 4. августа. Извучена је из зоне више због бриге о себи (и становништву) него због могућих опасности од напада хрватске војске. Извлачење је извршено без икакве координације са суседима! Од јутарњих сати, 5. августа, бригадом је, практично, командовао начелник штаба, а командант је »дејствовао« по неком своме плану. Остало је забележено да је 5. августа по подне у Србу потпуковник Јанко Ђурица одбио да изврши наређење команданта Главног штаба Српске војске Крајине – да из колоне народа и војске издвоји борбена возила и прикупи их у Срб.

6.

Командант 92. моторизоване бригаде (Бенковачке), потпуковник Мирко Узелац, дао је две изјаве. Једну по извлачењу у РС а другу у Београду.

До 8 часова, 4. августа хрватска војска је на Бенковац испалила 80 пројектила а по јединицама бригаде, на предњем крају зоне одговорности, 100. Није било губитака међу припадницима бригаде, као ни међу грађанима у Бенковцу. Према Узелчевом извештају, до 8 часова, бригада није дејствовала по непријатељу својом артиљеријом, што је својеврстан апсурд. Он у то време упућује протест Унпрофору због хрватске агресије. Захтевао је да представник канадског мировног батаљона хитно дође на командно место бригаде.

У 9,20 часова стиже командир чете из канадског батаљона, који саопштава да је од своје претпостављене команде 4. августа у 4.30 часа добио наређење да појача сигурност својих војника јер ће доћи до дејстава од стране хрватске војске. Затим упознаје команданта Узелца да је већ у 9.00 часова на осматрачницу мировних снага, изнад Новиграда, дошла јединица хрватске војске, јачине 60 људи, и тражила предају тог пункта, што није дозвољено. Онда је, можда и по предвиђеном сценарију официр канадске јединице позван телефоном из своје команде (око 9.30 часова). Према изјави преводиоца који је пратио разговор »Хрвати су заузели осматрачницу Уједињених нација код Новиграда и том приликом заробиле су шест војника канадске јединице и један транспортер«. После тог разговора, канадски официр је рекао Узелцу да је у Новиград стигло 400 војника хрватске војске. На ову информацију потпуковник Узелац реагује тако што, у присуству канадског официра, издаје наређење за постављање противтенковских мина на правцу Новиград – Придрага. Затим забрањује било какве покрете војника Уједињених нација до осматрачнице према Новиграду, »без његовог личног одобрења«. Дата је сагласност да осматрачнице у селима Кашић, Смоковић и Шкабрња остану у функцији. По одласку канадског официра, Узелац наређује команданту батаљона у селу Придрага да отвори ватру из самоходних оруђа (90 мм) по осматрачници коју су запоселе хрватске снаге. Дејство је било успешно, што се показало и по јурњави неколико кола хитне помоћи ка Новиграду. Канадској јединици постављен је захтев да шаље извештаје о важнијим појавама и услов да осматрачнице може напустити само по одобрењу команде 92. бригаде. У једној од касније добијених информација Канађани извештавају да су хрватски полицајци заробљене канадске војнике спровели у Задар.

У поподневним сатима појачана су дејства артиљерије хрватске војске, посебно из вишецевних бацача ракета. До 16 часова испалено је нових 120 пројектила по Бенковцу а по објектима у зони бригаде још 600700. Бригада срећом није имала губитака, јер је људство било у склоништима и заклонима. Од Команде 7. корпуса тог поднева тражена је попуна горивом и муницијом.

У 18,45 часова пешадијски делови хрватске војске крећу у напад од Смоковића ка Земунику и од Суховара ка Земунику. Убрзо почиње напад и на правцима: Ислам

Грчки – Стошија главина – Кашић и Новиград – Придрага. Напади су успешно заустављени јер су Хрвати имали десетак погинулих, које су оставили када су се повукли на полазне положаје. Бригада је имала четири рањена.

У 19 часова долазе представници власти и извештавају Узелца да су добили наређење за евакуацију. Он са тим сазнањем одлази у Главни штаб Српске војске Крајине у Книн, где је већ био позван ради реферисања. У Оперативном центру Главног штаба Српске војске Крајине, из излагања генерала Мила Мркшића, сазнаје какво је стање на целом ратишу РСК. На захтев да се зона 7. корпуса и зоне 92. бригаде сузе, Узелац реагује тврдњом да његова бригада чврсто држи положаје, да Хрвати нису постигли никакав успех, и да нема изгледа да ту ишта битније постигну. Изразио је чуђење због наређења за евакуацију и да, његове територије још нико од цивила није напустио и кренуо у бежанију. Затим је предложио генералу Мркшићу да све бригаде упорно бране своје зоне одговорности, и да је то једино право решење.

По повратку на своје командно место, Узелац у 23 часа држи састанак са командом и потчињеним командантима. Пошто их је упознао са ситуацијом у зони 7. корпуса и РСК, затражио је предлоге од потчињених за даљи рад. Приметно је било изненађење због оног што су чули од команданта. Та бригада, је наиме, у току дотадашњег рата доживела више од сто напада хрватске војске и све успешно одбила. Ни напад који је почео 4. августа није их поколебао.

На командном месту 92. бригаде, у Горњим Биљанима, у том часу налазио се и командант 4. лаке бригаде (Обровачке). Та бригада је била десни сусед 92. бригаде.

Пошто је саслушао предлоге, Узелац је издао наређење да се настави са упорном одбраном и да се крене у активна дејства према хрватским снагама на једном броју праваца. Наређено је и предузимање мера за спречавање убацивања и уклињавања непријатеља. Приоритетни циљ била је »заштита евакуације цивила, прво из села са линије додира, а касније и по дубини.«

У време издавања наређења, бригада је имала једног погинулог и 4 рањена војника.

У 23,30 часова долази до прекида веза, прво са командом 7. корпуса, а после тога и са Главним штабом Српске војске Крајине. У 24 часа Узелца позива командант 3. бригаде (леви сусед) потпуковник Ђурица и саопштава да се извлачи са бригадом на резервне положаје непосредно испред Бенковца. После поноћи долази до прекида свих веза са суседима. У таквој ситуацији, око 2 часа 5. августа, док се воде борбе на правцу Новиград – Придрага, Узелац наређује припрему за повлачење, које је почело у 4 часа а завршило се на резервним положајима у 6.45 часова. Узелац затим наређује повлачење ка Србу. До тог часа бригада је имала 4 погинула и 6 рањених.

У вечерњим сатима, 6. августа, Узелчева бригада ће стићи у Петровачко поље. Са генералом Слободаном Ковачевићем Узелац ће се срести тек 7. августа. Тада је од њега чуо за »идеју« да ће предложити генералу Мркшићу да војним обавезницима одобри неколико дана да збрину породице. После тога наводно ће се ти исти војни обавезници прогласом прикупити на одређеним локацијама у циљу образовања нових јединица. Ни наивнијег ни небулознијег предлога, осим ако није цела прича смишљена као »покриће« генерала Ковачевића да се »неће одустати од борбе«. Пошто је предао наоружање и материјално-техничка средства, Узелац је војним обавезницима одобрио да траже своје породице. Свога претпостављеног генерала Ковачевића, више нигде није ни срео, ни чуо. Отишао је у Бањалуку, па не нашавши ни ту Ковачевића продужава у Београд, где стиже 10. августа. По јављању у 40. кадровски центар, одмах је упућен у 11. корпус на нову дужност, где се јавио 16. августа.

До почетка »Олује«, 92. моторизована бригада имала је у борбама 420 погинулих и 1500 рањених. У »Олуји« је погинуло 4 а рањено 6 бораца. Неспорно је да су

претходни губици ове бригаде последица њене борбене активности и улоге која је она одиграла у четворогодишњем рату са хрватском војском, бранећи бенковачко ратиште. На њу су се обрушавале такорећи све бригаде хрватске војске. Најчешће је остајала без помоћи јединица са других простора, али се храбро држала. Давала је своје људство и кад се ратовало за Западну Босну, Дрвар, Грахово. Најпресуднију битку за РСК ова бригада би сигурно часно и достојанствено водила, спремна и да страда, да се нису догађале све оне недопустиве и неопростиве одлуке, на које није могла утицати. Трагедија РСК највише је погодила 92. бенковачку бригаду, а гробови њених војника и старешина упозораваће кроз историју.

7.

У првим сатима хрватске агресије зона Обровачке лаке бригаде, поред артиљеријских дејстава била је и поприште дејства НАТО авијације, чија су четири авиона, између 6.30 и 7 часова бомбардовали Челевац и село Голубићи. Непријатељска пешадија кренула је у напад према Туларовим гредима. У 2. батаљону, од дејстава ватре гине један војник, а један је тешко рањен. Због тога 3. чета напушта коту 826 – Брушевац. У исто време, после краће борбе, десни сусед (делови 9. бригаде) напушта објект Мали Алан. Током 4. августа, 2. батаљон је изгубио положаје на предњем крају, па се извлачи на линију Ошченица – Болич – Осматрачница. Остали положаји су успешно брањени. У вечерњим сатима почела је евакуација становништва.

Бригада остаје на положајима до јутра 5. августа. Онда стиже сазнање да су у зони 15. корпуса Хрвати направили продор преко Црвеног потока према Малим Жуљинама. За обезбеђење бока који је био продором Хрвата угрожен, командант Обровачке бригаде, капетан Радивоје Паравиња, упућује 2 тенка Т-34 и два оклопна транспортера ради обезбеђења десног бока бригаде.

Око 10 часова, 5. августа, непријатељске снаге су избиле у Штикаду, у близини Грачаца, чиме је онемогућено повлачење наведеним правцима. Паравиња наређује повлачење бригаде преко Жегара ка Мокром пољу. Пре повлачења команде и јединица, сво становништво је евакуисано, изузев оних који су одбили да напусте своја села. Бригада је имала тројицу погинулих и 20 рањених и повређених.

8.

Слику укупних дешавања на свој начин допуњавају и активности у позадинској бази Далматинског корпуса (7. база). У току 4. августа снабдеване су јединица по захтевима потчињених команди. Помоћник команданта 7. корпуса за позадину пуковник Јован Вуковић, у 21 час је наредио команданту 7. позадинске базе потпуковнику Драгићу Стојановићу да исели базу из касарне у Книну, у село Пађане, и да са нове локације настави позадинско обезбеђења. Од бомбардовања у току дана, били су оштећени кухињски блок, техничка радионица, магацини исхране, амбуланта и стационар.

До 3 часа ујутру, 5. августа, завршено је измештање базе. Око 30 болесника из гарнизоне амбуланта пребачено је у Пађане и одмах упућено према болницама у Петровцу и Бањалуци. Нажалост, из магацина није изнесено око 500.000 комада ситне муниције (калибра 7,62 до 12,7 мм), око 500 комада муниције за артиљеријско наоружање (105 мм, 122 мм, 130 мм, 152 мм), око 1000 комада мина за минобацаче 60 мм и 500 мина за минобацаче 120 мм. На срећу, радионице су извучене и предате Војсци Републике Српске у Петровцу. Извучене су и све резерве погонског горива, и успут подељене јединицама.

У магацину хране за текућу потрошњу остало је неевакуисано: 10 тона брашна, 10 тона конзерви, 1,5 тона уља, 1 тона соли, 12 тоне бораније и грашка, 3 тоне шећера, 1 тона меса и 500 килограма сухомеснатих производа. Све што је остало, није извучено само због недостатка моторних возила. Тако је и у интендантском сервису остало око 100 комплета маскирних униформи и 300 пари чизама.

Командант 7. позадинске базе, потпуковник Стојановић у изјави је поред осталог написао да му је »искрено жао што је проведено време у СВК било узалуд«, јер надао се »да ће српско питање у Хрватској бити праведно решено«. Напомиње да су »сва дешавања око нефункционисања власти у РСК директно погађала Српску војску Крајине, другим речима војска није имала државу«.

Извештај је завршио реченицом: »Молим да се око случаја РСК и Српске војске Крајине испитају стварне чињенице, да се дође до правих показатеља, и да се зна шта је узроковало њиховом паду«.

9.

Лички корпус је дочекао агресију хрватске војске у изразито неповољном оперативно-стратегичком положају. Бранио је јако издужену зону, а релативно мале ширине. По дужој основи, са обе стране зоне, снаге корпуса су се налазиле у полуокружењу. Са запада је нападала хрватска војска, са истока, са територије Бихаћке регије, деловао је 5. муслимански корпус. Са линије Грахова – Ресановци претила је опасност од хрватских снага које су дејствовале са простора Босне. У склопу одбране коју је организовао Лички корпус, по значају се истицао масив Велебита на западу и Пљешевце на истоку. Одбрана овог корпуса битно је зависила од држања Далматинског корпуса на југу и Кордунског на северу. Посебан значај за спречавање продора 5. муслиманског корпуса на правцу Жељавица – Личко Петрово Село Плитвице имало је садејство са Командом оперативне групе »Паук« и Командом Корпуса специјалних јединица.

Организацијско-формацијски састав корпуса био је неадекватан. Са шест бригада, развучених на ивичном рубу зоне одговорности, без бригадних и корпусне резерве, није се могао обезбедити маневар, што је била велика потреба. Однос Главног штаба Српске војске Крајине према команди 15. корпуса у току извођења борбених дејстава морао је, и могао је, бити знатно делотворнији. Само је Главни штаб Српске војске Крајине могао обезбедити потребно садејство суседа са Личким корпусом. То је изостало, и било је катастрофално за укупни задатак корпуса. Главни штаб Српске војске Крајине је пружио помоћ корпусу дејствима авијација, али команде корпуса и бригада нису показивале потребно интересовање за коришћење авијације, пре свега због неоспособљености за коришћење авијације. Обећана помоћ делова 2. гардијске бригаде није реализована нити је дато икакво објашњење шта се догодило.

У току првог дана борбених дејстава, Главни штаб Српске војске Крајине није утицао на одлуке које је доносила команда корпуса, а она се исцрпљивала у покушајима да успостави везу са суседима и да их предлозима и молбама приволи на садејство. Све што је договорено није реализовано. Пред поноћ, 4. августа, у зону корпуса долази генерал Душан Лончар, начелник Главног штаба Српске војске Крајине, кога је командант генерал Миле Мркшић овластио да пренесе одлуку за даља дејства и да пружи помоћ команди Личког корпуса у складу са развојем ситуације. Рад генерала Душана Лончара није оцењен позитивно од команде корпуса и команди бригада у којима је боравио. Наиме, генерал Лончар је своју улогу свео на пожуривање да се што пре почне са повлачењем јединица са положаја. Разлог није ни покушавао да образложи, осим наређењем команданта Главног штаба Српске војске Крајине. Није ни

покушао да сагледа реалну ситуацију у зони и да пружи помоћ командовању да само доноси одлуке, а тиме и да одговара за њих. У суштини, генерал Лончар је доносио своје одлуке и наметао их командовању као одлуке генерала Мила Мркшића. Доживљаван је као циник, паничар, плашљивац, па чак и као злонамеран. У суштини није помогао ни у чему команди 15. корпуса.

Команда корпуса је имала увид у развој догађаја али није успела да утиче на решавање неких важних проблема. Командант генерал Стево Шево је контактирао само са командантима 9. и 18. бригаде. Са осталим командантима само је он имао везу. Извештаји из 50. и 70. бригаде су каснили, а у знатној мери били су и нетачни. Команда није успела да организује садејство између бригада у зони корпуса. Најслабије је било између 70. и 50. бригаде.

Падом ноћи, нагло се смањује интензитет борбених дејстава. Почиње прегруписавање хрватских снага и довођење резерви из дубине ради наставка напада у јутарњим сатима 5. августа.

Сазнање о одлуци за евакуацију становништва које је у Лику стигла по две линије – преко Министарства одбране и преко Главног штаба Српске војске Крајине, изазвало је нагли пад морала. Почело је самовољно напуштање јединица, које старешине нису могле спречити. Због тога, као и због захтева генерала Лончара, око поноћи командант Личког корпуса генерал Стево Шево, наређује да јединице напусте положаје. Повлачење је требало завршити на положајима у дубини, уз обезбеђивање евакуације цивилног становништва.

На основу усмено примљеног задатка од команданта Главног штаба Српске војске Крајине, командант Личког корпуса на састанку ужег дела своје команде у 7.30 часова, 6 августа, доноси одлуку да настави са извлачењем становништва и јединица у шири рејон Петровца. У току 6. августа од Главног штаба Српске војске Крајине Команда корпуса није добила ниједно наређење или захтев.

По стицању у Петровац Команда корпуса прикупља јединице у захвату пута: Медено Поље – Петровац – Дринић и чини више покушаја да спречи распадање јединица. У томе није успела. У току 7. августа још је на окупу било 19 старешина и 8 војника из команде корпуса, затим Команда 9. бригаде; Команда 18. бригаде (са мањим делом); мањи делови 50. бригаде; мањи део команде 103. бригаде, 5. цивилних лица и 3 старешине из 81. позадинске базе. Потпуно су се распале 15. бригада, 37. батаљон, чета војне полиције корпуса. Артиљеријски и противоклопни дивизион са малим бројем људи, предавали су технику.

Из целокупног састава 15. корпуса, 8. августа, у Петровцу су била 52 старешине и двадесет војника и цивилних лица.

Корпус је, по подацима команде од 8. августа, имао 65 погинулих, до 300 рањених и око 110120 несталих војника и старешина. Команда 15. корпуса, са командама 9, 50. и 103. бригаде преместила се 8. августа у Приједор. Команде других јединица без одобрења су наставиле пут према Бањалуци и СРЈ.

10.

Командант 9. моторизоване бригаде, пуковник Јово Кордић, у изјави пише да је напад на његов 1. батаљон, на Малом Алану, почео 4. августа у 5. часова. Артиљеријска ватра непријатеља остваривана је једновремено и у дужем временском периоду по Грачацу, затим по путу од Грачаца према Медаку и раскрсници путева Ловинац. Прво је изгубљен објекат Редош на споју са левим суседом (Обровачка бригада). И поред упорне одбране и употребе резерве хрватске снаге су успеле да потисну људство бригаде на линију Мила вода – Пилар – Рука – Међувође. То су постигли око 21 час, 4.

августа увођењем свог другог ешалона, који су чиниле специјалне снаге хрватског МУП и уз јаку артиљеријску подршку.

Претпостављена команда најавила је слање ојачања (1. чета из 103. бригаде и делова гардијске бригаде), да би се спречило пресецање пута Госпић – Грачац и окружење бригаде. Из Обровачке бригаде је најављен долазак 1. батаљона са тенковском четом, ради одбране правца Жуљине – Презид и Госпић – Рука – Грачац. Од најављених снага стигла су само 3 тенка и 2 оклопна транспортера, али тек око 7 часова, 5. августа. По пристизању нису ни увођени у борбу већ су врачани назад, да би обезбедили Малован раскрсницу у Сучевићи. Због изостале интервенције, долази до пресецања комуникације Госпић – Медак – Грачац. Командант 9. бригаде, пуковник Кордић наређује да се 2. батаљон извуче са правца Госпић – Медак и поседне линију за одбрану Градина – Кикова греда – Лир са задатком да омогући извлачење 3. батаљона и цивилног становништва из села Радуч, Папуча, Медак, Почитељ, Вребац, Могорић, Плоча и Кук.

У поподневним сатима, 5. августа, због извлачења 18. бригаде, наређено је 3. батаљону да се повлачи правцем Вребачка стаза – Средња Гора Удбина – Мацин. Са 1. и 2. четом из 1. батаљона поседнута је линија Жутића врх – Штикада – Поткоса да би са милицијом и добровољцима спречавали продор хрватских снага са правца Ричица ка Грачацу. Тиме је омогућено извлачење становништва из Грачаца и околних села. У вечерњим сатима, 5. августа, наређено је повлачење бригаде из рејона Плоча, Брувна и Мазина правцем Мазин – Добросело – Петровац. Борци су масовно напуштали јединице и одлазили са породицама.

У борбама на правцу Свети Рок – М. Алан изгубљена су 2 тенка (Т-55) и 1 оклопни транспортер М-60. Због недостатка горива 9. бригада није извукла: 4. минобацача (82. мм), 3 хаубице (105 мм) 6 топова (20/3 мм), 4 топа (20/1 мм). Уништена су: 3 топа (Б-1), затим 3 топа ЗИС (76 мм), 2 самоходна оруђа (76 мм) и 1 топ (Т-12) да не падну непријатељу у руке.

У борбама је погинуло 23, рањено 22 и нестало 55 бораца и старешина. По изјави команданта пуковника Јове Кордића, главни напад Хрвати су извели на одбрану 1. батаљона, из којег је 22 бораца рањено и 55 нестало. У борбеним дејствима највише је била ангажована 9. моторизована бригада. Њен батаљон на Велебиту није показао потребну упорност у одбрани, што је имало велике негативне последице по укупну одбрану. Нестизање обећане помоћи, доводило је до колебања код јединица које су имале задатак да упорно бране своје положаје.

11.

Командант 18. пешадијске бригаде, пуковник, Мирко Радаковић, дочекао је почетак агресије хрватске војске на командном месту у селу Бунјић. Са отпочињањем агресије, отишао је у 2. пешадијски батаљон, а начелника штаба је послао у 3. пешадијски батаљон. На командном месту остао је помоћник команданта за позадину. Јединице бригаде су изводиле одбрану 4. и 5. августа до 16 часова на почетним положајима, с тим што је у 14 часова 1. чета 3. батаљона напустила своје положаје у рејону Павенке, али је команда консолидовала одбрану интервенишући својом резервом и са 35 припадника МУП-а Коренице. У вечерњим сатима, 4. августа (око 21) командант бригаде одржао је састанак са органима власти општине Кореница. Састанку присуствују председник Скупштине општине, председник извршног савета, представник министра одбране. Дата је информација о борбеним дејствима бригаде. Договорено је извлачење жена, деце, и старца из Теслинграда у село Фркашић. Састанак је завршен и командант бригаде је већ био у покрету ка Љубову, када је

обавештен од начелника Министарства одбране за Лику Жељка Жакуле, да је из Книна добио наређење да се изврши евакуација становништва из целе Лике. Рекао је да је то наређење председника РСК Милана Мартића. Радаковић одбија да изврши такво наређење. Сматра да одобрење за евакуацију треба да дође преко команданта корпуса, а не другим линијама. Био је то исправан став, али у атмосфери каква се стварала, то је мало вредело јер су неки већ били у »ниском старту« за покрет. Извршена је евакуација становништва без било каквог договора или контактирања са Командом 18. бригаде.

Пуковник Радаковић је оставио карактеристичну забелешку генералу Душану Лончару који му је пренео одлуку Врховног савета одбране, по којој се Главни штаб Српске војске Крајине премешта у Срб, затим да се становништво евакуише из Далмације, уз додаток, да су усташе већ у предграђу Книна (воде се борбе за Црвену земљу) и да ће до сутрадан 7. корпус капитулирати, а у Книн ће неизоставно ући усташе.

Радаковић прецизира да су такве одлуке Врховног савета одбране, и понашање генерала Лончара дефетистичке и кукавичке. Каже да Лончар чак није показивано ни трунке страха или бар забринутости због оног што је и о чему је говорио. Мисли и претпоставља да генерал Лончар не би тако наступао да му то није наређено.

Радаковић затим бележи да је генерал Лончар тражио од команданта 15. корпуса да нареди правовремено извлачење јединица (нарочито 18. бригаде), да не би пале у окружење. Захтевао је да се 9. бригада оријентише на одбрану Грачаца, како би се омогућило извлачење становништва из Далмације преко Отрића ка Д. Лапцу. Саопштио је затим, да са пуковником Миланом Шупутом (министром одбране) одлази у Грачац да организује одбрану. Пуковник Радаковић наводи да му је генерал Лончар деловао и цинично.

Све што генерал Душан Лончар чини те ноћи само показује да је он добро и унапред упознат са одлуком да се западни део Крајине неће бранити. Да ли му је, можда, страдање родне Западне Славоније, која такође није брањена, отворио очи, а заувек затворио душу?! Није ли, ипак, његов наступ у Лици пре резултат жеље да непотребно не страдају војници, којима нико неће помоћи, него његовог слагања са онима који тргују народом РСК? Да ли је ценио и да његов отпор Врховном савету одбране не би дао никакве резултате?

Док је боравио у команди корпуса, Радаковић сазнаје да су Хрвати заузели Радуч и Медак и да су извршили продор правцем Грачац – Трновац – Хомољац. У току су биле борбе за Кончарев крај.

Ујутру 5. августа, настављају се напади на зону 18. бригаде. Команда нема везу са командантом 15. корпуса. Због тога пуковник Радаковић у 9 часова одлази поново у команду корпуса ради упознавања са ситуацијом. Том приликом сазнаје да је 15. бригада у Жељави, Личком Петровом Селу и Ваганцу потпуно разбијена. Муслиманске снаге овладале су наведеним објектима и избиле у рејон Пребој. Хрватске јединице су овладале са Врховинама, Бабиним Потоком, Плашким. У току су биле борбе на Хомољцу и наступање преко села Врела ка Кореници. У то време командант корпуса, генерал Шево, је на Погледалу. Радаковић у 10 часова наређује своме помоћнику за позадину да командно место пребаци у село Хиниће и да се сва муниција натовари на моторна возила. Затим одобрава команданту 3. батаљона да у 14 часова почне са повлачењем. То је затим одобрено и другим командантима и командирима. Око 19 часова, у селу Висућ, Радаковић сусреће команданта 15. корпуса и добија задатак за извлачење преко Д. Лапца за Петровац. Његова бригада стиже у Петровац у јутарњим сатима, 7. августа. Предаја наоружања и материјално-техничких средстава је неорганизована. Борци остављају наоружање и технику на ливади, и настављају путовање у избегличким колонама. Два хрватска авиона бомбардују по избегличкој

колони. Људство из бригаде се после тога разбежало. Команда 18. бригаде наставила је пут ка Београду.

У свом извештају пуковник Радаковић истиче да са суседима у одбрани није имао организовано садејство, што није ни било могуће, пошто је 50. бригада већ у преподневним сатима 4. августа, напустила предњи крај одбране. У току ноћи 4/5. август положаје је на предњем крају напустио и Вребачки батаљон из 9. бригаде.

Радаковић указује и на карактеристичне појаве у току борбе, али и оне које су се одиграле пре почетка агресије. У позитивне појаве убраја да је око 85 посто бораца бригаде поседовало искуство из борби са усташама и није показивало страх од исхода борбе, што се, поред искуства, базирало и на добро припремљеној одбрани, инжињеријском уређењу положаја и рејона. Осамнаеста бригада је од 1992. године до почетка »Олује« имала значајних успеха у борбама са хрватским јединицама и при томе није губила већ заузимала територије. У 1994. години (марта месеца) на Трлу и репетитору бригада је усташе потукла »до ногу«. Пораз су платили са 49 погинулих и 150 рањених. У том судару бригада је повратила раније изгубљене просторе. Радаковић као позитивно искуство наводи и припреме одбране зоне. Извршене су, каже, систематски и на детаљан начин. Израђене су осматрачнице за све командире чета и команданте батаљона, затим 4 истакнута командна места за команду бригаде. Појачана је жичана веза са још 50 километара кабла. Извршена је организација командовања по више варијанти. Образована је резерва бригаде и припремљена за употребу по више варијанти. У резерви је бригада имала једну тенковску чету, једну пешадијску чету (85 бораца) позната по надимку »13. Гарава«, једну моторизовану чету (56 бораца), 2 оклопна транспортера (М-60), и »бофорс« на моторном возилу са противавионским митраљезом 12,7 мм. Осим тих снага, у резерви није било страха од непријатељског покушаја уклињавања на споју одбране 3. и 2. батаљона (правац Чардак – Прикићев грч) и споју 2. и 1. батаљона (на правцу Вујатово брдо – Караула). Позитивна чињеница је и постојање Карауле у тајности што је осујетило намеру непријатеља да одсече Теслинград од Љубова. Уз све то бригада је била попуњена храном и муницијом за вођење борбе у окружењу и до десетак дана без попуње (у зони је припремљено и функционисало 6 мањих складишта). Све је то повећавало самопоуздање бораца и њихово поверење у командовање.

У току извођења борбених дејстава као негативне појаве Радаковић убраја, пре свега, нефункционисање система веза. Радио везе су биле блокиране ометањем, а жичне прекидане због дејства артиљерије. Веза са Командом 15. корпуса прекинута је после бомбардовања командног места у селу Бунић, што се десило већ у 10 часова, 4. августа. Следећа негативна последица је упорно пропагандно-психолошко деловање са позивањем на предају преко радија. Бомбардовање авијацијом Пљешевице, Ћелавца и Бунича те иселавање пре »Олује« становништва, органа власти, чланова владе, бизнисмена и посебно Милана Бабића следеће су негативне појаве. Радаковић наглашава да рецимо Милан Бабић никада није обишао војнике и старешине на положајима (од 1991–1995). Указује затим на иселавање становништва из Лике без консултовања и сарадње са командовањем 18. бригаде (погубно је утицало на морал бораца, што се види у масовном напуштању јединица). Наводи и превару народа од председника општине Коренице Милана Калембера, те председника извршног савета Драгана Дјевића и начелника Министарства одбране за Лику Жељка Жакуле. Рекли су да иду да се склоне у село Фркашић, а они су отишли преко Д. Лапца у РС). Веома неодговорним види и понашање органа МУП-а. Изостајала је контрола територије и регулисање саобраћаја, одбијали су сарадњу са командом бригаде. Начелник МУП-а за Лику напустио је прво Девојачки биљег а касније и Лику без извештавања команданта бригаде. Припадници МУП-а у већини су се повлачили са женама, децом и старцима

као обични грађани. Даље тврди да већ од 5. августа, ниједан елеменат цивилне власти није функционисао у Лици, директори, руководиоци, свештеници – нису за друге бринули. Сматра да је погубно било што са нивоа Главног штаба Српске војске Крајине и команди корпуса није било захтева да се положаји бране по дубини. Посебно наглашава да нису борци и народ криви што им се наређивало да напуштају Лику без било какве алтернативе, изузев предаје усташама.

На крају своје изјаве пуковник Радаковић саопштава да је бригада у борбеним дејствима 4. и 5. августа имала 9 погинулих, 42 рањена, 3 заробљена и једног пребеглог непријатељу.

У борбама које је водила 18. бригада, било је више примера храброг држања и понашања јединица и појединих бораца и старешина. У борбама за Теслинград, на Рујници, 1. батаљон је три пута одбијао нападе усташа. »Вођена је и борба прса у прса. Чета којом је командовао Ранко Панић, затим батаљон Миће Узелца и чета из 3. батаљона којом је командовао Бранко Дракулић, па 3. батаљон са командантом поручником Скорупаном, »13. Гарава« са командиром Ђоком Дотлићем – извршиле су сваки добијени задатак без примедби. Преко њихових положаја никада не би прошле усташе да није наређено повлачење«. Забележено је да је »са 18. бригадом све време био пензионисани пуковник Милан Вуњак, и чинио је све да помогне борцима и старешинама. Када је рањен командант 1. батаљона, капетан Небојша Радаковић, ујутру 4. августа, без речи је предузео команду и одбрану Теслинграда. Примерно је извршио све добијене задатке«.

12.

Напад на зону одбране 50. пешадијске бригаде почео је у 5.05 часова, 4. августа дејствима артиљерије по рејонима одбране и Врховинама као и рејону Главаца. Артиљеријска дејства по рејонима Петрињић поље и Турјански била су слабијег интензитета. У поподневним сатима је повећан интензитет артиљеријских дејстава по граду Врховине и по рејону Турјански. Корпусна артиљерија узвратила је дејства по рејонима Дренов кланац, Тукљаце, Оточац и Синац. Онда је хрватска војска прешла је у напад на правцима Дренов кланац – Шкаре, Човичи – Залужница и Рамљани – Турјански. Продор према Турјанском им је успео пошто је 2. батаљон из Лапачке бригаде у 11.30 часова напустио положаје у рејону Стражлице, Соколац и Хинки и то без борбе.

Команда бригаде образује два тима старешина и један упућује у рејон одбране 1. батаљона (М. Лисац, Залужница, Д. Дољани) а други у 2. батаљон 103. бригаде (Брусин Грич, Гребер, Сјечиница). То чини јер претпоставља да се у наведеним рејонима изводе интензивна борбена дејства. Међутим, рејон одбране 2. батаљона (Полентино брдо, Стојине, Г. Врховине) усташе нису ни нападале. Напад непријатеља је испољен на правцу Рамљани – Турјански и бок бригаде. На том правцу упорно су брањени Помос и Грабар, и у току ноћи 4. августа.

Командант бригаде, пуковник Стеван Штрбац, у вечерњим сатима 4. августа доноси одлуку о евакуацији становништва »по плану евакуације«. Наређује извлачење бригаде и поседање положаја за одбрану на линији Петришић Поље – Г. Дољани – Залужница – Полентино брдо, Стајине, Сјеживица – Чудин кланац. Међутим, поседање наведене линије није извршено »због интензивних борбених дејстава непријатеља«. У 2,30 часа 5. августа, командант 15. корпуса генерал Стево Шево је наредио да 50. бригада поседне линију Плитвичка језера – Чудин кланац – Погледало. Рок је био до 5 часова, 5. августа. Ни ову линију бригада није посела. Овог пута, »зато што су се борци укључивали у колоне за извлачење са својим породицама«.

У току извођења борбених дејстава веза са потчињеним јединицама функционисала је само до 1. часова, 4. августа. После тога више није ни успостављана. Веза са командом корпуса није прекидана и одржавана је заштићеном линијом.

Права истина је да се 50. бригада распала још средином 4. августа. Борци су убрзо ушли у избегличке колоне са народом и наставили покрет правцем Плитвички Љесковац – Фркашић – Д. Лапац – Петровац. У рејону одбране остала су 2 тенка (Т-55), 2 топа ЗиС 76 мм; 9 топова Б-1; 9 хаубица 105 мм (М-2); 3 оклопна транспортера (М-60); 1 противавионски топ 30/2 мм; 2 топа 40 мм »бофорс«, 10 минобацача 82 мм; 5 минобацача 60 мм и већа количина разне муниције. Пре повлачења, по изјави пуковника Шупца, уништено је 1 самоходно оруђе (76 мм); 2 хаубице (105 мм) и 1 борбени комплет муниције за 2 хаубице 105 мм. Бригада је имала три погинула, 20 рањених бораца и 6 несталих. Зону ширине 67 километара бригада је бранила са 1200 бораца.

13.

Командант 103. лапачке пешадијске бригаде, пуковник Славко Студен у изјави наводи да његова бригада није употребљавана у борбеним дејствима као целина. Она је, по нижим јединицама, придавана бригаама 15. корпуса. Главнина бригаде ангажована је у одбрани праваца Грахово – Ресановци и Грахово – Личка Калдрма. Команда је била у месту Мали Бат. На наведеним правцима ангажоване су следеће њене јединице: извиђачки вод; вод војне полиције и 1. батаљон без 1. чете, са тенковским водом и делови 2. батаљона (око 240 бораца), затим вод хаубица 122 мм; вишецевни бацач ракета »огањ«, и вод милиције (33 милиционера). По наређењу Команде Личког корпуса 1. батаљон са ојачањима препотчињен је Техничкој групи-3 (из 7. корпуса). Наређење није реализовано, јер непријатељ према овом делу бригаде није испољавао већа борбена дејства. У 15.00 часова, 4. августа, Команда 15. корпуса наређује да се 1. чета из 1. батаљона упути аутобусима у село Брувно. Нешто касније, пуковник Студен упућује и вод милиције у Кореницу. У току 5. августа долази до пада морала, нарочито чете из 2. батаљона. Око 12 часова Техничка група-1 се извлачи на простор Личке Калдрме. После многих молби и убеђивања 60 војника и батерија 120 мм из Техничке групе-3 враћају се на положаје које су без борбе напустили. После два часа и ова група је побегла са положаја.

Због опасности да непријатељ нападне правцем Стрмица – Калдрма наређено је да се мост на реци Брутижница припреми за рушење. У поподневним сатима људство 103. бригаде самовољно напушта положаје, »зато што је дошло до напуштања положаја од десног суседа«. Командант бригаде, пуковник Студен, наређује командире чете да људство заустави на другом положају, на линији Голи бат – Медена коса – село Јанићи, који је био делимично уређен за одбрану. Затим излази на пут села Тишковац – Калдрма, у намери да помогне командире чете Зорићу, да изврши добијено наређење. Ту се сусреће са водом (којим је командовао Бурсаћ) који се повлачио у нареду. Зауставља вод, прикупља га под претњом стрељањем и приморава да се врати на положај.

У току 5. августа, пуковник Студен организује извлачење муниције (шлеперима) из складишта. Његов помоћник за морал, капетан Драган Родић, ангажован је око обавештавања становништва и припреме за евакуацију. У ноћи 5/6. августа чета из Срба напустила је добијене положаје и разбежала се, а припадници 1. батаљона захтевају да се врате у Д. Лапац да евакуишу породице. Наређено је да се људство и техника повуку са положаја. Наређење није пренето до два вода у одбрани на Ружином

палежу. Старешине Команде Лапачке бригаде у већини напуштају бригаду. Остају само командант, помоћник за позадину, начелник интендантске службе и возач.

У току 6. августа у рејону Калдрме умире један борац бригаде а 7. августа, од дејства хрватске авијације, гине борац-возач са двоје деце, у шлеперу погођеном на путу кроз Бравско. Пре тога, у Книну је од дејства артиљерије погинуо још један возач, припадник Лапачке бригаде.

Пуковник Славко Студен у својој изјави оцењује да »понашање старешина и команди у Лапачкој бригади није било примерено ситуацији. Јединице су напуштане, а основна преокупација дезертера били су лични интереси. Сви су одлазили без јављања и поздрава«. Рад власти и цивилне заштите био је, по његовој оцени испод потребе, неорганизован и неосмишљен. У Србу и Доњем Лапцу превремено је, евакуисана »елита«, док на становништво у селима нико није мислио. У многа села није ни стигло обавештење о евакуацији.

14.

Командант 70. (Плашчанске) бригаде, пуковник Милан Миливојевић, у изјави прво указује на добре припреме које су изведене са припадницима бригаде и становништвом у зони одговорности бригаде. По њему 15 дана пре отпочињања »Олује« целокупно становништво Плашћанске долине било је у пуној борбеној готовости. Сви за борбу способни мушкарци и део жена, знали су своје борбене задатке. Са једним бројем жена извршено је гађање и обука у руковању и употреби бомби. Пуковник Миливојевић тврди да је одељење Министарства народне одбране организовало све службе, посебно обезбеђење насељених места. Овај орган израдио је и планове евакуације села са простора који су били близу предњег краја одбране. Здравствена заштита је била до детаља организована. Достигнут је задовољавајући ниво одлучности и поверења код народа и бораца у успешну одбрану. Три дана пред агресију бригади је придодата једна борбена група (52 борца, 2 тенка, 2 оклопна транспортера и једна »прага«), из састава Корпуса специјалних јединица. Положаји за одбрану унапред су уређени на процењеним правцима дејства непријатеља. Дан уочи агресије, Команда 15. корпуса повлачи из бригаде 26 милиционера који су били у саставу чете која је била бригадна резерва.

Попуна бригаде муницијом и другим борбеним средствима на дан почетка агресије била је добра. Једино се оскудевало у гориву. Бригада је располагала само са 1,5 тона горива. Недостајала су неборбена возила (покривено само 15 посто потреба бригаде). Нестајала су и наменска возила за извлачење борбене технике.

Напад је почео у 5.00 часова, 4. августа, артиљеријским дејствима и покушајима да се пешадијом угрозе бокови бригаде на правцима Глибодол Коњско брдо и Војновац – Лазин.

После пола сата артиљеријских дејстава непријатеља, бригада није имала губитака. Напад хрватске пешадије и тенкова на Дабар и Коњску главу почиње у 6 часова. Око 10 часова долази до губитка положаја од стране 1. чете 3. батаљона. Исто се дешава и са снагама које су браниле Дабар. На осталим правцима водила се огорчена борба. У одбрани Пркоса ликвидирано је 50 непријатељских војника. У борбама на правцу Питоми јасенак – Јанчићи погођена су 4 непријатељска тенка. Око 13 часова успостављена је одбрана на другом одбрамбеном положају на левом крилу одбране (линија Кораћ – северне падине Великог Лисца). На левом крилу командант бригаде Миливојевић ангажује своју резерву (ојачани вод) и тражи помоћ од Корпуса специјалних јединица која му је обећана али није послата.

Око 15 часова хрватске снаге су овладале објектом Високи врх (тт 1124), одакле су затим наводили дејства артиљерије по Личкој Јасеници и Блатама. Са убаченим диверзантско-терористичким групама Хрвати пресецају комуникацију Дабар – Јасенице и том приликом одсецају део снага са командантом батаљона. Команда бригаде интервенише водом из резерве и успоставља одбрану на Глибадском крсту. Садејство са левим суседом (50. бригада) није успостављено. Око 12 часова долази до контакта два команданта бригада. Том приликом пуковник Миливојевић захтева да 50. бригада у својој зони затвори правце Османагино поље – Јаворник и Дабар – Петринић. Одговор пуковника Стевана Штрпца је био да он за тако нешто нема снага. Миливојевић није имао куд јер команда корпуса није давала информације о стању код суседа.

Око 15 часова командант Миливојевић »сазнаје да му је десни сусед 13. бригада, изгубила предњи крај одбране у рејону Тржића. Ипак, ближе објекте у зони 70. бригаде, та бригада још је држала.

Миливојевић поново тражи од команде Корпуса специјалних јединица да упутити бар део гардијског батаљона за стабилизацију одбране на левом крилу бригаде. Добио је одговор да »не рачуна ни на какву помоћни од генерала Мркшића, ни од Ступара...«

Око 19 часова на командно место бригаде стиже официр за везу генерала Милорада Ступара, али без одговора на захтеве који су упућени у Команду Корпуса специјалних јединица. У 23 часа пуковник Миливојевић оцењује да је становништво угрожено у селима Личка Јасеница и Блате и доноси одлуку да се становништво извуче у рејон Плашког. Председник Скупштине Плашког обећао је да ће становништво прихватити. Нешто касније, у првом сату иза поноћи, командант бригаде добија телеграм од команданта 15. корпуса генерала Шева у коме се наређује извлачење цивилног становништва правцима Кореница – Срб – Д. Лапац. Пуковник Миливојевић одговара да не може покренути народ преко Саборског јер тај део (предео) ватром контролишу Хрвати. Команда 15. корпуса усваја његов предлог да се извлачење изврши правцем Слуњ – Топуско. После тога Миливојевић ангажује све »цивилне структуре« и приступа организацији и реализацији извлачења.

Затим око 2.30 часа, 5. августа из команде корпуса стиже наређење да се Плашћанска бригада повуче и брани линију Приштеница – извор Мрежнице – Чичин мост. Захтевано је да по посудању наведене линије бригада успостави контакт са левим суседом у рејону Раковице. У контакту са начелником штаба команде корпуса, пуковник Миливојевић сазнаје да се 50. бригада већ извукла на линију Плитвице – Пољанак и да је Грачац у полуокружењу. Још у 1,30 часова Миливојевић је од команданта 13. бригаде сазнао да је изгубљен Тржић али да се Промисље упорно држи.

Између 3,30 и 4 часа Миливојевић покушава да ступи у везу са командом корпуса генералом Шевом, али не успева. Одлучује да настави командовање по свом нахођењу, у складу са ситуацијом како је он види. Командант 3. батаљона, по ранијем наређењу, организовао је одбрану на линији Трнтор – Градина – Плашка лавица – Превој – Приштеница. Са ове линије батаљон обезбеђује извлачење становништва и леви бок бригаде до 10 часова 5. августа. Пуковник Миливојевић у изјави наводи да је наређење за повлачење бригаде издао између 6 и 6.30 часова. То је учинио кад је проценио да »усташе желе потпуно да нас одсеку«. Закључио је тако по томе што је чуо »жестока дејства код десног суседа и у рејону Плитвица и Жељаве«.

Миливојевић затим наводи: »када су јединице и борци чули да морају напустити куће и препустити их уништењу усташа, настао је прави 'стампедо' и бригаде више није било«. У 7,50 часова Миливојевић долази на командно место Корпуса специјалних јединица и подноси извештај о насталој ситуацији. Његова бригада је оставила на

положајима у Плашћанској долини 4 топа (Т-12), 3 топа ЗиС и један оклопни транспортер. Погинуло је 10 бораца, а за 15 се није знало где су.

На крају, командант 70. бригаде, пуковник Миливојевић закључује да се бригада »могла успешно бранити још 4 до 5 дана, али да је то зависило од левог и десног суседа«. Као бригада не би напустила Плашћанску долину да су 50. и 13. бригада, као суседи, задржали своје положаје. Милан Миливојевић се ипак трудио да прећути шта се стварно одиграло. А истина је да су и команда бригаде и органи власти по сазнању за евакуацију становништва, престали су да размишљају о било каквим борбеним дејствима. Најорганизованије напустили су Плашки и његову долину.

15.

Зона одговорности Оперативне групе »Кордун« обухватала је Кордун, Банију и територије Западне Босне под контролом Фикрета Абдића. У Оперативној групи »Кордун« налазили су се Кордунски и Банијски корпус, Корпус специјалних јединица и снаге групе »Паук« (три бригаде и неколико самосталних мањих састава Народне одбране Фикрета Абдића, специјалне и јединице Министарстава унутрашњих послова Србије, Републике Српске и Републике Српске Крајине). Командовање је обједињавао командант групе »Паук« генерал Миле Новаковић са својом командом у којој је дужност начелника штаба вршио пуковник Чеда Булат.

Почетку напада на Кордун претходила су снажна вишечасовна артиљеријска и авијацијска дејства. Артиљеријском ватром тучене су све јединице на положајима, рејонима и зонама одбране, а главни објекти дејства била су насеља. Авијација је дејствовала по Слуњу, Примишљу, Перјасици, Вељуну, Војнићу и Вргинмосту. То су били искључиво цивилни циљеви. Од војних циљева авијација је дејствовала по тенковима и јединицама на просторима Слуња, Турња, Церовца, Маргарчевца (релејно чвориште), затим по споменику револуцији и НОБ на Петровој гори и по складишту у Вргинмосту. Затим су отпочели пешадијски напади ка Примишљу од Сиче и Тржића Топуњског, па од Карловца ка Крњаку и Речице ка Брођанима. Хрвати су успели да овладају само објектом рејоном Кестењака у зони 13. бригаде.

Командант Кордунског корпуса, пуковник Вељко Босанац, у 12,45 часова, у ванредном извештају, саопштава Главном штабу Српске војске Крајине податке о дејству и учинку авијације и артиљерије по територији Кордуна. Погинула су 3 војника а 4 рањена. Међу цивилима је погинула једна жена а 4 особе су рањене. Наводи затим да су два МиГ-29 ракетирала врх Петрове горе, али су промашили циљеве. У извештају се прецизира да је непријатељ успео да овлада само рејоном Кестењак. Каже се даље да је командант корпуса одржао састанак са председницима општина и председницима извршних савета, да је анализирана ситуација и да су договорене мере које треба предузети. Тврди се да »панике нема међу цивилним становништвом, да су понашања у складу са ситуацијом и захтевима командовања и да средства информисања благовремено и потпуно обавештавају грађане о ситуацији која карактерише Кордун«.

У редовном извештају Главном штабу Српске војске Крајине, у 19,20 часова наводи се да је брдо Кестењак, у зони 13. бригаде, блокирано и да су кота 323 и Перјасица и даље у рукама 13. бригаде. Саопштава се да су до 1. часова, усташке снаге успеле да се уклизне на правцу села Мрежница – Полојска коса – Ралетина, где су заустављене. Извршено је извлачење једне чете из рејона Тржића на десну обалу Мрежнице. Ради усаглашавања садејства са Корпусом специјалних јединица упућен је начелник штаба, пуковник Љубан Ивковић, са групом старешина из команде корпуса на командно место 13. бригаде.

Припадници Унпрофора су у приправном стању. Од дејства хрватске артиљерије погинуо је један припадник данског батаљона а двојица су рањена. На крају извештаја командант наводи да има податке да се у правцу Петриње и Глине креће 60 оклопних возила хрватске војске.

Из извештаја се може закључити да је ситуација у зони 21. корпуса углавном повољна.

Током 5. августа непријатељ је наставио напад на зоне одбране левог и десног суседа Кордунског корпуса, са циљем да одсече Кордун од Баније и Лике, и да тај простор стави у окружење. Хрватске снаге убрзавају напад правцем Глибадол – Личка Јасеница – Плашка драга – Слуњ. Непосредно им садејствују снаге 5. муслиманског корпуса, које нападају правцем Жељава – Личко Петрово Село – село Штурлић. Брзо избијање хрватских снага у рејон Слуња и муслиманских у рејон Плитвица, довело је снаге 21. корпуса у позицију да се бране са правца који је морао да обезбеди 15. корпус са снагама Корпуса специјалних јединица. На десном крилу зоне одбране корпуса, током 5. августа, долази до велике кризе у одбрани коју изводи 39. корпус у Банији. Из мостобрана код села Небојан, хрватске снаге крећу у напад и успевају да изврше полуокружење Петриње и да затим угрозе одбрану Глине.

У току овог дана Абдићева војска »Народне одбране« у саставу »Паука« окренуће ћурак наопако, што ће бити почетак катастрофе коју ће доживети народ Кордуна и Баније. Прво ће 2. бригада »Народне одбране« у целини изненада прећи у састав 5. муслиманског корпуса. То ће затим учинити и друге две бригаде »Народне одбране«. Слично ће поступити и Абдићеве специјалне снаге и милиција, са изузетком групе од око 30 до 40 људи који су одмах по отпочињању напада отишли преко Републике Српске у Србију. Јединице милиције у саставу »Паука« из »српских земаља« су овог дана самовољно напустиле Западну Босну и вратиле се тамо одакле су и дошле.

У предвечерје 5. августа Кордунски корпус и народ Кордуна наћи ће се у окружењу. На десном боку хрватске снаге угрозиле су рејон Глине а на левом снаге 5. муслиманског корпуса стигле су у рејон Раковице, где су се спојиле са хрватском војском. Јединице Абдићеве »Народне одбране« заједно са 5. бужимском бригадом избиће на границе Западне Босне са Кордуном. Још је постојао само пролаз на правцу Глина – Двор на Уни. У таквој ситуацији генерал Миле Новаковић, који је остао без групације »Паук«, одлучује да смени команданта 21. корпуса, пуковника Вељка Босанца, и поставља пуковника Чеду Булата. Одлуку је саопштио 5. августа у 18 часова. Одлука је тумачена на разне начине. Прећутно је прихваћено објашњење да је смена пуковника Босанца уследила због неких његових размирица са генералом Новаковићем.

Генерал Новаковић доноси одлуку да фронт одбране 21. корпуса скрати. Наређује да се одбрана организује на десној обали реке Коране, од Скрада до Тржића. Ту линију требало је да поседну Корпус специјалних јединица, 11. и 13. бригада и једна чета из 19. бригаде.

У току 6. августа ситуација је погоршана. Леви бок 21. корпуса нападале су удружене муслиманске и хрватске снаге. Команда корпуса доноси одлуку да још више скрати фронт одбране и да почне са извлачењем цивилног становништва из пограничних села.

Од почетка агресије у непрекидном је заседању Координациони одбор Кордуна, који руководи свим активностима из надлежности власти и државе. Током 6. августа Одбор доноси одлуку да се цивилно становништво евакуише правцем Војнић – Вргинмост – Глина – Двор, јер се претпостављало да би хрватске снаге могле убрзо заузети Глину и тиме онемогућити евакуацију становништва.

Да би се обезбедио десни бок Кордунског корпуса и спречило заузимање Глине, генерал Новаковић упућује у рејон Видушевац једну пешадијску чету из 19. бригаде и Оклопну бригаду из Корпуса специјалних јединица. Наређење је извршила само чета из 19. бригаде. Уместо у Видушевац Оклопна бригада је кренула у самостални пробој, правцем Топуско – Обљај – Жировац – Двор на Уни. Команда Кордунског корпуса није била упозната са променом задатка Оклопној бригади. За њом су упућена и три вишецевна бацача ракета »огањ«. Истим правцем кретала се избегличка колона од 6 до 7 хиљада људи, која се касније нашла у окружењу, зато што је остала без заштите, пошто је Оклопна бригада одмакла, не осврћући се на цивиле. Оставила је грађане Кордуна без заштите, на милост и немилост хрватских бојовника жељних освете.

Током 6. августа хрватске и муслиманске снаге, у рејону Раковице и Плитвица, у потпуности су одвојиле Лички корпус од Кордунског и Корпуса специјалних јединица. Овог дана хрватске јединице заузимају и Глину. Избегличке колоне цивила на путу Војнић – Глина – Жировац – Двор изложене су непрекидној ватри хрватске артиљерије и повремено авио бомбардовању.

Снаге 21. корпуса организују кружну одбрану зоне у којој је било око 35.000 грађана.

У току 7. августа муслиманске снаге се групишу у Великој Кладуши, а хрватска војска осваја Жировац и усмерава напад ка Двору. Дошло је до пресецања избегличке колоне и масакра цивила у рејону Глина – Жировац – Обљај. Команда Кордунског корпуса је донела одлуку да се цивилно становништво прикупи у Топуском и стави под заштиту команде снага Уједињених нација (сектор Север). Истовремено командант Корпуса пуковник Булат поставља задатак 11. и 19. бригади да организују кружну одбрану на линији: Бриони (Растик) – Чемерница – Блатуша – Пољани – Старо Село – Грађани. Током 7. августа настављају се борбе и на линији додир са 5. муслиманским корпусом.

Команда Кордунског корпуса закључује да су све јединице у окружењу и да цивилно становништво не може да настави покрет ка Двору. Команда снага Уједињених нација не показује спремност да заштити народ. У таквој ситуацији, у 12,15 часова, 7. августа, командант корпуса, пуковник Чедо Булат, одлази у команду сектора север одакле обавља телефонски разговор са генералом хрватске војске Петром Стипетићем, указујући му на угроженост српских цивила. Од Стипетића добија ултиматум – да преда корпус. Ако не прихвати ултиматум, речено му је да ће у 13 часова отпочети општи напад снага хрватске војске са кружне основице. Пуковнику Булату је само понуђено да лично напусти Кордун са породицом, што он наравно – одбија. Затражио је пола сата за консултацију са члановима своје команде. У другом телефонском разговору, у 12,50 часова, пуковник Булат је успео да одложи напад хрватске војске и да уговори састанак за преговоре, у рејону Бриони (Глина). Од тог часа престала су дејства артиљеријом и авијацијом по цивилном становништву и јединицама 21. корпуса.

После преговора са хрватским генералом Петром Стипетићем, командант 21. корпуса пуковник Булат одржава састанак команде којем присуствују команданти бригада, представници МУП и цивилних власти Кордуна. Састанак је одржан у хотелу »Топуско«. Донета је одлука да се потпише споразум са хрватском војском. Тим споразумом јединице корпуса треба да предају наоружање, а хрватска војска за узврат треба да омогући да се сво становништво и припадници војске извуку из окружења и упуте ка СРЈ. Одлука је усвојена једногласно.

Намера је била да се извлачење изврши правцем Глина – Жировац – Двор. Међутим за снаге 5. муслиманског корпуса српски споразум са хрватском војском није значио ништа па је тај правац отпао. Отпала је и могућност да се извлачење изврши

преко Костајнице јер је био порушен мост на Уни. Онда је затражено од хрватске војске да дозволи извлачење правцем Топуско – Глина – Петриња – Сисак и даље аутопутем до Шида. Хрватска је дала сагласност, а споразум је потписан 8. августа. Истог дана, око 12 часова, кренуо је први конвој наведеним правцем. Нажалост, били су организовани бројни напади на избеглице у колонама. Немоћни људи су тучени и малтретирани. Због повреда је било и умирања, жена и деце, нарочито. Људи су успут једноставно нестајали а у рејону Спачванских шума, многи су били извучени из колона и у шуми – убијени.

Извлачење преко Хрватске је завршено 13. августа, око 16 часова, после пет дана и 4 часа невиђених мука и страдања.

16.

У току 4. августа, 13. слуњска пешадијска бригада је изгубила Кестањак. Из рејона Тржића на десну обалу Мрежнице извучена је једна чета из 1. пешадијског батаљона. Током 5. августа бригада је до вечерњих сати изводила борбена дејства у својој зони одговорности. У 19 часова командант 21. корпуса наређује 13. бригади да поседне нове положаје за одбрану, на десној обали Коране, од Доњег Скрада до Слуња. По овом наређењу поступљено је ноћу 5/6. августа. У току 6. августа организована је одбрана на новој позицији.

Почиње и појединачно напуштање јединице. Људство једноставно нестаје. Ангажована је војна полиција за прикупљање оних који су побегли и наређено је спречавање оних који су се припремали за бекство.

Не долази обећана помоћ – пешадијски батаљон за обезбеђење левог бока. Војни обавезници после 21. часа масовно напуштају положаје и одлазе да збрињавају породице. Командовање није у стању да спречи растурање јединице. Без контакта са командом корпуса, не знајући ни где се она налази, командант бригаде пуковник Марко Рељић са остатком бригаде и водом војне полиције напушта зону одбране. По стицању у Топуско, колона 13. бригаде је упућена на правац Обљај – Жировца – Двор. Колону су чинили цивили и војска. Била је ужасна гужва а кретање споро. Остатак 13. бригаде креће ка Двору. У јутарњим сатима 7. августа, војска и народ су заустављени на прилазима Двору, који је већ био у хрватским рукама. Цео дан је проведен у чекању. Извршене су припреме за напад на Двор. Прикупљени су и војници из других јединица и са остатком 13. бригаде кренуло се у напад на Двор, 8. августа у јутарњим сатима. До 19 часова, Двор је био ослобођен и деблокиран. Том приликом пуковник Рељић се састаје са командантом Корпуса специјалних јединица генералом Милорадом Ступаром, који је наложио евакуацију становништва преко Двора у Нови Град. Евакуација је трајала до 16 часова 9. августа. Тада су муслиманске снаге пресекле избегличку колону у ширем рејону Жировца. Командант 13. бригаде добија задатак од генерала Мила Мркшића да деблокира избегличку колону. Уз подршку групе тенкова из Оклопне бригаде, Рељићева 13. бригада врши деблокаду прво код Жировца, а после 20 часова и на прилазима Двору. Последњи цивили и војници прошли су мост на Уни око 23 часа.

17.

Солидан борбени допринос сразмеран својој моћи имала је и 19. бригада.

У току 4. августа она је успешно спречавала нападе на своју зону одговорности. Око 18 часова командант бригаде, пуковник Божа Бјелић, добија наређење да упути јединицу јачине пешадијске чете у састав 13. бригаде. Чета је упућена у рејон виси

Ралетина. Наређење је извршено до 21 час. Следећег дана, 5. августа, у 17 часова, у команду бригаде стиже наређење да у рејон Видушевац упути чету (без једног вода), ради заштите десног бока Кордунског корпуса. Предвиђено је да чета садејствује оклопном батаљону из Корпуса специјалних јединица у заштити бока Кордунског корпуса.

Чета је стигла у наређени рејон и сама је извршавала добијени задатак, а оклопни батаљон се није ни појавио. Команда 19. бригаде је радила као целина и добро пратила ситуацију.

У току 6. августа, избегличка колона цивила, извлачила се ка Топуском. Команда 19. бригаде добија задатак да се, уз сопствени прихват, извуче и поседне положаје на линији Бриони – Растик – Чемерница – Блатуша. Наређење је извршено. Када је донета одлука да се потпише споразум о предаји материјално-техничких средстава ради извлачења народа и војске, командант 19. бригаде Божа Бјелић добија наређење да прикупи наоружање и материјално-техничка средства за предају. Задатак је извршен у преподневним сатима 8. августа. Од војника 19. бригаде образована је колона која је у 14,15 часова кренула правцем Глина – Сисак – Београд.

Командант 19. бригаде Божа Бјелић у својој изјави указује на непостојање садејства са левокрилном Глинском бригадом из 39. корпуса. Већ 6. августа у зони Глинске бригаде није било војника и јединица. На неповољан развој ситуације на простору Кордуна, по оцени Бјелића утицало је више појава. Он указује на следеће. Прво на појаву панике код дела становништва и првенствено због повлачења војске и народа из Лике, а нарочито из Плашког преко Кордуна. Критикује и одлуку државног врха да се врши евакуација становништва. Такву одлуку Координационо тело за Кордун, и команде корпуса и бригада сматрали су и оцењивали неразумном. Морало се знати да ће у таквој ситуацији и војска напуштати положаје. Сматра врхунцем неодговорности довођење 21. корпуса и народа у окружење, из кога се без помоћи споља није могло изаћи. Указује на снажна психолошко-пропагандна дејства преко радио и телевизијских станица којима се није парирало и критикује слаб рад органа власти и показану небригу за становништво.

У борбеним дејствима 19. бригада је имала једног погинулог и 4 рањена. Један борац је извршио самоубиство када је избегличка колона кренула из Топуског ка Глини и Петрињи.

Као и за претходну, слична оцена се може изрећи за борбени ангажман Једанаесте бригаде. У току 4. и 5. августа њене јединице нису изгубиле ни један објект у својој зони. Уствари, хрватске јединице су избегавале напад на зону одбране ове бригаде, са којом су имале крајње негативна искуства током ранијих окршаја. Бригада је и у време потписивања споразума са Хрватима била на својим положајима. Тек касније се прикључила одлазећој колони.

18.

Закључивање и оцена улоге Кордунског 21. корпуса подразумева нешто ширу анализу. Положај овог корпуса почетком хрватске агресије на западни део РСК, имао је више значајних одредница на које је непријатељ итекако рачунао. Кордун је простор са кога је Српска војска Крајине највише угрожавала позицију Хрватске при њеним покушајима да сломи отпор српског народа. Сваки такав покушај од 1992. до почетка августа 1995. године на Кордуну је остао без резултата. У акцијама које је хрватска војска изводила на другим просторима (Миљевачки плато, Маселница, Медачки цеп, Западна Славонија) највише је страховала од противакција до којих би могло доћи са простора Кордуна. Са тог простора српска војска је била у могућности да дејствује по

Загребу и другим виталним рејонима као што су Сисак, Кутина... О положају Карловца и последицама до којих би могло доћи у противакцијама Кордунског корпуса, да се и не говори.

При свему томе нису занемариве и неке историјске чињенице. Кордун је био простор на коме су усташе од 1941. до 1945. године извршиле злочине над Србима који немају примера ни међу нацистима Хитлерове Немачке. Хрватска политика је знала да су Кордунаши без икаквих илузија у гледању на нову хрватску државу и проуштаку Туђманову власт. Најзагриженији Хрвати су живели са оптерећењем да »на Кордуну нису завршили посао«. Кордунски Срби су, опет, знали да не смеју допустити нове хрватске погроме јер их, једноставно, више не би било. Имајући све то у виду, можда се може поставити и тврдња да није ни мало случајно што је дошло до тога да се баш кордунско становништво наде у окружењу. Тешко се може порицати и стицај околности насталих у току борбених дејстава, да би све резултирало окружењем. Над неким појединостима се мора оставити и сумња. На Банији, у Лици и Далмацији народ је благовремено покренут у евакуацију. То само није учињено на Кордуну. Од кордунског народа се такоређи скривало да се са других простора евакуишу цивили. Добро држање бригада 21. корпуса неутралисано је догађањима око Кордуна и понашањем Корпуса специјалних јединица на тим просторима. Сме ли се уопште поставити питање које би могло да гласи: Зашто би некоме на »српској страни« требало окружење становништва на Кордуну? Није ли у питању очекивање да ће се хрватска војска »наместити« пред светом и спонзорима кад изврши масован злочин над децом, женама, старцима, окруженим војницима?! Да ли је очекивани масакр требало да послужи као крунски доказ да су Хрвати геноцидан народ, а њихова војска иста као и она из времена Анте Павелића и Другог светског рата! И коначно, да ли би масакр на Кордуну добродошао као оправдање за одлуку да се народ поведе у бежанiju и, путем без повратка. Не би ли, на крају масакр заувек покрио лажи којима су Срби у Крајини обмањивани, не само од 1991. године, него и раније.

Иако је, на несрећу, дошло до окружења, на сву срећу дошло је и до рационалног и сасвим контролисаног понашања хрватске војске. Хрватска је знала шта жели и чврсто је контролисала ситуацију. Није, може се рећи, насела на замку! За њу је боље решење било да се омражени Срби живи нађу у Србији него да остану мртви на Кордуну.

У операцији »Олуја«, Кордун је третиран као простор који треба окружити и одсећи од других делова, а затим чекати капитулацију која је планирана убрзаним и масовним дејством артиљерије и авијације. Пре почетка »Олује«, на простору Западне Босне више од годину дана режирано је окружење с леђа. Почетком агресије, удар је усмерен преко Баније и долином Уне ка Двору. Тиме се ишло на одсецање од Републике Српске. Дејствима кроз Лику, преко неспремних и ослабљених 50. и 70. пешадијске бригаде, требало је избити у рејон Раковице где се рачунало на спајање са снагама 5. муслиманског корпуса, које су преко Жељаве и Личког Петровог Села требале да стигну у Раковицу.

Замисао је садржала и намеру да се на тај начин утиче на искључивање могућности да се са простора Кордуна дејствује по Загребу.

Главни штаб Српске војске Крајине био је преокупиран опасностима које су долазиле са Динаре и Грахова, као и поразима Војске Републике Српске на просторима који су се граничили са РСК. Очекивало се да би РСК могла бити испресецана по ужој оси, координираним дејствима 5. муслиманског корпуса са простора Западне Босне и хрватских снага из рејона Госпића и Оточца. Да би се омогућила већа самосталност и еластичност командовања, корпуси и друге јединице у западном делу РСК подељени су у две оперативне групације. Северну групацију чинили су 21. и 39. корпус, затим

Корпус специјалних јединица и оперативна група »Паук«. Командовање је обједињавао генерал Миле Новаковић. У току првог дана агресије, корпуси северне групе су дејствовали »по плановима употребе«, што је у пракси значило из поретка у каквом су се нашли на почетку агресије. Ситуацију на просторима северне групације требало је пратити са једног места. Онај ко је обједињавао командовање, морао је организовати садејство између корпуса, а посебно за случај повлачења на положаје по дубини. То је кључна и катастрофална грешка команданта северне групације генерала Мила Новаковића. Анализа тока збивања показује да команде корпуса нису познавале ситуацију код суседа. Ако је генерал Миле Новаковић био командант за све корпусе у северној групацији, а јесте, онда је његова команда морала пратити ситуацију код свих корпуса и припремати предлоге за одлуке. Команда групације »Паук« није била у могућности да одговори наведеној обавези, поготову када је генерал Миле Новаковић непотребно сменио пуковника Вељка Босанца са дужности команданта 21. корпуса а на његову дужност поставио пуковника Чеду Булата, начелника штаба своје команде.

Слабу страну командовања представља и понашање команданта Корпуса специјалних јединица генерала Милорада Ступара. Он избегава сарадњу с командантом 21. корпуса а не извршава и кључна наређења генерала Новаковића. Практично, после 4. августа, састав Корпуса специјалних јединица чини само Оклопна бригада. Као јединица, требало је да се потчини команданту 21. корпуса, чиме би се смањио број команди корпуса, што би поједноставило командовање. Употреба Оклопне бригаде била је неадекватна. И поред два наређења да се бригада пребаци у шири рејон Глине, ниједно није извршено. Прво наређење издао је командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Миле Мркшић 4. августа у 23.30 часова. По овом наређењу Оклопна бригада требало је до јутра, 5. августа, да се нађе у ширем рејону Глине. Друго наређење издао је генерал Новаковић, 5. августа, у вечерњим сатима. По овом наређењу, требало је упутити део Оклопне бригаде у рејон Видушевац. Ни ово наређење није извршено. Најтежи пропуст Оклопне бригаде је што није заштитила бок избегличке колоне, него је оставила народ, и највећом брзином преко Обљаја и Жировца отишла преко Уне у Новиград. Промену задатка бригаде самовољно је наметао командант Корпуса специјалних јединица генерал Милорад Ступар а да о томе није ни обавештавао команданта 21. корпуса, пуковника Булата.

До окружења 21. корпуса и народа дошло је кривицом командовања и координационог органа за Кордун.

Споразум пуковника Цеде Булата са хрватским генералом Петром Стипетићем је изнуђено решење, које се ипак могло избећи да стање није толико упроштено. На простору Баније власт је на своју руку покренула евакуацију становништва још 4. августа после подне. Власт на Кордуну је закаснила за цела два дана. Да није дошло до евакуације у Банији и Лици, и да се чинило што је требало чинити, таквој се одлуци, и поред свега, не би могло приговарати.

Крајњи резултат вишегодишњих игара око разних интереса на Кордуну и у Западној Босни, била је превара народа. Народ је својим животима плаћао политикантске и шверцерске игре са Фикретом Абдићем и онима који су муљали под фирмом борбе за Цазинску и Бихаћку крајину. Неспоран је удео и оних који су играли још »шире« игре, укључујући и оне тобоже глобалних размера.

19.

Улога и активности Корпуса специјалних јединица захтевају нешто ширу елаборацију. Пре свега формирање Корпуса специјалних јединица требало је да представља стварање оперативно-тактичког састава, који се може брзо покретати по

целом простору западног дела РСК. Његовим постојањем решаван је проблем резерве Главног штаба Српске војске Крајине, којом се могло интервенисати на кризним деловима ратишта. Организацијско-формациско устројство четно-батеријског и батаљонско-дивизионог састава омогућавало је издвајање делова Корпуса специјалних јединица и упућивање на задатке са већим степеном самосталности. Отуда су поједини делови Корпуса специјалних јединица на одређеним просторима и улазили у саставе других корпуса и у њима остајали до извршења одређених задатака. Нешто боља опремљеност и попуњеност, разликовала је јединице овог корпуса од осталих у Српској војсци Крајине. Није се сасвим успело у намери да се Корпус специјалних јединица попуни са људством младих годишта. Попуњеност људством присилно мобилисаним у СРЈ, од избеглих војних обвезника са простора Хрватске и РСК, била је основна слабост која се могла превазилазити једино у дужем временском периоду. Борбену способност Корпуса специјалних јединица битно је ограничавала непопуњеност старешинским саставом. Први проблем је био у бројној непопуњености а други у неадекватном квалитету и тако малобројног старешинског кадра.

Кључне јединице у Корпусу специјалних јединица биле су Оклопна бригада и Гардијска бригада. Пре почетка »Олује« Гардијска бригада је напустила извршавање борбеног задатка на Динари. Самовољно је напустила Динару и прикупила се у касарни у Книну. Ту је дочекала почетак »Олује«. У току 4. августа Бригади је наређено да делом снага интервенише у зони 9. бригаде (15. корпуса) на Велебитском залеђу. Наређење није извршено. Практично, бригада није уопште учествовала у борбама током »Олује«. Њен састав је мимо команде, напустио простор РСК и отишао према СРЈ.

Ни команда Корпуса специјалних јединица не помиње ову бригаду у својим извештајима, него је третира као јединицу у саставу 7. корпуса. Такав однос команданата 7. корпуса и Корпуса специјалних јединица више говори о њима него о самој бригади. То је потврда очигледног избегавања одговорности.

Ако би се бригаде Српске војске Крајине рангирале по ономе што су чиниле током августовске агресије на РСК Гардијска бригада би имала најсрамнију улогу. Уз кукавичлук, она је по недисциплини и одбијању задатака највише пала, од свих састава Српске војске Крајине. При свему томе, ни њен командант, пуковник Милош Цветичанин, није изузетак.

Оклопна бригада је почетак агресије сачекала на ширем простору Слуња. У току 4. августа делом тенкова требала је да пружи помоћ 70. плашћанској бригади у одбрани Плашћанске долине. Нажалост, Плашћанска бригада није желела да се бори па Оклопна бригада практично није ни увођена у борбу. И тиме се њена борбена (!) улога у »Олуји« завршава. Практично, том бригадом је командовао челни човек Корпуса специјалних јединица, генерал Милорад Ступар. На крају, он је ту јединицу употребио за лично обезбеђење, држећи је на окупу до Слуња. Са њом је извршио и »одступно – наступни« марш преко Кордуна и даље на Обљај, Жировац и Двор. Пре свих других јединица из тзв. северне групације Оклопна бригада се нашла у Новом Граду у РС. Извлачење је извршила тако што је оставила без заштите избегличке колоне народа које су се кретале ка Двору. Хиљаде очевидаца из избегличких колона народа и војника доживели су, поступак Оклопне бригаде као нешто крајње нечасно и кукавичко.

Мора се рећи да је једино батаљон војне полиције из састава Корпуса специјалних јединица био частан изузетак, не само према другим јединицама Корпуса специјалних јединица, него и према већини јединица Српске војске Крајине. Била је то поуздана јединица која је извршавала све постављене задатке. По дисциплини и моралу, тај батаљон је одскакао од других јединица Српске војске Крајине.

Генерал Милорад Ступар, у свом извештају који је писан 18. августа у Београду, прикрива шта се све дешавало са Оклопном бригадом. Он је, као командант Корпуса специјалних јединица, пре поноћи, 4. августа, добио наређење да одмах крене и да до јутра са оклопном бригадом буде у рејону Глине, ради обезбеђења споја 21. и 39. корпуса, где је требало да и спречава пресецање комуникације Глина – Топуско – Двор. У извештају он и не спомиње то наређење, јер га није извршио. Не објашњава ни зашто је изостала његова помоћ у деблокади једне чете 70. бригаде која је била окружена. Било му је лакше да се »не батрга« па их је упутио да се за помоћ обрате команди Личког корпуса. У извештају команданта Корпуса специјалне јединице нема података о »борбама« које су 4. августа »водиле« његове потчињене јединице нити има детаља о контактима са Командом 21. корпуса у чијој се зони налазио. Вероватно зато што је боље прећутати неактивност него бранити оно што не би »држало воду«.

Генерал Ступар са доста детаља описује догађања 5. августа. Наводи да је »цело време полигон Слуњ био под артиљеријском ватром, али да гранате и мине нису падале по граду Слуњу«. Прецизира да се око 4 часа већ појављују прве избегличке колоне из Плашког. У јутарњим сатима у противнападу, 13. пешадијска бригада повраћа Перјасичку косу коју је изгубила током претходног дана. Бележи даље да око 7 часова преко Слуња крећу колоне цивила и војске ка Републици Српској. Онда он наређује пуковнику Летићу да са полицијом и тенковима покуша да одвоји јединице 70. бригаде ради укључивања у одбрану. Задатак није извршен, због отпора команданта 70. бригаде и председника општине Плашки.

Око 9 часова обавештен је о продору снага 5. муслиманског корпуса на правцу Жељава – Личко Петрово Село, па упућује вод војне полиције у село Тржачка Раштела са задатком да ојача одбрану у наведеном рејону.

У 9,20 часова – по Ступаревом извештају – чета из 15. корпуса, која је бранила тригонометарску тачку 280 и положаје на реци Корани до Ваганца, напушта линију одбране и одлази ка Плитвицама. Покушаји да је задрже остали су без резултата. Због тога на напуштене положаје одлази вод војне полиције из 21. корпуса.

Становништво из Раковице креће ка Слуњу. У 11 часова следи напад Муслимана од села Ваганац ка селу Садиловцу, али је одбијен.

Око 13 часова почиње напад хрватске војске на правцу село Приммишље и даље према Слуњу, уз убацивање диверзантских група. У току овог дана, у Корпус специјалних јединица се вратио извиђачко-диверзантски одред из Книна, са свега 15 војника. Јединица је самовољно напустила положаје на Динари и кренула на Слуњ. Одред се у поподневним сатима распао.

Људство 13. бригаде напушта своју зону, чиме се ствара велики међупростор између Оклопне бригаде и снага у противдесантној резерви у Раковици. Тада, по сопственом извештају, генерал Ступар покушава да организује одбрану Слуња по линији: Куронов врх – Крнића глава – Пуханица – село Брочанац – Раковица. Делови 13. и 70. бригаде који су се затекли на простору Слуња »ни под претњом оружја неће да остану« на положају. У општој пометњи и паници коју изазивају убачене диверзантске групе и дејства усташке артиљерије, командант северне групације, генерал Новаковић, наређује да се скрати фронт и организује одбрана на Корани. По том наређењу, Оклопна бригада се претпочињава команди 21. корпуса који организује одбрану. Оклопна бригада се извлачи на десну обалу Коране и добија задатак да брани правац Слуњ – Цетинград – В. Кладуша. Око 17 часова 13. бригада напушта положаје на Корани а усташка диверзантска група напада на Оклопну бригаду. Авијација дејствује по полигону Слуњ и мостовима на Корани.

После 17 часова, снаге за противдесантну борбу се извлаче правцем Липовача – Мошвина – село Боговоља. Не задржавају се у одбрани на десној обали Коране, него

настављају покрет правцем: село Боговоља – Цетинград. На сцени су »папирнате комбинације«: 3. тенковска чета улази у састав Оклопне бригаде, као и чета минобацача 120 мм и 21. чета војне полиције. Извиђачко-диверзантски одред се враћа у састав 21. корпуса. У току ноћи 5/6. августа Корпус специјалних јединица самовољно напушта чета минобацача 120 мм, 21. чета војне полиције и лаки артиљеријски ракетни дивизион ПВО. Одлазе у 21. корпус.

У 0,20 часова, 6. августа, инжењеријска чета Корпуса специјалних јединица срушила је мост преко реке Корана.

По изјави генерала Милорада Ступара, генерал М. Новаковић је 6. августа донео одлуку да Оклопна бригада напусти положаје на Корани и да изврши марш правцем Цетинград – В. Кладуша – Топуско, са задатком да ојача одбрану на правцу Петриња – Глина. Покрет бригаде по овом задатку извршен је у 16,30 часова Бригада је у Топуско стигла око 20 часова, где је попуњена горивом.

Око 20 часова 6. августа, ситуација је, по генералу Ступару, лоша: »Комуникације су већ закрчене са избегличким колонама, Топуско је исељено. Колона избеглица (војника и цивила) је развучена од Топуског до Новог Града. Положаје напушта Костајничка бригада и делови Дворске бригаде, чиме је директно угрожена евакуација избеглица«.

Карактеристично је да генерал Ступар неће да примети како ни његов корпус више ни формално не постоји. Али зато бележи да сазнаје да је 39. корпус већ извучен и да су усташе пресекле комуникацију у селу Маја. У таквој ситуацији он (у договору с командантом Оклопне бригаде) доноси одлуку да бригаду врати назад и да је преко Обљаја и Брезовог поља извуче ка Двору. Ову одлуку генерал Ступар доноси самовољно, игноришући не само надлежности и принципе командовања. Он више није командант Корпуса специјалних јединица, јер корпус ни формално не постоји. Оклопна бригада је још у току 5. августа потчињена команданту 21. корпуса наређењем команданта северне групације генерала М. Новаковића. Генерал Ступар на своју руку и без консултовања команданта 21. корпуса повлачи бригаду са Коране у Топуско. Бригадом не брани правац Петриња – Глина. У Топуском је и командант 21. корпуса. Генерал Ступар одлучује да све остави на цедилу и да под заштитом Оклопне бригаде оде из Баније у Републику Српску. При томе оставља народ у избегличким колона и 21. корпус на милост и немилост непријатељу.

Око 21. час у Топуском долази до сусрета генерала Ступара са генералом Милом Новаковићем. Пошто је Новаковићу саопштена одлука и правац извлачења оклопне бригаде, он је тобоже изјавио да познаје правац извлачења и да »видемо за њим«. Наравно, ово и овако пише сам генерал Ступар, мислећи да таквим конструкцијама успешно легализује своју самовољу.

У покрету ка Двору, оклопној бригади (и генералима Ступару и Новаковићу) сметала је »закрченост комуникације избеглицама«, а и журило се. Зато Ступар ангажује одељење војне полиције и старешине да направе пролаз тенковима ка Двору. Они пролазе а народ остаје на милост муслиманским и хрватским усташама, а бригада хита ка Двору. Од 5 часова, 7. августа до 17 часова, део Оклопне бригаде стиже у село Вањићи на три километра далеко од Двора. По изјави генерала Ступара у 17,30 часова примећена је појава усташа у Двору. Они су у Двор дошли са правца Костајнице. Тиме је пресечена комуникација Двор – Нови Град. У напад на Двор упућује се део пешадије са 6 тенкова из Оклопне бригаде под командом пуковника Милана Бека. У току ноћи 7/8. августа усташе у Двор доводе још 100 војника. Тако је спречен продор Оклопне бригаде и делова 24. бригаде у правцу Новог Града у Републику Српску.

Око 9,30 часова 8. августа усташе су ипак протеране из Двора на Уни комбинованим нападом на Двор из Новог Града и села Вањићи. После тога настављене

су борбе за одржавање коридора кроз који се народ извлачио. Мост на Уни срушен је у поподневним сатима 8. августа.

У периоду од 4. до 8. августа Оклопна бригада је остала без 5 тенкова М-84. Послуге су их уништиле због квара, као и 4 борбена возила пешадије М-60. Уништено је још једно командно-борбено возило и један тенк за извлачење. Чак су четири борбена возила пешадије М-60 негде затурена (!). Наиме, постоје подаци, од команданта Корпуса специјалних јединица да су возила прешла мост на Уни и ушла у Нови Град., а шта је после било – не зна се?!

Као узроке неуспеха јединица Корпуса специјалних јединица, генерал Милорад Ступар наводи: »Није завршено формирање КСЈ по ратној формацији, премореност припадника оклопне и гардијске бригаде због учешћа у борбеним дејствима од 19. јула; покретање становништва на евакуацију; слаб морал војника у корпусу (мобилисани у Србији и присилно спроведени у РСК); лоша веза због недостатка неопходних средстава везе; слабо инжињеријско уређење положаја за одбрану по дубини и неприпремљеност насељених места за одбрану; негативан утицај гласина и психолошко-пропагандне активности на борце и становништво и веома лоша организација информативног система РСК.«

Анализом свих релевантних чињеница, са нивоа Главног штаба Српске војске Крајине, о месту и улози Корпуса специјалних јединица у борбеним дејствима од 4. до 8. августа 1995. године, нема се шта похвално рећи. Закључак је крајње поражавајући.

Корпус је агресију дочекао груписан у ширем рејону Слуња и Раковице са свим расположивим снагама, изузев Гардијске бригаде која је била на простору Книна (у зони одговорности 7. корпуса).

Она је одбила да учествује у борбеним дејствима, и једино је »успешно« извршила марш на простор Републике Српске, где су се њени припадници растурили и нестали у правцу Србије.

Рад и понашање Извиђачко-диверзантског одреда овог Корпуса представља војничку бруку и срамоту.

Команданти Гардијске бригаде, Оклопне бригаде и Извиђачко-диверзантског одреда – неспорно је – нису били дорасли дужностима које су им поверене.

Јединице Корпуса специјалних снага нису имале губитака у људству, што може бити схватљиво само ако је та јединица имала задатак да што пре, и без губитака, напусти територију Републике Српске Крајине.

Негативан утицај Корпуса специјалних јединица на коначан исход одбране РСК је велики и не може се сакрити.

Команда корпуса је имала веома мало утицаја на рад јединица из овог састава, које су добро учврстиле своју самовољу. То, наравно не оправдава, ни команду, нити првог човека те формације генерала Милорада Ступара. Његова одговорност је утолико већа што је био у позицији да командује целом групом »Кордун«, због одсутности генерала Мила Новаковића, док је био у Женеви ради преговора о миру са Хрватима.

20.

За оцену укупних збивања веома је карактеристично и сведочење пуковника Богдана Миховиновића. Он је стигао у РСК 14. јула 1995. године. Вршио је дужност у Ратном ваздухопловству и противваздушној одбрани Главног штаба Српске војске Крајине. Краће време је боравио на аеродрому Удбина. Помогао је команди у припремама и планирању борбених задатака. Критички је анализирао активне и пасивне мере противваздушне заштите и мере за избегавање губитака. Оценио је да је урађено »веома мало за живот и рад јединица у условима рата«, и на то је указао

надлежнима. Наставио је ангажовање на функционалној употреби борбених система ПВО. Непосредно пред почетак »Олује«, 2. августа, пуковник Миховиновић са групом старешина креће на Кордун и Банију, са задатком да изврши одабир објеката дејства за средства артиљеријско ракетних јединица ПВО. Почетак борбених дејстава, 4. августа затиче их на полигону Слуњ. Са командног места одржава везу са аеродромом Удбина и Главним штабом Српске војске Крајине у Книну. У другој половини дана долази до прекида веза са јужном групацијом Српске војске Крајине.

У својој изјави пуковник Миховиновић прецизно и конкретно указује на све оно што је видео и доживео од 4. до 10. августа. Тако запажа да су већ поподне, 4. августа, породице милиционера напуштале град, што је остале грађане узнемирило. Током ноћи кроз Слуњ су масовно и интензивно пролазиле колоне избеглица. Почетком свитања пуковник Станко Летић покушава да пресретањем возила спречи повлачење војно способних грађана. Придружио му се и Миховиновић. На мосту на Корани постављено је борбено возило, а полиција је све војно способне издвајала на страну. Обезбеђен је аутобус којим су враћани на линију фронта. Било је узалуд јер су се ти исти убрзо поново враћали покушавајући да напусте Слуњ.

Од појединаца који су бежали организовале су се групе. Њихово нерасположење према свему што је војно било је опасно. Прете, хоће да убију ако им се стане на пут.

»Донета је одлука о напуштању команде Корпуса специјалних јединица« – бележи даље Миховиновић. – »Одлазимо пуковник Гачић, Летић, Ковачевић и ја и крећемо правцем осталих избеглица. У свима нама зебња. Назире се распад. Гачић нас упозорава да ништа не коментаришемо. Гужва избеглица расте. Покушај извлачења правцем преко Вељуна је немогућ. Враћамо се поново основном правцу којим иду сви остали. Код Цетинграда се одвајамо од колоне избеглица и одлазимо у Велику Кладушу на командно место групе »Паук«.

Генерал Новаковић је одлучио да пуковници Станко Летић и Гојко Ковачевић иду на Шамарицу, а ја и Жарко остајемо код њега. Од генерала Новаковића добијам задатак да пронађем ракетну батерију »куб« (за дејство по циљевима у ваздуху на средњим висинама) и да је доведем у функцију. После два изласка из Велике Кладуше према Батноги, успевам да уђем у траг батерији. Видео сам се са генералом Ступаром. Стајао је на цести, заустављао тенкове и враћао их на линију одбране на реци Корани. Групама пешадије давао је смернице да прате тенкове. Замолио ме је да пренесем Новаковићу да га ојача пешадијом на левом крилу. Када сам генерала Новаковића упознао са молбом генерала Ступара, одговорио је да за то нема довољно снаге«.

Карактеристична је и Миховиновићева следећа забелешка. »Враћам се у В. Кладушу. Возач зауставља возило код скупине људи. Питају нас да ли им ико може рећи шта се дешава, јер им се све комшије дижу и крећу на пут. Убеђујем их да је успостављена нова одсудна линија одбране, да нема разлога за страх, треба веровати војсци и командантима. Остављамо их умирене. Тако сам сазнао да се и Кордун покренуо у збег (време око 01.30 ч)...«

Да нису трагичне неке речи охрабрења могле би да звуче и комично, лицемерно:

»Док чекам генерала Новаковића, један везиста саопштава да је начелник Генералштаба Војске Југославије (Момчило Перишић) поручио да се држимо! Чекам да ми генерал Новаковић одреди неки задатак, да имам статус. Не бих желео да будем проглашен дезертером, иако ме неки овде већ сматрају дезертером. Добијам задатак да идем са пуковником Булатом. У Муљави је велико паковање. Пале се документа и врше припреме за напуштање овог простора«.

Наредним, такорећи филмским запажањима пуковника Богдана Миховиновића није потребан никакав коментар.

»Постајем сапутник Николи Вучинићу и пратимо возило пук. Булата. На путу од Војнића према Вргинмосту колона возила. Ту су и трактори и тенкови. Туче нас хаубица. Час смо на цести, час у јарку. Вучинић проналази споредни сеоски пут и ту усмерава колону. Пуста села, нигде никога, све је већ негде на путу. У свитање стижемо у Топуско. Центар града је загушен. Колоне избеглица испред нас, а одмах затим и иза нас. Не може се ни напред ни назад. Прносе се гласови да су усташе ушле у Глину, да су неке избеглице из колоне побили и да је иста заустављена. Око нас колоне сабијених трактора, аутомобила и запрега. Безизлазност ситуације тера нас да уништавамо лична документа и забелешке. Палим пропуснице за Генералштаб, Команду ратног ваздухопловства, радну бележницу. Карту задржавам. Чују се предлози да се вратимо на Петрову гору. Страх ме од предлога који су све чешће понављали. Прилазим пуковнику Булату и кажем му да је Топуско наш Вуковар. Имамо чврсто грађено насеље, свака кућа је бункер, имамо склоништа за око 4.000 људи. Куће су напуштене али пуне хране, имамо струју, воду. Снаге Унпрофора су неки гарант да нећемо бити гранатирани, а њихове везе нам омогућавају комуникацију са целим светом. Осећам да сам претерао па ушутим. За све њих ја сам странац, којег могу лако одбацити. Морам се доказати да сам им потребан, али не ваља претеривати. После неког времена тражим да ми се одбори да регулишем раскрчење улица. Булат ми каже да идем.

Са померањем првог трактора настаје паника. Усплахирили људи, у страшном страху од покоља настоје да изборе што повољније место у колони. Уз доста напора, а уз помоћ других старешина, а посебно војне полиције направи се ред. Омогућен је ефикасан саобраћај у свим правцима. Пролазе аутомобили Унпрофора, и наши у функцији снабдевања храном, водом и за санитарско збрињавање. На приколицама трактора се рађа и умире. У Топуском имамо више од 10.000 избеглица. Сазнајемо да је од Глине до Вргинмоста дупла колона возила. И тамо има око 20.000 људи.

Немамо много избора. Организује се одбрана. Јужно од града треба се бранити од снага 5. муслиманског корпуса, а северно од усташа. Сви који подлежу војној обавези узимају одбачено оружје и поново се организују за кружну одбрану. У неизвесности смо. Ако Муслимани упадну у град, нико неће остати жив, а од усташа може се очекивати само нож, а у бољем случају метак. Међу нама је и Тоша (министар унутрашњих послова за Банију и Кордун) који са пук. Булатом иде на преговоре. Изражава се сумња да могу да одраде само за себе, а нама како буде. Паника све више захвата сваког појединачно. У народу је језив паничан страх. Четири генерације су у збегу. Старци од 90 година и њихови прауници. Смрт је стално присутна. Дешавају се самоубиства и убиства, а умире се и у вожњи, за воланом. Усташе кољу по околним селима. Круже вести са примерима закланих очева, синова и целих породица.

Воде се преговори, али за нас крајње неповољни и неприхватљиви. Стипетић наређује гранатирање Топуског (непроверено), а ми добијамо узбуну. Склањамо све цивиле у склониште и по кућама, а на отвореном су само борци. Ишчекивање. Слеће хеликоптер. Настављају се преговори. Неминовна је безусловна предаја. Имамо снага за борбу, али са цивилима смо немоћни. Предаје се тешко и дуго оружје. Лично наоружање могу да понесу само официри и подофицири. Због угроженог правца према Двору, од стране 5. муслиманског корпуса чека се одлука да се иде аутопутем. Отпочела је предаја тешког наоружања (09. ујутро) и кренуле су прве колоне правцем према Петрињи, Сиску, а затим аутопутем до Липовца. Колоне иду цели дан, а ми ћемо са пук. Булатом последњи, када изађу сви цивили.

Почињу да пуцају нерви и оних који су изгледали веома чврсти. Свима јурнула крв у главу, лица поцрнела, а поглед унезверен. Свако хвата своју шансу. Наочиглед се смањујемо. Нестају људи и руши се онај хомогени део команде. Изненађују поступци

појединаца. Таман помислиш да си се спријатељио са неким да обојици буде лакше, а они одлазе без поздрава. Извући живу главу је императив. Материјална страна чини чуда, вуку се компјутери, телевизори и друга техничка роба.

Десетог августа, у рано јутро, мимо склопљеног споразума о предаји, упадају усташе. Разговарао сам са руским официром припадником снага УН, и љутим се како су дозволи да усташе уђу у место. Псује Рус мајку Јорданцима, они су криви. Утом, прилази један хрватски војник до мене. Наређује ми да дигнем руке у вис. Рус протестује, али на реч тамо, удаљава се према своје возилу. Прилазим већ окупљеној и опкољеној нашој групи. Хрватски војници нас провоцирају и вређају. Пуковника Булата један удара шаком у лице. Стојимо немо, под заштитом војне полиције. Појављује се командант јединице која је упала у Топуско. Извињава се што се то десило. Сменио је команданта бригаде. У град долази и Стипетић. У сјају победника, са пуковником Булатом обилази град. Улицама стално круже возила Унпрофора. Појавили су се репортери, сниматељи. Почела је подела хране. Полиција (хрватска) успоставља контролу над градом.

Командант непослушне (хрватске) војске, Видовић, обећава да ће нас извести из града, уз ризик да му незадовољно становништво Петриње и Сиска поразбија стакла на аутобусима. Од Поповаче до Липовца аутопут је обезбеђен и ту не би требало да имамо већих проблема. Скинути смо у цивилна одела, да би се сакрили од агресивних хрватских цивила. Неки су само у мајицама и спортским гаћама. Око 17 часова укрцавамо се у аутобус и напуштамо Топуско. Аутобус лично предводи командант Видович, а у обезбеђењу је војна полиција. Испред Петриње – застанак. Чекамо аутобусе са цивилима и путничким возилима од којих се формира колона. Уз малтретирања, тучу и поруге, колона је уз обезбеђење полиције доведена до Липовца.»

На крају своје изјаве, у виду осврта »уназад« пуковник Богдан Миховиновић даје 7 тачака »нешто као закључак«, који гласи:

1. Путујући просторима РСК и боравећи у градовима, лако се уочава да се није ништа радило на развојном уређењу. Експлоатисана су постојећа добра и чекао се неки исход од неке друге стране. Нигде није постављен неки циљ који би био нормалан за свако иоле организовано друштво. Стагнирало се у свим друштвеним богатствима. Култура народа је добила погрешан правац. Изгубљен је осећај за реалност у времену и простору у коме се живи.

2. У војсци је, као привид, уочљив високи сјај, компактност, чврстина и хомогеност (видео касета са параде на Слуњу), а са друге стране суштина је другачија. Наспрам луксузног врха, војници насилно мобилисани, недовољно обучени, неки и сумњивих моралних начела и мотивације. У дугом периоду припрема за одбрану није се суштински радило ништа битно што би систем одбране чинило системом. Прве линије имале су неадекватно одабране положаје са slabим фортификацијским уређењем. Код војника је био стално присутан безразложно велики стах од гранатирања и напада авијације. С великим разлогом може се изразити сумња у квалитет основног командног кадра, од кога је и почео распад Српске војске Крајине.

3. Народ РСК је изнурен стањем којим се гушила свака иницијатива. Поступно и систематски је преовладао страх од усташа-кољача. Због оног »све хрватско срушити« живело се у страху од усташке доктрине »све српско побити«. А кад се не каналише нагон самоодржања, јасно је какве су све манифестације могуће.

4. Стање рада, реда и дисциплине, било је доведено на најнижи степен толерантности.

5. Може се изразити сумња и у правилно третирање места и значаја основних командира. Командовати војником у сложеним условима било је немогуће без

квалификованих старешина. Угушен је борбени морал и мотивисаност за борбена дејства.

6. Понашање људи у стресној ситуацији велика је непознаница система командовања. Ко зна како би се и психолози понашали у оваквим ситуацијама? Војници и старешине бацали су оружје и постајали су опаснији сопственој него непријатељској страни. Са осећајем угрожености живота, губила се самоконтрола. Распадале су се компактне и хомогене целине команди. Дезертерство је било привилегија оних на вишим положајима. Од набуситог, арогантног, неприкосновеног и непоговорног, командовање се срозавало до нивоа умољавања.

7. За разлику од наших артиљеријских победа у борбеним дејствима 1991. године, хрватске победе у 1995. години оствариване су психо-артиљеријским притисцима. Борбена дејства отпочињана су артиљеријом, да би се затим створио временски простор у коме би одрађивао психолошки фактор. Народ би обезглављено напуштао своја огњишта, да би затим снаге Хрватске, без губитака, улазиле у празан простор.

21.

Према извештају команде 39. банијског корпуса, а писао га је начелник штаба команде, пуковник Дане Банић, за напад усташа знало се десет часова пре почетка »Олује«. Припреме за одбрану биле су потпуне и јединице су биле спремне за борбена дејства.

Напад на зону Банијског корпуса почео је са правца Суње, да би се убрзо развио не целом фронту. Једино је било мирно на линији додира 33. пешадијске бригаде са јединицама 5. муслиманског корпуса.

Одговорено је добро организованом ватром и држањем положаја за одбрану. Хрватска војска испољава тежиште напада на правцу В. Гора – Жупић. Команда корпуса држи у резерви три пешадијске чете. У току дана овлашћују се команде бригада да по једну чету из резерве команданта корпуса могу употребити по својим замислима. На то се команда корпуса одлучила из бојазни да може доћи до прекида веза са командама бригада. Наиме, 31. бригада је дочекала напад хрватске војске без довољно радио-уређаја јер их је раније посудила команди групације »Паук« која их није вратила на време. У току дана дошло је до прекида веза између команде корпуса и Команди 31. бригаде, која је остала и без везе са својим потчињеним јединицама. Команда корпуса наређује да се »јагуар« (оперативни систем веза) пребаци у Команду 31. бригаде, па је тако успостављена веза са Командом 31. бригаде. Везе са артиљеријским јединицама биле су слабе. После гранатирања и дејства хрватске авијације, ваздушне линије су прекинуте што онемогућава употребу артиљеријске ватре »по захтевима«.

До 16 часова, 4. августа, ситуација у зони Банијског корпуса била је повољна. Нападач је претрпео велике губитке у људству.

Команда корпуса, међутим, није држала под контролом своје потчињене јединице. Није било ни садејства, што је представљало највећи пропуст. Командант корпуса, генерал Слободан Тарбук наредио је премештај командног места у рејон Зрињске горе – Шамарице, због дејства артиљерије и авијације по Грабовцу. У току премештања, примећено је да су неки делови зоне корпуса напуштени без борбе. Због тога је упућен захтев генералу Милу Новаковићу да пружи помоћ снаге два батаљона, да би се стабилизovala одбрана Банијског корпуса. Најављен је долазак једног батаљона из састава Војске Републике Српске и Специјалне јединице Министарства унутрашњих послова из Војнића. Из Војске Републике Српске није нико стигао, а уместо очекиваног батаљона Министарства унутрашњих послова, стигло је само 12 бораца.

Команда 39. корпуса процењује да је стабилизација одбране 31. бригаде – немогућа, да је 24. бригада остала у окружењу. У току ноћи 5. августа, команда Банијског корпуса практично и није познавала ситуацију у својој зони, а оријентисала се према долини Уне, занемарујући правац Петриња Глина и посебно значај ширег простора Глине и Топуског за ситуацију на Кордуну.

22.

Командант 31. пешадијске бригаде (Петрињске), пуковник Милорад Јанковић учешће своје бригаде у борбеним дејствима приказао је са пуно детаља из којих се могу сагледати све битне карактеристике збивања у зони одговорности ове јединице. Дејства артиљерије непријатеља прекрила су целу зону одбране. Напад је усмерен од Мошћенице ка Петрињи и од села Гора ка селу Жупић.

У 7,10 часова усташка војска упада у пункт Унпрофора, а потом у 7,40 часова један хрватски тенк улази у базу у рејону Фирела. У Котор шуми се воде борбе са извидачко-диверзантском групом. Вод који је бранио Фирел због панике напушта положаје без борбе. Један војник гине а више их је рањено.

Командант бригаде упућује део своје резерве (један тенковски и један пешадијски вод), извиђачко-диверзантски одред и вод милиције ка ширем рејону Которшуме, које разбијају непријатељску групу. Део војника 3. чете (1. батаљон) и 1. чете (2. батаљон) захвата паника и због тога се извлаче на резервне положаје. Тек на тој линији се стабилизује одбрана.

У 8 часова 2. чета (4. батаљона) напушта положаје на правцу Гора – Лилић. У том тренутку гине командант 4. батаљона. То изазива расуло међу четама овог батаљона. Пешадија се повлачи на резервне положаје, али се на њима не зауставља. Покрет наставља у дубину према селу Страшник. Уз помоћ команде корпуса, људство се враћа на положаје и одбрана се стабилизује. Командант бригаде као помоћ 1. батаљону упућује остатак чете за интервенцију (ради затварања насталих међупростора).

У 9,25 часова Хрвати угрожавају рејон Страшника. Нешто пре десет часова, са правца Фирела, главном цестом, наилазе 3 хрватска тенка. Припадници 31. бригаде два уништавају, а један је заробљен. Усташе безглаво беже према Двору, остављајући 12 погинулих и већи број рањеника. То стабилизује одбрану бригаде, али само привремено. Војници 4. пешадијског батаљона одбијају да остану на положајима. Захтевају да се споје са својим породицама.

Усташе настављају напад тенковима према Петрињи и Глини, уз ваздухопловну и артиљеријску подршку, али не смеју даље од Борика (јужно од Фирела). Са две авиобомбе дејствују по снагама 31. бригаде у Мошћеници и згради команде у Лиру. Следе дејства са још две авиобомбе.

Нешто пре 11 часова командант 1. пешадијског батаљона известио је команданта бригаде да му »јединице безглаво напуштају положаје«. Ипак, нешто касније батаљон стабилизује одбрану и успешно се држи до краја дана. Командант бригаде Јанковић, захтева од 4. пешадијског батаљона да упорно брани линију Страшник – Лилић – Мариковића брдо. Запретио је стрељањем свих који не изврше ово наређење. У 11,20 часова по наређењу команданта бригаде, отворена је ураганска ватра по усташама ка Крижу, батеријом 105. мм и минобацачима 120 мм. Усташе у паници беже према Мошћеници и на овом правцу мирују током целог дана. Нешто пре 12 часова 3. чета из 1. батаљона почела је да се извлачи према Петрињи. Интервенисано је извиђачким водом и једним водом из 3. пешадијског батаљона и чета је задржана на првобитним положајима. Том приликом они који су интервенисали припретили су употребом оружја, и то је »смирило« 3. чету.

До 14,30 часова снаге Петрињске бригаде успешно одржавају положаје, а онда 4. пешадијски батаљон напушта Жупић брдо, на које је кренуо један вод непријатељских војника. У то време усташка авијација дејствује по Слатини. Командант 1. батаљона тражи појачање јачине једне чете. Своју 3. чету већ је упутио на наредне положаје. Тиме је угрожен леви бок 1. батаљона. Даљи ток дејстава, до пада мрака, протекао је у обостраном артиљеријском дејству и покретима да би се штитили међупростори.

У јутарњим сатима 5. августа почињу артиљеријска дејства по Петрињи, касарни и по свим положајима бригаде. Одговорено је противартиљеријским дејствима. Командант тражи помоћ од команде Банијског корпуса и она стиже два сата касније. Нажалост, пристигле снаге после увођења у борбу самовољно напуштају положаје и беже у дубину. Тиме је пут за наступање ка Петрињи био отворен. Командант бригаде упућује у борбу и вод везе. У 18 часова тражи одобрење да се извлачи и поседне линију Г. Бауга – Рудиште. Извлачење почиње у 20 часова, али без задржавања на положајима по дубини. Бригада омогућава извлачење становништва.

Према изјави пуковника Јанковића извучена је сва техника у село Сводно, осим 4 камиона, 1 тенка, 1 борбеног возила пешадије, 1 противоклопног топа, 2 самоходна оруђа 90 мм што је уништено. Сво остало наоружање, борбену технику и остала средства Петрињска бригада је предала 43. бригади Војске Републике Српске 1. корпуса (Крајишког).

Бригада је током 4. и 5. августа имала 13 погинулих, 45 рањених и 6 несталих. Сви рањеници су евакуисани. Четворица погинулих сахрањена су у Банији. Бригаду су 7. августа самовољно напустили: 10 професионалних војних лица (1 капетан, 4 поручника, 2 заставника и 3 водника); 4 цивилна лица Војске Југославије и 54 лица по уговору.

23.

Веома је штура забелешка о 24. пешадијској бригади (Глинској). Њен командант, пуковник Милан Беко у својој изјави констатује да је бригада своју зону одговорности успешно бранила све до поподневних сати 6. августа. Сама Глина је брањена до 19 часова. У то време, због малог броја војника, и општег стања на фронту, почиње се са извлачењем. Извлачење се оцењује као »планско и организовано«. Извучено је сво људство и 90 посто технике. Као основне слабости уочене у току извођења борбених дејстава Беко наводи следеће: стално ширење зоне одбране због неуспеха на десном крилу бригаде, дезинформације и бежање војника и старешина, као и милиције, и неадекватно информисање на фронту.

У току борбених дејстава бригада је имала 9 погинулих и 8 рањених. Извучена су сва материјално-техничка средства, изузев 5 топова 100 мм.

24.

Дворска 33. пешадијска бригада из састава Банијског (39. корпуса) водила је борбена дејства са делом снага 5. муслиманског корпуса. Командант бригаде, пуковник Перица Колунција, у изјави наводи да су Муслимани почели напад на зону бригаде када и Хрватска војска на остале бригаде корпуса. Напад Муслимана одвијао се на правцу Чоковача – Висока глава – Которани, и правцем К-551 – Хлеб. Напад је прво почео на рејон одбране 4. батаљона. Као ојачање одмах му је упућена чета из резерве команданта бригаде.

Нападом на 4. батаљон Дворске бригаде лично је руководио мајор Изет Нанић командант по злу чувене 505. бужимске бригаде. Она се »прочула« нарочито по

суровости према заробљеним војницима из банијских јединица, над којима су се животињски иживљавали. Већину заробљеника би поубијали на лицу места, а неки би касније и живе пекли. Водећи своје злочинце у јуришу на Милетиновац, погинуо је и сам мајор Нанић са још 8 војника из свог личног обезбеђења.

Јединице 33. бригаде имале су задатак да бране пролаз народа ка Двору. У току прва два дана борби задатак су успешно извршавале. У току 6. августа када су припадници ове бригаде сазнали за пад Петриње и Костајнице, долази до пада морала и самовољног напуштања јединице. Опадање се нагло повећало после 15 часова. Од 18 часова део бригаде вршио је непосредно обезбеђење комуникације Жировац – Двор. У току 7. августа, део бригаде ангажује се у обезбеђењу мостобрана на Уни у рејону Двора. Током овог дана људство и техника 33. бригаде извучени су преко Уне у Републику Српску. У току 7. августа, по наређењу команданта 39. корпуса, бригада помаже извлачење људства и технике из Баније. Следећег дана бригада маршује у Омарску и предаје технику 5. бригади Војске Републике Српске (део је предан 43. бригади у Приједору).

Становништво из зоне Глинске бригаде почело је са евакуацијом 5, а завршило 7. августа. Највећи део бригаде извукао се 6. августа, а мањи 7. августа. Бригада је имала 11 погинулих, 6 рањених и 3 нестала.

У накнадној изјави, пуковник Колунџија прецизира да наређења за извлачења јединица нису издавана, него да је до извлачења долазило стихијски.

Костајничка (26. пешадијска бригада) бранила је зону Уштица – Кињачка Уна – Мали јарак. Ширина зоне била је 64 километара. Док су функционисале везе, од команде корпуса стизала су наређења да бригада упорно брани линију додира са непријатељем. Од потчињених су редовно стизали извештаји о стању одбране. Када је сазнао да су усташке снаге заузеле Кленов бок, командант бригаде пуковник Васо Вукмировић упућује милицију да интервенише. Усташки напад усмеравају на рејон одбране 4. батаљона, који је био формиран од људства пристиглог из Западне Славоније по њеној окупацији. Када је закључено да се напад усташке војске одвија на правцу Слуња – Костајница и Јасеновац – Дубица – Костајница, пуковник Вукмировић ојачава одбрану на наведеним правцима упућивањем интервентне чете, 2 тенка, 1 оклопног транспортера. Подршку врши вишецевним бацачем ракета са друге линије. После тога одбрану појачава борцима из радне обавезе и из јединица просторне структуре. У току борбе 4. батаљон напушта линију одбране. Због тога се део 3. батаљона почиње повлачити према Уни, бежећи у Републику Српску. То исто су учинили и припадници 4. батаљона. Са циљем да их заустави за њима креће и командант бригаде. Проналази 4. батаљон у селу Агинци (6 километара далеко од Дубице).

Да би стабилизовао одбрану, одређује да се поседне линија Шупљи камен – Утолица – Шаш. На тој линији ангажује интервентну чету, затим део бораца који су пристигли из Западне Босне, милицију, део хаубичке батерије 105 мм и минобацачку чету. Међутим, не чекајући напад усташа, положаје почињу да напуштају поједини борци и старешине. Онда положаје напуштају и јединице које су распоређене дуж пруге.

Ујутру, 6. августа, између 2. и 5. часова командант бригаде наређује извлачење тешке артиљерије, тенкова и материјалних средстава на територију Републике Српске. Командно место премешта у Српску Костајницу.

У 18 часова, 6. августа људство и техника бригаде размештени су у село Календери. Ту је и командно место бригаде. Успостављена је веза са Командом 39. корпуса, али се у току ноћи прекида. Вукмировић сутрадан упућује мајора Милана Грновића у правцу Новог Града, да пронађе командно место претпостављене команде.

Он наилази на генерале Мила Мркшића и Слободана Тарбука, и добија наређење за Вукмировића за прикупљање технике и хитно формирање бригаде и батаљона (биле су растурене). Наређење није било могуће реализовати јер су старешине напустиле јединице и отишле да траже своје породице. Ипак, техничка средства су прикупљена. Део је преузела Дубичка бригада Војске Републике Српске.

Командант 26. бригаде Васо Вукмировић у својој изјави истиче да са десним суседом, Дубичком бригадом Војске Републике Српске, није имао никакво садејство. Са леве обале Уне за све време трајања хрватске агресије није испален ни један метак. А пре почетка »Олује«, Вукмировић је заједнички извиђао терен са начелником штаба Команде 11. дубичке бригаде Војске Републике Српске потпуковником Младеном Ђургузом. Том приликом договорено је и тврдо обећано да ће 11. бригада упутити за садејство тенкове и 100 до 120 бораца правцем Кросуље – Дубица. Команда 26. бригаде преузела је тада обавезу да дејствује на правцу Славинци – Дубица. Од тог договора, чим је запуцало није било ништа па је Вукмировић морао да одустане од противнапада у правцу Дубице.

По Вукмировућу, пресудан утицај на пораз његове 26. бригаде имали су следећи фактори: велика ширина зоне одбране (64 км) и малобројно стање бригаде, затим постојање великог броја међупростора; мала дубина одбране, напуштање положаја и јединица већег броја бораца, продор усташа у Кленов бок; напуштање положаја од стране 4. батаљона, прекид веза, неадекватна попуњеност јединица старешинским кадром (дужност командира чета вршили су и војници без чина а дужност команданата батаљона-дивизиона вршили су официри од чина поручника до капетана). Нису извучена следећа материјално-техничка средства: 4 топа (ЗиС 76 мм) и 1 тенк, али су онеспособљени.

У току 8. августа највећи број војника и старешина напустио је бригаду. Тога дана, у 12 часова, и последњих шест официра, са командантом бригаде, с. улазе у избегличке колоне.

Током 4, 5. и 6. августа Бригада је имала 10 погинулих, 31 рањеног и 3 И нестала.

Лаки артиљеријско-ракетни дивизион противваздушне одбране нашао се, одмах, на почетку »Олује«, под јаким дејством хрватске артиљерије. Тучено је по ватреним положајима оруђа дивизиона ПВО. Авијација непријатеља је дејствовала по рејону Дреновац, али без успеха.

У току 6. августа, хрватска авијација у 11 часова дејствује по Чавића Брду. У то време све везе у дивизиону не функционишу. На авион се дејствује »стрелама-2М«. Испалене су три »стреле«, авион је погођен и срушио се у Которшуму.

Примећен је улазак усташа у село Лушћане. По њима је отворена ватра из два топа 30/2 мм, а затим су командни вод, команда и 2 ракетна вода посели положај за одбрану у месту Доња Бачуга. Бранили су се пешадијским наоружањем, и имали једног рањеног. Положај напуштају пре пада ноћи и окупљају се у селу Додоши, а после тога поседају положаје на Шамарици. У 17 часова јединица почиње извлачење према Двору и Новом Граду. Техника је прикупљена у селу Сводно, где стижу само 42 војника, од укупно 103 војника колико су их имали. Са Баније је извучено 1500 граната (30 мм) и 30 ракета М 32.

Пуковник Ђорђе Миликшић командовао је 75. мешовитом артиљеријском бригадом а извршавали су задатке из зона одговорности 7, 21. и 39. корпуса. У зони Далматинског корпуса налазио се дивизон 130 мм и артиљеријска батерија 128 мм М77, »огањ«. Употреба је вршена по захтевима начелника артиљерије Главног штаба Српске војске Крајине, пуковника Марка Врцеља.

На простору Баније налазила се батерија топова 130 мм којом је руководио начелник артиљерије Команде 39. корпуса. Са простора Кордуна дејствовале су следеће

јединице: дивизион 130 мм М46; артиљеријска батерија самоходних вишецевних ласера ракета 128 мм М88 »огањ« и оруђе самоходног вишецевног лансера ракета 262 мм – »оркан«. Овом групом руководио је командант Мешовите артиљеријске бригаде.

Јединице су подржавале дејства 21. и 39. корпуса и Корпуса специјалних јединица. Од 6. августа наведеним јединицама је руководила команда 21. корпуса. Дејства су се одвијала коректно и у наређеном обиму.

Наређење за извлачење артиљерије са Кордуна није издато благовремено. Због тога се део артиљеријских јединица није извукао на територију Републике Српске Крајине. Из зоне одговорности нису извучена: 2 оруђа типа »огањ« и 7 топова 130 мм. Извучено је: 16 топова 130 мм, 7 оруђа 128 мм М77 »огањ« и 262 мм »оркан«.

Трећег дана борбених дејстава Команду Артиљеријске бригаде напустио је део посаде система »оркан«.

25.

Оцене о квалитету и употреби Банијског корпуса нису ни мало једноставне и самом чињеницом да је био на удару главних снага хрватске војске у »Олуји«. Дејством преко Баније, Хрватска је прво желела да одвоји РСК од РС и да одсече снаге и народ на Кордуну. Преко Баније се уједно испољавао утицај и на држање војске и народа у северној Лици. Ради спречавања намера хрватске војске, за Команду 39. корпуса од стратегијског значења било је садејство са јединицама Војске Републике Српске на десној обали Уне, затим садејство са 21. корпусом и групацијом »Паук«, као и садејство унутар зоне одговорности између бригада, и наравно подршка од Главног штаба Српске војске Крајине. Међутим, команда корпуса није имала никакво садејство са Војском Републике Српске, са 21. корпусом групације »Паук« због чега је одговорност пала на Главни штаб Српске војске Крајине и команду групе »Кордун«. Непостојање садејства између бригада у корпусу је кривица команде корпуса, која није ни уочила значај садејства и није се ни припремала да решава проблеме до којих је долазило због непостојања садејства. Неспорно је, такође, да је Главни штаб Српске војске Крајине сво тежиште подршке 39. корпусу свео на РВ и ПВО и део артиљерије која је дејствовала из зоне овог корпуса.

Понашање војника у 39. корпусу било је капитулантско од самог почетка напада. Изразито лоше су се понашали већина војника у 26. и 31. бригади. Команде бригада улагале су напоре да стабилизују одбрану, али без успеха. Покретање народа на евакуацију био је онај кобни сигнал који је водио у сигурно расуло. Веза између органа и власти по општинама није функционисала. Свако је гледао себе и своје интересе. Евакуација је била дело органа власти, који су спасавали себе под изговором да спасавају народ. Банија и Северна Далмација понашале су се на сличан начин, и пресудно су утицале на крах одбране РСК. Ни команда 39. корпуса није ништа битније допринела да спречи хаос до кога је дошло почетком бежаније народа.

Што се тиче најважнијих кадровских потеза у овом корпусу, они су везани за долазак генерала Мила Мркшића за команданта Главног штаба Српске војске Крајине. Уследиће убрзо смена команданта 39. корпуса. Пуковника Жарка Гачића замениће пуковник Слободан Тарбук. Касније ће добити и чин генерала. За начелника штаба, неколико дана пред почетак агресије биће постављен пуковник Дане Банић. Неће бити времена да се команда припреми и уигра да командује корпусом у борбеним дејствима. Неспорно је да је Банијски корпус значајно утицао на разоружање 21. корпуса и трагедију народа Кордуна.

26.

Употреба Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране Српске војске Крајине у данима »Олује« била је под посебним ризиком од НАТО снага. У очекивању најављиване агресије хрватске војске извршене су неопходне припреме за борбена дејства. Тежиште противваздушне одбране било је у заштити Книна и аеродрома Удбина, као и снага Корпуса специјалних јединица на простору Слуња. Са једним ракетним дивизионом система »Двина«, (смештеним у рејону Шамарице) извршене су припреме за дејства по одобреним циљевима у рејонима Сисак, Слуња и Небојан. Ваздухопловна бригада припремала се за подршку дејствима 7. и 15. корпуса. Хеликоптери су припремљени за борбу са тенковима и по захтевима команди јединица.

Пет минута по отпочињању агресије, издато је наређење за извођење ракетних удара по унапред предвиђеним циљевима у рејонима Сиска и Суња. Дејствовано је са 7 ракета.

Аеродром Удбина је био под непрекидним ударима артиљеријске ватре. И поред тога, авијација је пружила подршку јединици 7. корпуса. Задаци су извршени без губитака. Хрватске авијација покушавала је да уђе у ваздушни простор РСК, али је распоредом ракетних јединица и коришћењем имитатора радарског зрачења онемогућена да испољи дејства по објектима у дубини територије РСК.

У 13 часова, на захтев команде 15. корпуса, уследила је непосредна ватрена подршка 9. и 18. бригади. Од команди корпуса нису стизали захтеви за употребу хеликоптера, али су зато, већ од 11 часова, по захтеву болница у Книну и Удбини, транспортовани рањеници у болнице у Бањалуци. Евакуисане су и породиље са бебама. Превезено је више од 100 лица.

После 20 часова, 4. августа, наређено је да се пређе на децентрализовано командовање, због премештања Главног штаба Српске војске Крајине на истакнуто командно место у Србу. Начелник Главног штаба Српске војске Крајине генерал Душан Лончар наређује да се сутрадан, 5. августа изврши пребацивање авијације са аеродрома Удбина на аеродром Бањалука и да се средства која се не могу преместити – униште. Наређење је издао команданту 105. ваздухопловне бригаде потпуковнику Ратку Допуђи. По посредном сазнању за то, генерал Бранислав Петровић као помоћник команданта за РВ и ПВО, одлази за објашњење код генерала Мркшића. Он му кратко каже да се поступи како је наложио генерал Душан Лончар и да се подршка настави са аеродрома Бањалука. Припреме и премештање извршени су без плана и у кратким роковима. До 20 часова, 6. августа, све јединице и материјална средства са аеродрома Удбина пребачене су на територију Републике Српске.

Употребу авијације Српске војске Крајине у борбеним дејствима против хрватске војске битно је ограничавала претња снага НАТО, које су Хрватској пружале многе услуге, а посебно у извиђању и електронском ометању, као и у припремама артиљеријских ватри. Авиони НАТО дејствовали су по положајима јединице Српске војске Крајине за ваздушно осматрање и јављање у рејону Бенковца. Уништили су центре везе на Пљешевици, Велебиту и Промини.

Командант 105. ваздухопловне бригаде, потпуковник Ратко Допуђа, у свом извештају наводи да је његова јединица почетак агресије дочекала попуњена само 40 посто. Очекујући агресију, урађено је 30 склоништа за људе и 70 склоништа за борбену и неборбену технику, као и за експлозивна средства. Систем командовања имао је све елементе под земљом. Исправност технике на дан агресије износила је 90 посто. Убојних средстава било је довољно, а горива 70 тона. Попуна пилотима извршена је из Војске Републике Српске и са простора 11. корпуса.

Аеродром Удбина је неколико пута опсервиран беспилотним летилицама. Осим тога, осматрале су га и снаге Унпрофора размештене у близини аеродрома.

У 5,43 часова, 4. августа почео је артиљеријски напад на аеродром.

Из Главног штаба Српске војске Крајине у 9 часова, долази захтев да авијација дејствује по Динари. На задатак се полетало између два удара граната, тако што би се сачекао пад прве групе граната па се одмах пре удара друге полетало. На захтев команде 15. корпуса авијација дејствује по објектима на прилазима Теслинграду и Перушићу. Нуђена им је и употреба два борбена хеликоптера, али нису прихватили. Онда су тражили дејство по Малом Алану на Велебиту, што је и учињено. Пошто више није било захтева од корпуса, команда ваздухопловне бригаде самоиницијативно дејствује по Госпићу.

Ради договора о даљем садејству, потпуковник Допуђа је кренуо у 20,30 часова у Команду Личког корпуса. Од Бјелопоља до Коренице сусретао је колоне избеглица. Мислио је да народ напушта само Врховине, због близине фронта. Али то се Кореница исељавала. У команди је начелник штаба пуковник Милан Ђаковић већ спаљивао документацију и спремао се да крене из Коренице. На питање шта се то дешава Допуђа је добио одговор да је наређена евакуација Теслинграда, Коренице и Врховина. Долази до жучне расправе. Пуковник Ђаковић делује уплашено, а потпуковник Допуђа огорчено и љутито верујући да је онда у питању издаја.

Допуђа је затим позван на састанак команде, у 23 часа, уз напомену да ће му после тога све бити јасно. Зато он, у међувремену одлази у Јошан и позива пилоте Јована Вукмирицу, Драгана Димића и Небојшу Гајића да заједно с њим присуствују чину издаје. Пилоти му нису поверовали да је наређена евакуација становништва.

На састанку у команди Личког корпуса били су присутни: пуковник Милан Ђаковић – начелник штаба, пуковник Милан Шупут, министар одбране, потпуковник Петар Барић, начелник обавештајног органа, председник Скупштине општине Кореница и председник извршног савета општине и још неколико цивилних лица.

На састанку је потврђена одлука о евакуацији коју је и Ђаковић правдао тобоже мноштвом разлога. Усташе су наводно пробиле линије одбране на више места, затим да следи опседање Врховина, па угрожавање Коренице... Присутни цивили су подржали »оправдања« и залагања пуковника Ђаковића. Министар одбране није сматрао потребним да се изјашњава. Онда командант Ваздухопловне бригаде пита присутне да ли то значи капитулацију РСК, али нико му на то не одговора. Пилоти затим захтевају од пуковника Шупута да позове председника Мартића и да од њега тражи одговор да ли је РСК капитулирала. Немајући куд, пуковник Шупут је покушавао да телефоном успостави везу са Мартићем али није успео. Онда је у канцеларију где је одржан састанак ушао генерал Душан Лончар, начелник Главног штаба Српске војске Крајине. Још с врата је присутнима рекао: »Книн се не може одбранити. Одлучили смо да спасемо што се спасити може. Наредили смо евакуацију из далматинских и личких општина. По извлачењу становништва почеће извлачење војске. Војска мора да штити комуникацију Книн – Грачац – Удбина – Кореница, тиме се омогућава евакуација са простора Книна. После тога војска се извлачи са техником за народом. Авијација се рано ујутру мора пребазити у Бањалуку.«

После излагања генерала Лончара први реагује потпуковник Допуђа. Каже да му треба десет дана за евакуацију аеродрома. Добио је одговор да »извуче што може а остало да уништи«. Допуђа ће на то право у лице Лончару, да је то издаја. Пре него што је Лончар ишта одговорио на ту тврдњу, пуковник Борић, такође, се обраћа истом генералу и каже да има могућности, да се још боримо. Лончар више није хтео да их слуша па удара шаком о сто и са псовком, каже Борићу: »Иди, бори се! Ко ти брани? Зар не видиш да смо остали без муниције и да нико неће да нам помогне?«

Тиме је састанак био завршен. Командант ваздухопловне бригаде врача се са пилотима на аеродром. Не издаје одмах наређење за пребазирање него тражи

команданта Главног штаба Српске војске Крајине, генерала Мила Мркшића. На везу му се јавља генерал Бранислав Петровић, командантов помоћник за РВ и ПВО. Када је чуо за наређење о пребацивању, забезекнуо се и рекао је да ће га назвати за пет минута. Није могао да поверује. И назвао га је, касније саопштавајући му следеће: »Е мој Рале, припреми авијацију да ујутру полетиш за Бањалуку. Осталу технику, што можеш да извучеш извуци, што не можеш уништи. Ако немаш довољно пилота, тражи из Бањалуке«. На те речи генерала Петровића, командант бригаде је одговорио коментаром да је то издаја и прекинуо је везу. Разговору су били присутни пилоти Небојша Гајић, Петар Доброта и Милоје Чурчић.

Ујутру, пред почетак пребазирања, појавио се хрватски Миг-21 који је, из бришућег лета, дејствовао топом по аеродрому.

Командант ваздухопловне бригаде се задржао на аеродрому до 12 часова, 5. августа, и био је сведок неких лоших примера понашања официра. Мајор Ђуро Медаковић, командант Лаког противавионског ракетног дивизиона, показао је велику несналажљивост и кукавичлук. Оставио је велики број неуништених средстава ПВО, тако да су то морали радити други. Мајор Милан Ристић, начелник обавештајног органа у Команди Ваздухопловне бригаде, у свитање 5. августа, без ичијег одобрења седа у хеликоптер »газелу« и бежи у Доњи Лапац, а касније у Петровац. Капетан Косановић, референт у органу безбедности, узео је службено возило и побегао у непознатом правцу. Потпуковник Допућа у својој изјави наводи да за све оно што је написао постоје сведоци и материјални докази. А за тако сраман и трагичан крај Српске војске Крајине и РСК наглашава да »лично мисли да се ради о добро припремљеном и изведеном сценарију, само је непознат режисер«.

Карактеристична је и ова констатација потпуковника Допуће: »Бојим се и да помислим шта би се десило и какав би крајњи исход био да се нисам појавио на састанку на којем нисам био предвиђен да присуствујем, већ сам се појавио случајно. Због свега тога крајње сам разочаран, понижен и неповерљив. По свему судећи, била ми је намењена другачија судбина«.

Командир мешовите хеликоптерске ексадриле, мајор Живко Јанковић је 4. августа добио задатак да са пратиоцем напусти аеродром Удбина и да размести хеликоптере у селу Фркашић, у близини Коренице. Лиме се обезбеђивао »растресит« размештај технике. Маскирани хелиодром се налазио близу контролне рампе на путу Удбина – Кореница. У изјави коју је дао 8. августа написао је, поред осталог, и следеће:

»У поподневним сатима, 4. августа, почеле су да пролазе избеглице из правца Коренице према Доњем Лапцу. Око 16 часова оформиле су се избегличке колоне. Полицајци на рампи су контролисали избеглице. Објашњавали су да им је наређено да пропуштају само жене, децу и старце, а да војно способне мушкарце враћају. Гледајући шта се дешава, звао сам аеродром Удбину и рекао шта се дешава на рампи, питајући шта ја да радим. Одговор од команданта потпуковника Ратка Допуће је гласио: 'Све иде по плану, народ мало паничи, ти остани ту где си, па ћемо се чути у свитање'. Већ између 18 и 20 часова на рампи су створени дупли редови избеглица, јер полицајци нису пуштали мушкарце да прођу, мада их није било много. Онда је до рампе стигао аутомобил, обишавши колону, у коме је био председник СО Кореница, а тако се и представио, и почео крајње некултурно, дрско и безобразно да се дере на полицајце, тражећи да отворе рампу, и да га пропусти као и све остале. Они су то и учинили. Ујутру, 5. августа, око 4 часа одлазим на рампу у намери да успоставим везу са аеродромом Удбина. Успоставио сам везу, јавила се нека жена и рекла ми да се аеродром иселио и да тамо више нема никога. Нисам веровао да су моје колеге отишле и да ме нису о томе обавестили. Самоиницијативно доносим одлуку да полетим по мраку према аеродрому. Саопштавам то пилотима који су били са мном. Рекао сам им:

»Идем до аеродрома да видим о чему се ради, ви овде чекајте док се не вратим по вас. Једино ако ме оборе, нечу по вас доћи«.

По слетању на аеродрому, срео сам се са мајором Небојшом Бајићем. Упознао ме о евакуацији и рекао да се чека долазак команданта. Долази потпуковник Ратко Допуђа и наређује да се изврше припреме за пребазирање на аеродром у Бањалуци. То и ја саопштавам мојој ексадрили. Пилоти приступају извршавању задатка. Било је 6,10 часова када сам по повратку слетео у Фркашић. Пред зградом у којој је смештена команда срећем се са рањеним пилотом Вељком Леком. Он изиђе из аута и рече ми: »Ранили су ме наши, хеликоптер је пробушен али је исправан за летење и сада се налази јужно од Коренице према Фркашићу. Преузмите га«. Нисам знао за кога је пилот Вељко Лека радио, и која је његова улога али га лично познајем. Са пилотом Радетом Пикчевићем летим где је Лека назначио, проналазимо хеликоптер и пребацијемо га на Мало Поље (Петровац). Са пилотом Пикчевићем враћам се на аеродром Удбина. На аеродрому затичемо само потпуковника Ратка Допуђу и неколико минера који су почели уништавање онога што се није могло транспортовати.

У 11 часова, 5. августа, полетео сам са аеродрома Удбина. Са мном је био и командант ваздухопловне бригаде потпуковник Ратко Допуђа. Слетели смо на аеродром Залужани.

Као професионални војник не желим ништа да коментаришем, него сам само навео чињенице иза којих стојим морално, материјално и правно. Као официр и пилот осећам се до крајњих граница пониженим. Са горчином закључујем да је моја ексадрила све добијене задатке у потпуности извршила, али задатке којима би се подржавала и са којим би се учествовало у одбрани РСК није ни добијала.

Командант 44. ракетне бригаде ПВО, потпуковник Ранко Дашић у свом извештају наводи да су јединице бригаде дочекале почетак агресије у почетном груписању за противваздушну одбрану територије. Распоред је омогућавао оптимално извршавање задатака. Пре почетка агресије делови ракетне бригаде извршавали су задатке у борбама око Динаре и на ливањско-граховском правцу. Вршена је заштита простора Баније и Кордуна од прелета непријатељских хеликоптера према аеродрому Ђоралићи и Бихаћ у Западној Босни. Код људства се осећао психолошки замор. Морал је био у опадању. Најприпремљенију јединицу бригаде чинио је 1. ракетни дивизион. На два дана пре почетка агресије, 1. самосталну средњу ракетну батерију ПВО напустио је мајор Небојша Рашуо под изговором да од Крајине није добио ништа. За командира батерије постављен је капетан Милош Новаковић.

Пет минута по отпочињању артиљеријских удара по свим градовима РСК, командант ракетне бригаде преноси сигнал 1. ракетном дивизиону ПВО за извршење удара по војним циљевима у Сиску и Суњи. Располагало се обавештајним подацима да у наведеним рејонима има више десетина хиљада војника. Лансирано је пет ракета (4 по Сиску, 1 по Суњи). По захтеву Главног штаба Српске војске Крајине, убрзо су лансиране још 2 ракете по селима Слана у Небојанском цепу. Ракетни удар је поновљен по Сиску са још једном ракетом. Према радио-техничком извиђању, ефекти ракетних удара били су велики. Део хрватских јединица натеран је у бекство. Било је много погинулих и рањених.

На делу ратишта који је штићен ракетним системом »КУБ-М« у ваздушни простор није успео да уђе ниједан авион. Снаге НАТО су вршиле ометање осматрачких и нишанских радара ван зоне дејства система. До 22 часа, 4. августа, било је више покушаја хрватске авијације да продре у ваздушни простор РСК. То је спречено. Један МиГ-21 срушила је противавионска артиљерија, а други је оборен у ваздушном простору између 21. и 15. корпуса.

Радарску станицу Бенковац гађале су снаге НАТО са 2 ракете које нису погодиле циљ.

Командант ракетне бригаде покушаће 5. августа да успостави везу своје јединце на Шамарици са командантом Банијског корпуса, али у томе неће успети. Због тога је избор циљева вршила Команда Ракетне јединице. Када је стигло наређење за напуштање положаја кренуло се са Шамарице ка Републици Српској.

У извештају, командант бригаде наводи да је дезертирало 10 старешина два мајора, два капетана, пет подофицира и једно грађанско лице.

27.

Ангажовање 11. корпуса (Вуковарског), лоцираног у источном делу РСК, било је само формалне природе. Први извештај из команде 11. корпуса стигао је 4. августа у 12 часова. Саопштава се да су »у 11 часова отпочела борбена дејства према зонама одговорности 35. и 43. пешадијске бригаде. Дејства корпуса се одвијају по одлуци о активним дејствима«.

У 19,40 часова истог дана у редовном борбеном извештају из команде 11. корпуса наводи се да су »у току дана усташе вршиле ватрене провокације према зони одбране 43. бригаде. На осталим деловима зоне одговорности корпуса присутна су прегруписавања и довођење јачих снага у рејоне на границама раздвајања. Према извештајима који пристижу из јединица, могућа су активна дејства непријатељских снага у јутарњим часовима 5. августа«.

У делу извештаја »о активности наших снага« наводи се да је извршена попуна свих јединица корпуса 100 посто и да су предузете мере ојачавања линија одбране на предњем крају. На крају се наводи да је »успешно одговорено на ватрене провокације у зони одбране 43. бригаде и да је дограђен ватрени систем јединица које су примиле нова средства«.

Као тежишни задаци 11. корпуса у извештају су наведени: спречити и онемогућити упад усташа у зону одговорности корпуса и да реализује задатке добијене од Главног штаба Српске војске Крајине.

Мировање Вуковарског корпуса, са око 20.000 добро наоружаних војника, у време када је одлучно нападнут западни део РСК, део је сценарија по коме је припремљена и изведена ликвидација Републике Српске Крајине. Овај корпус понашао се као да није у саставу Српске војске Крајине већ да је део Војске Југославије. Хрватској војсци, ни он, као ни припадници Војске Републике Српске и Војске Југославије, нису кварили крвави посао.

ЖРТВЕ СУ БИЛЕ УЗАЛУДНЕ

Централна евиденција о губицима у људству у борбама за Крајину није ажурно вођена. Може се поуздано говорити само о оним губицима који су евидентирани на нижем нивоу, али ни они често нису били свеобухватни. О некима постоје само претпоставке и процене.

На простору Крајине, у 1991. години, поред 9. книнског корпуса ЈНА у борбама је учествовала Територијална одбрана Крајине, затим милиција и бројне категорије добровољаца. У источном делу Крајине (Источна Славонија, Западни Срем и Барања) учествовао је велики број јединица ЈНА, десетак хиљада добровољаца и Територијална одбрана по градовима, селима и деловима насеља под контролом српског становништва. Јасно је из тога да неке централизоване евиденције није било.

На утврђивање броја погинулих, рањених и поготову несталих негативно утичу сви они који имају разлога да прикривају истину о догађајима који су се дешавали на просторима бивше Југославије. А то су они који су одговорни за трагедију Срба у Хрватској, како из редова државне и војне власти РСК, тако и они који су представљали тзв. међународну заједницу и режим Србије Слободана Милошевића. Нажалост, тако ће остати и после 1995. године. Апсурд је да најтачнији подаци о губицима постоје за 1991. годину, а да су они баш најмање доступни јавности. Више пута је саопштавано да је у борбама за Вуковар из редова јединица ЈНА и добровољаца погинуло »нешто мање« од 1200 војника и старешина. Међутим, неспорно је постојање тачних података о губицима сваке јединице која је боравила на просторима извођења борбених дејстава. На пример, 151. моторизована бригада, за око 50 дана проведених на источнославонском ратишту имала је 6 погинулих и 53 рањена. У евиденцији постоје подаци поименично за сваког војника – где је, у ком часу и од чега »избачен из строја« па и статистика: 43 посто настрадали од ватре артиљерије и минобацача; 28 посто извршили саморањавање; 19 посто страдали од зрна пешадијског наоружања и снајпера; око 9 посто је избачено из борбе због погибија или рањавања у минским пољима. Слична је евиденција 14. партизанске бригаде која је 27 дана боравила на простору Западне Славоније и имала 4 погинула, 13 рањених и једног несталог.

На територијама које су улазиле у састав РСК до маја 1992. године боравила је и 544. пешадијска бригада ЈНА и имала 54 погинула, затим Лозничка пешадијска бригада ЈНА са 26 погинулих.

У евиденцији Српске војске Крајине сачувани су подаци о губицима јединица ЈНА из састава 9. корпуса (Книнског) и дела јединица ЈНА које су учествовале у борбама око Вуковара, затим Територијалне одбране САО Крајине, као и подаци о губицима јединица Српске војске Крајине током 1992, 1993, 1994, и 1995. године до краја августа месеца. Колико су потпуни, тешко је рећи. То је, дакле, оно што је неспорно. И мањи нису били. Могли су само бити већи ако нешто није евидентирано.

Општа је карактеристика да подаци о губицима нису континуирано и систематски вођени, нити у складу са прописаним обавезама. Евиденције показују да се проблем губитака третирао парцијално, на више различитих начина, и да је коришћена у различите сврхе. Нешто су поузданији подаци о броју погинулих у односу на бројно стање рањених, а поготову несталих. Примера ради, један од важнијих извора података је евиденција коју је устројио капетан Бошко Мандић, информатичар из Главног штаба Српске војске Крајине. У њој се воде подаци о погинулим од 1991. до краја 1993. године. Допуну евиденције представљају подаци добијени из прегледа извештаја, спискова и других докумената парцијалног карактера.

О погинулим и инвалидима из рата може се закључивати, рецимо, и по списковима из априла 1993. године по којима је вршена додела помоћи породицама настрадалих, уз услов да није било и неких злоупотреба.

Подаци о губицима у 1994. години потичу из доста поуздане евиденције прављене на основу података из дневних оперативних извештаја јединица Српске војске Крајине. Сачуване су и месечне анализе губитака у Главном штабу које, уз један број периодичних анализа, дају тачну слику губитака. Тако је и у »анализи обезбеђивања минских поља и броја губитака« сачувано подоста података који само употпуњују општу слику.

Подаци о губицима у периоду од јануара до 15. августа 1995. године добијени су из извештаја јединица у време извођења борбених дејстава на простору Западне Славоније, Западне Босне, Грахова и Динаре и током операције »Олуја« хрватске војске у августу 1995. године. За прва три месеца 1995. године постоје месечни извештаји о губицима, што знатно олакшава закључивање о губицима у 1995. години.

1.

На свој начин је карактеристична анализа губитака по времену настајања и изворима који су коришћени. Прву целину чине губици од 1991. до краја 1993. године, затим следе губици за 1994. годину и коначно губици за 1995. годину.

Евиденцију губитака од 1991. до краја 1993. године водио је на рачунару поменути информатичар, капетан Бошко Мандић. Реч је само о погинулима, са целе територије РСК. Том евиденцијом ипак нису обухваћени сви који су погинули, због недостатка података који би се могли проверити. Али сви подаци који су унети и обрађени тачни су. Њихова анализа указује на више аспеката губитака до којих је дошло у Српској војсци Крајине.

У евиденцију о погинулима на простору РСК до краја 1993. године постоје подаци за 2876 погинулих, и то по имену и презимену. Сви важнији подаци, постоје за 2740 погинулих (95 посто од свих погинулих унетих у евиденцију). Тих 2740 погинулих издржавали су 2218 чланова породице. Иза себе су оставили 1590 деце.

Просечна старост погинулих је 43 године. Међу погинулима је до 18 година старости њих 20 (0,73%); од 18 до 21 године старости 288 (10,51%); од 22 до 31 године 792 (28,91%); од 32 до 41 године 755 (27,56%); од 42 до 50 година 388 (14,16%); од 51 до 60 година 192 (7,1%); од 61 до 70 година 44 (1,61%) и преко 70 година старости 13 односно (0,48%). Непозната је старост за 384 погинулих односно 13 посто свих погинулих унетих у евиденцију.

Губици по годинама и месецима до краја 1993. године имају доста неуједначену динамику. У 1991. години погинуло је 1153 (42 посто свих погинулих у наведеном периоду); у 1992. години погинуло је 563 (око 21 посто); у 1993. години 613 (око 22 посто). У овом периоду евидентирана је погибија још 547 (19 посто свих обрађених) али се не располаже подацима када су погинули, које године и месеца.

У 1991. години највеће погибије биле су у новембру 273 (24 посто од свих погинулих у 1991. години). Ово је месец са највећим бројем погинулих у рату 1991-1995. године у РСК (ако се не рачуна август 1995. године). По броју погинулих следе септембар 1991 – 262; октобар 1991 – 238; децембар 1991. године 193.

У 1991. години месечно је у просеку гинуло 96 (у периоду август-децембар 234). Те године евидентирана је погибија 7 људи у јануару; 3 у фебруару; 1 у марту; 2 у априлу, 8 у мају и 13 у јуну.

У 1992. години месечно је просечно гинуло 47. Највише је погинуло у јуну 117 (21%); следи април са 81 (14%); мај 68 (12%); март 64 (11%) итд. Најмање погинулих у овој години било је у септембру 14 (око 3%) и октобру 18 (нешто више од 3%).

У 1993. години карактеристична је велика месечна разлика у броју погинулих. У јануару је погинуло 112 (18%); у фебруару 109 (18%); у марту 37 (6%); у априлу 18 (3%); у мају 30 (5%); у јуну 25 (4%); у јулу 49 (8%); у августу 30 (5%); у септембру 122 (20%); у октобру 31 (5%) и у новембру 24 (4%) и у децембру 24 (4%). Погибије у јануару, фебруару и септембру 343 (56%), резултат су напада хрватске војске на Равне Котаре, Масленицу и Дивосело.

Када се саберу појединачни извештаји јединица за ту годину добија се већи број него по евиденцији капетана Мандића и то за 248 (40%). Анализом су установљене мањкавости у јединицама те су погинули приказивани у више различитих извештаја, што је број погинулих повећавало. Устројена евиденција у Главном штабу је неспорна.

Карактеристични су, из тих претходних бројки и следећи закључци. Међу погинулима је 14 посто неочеђених. Без података о брачном стању је 56 посто погинулих. Остали подаци су следећи: међу погинулима је 48 активних војних лица

(око 2% свих погинулих); 63 војника и десетара на одслужењу војног рока (око 2,5% погинули); 2447 војних обвезника (89% свих погинули); 136 (5% добровољаца); 90 (3% милиционера); 14 жена, итд. Међу погинулима је 80% из РСК, 8% из Хрватске, 5% из Србије, око 5% из Босне и Херцеговине и 2% из осталих држава. Из градова ван РСК је око 200 погинулих. Највише погинулих по месту рођења је из Дарувара 42, па из Карловца и Сиска по 29; следи Госпић 26; Биоград 17; Грубишно поље и Осијек по 14; Подравска Слатина 8, Задар 7; Босански Петровац 5; Загреб 4, итд.

По општинама, највећи број погинулих до краја 1993. године имао је Бенковац 279 или преко 10% од свих погинулих, следи Вуковар са 261 (око 9,5%); Книн 190 погинулих или 7%; Окучани 156 или 6%; Грачац 141 или 5%; Мирковци 127 или 4,7%; Глина 83 или 3%; Пакрац 88 или 3,22%; Петриња 70 или 2,60%, итд.

Међу јединицама Српске војске Крајине највеће губитке имао је Вуковарски корпус 591 (22% свих погинулих), следи Далматински 458 (17%), Лички 397 или (15%), Банијски 382 или (14%), Западнославонски 332 или (12%), Девети корпус бивше ЈНА (само у 1991. години) 266 или (10%), Кордунски 224 или (8%), итд.

Међу погинулима до краја 1993. године налази се 81 цивилно лице (3 посто свих погинулих) који су смрт нашли у зонама борбених дејстава.

Анализа узрока погибије указује на велику шароликост. За преко 31 посто свих погинулих непознате су околности погибије и узроци. У борбама (на положајима и рејонима одбране, на борбеним задацима; упадима у усташке заседе, од усташких диверзанских и терористичких група, од експлозија граната-ракета, снајперске ватре, у току извлачења ратног плена, у сопственим и непријатељским минским пољима) погинуло је око 54 посто. У међусобним обрачунама погинуло је 3 посто. Обрачуни су били последица лоших односа међу појединим војним обвезницима током боравка у јединици. Један број међусобног обрачунавања уследио је и због лоших односа из времена пре доласка у ратну јединицу.

Међу погинулима је 3 посто оних који су извршили самоубиство. Самоубиства је иначе било више него умирања природном смрћу у јединицама. У укупном броју погинулих је 4 посто оних који су умрли од последица рањавања. Међу њима је више од половине оних којима се није могла благовремено пружити адекватна лекарска помоћ.

Убиство из нехата евидентирано је у нешто више од 3% од укупног броја погинулих. Због непажње и необучености у руковању наоружањем погинуло је 15 или 0,6% свих погинулих. На одсуствима и у току боравка ван јединица погинуло је 37 или 1,4%. Ове погибије највише су се догађале због нехата и злоупотребе наоружања које су држали код куће.

У борбеним дејствима, у периоду од 1991. до краја 1993. године, највише бораца је гинуло у борбама за Вуковар, затим за Западну Славонију, Кијево, Динару, Миљевачки плато, следе Масленица, Новиград, Земуник, Кашић, Смилчић, Медачки цеп (Дивосело, Медак).

У периоду 1991–1993. године евидентирано је 4.734 рањених војника и старешина. Евиденција о броју несталих и дезертера није водена.

У току 1994. године јединице Српске војске Крајине трпеле су губитке углавном чувајући примирје које је са хрватском страном склопљено 29. марта 1994. у Загребу. Хрватска војска није поштовала склопљено примирје него је повремено изводила изненадне препаде. У борбама око Бихаћа, крајишке јединице које су учествовале у тим операцијама имале су мањи – неутврђен број погинулих. Иначе, у 1994. години погинуло је 261 војника и старешина. Највећи број погинулих имао је Банијски корпус (преко 23% свих погинулих), следе Далматински (око 20%), па Кордунски (17%), Вуковарски (16%) и Западнославонски (око 10%).

Изненађује податак да је од 261 погинулих, у борбеним дејствима погинуло само 86 бораца или 35%. Тако је у Далматинском корпусу у 1994. години било 11 од чега је само 22% страдало у борбама; у Личком је тај однос 45%, Кордунском 21%; у Банијском 54%; Западнославонском 44%; Вуковарском 15%. Ван борбених дејстава живот је изгубило 178 или 67% свих погинулих у 1994. години. То указује на постојање високог степена нереда и недисциплине. Низак морал војника и старешина имао је за последицу убиства из нехата, непажње, опијања, међусобног обрачунавања, самоубиства. Највећи број погинулих ван борбених дејстава је због упада у сопствено минско поље и у саобраћајним удесима, што говори и како се возило, односно у каквом стању.

Међу погинулима у 1994. години је 14 официра (преко 5 посто од свих погинулих). Од наведеног броја 8 је погинуло у борбеним дејствима, а 6 ван борбених дејстава. Исти број погинулих имају подофицири са сасвим идентичним показатељима о погибији.

Од 167 погинулих војника из резерве у борбеним дејствима је погинуло 51 или 31%, а ван борбених дејстава 116 или 69%. Укупно је погинуло 8 војника на одслужењу војног рока (4 у борби а 4 ван борбених дејстава). Међу погинулима је и један питомац школе »1300 каплара«.

У 1994. години међу погинулима је и 19 добровољаца (7%). Од тога је у борбеним дејствима погинуло 8 добровољаца (42%) а ван борбених дејстава 11 (58%).

Природном смрћу у 1994. години умрло је 45 војника и старешина (17% од укупног броја изгубљених).

У 1994. години у Српској војсци Крајине укупно је рањено и повређено 513 војника и старешина. Практично, на једног погинулог у 1994. години Српска војска Крајине је имала два рањена и повређена. У борбеним дејствима је рањено и повређено 184 или 36 посто. Ван борбених дејстава рањено је и повређено 329 или 64%. Највише повређених страдало је мимо борбених дејстава 149 или 97% свих повређених у 1994. години.

Од јануара до средине августа 1995. године јединице Српске војске Крајине мање-више без прекида су биле у борбеним дејствима. У првим месецима било је видно учешће војника и старешина у борбама око Бихаћа и на Динари. Почетком маја уследила је хрватска операција »Бљесак« којом су хрватске снаге окупирале Западно Славонију. У јулу је Српска војска Крајине извела операцију »Мач-95« за ослобођење Западне Босне и »Мач-2« за чишћење Динаре и одбрану Грахова. Уследила је онда операција хрватске војске »Олуја« која је довела до краха одбране РСК. У свом том времену погинуло је 356 војника и старешина, рањено 895 и повређено 47. У исто време заробљено је око 450, нестало 726 а дезертирало 1169. Укупно је избачено из борбе 3.646 војника и старешина.

2.

Веома је карактеристична анализа губитака по врстама. Према расположивим подацима, у борбама на простору Републике Српске Крајине у периоду од јуна 1991. до средине августа 1995. било је укупно 3.496 погинулих. Међу њима је 547 (16%) за које се није могло закључити месец и година наступања смрти. У одбрани од хрватских јединица водио се рат који је трајао четири године и три месеца, односно 51 месец или 1553 дана. Просечно годишње је гинуло 874 људи. Највише погинулих било је у 1991. години (33% свих погинулих), следи 1993. година (18%), па 1992. година (16%), 1995 (10%) и 1994. година (око 8%). Просечно је месечно гинуло по 69, а дневно око 3 борца.

Највише погинулих било је у новембру 1991. године, 273 или 7,39% од свих погинулих. Тог месеца дневно је гинуло у просеку по 9 бораца.

У 1994. години на снази је било тзв. примирје, склопљено између РСК и Хрватске (29. марта 1994. године), те није било већих борбених дејстава, зато су и губици били мањи у односу на остале године.

Од 1991. до средине августа 1995. године рањених и повређених било је 6.189. У прве три године (закључно са 1993. годином) рањено је 4.734. У 1994. години било је 513 рањених, а у 1995. години 942. Просечно годишње било је 1547 рањених, а месечно је по 121. Дневно су рањавана по четири припадника Српске војске Крајине.

Број несталих војних обвезника током наведеног периода је велика непознаница. Ова категорију губитака није поуздано и систематски евидентирана. Као нестали, на дан 1. јануара 1995. године вођено је 1.131 лице односно војни обвезник. За њих се не може утврдити где су и када су тачно нестала. У току борби у 1995. години евидентиран је нестанак још 726 припадника Српске војске Крајине, па се може закључити да је евидентирани број несталих у периоду 1991-1995. године 1857. Сасвим је реална претпоставка да је број несталих и до три пута већи (у наведеном периоду). За категорију несталих карактеристично је да је међу њима и већи број оних који су погинули или заробљени, али о томе не постоје прецизни подаци. Известан број несталих могао би се преквалификовати у категорију дезертера.

Евиденција заробљених припадника Српске војске Крајине је крајње непоуздана. Заробљеници су били предмет посебне политике Хрватске. Наиме, Хрвати су заробљавали многе цивиле, међу којима су преовлађивали старији људи и жене. Тако заробљене људе користили су за размену за своје војнике који су заробљавани у борбама или су се добровољно предавали Српској војсци Крајине. Заробљени припадници Српске војске Крајине задржавани су и по више месеци у затворима у којима су зверски мучени.

Током 1995. године у Главном штабу је вођена евиденција о заробљеним војницима и старешинама. Евидентирани су и покушаји да се они размене. Нажалост, за хрватске заробљене војнике српска војска је добијала своје цивиле које су Хрвати »заробили« док су радили на својим њивама, затим на путевима, у дворишту својих кућа. На прсте се могу избројати прави војници и старешине које је Хрватска вратила Српској војсци Крајине током размена заробљених.

Као веома карактеристичан може се узети и следећи случај. Приликом напада Бужимске муслиманске бригаде (505. бригада) на делове Петрињске бригаде, 23. фебруара 1995. године, у рејону Глинице, заробљено је 26 бораца Банијаца. Одмах су поведени разговори да се заробљеници ослободе. Разговори су били »замрзнути«. У току јулске операције, према Бихаћу, Абдићеви војници наишли су на тела поубијаних заробљеника из Петрињске бригаде, јер су из рупа у које су били затрпани вириле чизме. Приликом откопавања, деветорица су нађена са смрсканим лобањама.

У 1995. години заробљено је 450 бораца Српске војске Крајине. Највећи број заробљен је у Западној Славонији за време хрватске операције »Бљесак« и касније у операцији »Олуја«, августа 1995. године.

Евиденције о дезертерима из јединица Српске војске Крајине – нема. Као да је била забрањена. Реч дезертер није се употребљавала. А дезертера је било на све стране. Њихово постојање није представљало губитке само у смислу смањења бројног стања. Дезертери су далеко више штетили негативним утицајем на морал, не само припадника Српске војске Крајине, него још више народа. Дезертер из Српске војске Крајине изгубио је многе карактеристике класичног дезертера који је прикривао своје дезертерство и више ћутао него што је говорио. Дезертер из Српске војске Крајине није хтео признати да је дезертер. Он је другима и себи тврдио да је то што је он урадио

исправније него да је остао у јединици и борби коју је она водила. Крајишки дезертер је отворено говорио да је »све пропало«, да се »не вреди борити«, да су »сви издали« или да ће »издати«, да се »треба спасавати«, да се »од народа крије истина«.

Србија и Европа, па и други континенти, били су пуни дезертера из редова војних обвезника са територије РСК. У 1995. години из Српске војске Крајине је дезертирало 1.169 војника и старешина. Може се и претпоставити колико су и такви губици утицали на пропаст Српске војске Крајине и РСК.

Број погинулих, рањених – повређених, несталих, заробљених и оних који су дезертирали сигурно је већи од 13.161, колико показује евиденција. На погинуле отпада 27% а на рањене 47%, или скупа на погинуле и рањене отпада 74% (9.685 бораца). Од осталих категорија треба споменути 450 заробљених. О њима се нерадо говори због увреженог схватања да је свако заробљавање нечасно. У српској пракси заробљени војник и старешина увек је третиран као полуиздајник и на неки начин непатриота; Заробљеници бивше југословенске војске из 1941. генерално нису ослобођени приговора да су кукавице и да нису хтели да се боре. У бившој ЈНА проповедано је да се војник, а поготову старешина, не смеју предати, и да нема безизлазних ситуација. Уместо издаје, генерално је проповедано – самоубиство.

Војник и старешина Српске војске Крајине више су волели смрт него заробљавање од хрватске и муслиманске војске. Знали су шта их чека. Због тога се заробљавање, уколико га је и било, никако не може сматрати кукавичлуком. Пре би се могло, у неким случајевима говорити о кукавичлуку оних који нису ништа предузимали да се одсеченим и окруженим војницима и старешинама пружи помоћ да би избегли заробљавање.

Неосновано оптуживање заробљеника у историји српског народа служило је често за прикривање кривице оних који су били одговорни за употребу војске у рату.

Категорију »несталих« и дезертера Српске војске Крајине чини 3.026 или 23%, што је више окрњило борбену готовост него бројка која се односи на погинуле, рањене и заробљене. Дезертери и »нестали« не носе никакве последице за нечасност коју су показали. Нажалост, дезертери и нечасно »нестали« имају исти третман као и они који су се борили и у тој борби гинули и рањавани.

Погибија и рањавања представљали су страховите ударе и стресове за породице и њихово шире окружење. Мали број је прихватио мирење са трагедијом у име патриотизма. Погубно је на војску и народ утицао и однос војних и цивилних власти како према настрадалим припадницима Српске војске Крајине, тако и према њиховим породицама. Патриотски настројени родитељи очекивали су пажњу и уважавање. То им је било потребније од материјалне помоћи. Нажалост, војне и државне власти то нису схватале или су се неодговорно понашале. Има много примера који указују на постојање арогантности и нехуманости војних и државних власти према страдалницима.

Карактеристично је писмо једног оца погинулог војника, начелнику Генералштаба оружаних снага СФРЈ генералу Благоју Аџићу. Написао га је Јован Плавшић из Голубића, крај Книна, 27. октобра 1991. године.

»Поштовани генерале, желим Вам се још једанпут јавити, ако нисте добили моје писмо које сам Вам упутио прије, и у њему навео нашу трагедију. Наш Горан, наша дика, ступио је у одбрану нашег народа и отаџбине у ЈНА као добровољац и 29.09.1991. године даде свој живот. Отргнуше нам га из нашег загрљаја Туђманови бојовници. Ранише га са 4 метка, а што нам је још теже и насилно га усмртише. Тешко ми је то рећи, али, заклаше га! Поносни смо на њега јер је пао као борац, херој, и одликован је Орденом за храброст од Председништва СФРЈ. На његов позив одазвао сам се и ја као

његов отац, добровољац. Нисам се деморалисао него сам се опет, поред своје туге велике, вратио у своју јединицу у санитарски батаљон. Обукао сам униформу са великом жељом и срцем, јер волим ЈНА, и униформа са мене неће, док је на мени главе. Моја је жеља да ме примите у редове ЈНА и што пре активирате, и тако ублажите бол колико-толико. Мислим друже генерале, да ћете ме разумети и примити у ЈНА као активисту. Генерали Вуковић, Младић, као и други официри Книнског корпуса, увек имају са мном разговоре и велико разумевање, на што сам им пуно захвалан. Друже генерале, ова кућа и породица је јако тужна и жалосна што изгуби цвет који није ни дочекао 21. рођендан, који му је био 15.10.1991. године. Место песме рођенданске, запалили смо му свећу. Позивамо вас да по било какву цену дођете у нашу кућу и посетите гроб нашег детета Горана, где ћемо давати 40-дневни помен 10.11.1991. године. Зато друже генерале, надамо се да ћете се одазвати нашем позиву. Наше је дете одликовано Орденом за храброст од Председништва СФРЈ. Друже генерале, видимо вас 10.11. 1991. године у нашој кући. Када видимо Вас, видећемо и нашег Горана. Ми Вас радо очекујемо, и да ћете ступити у везу са Книнским корпусом. Имам чин десетара, да ли сам заслужио више у Вашој је надлежности.

Примите поздрав од тужне породице Јована Плавшића, сина Саве, из села Голубића, код Книна, његове супруге Стане, мајке Горана и Бранка, брата Горана, као и дједа Саве и баке Марије.

Саосећамо са свима породицама које је задесила иста судбина као и нас.»

Ово писмо је начелник кабинета начелника Благоја Ацића, вратио команди Книнског корпуса (на личност команданта). Пропратни акт имао је само једну реченицу. »У прилогу вам достављамо писмо Јована Плавшића којим се именовани обратио начелнику Генералштаба оружаних снага СФРЈ«. Писмо је сачувано у архиви корпуса.

Садржај писма показује како изгледа патриотизам једног Србина, родитеља погинулог сина. Његов патриотизам потискује у други план личну трагедију (рањавање, заробљавање, мучење, клање сина). У првом плану је добровољни одлазак оца у јединицу, да замени сина, и изражавање спремности да »не изађе из униформе« док се не избори победа.

С друге стране, реакција начелника кабинета начелника Генералштаба оружаних снага је арогантна, погрешна до бесмисла и крајње хладна!

Писмо је написао родитељ, сељак, Србин, грађанин. Он је војник у редовима ЈНА а син му је страдао на зверски начин. Писмо је упућено начелнику Генералштаба оружаних снага а не команданту Книнског корпуса кога тај несрећни родитељ тамо и среће, и који га теши. Ред је и дужност била да начелник кабинета напише бар неколико реченица оцу погинулог војника и да изрази саучешће у име онога коме је писмо упућено. Нажалост, његов поступак је далеко испод онога што се може називати људскост и хуманост. И по томе би се могло закључити како ће завршити ЈНА у настојању да »раздвоји« Србе и Хрвате и да онемогући грађански рат, колика је и каква брига за обичног и малог човека, који углавном, највише и гине, јер је »мотор« рата!

Брига према породицама погинулих и рањеника у РСК, неспособних за било какво привређивање, била је испод части народа и војске. Није постојао званичан државни орган који би имао увид у стање породица настрадалих. Нико се није питао за право стање ствари. Војска је у 1993. години правила спискове погинулих и њиховим породицама додељивала помоћ у гориву. За породице чији су чланови нестали у току борбе помоћ није била предвиђена. То што је већина њих погинула или чамила у усташким затворима није уважавано, јер то породице нису могле доказати.

Тешки рањеници и оболели пребацивани су са простора извођења борбених дејстава у болнице у РС (Приједор, Бањалука) и Србију (ВМА и друга лечилишта и опоравилишта). Породице наведених лица нису добијале праве информације и није им пружана потребна помоћ да лично обиђу рањене и оболеле. О стању рањеника у болницама ван територије РСК Главни штаб Српске војске Крајине и команде јединица нису имали прецизну евиденцију и није ништа посебно чињено да се прати стање и пружа помоћу лечењу. У Книнској болници многи рањеници и оболели лечени су у условима велике оскудице у лековима и санитетском материјалу. Исхрана је била слаба. На креветима са дотрајалом и неопраном постељином или без ње, без пићама, рањеник се осећао незбринут и занемарен. Недостатак горива онемогућавао је грејање, због чега су и хируршке интервенције у појединим периодима биле немогуће. Влада са Министарством одбране, као и органи Скупштине општине Книн, остали су у лошем сећању свим својим рањеним и болесним односом према Книнској болници. Таквима ништа није било свето када су у питању погинули и рањени борци Крајине.

Породице погинулих, рањеници и оболели доживеће кумулирајуће непажње и крајњу небригу тек после пада Републике Српске Крајине. Постаће ничији и нико се неће осећати надлежним да им помогне. Као да су ом који су погинули рањени и тешко оболели у рату, криви што је дошло до рата и што се он завршио како се завршио. Кад су, несрећници ту и тамо покушавали да остваре неко од својих права углавном су одбијани и упућивани од једне до друге институције. Онда су донети прописи који су предвиђали такву процедуру доказивања погибија, рањавања и обољевања која се углавном није могла савладати. Захтевано је да супруга погинулог мужа, родитељ погинулог сина, дете погинулог оца негде обезбеде уверење и потврду, издату у бившој РСК, о томе да им је члан породице погинуо. Траже се и подаци које би тешко било обезбедити чак и да постоји Република Српска Крајина. Слично је и са доказивањем рањавања и оболевања. То што рањеник нема ногу или руку, није доказ ако нема потврду. У посебно су деликатној ситуацији породице чији се члан води као нестао, који је више него извесно мртав годинама. Док не донесу потврду да је »нестали« погинуо или убијен, са подацима када, где и ко је то учинио, породица »несталог« нема шта да тражи. Много је којекаквих карактеристичних примера. Пуковник, активни официр који је у Српској војсци Крајине био као припадник Војске Југославије, настрадао је од експлозије гранате а због немогућности да се адекватно лечи, из рата је изашао оштећеног слуха преко 70 посто. У току рата лечио се у Книнској болници, а ради прегледа више пута је путовао у Београд у Војномедицинску академију. Када је почела »Олуја« налазио се на борбеном задатку далеко од Книна. Сва документација остала му је у канцеларији. На његову несрећу Книнска болница није извукла део документације на бази које би могао доказати да је лечен. То што је на ВМА утврђено да му је слух оштећен и да је узрок експлозија, није било довољно да оствари своја права.

Једној мајци, чији је син погинуо као припадник ЈНА код Шибеника, у новембру 1991. године, одбијен је захтев да јој се призна статус мајке погинулог борца, под изговором да је њен син био припадник ЈНА, а не Војске Југославије (мајка је избегла са мужем неспособним за рад, супругом погинулог сина и два његова малолетна детета).

Мајка једног 26-годишњег добровољца, који је погинуо у јединици једног хвалисаво дрчног команданта – добровољца, лутала је од општине до републике, па од једног до другог удружења бораца, па онда од војног одсека до Генералштаба и Министарства одбране, тражећи потврду да је њен син био добровољац и да је погинуо, на основу чега би имала право на помоћ. Они којима се обраћала изјављивали су да нису надлежни да издају тражену потврду. А она је свима показивала читуљу исечену

из »Политике« са фотографијом свога сина. Командант његове јединице у читуљи саопштава да су »прошле четири године од јуначке погибије Обилића« (наводи се и презиме и име сина мајке која обија прагове). Следи затим текст »с тугом и поносом чуваћемо успомену који положише своје животе«. У општини су јој рекли да је довољно да аутор читуље својом изјавом потврди да је њен син био добровољац и да је погинуо. Нажалост, на писмо које му је упутила није добила одговор.

НИКО КРИВ А КРАЈИНЕ НЕМА

Страдање Срба у Хрватској, у рату од 1991–1995. године, представља трагедију о којој ће историја говорити вековима. Трагедија се не сме и не може свести само на Србе у Хрватској и само на август 1995. године. Она је општа трагедија српског народа и резултат је много шире претходне трагедије. Ова трагедија је већа од оне коју су доживели Срби у тзв. Независној Држави Хрватској, у периоду од 1941–1945. године. Павелићева »држава« је била фашистичка и део нацистичке творевине која, је представљала опасност по цео свет. У таквим условима, Срби у Хрватској истребљивани су гнусно и без милости. Око милион Срба страдало је у Павелићевој »држави«. По завршетку рата свет је осудио нацизам Немачке. Нацизам Хрватске према Србима вешто је прикриван и умањиван. Идеологија Комунистичке партије Југославије, после 1945. године, прикривајући геноцид над Србима учинила је исто оно што и идеологија усташтва и фашизма у рату од 1941–1945. године.

У рату од 1991–1995. године на просторима Југославије Срби су били у сличном положају као и у периоду 1941–1945. године. На страни непријатеља Срба нашли су се, нажалост, и стицајем разних околности и њихови традиционални савезници из протекла два светска рата. У таквим условима подсећање на геноцид над Србима у Павелићевој »држави« и изражавање бојазни да се историја не понови, нису уважавани. Када су се страховања остварила, у августу 1995. године, свет се потрудио да кривца пронађе међу Србима. Све је чињено и још се чини да се сакрије одговорност Хрватске и међународног фактора за трагедију Срба у Хрватској. Тиме је свет омогућио настајање друге трагедије. Његова одговорност за другу трагедију Срба у Хрватској је примарна и пресудна. Свет је стао на страну носилаца геноцида над Србима у Хрватској. Помогао је, чак и директно учествовао у геноциду над Србима. То је нова, крвава димензија другог геноцида над Србима у Хрватској.

Извршилац и инспиратор другог геноцида над Србима у Хрватској у периоду од 1991.1995. године је Туђманова држава Хрватска, коју су створили светски моћници, рушећи легалну државу СФРЈ. Туђману је пружена помоћ да створи Хрватску без Срба. Он је добро знао како се може створити Хрватска какву је желео. Ослонио се на светске моћнике, као заштиту за све оно што је чинио да Србе прогна из Хрватске. Они су му гарантовали да ће га сигурно заштитити од СФРЈ, Србије и СРЈ. Док је Фрањо Туђман ратовао против Срба не само у Хрватској већ и у Босни и Херцеговини и стварао војску за коначни обрачун са Србима, светски моћници су дипломатијом са два аршина слабили позицију Срба. Претња, блокаде, медијски рат бацале су маску на оно што чини Хрватска и оно зашто се она припрема.

У страдању РСК велику улогу одиграће српска неслога. »Миротворци« који су наступали у име међународне заједнице, кључну победу против Срба извојевали су расколом међу Србима. Раскол је био битан услов који је требало створити да би Срби били поражени. Раскол је створен на два нивоа.

Први ниво чини раскол између челника Србије, Републике Српске и Републике Српске Крајине. Други ниво раскола је онај који се одиграо унутар сваке од три српске државе. Скоро да се може говорити о хаосу међу актерима раскола на другом нивоу. У

непомирљивом судару су странке, присталице и противници »овога« или »онога«, група и група за разна права и паметовања. На сцени је право замешатељство постојећих и новопроизведених идеологија комунистичке, левичарске нарочитог кова, па националних и оних са чистим »српским коренима«, којекаквих секти и удружења, па дефиле генерала у пензији, бораца из народноослободилачког рата и бораца рата од 1990. године и после.

Међу узроцима страдања Срба у Крајини почасно место заузима политика режима Србије од 1991. до 1995. године. Без јасног националног циља и са лоше одабраном стратегијом, Србија није могла сачувати своје интересе, поготову ако је у њих уградила и интересе Срба преко Дрине. Одбрана интереса Срба помоћу ЈНА показала се крупним промашајем'. Одлука да Срби преко Дрине стварају своје државе имала би изгледа на успех под условом да се и Србија укључила у рат и то уз међународну или подршку Русије или Сједињених Америчких Држава. Неопходни услови нису постојали, али се наставило са стварањем Републике Српске и Републике Српске Крајине. Сигуран пут у пораз и трагедију је одлука Слободана Милошевића да прихвати да се проблеми настали распадом СФР Југославије решавају мимо међународних уговора склопаних од 1918. године и после, којима се регулише постојање прве и друге Југославије. У таквим условима су на снази само остале одлуке АВНОЈ-а из 1943. године. По тим одлукама, Срби у РСК морали су остати у границама Хрватске. То је режим у Београду морао прихватити, и прихватио је. И поред тога као да је веровао да се може догодити чудо. Подржавао је Србе у Крајини да наставе борбу за своју државу.

Обећања су понављана у дужем времену. Када је било јасно да РСК мора у састав Хрватске, поведена је борба за избегавање одговорности за трагедију Срба која се очекивала. Режим Србије изградио је сценарио чија реализација треба да га ослободи сваке одговорности. У државни и војни врх наметнуо је своје људе који су спроводили сценарио нестајања РСК. У том сценарију своје место као кривци имали су председник РСК Милан Мартић, председник владајуће партије у РСК др Милан Бабић, генерали – челници Миле Новаковић и Миле Мркшић, па онда Српска војска Крајине као целина и коначно српски народ Крајине који по припремљеном сценарију »није хтео да се бори«.

Од 4. до 8. августа 1995. године нестао је западни део РСК који су чиниле Северна Далмација, Лика, Кордун и Банија. Народ и војска напустили су наведене просторе и кренули пут Србије. Скоро да и није било, не само отпора, него и жеље да се остане тамо где се вековима опстајало и живело. Такво понашање српског народа и војске изненадило је прво хрватску војску па онда народ, а затим и светско јавно мњење. Многи грађани СРЈ и РС доживели су такво понашање народа и војске са запрепашћењем. Као да нису могли да верују у оно што се десило. Најмање изненађења показивали су грађани РСК и припадници Српске војске Крајине. Изненађења није било ни код представника међународних фактора на територији бивше СФРЈ и актера рата из СРЈ, Србије, РС, Хрватске, Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске Крајине. Букнуле су расправе пуне нетрпељивости и оптуживања. Тражио се кривац. Појавила се као кључна тврдња да је РСК »продана« и да је оно што се десило резултат договора између актера који су учествовали у августовским догађајима 1995. године. На удару критика и осуда наша се Српска војска Крајине. Оптуживана је за издају народа РСК и кукавичлук.

Лансирана је тврдња да је Српска војска Крајине чак могла и да сломи агресију Хрватске, само да је хтела да се бори. Окривљена је да свесно није створила услове да се у одбрану РСК укључи Војска Југославије. Председник Милан Мартић оптуживан је да је одлуком о евакуацији становништва онемогућио пружање отпора десетак дана, што је тобоже био услов да СРЈ (читај Слободан Милошевић) примора међународне факторе да зауставе агресију Хрватске на РСК.

У реализацију сценарија за окупацију РСК хрватска војска је кренула тек када су били створени сви услови за победу. Обезбеђен је повољан стратегијско-оперативни положај. Држањем Грахова и Динаре одсечена је главна веза Северне Далмације са Републиком Српском и СРЈ. Преко Баније долином Уне ка Двору просто се нудила могућност хрватској војсци да и слабијим снагама прекине још једину везу РСК са РС. Добијене су гаранције да се Војска Југославије (и Војска Републике Српске) неће мешати у »рат Хрватске са РСК«. Груписано је 136.000 војника на прилазима РСК према 27.000 припадника Српске војске Крајине, чији је морал био слабији него било у које време од 1992. године. Народ је изгубио поверење у све што га је окруживало. Није гајио никакве илузије у оно што ће му се десити ако се нађе под окупацијом Хрватске. Уз све наведено, Хрватска је обезбедила подршку међународног фактора за агресију и рачунала на спремност НАТО да директно подржи њену војску у рату са Српском војском Крајине. Међународна заједница одрекла се свог општепризнатог става »да се проблеми не могу решавати силом«. То је престало да важи када је била у питању агресија Хрватске на РСК.

Судар Хрватске и РСК имао је много шире границе. То је био судар Хрватске и Србије, као и судар пристрасних међународних фактора са делом света који је истински желео мир и правду у свету.

Циљ агресије Хрватске на западни део РСК проистекао је из циља који је Хрватска поставила када је кренула у борбу за рушење СФРЈ и стварање самосталне хрватске државе. Битан садржај тога циља је протеривање Срба са територије авнојске Хрватске и, на тај начин, постизање »коначног решавања« тзв. српског питања. Опстанак Срба у Хрватској није предвиђан ни у једној варијанти. Притисци, комбиновани са убијањем и претњама, требало је да обезбеде насилно иселјавање, а оно што остане требало је ликвидирати или притисцима приморати да крену за онима који су већ напустили Хрватску. Под ноге су бачена сва права Срба. Укинута им је и право да остану на својим вековним огњиштима.

У судбини Републике Српске Крајине нашли су се и циљеви међународног фактора који је, неспорно, преокупиран жељом да порази политику Слободана Милошевића. Она се оцењује као »комунистичка« и опасна за будућа времена на Балкану. Под паролом пружања помоћи хрватској и муслиманској страни, међународни фактор се нашао у обрачуна са Србима у Хрватској и Босни и Херцеговини.

У току припрема агресије Хрватске на РСК, Милошевић је показао кооперативност у односима са Хрватском и међународним факторима. Резултат те кооперативности је обавеза Слободана Милошевића да се СРЈ и Војска Југославије не мешају у рат против Срба у Републици Српској Крајини и Републици Српској. Практикујући чудотворну форму »кооперативности« међународни фактори ће Милошевића користити и у постизању својих најважнијих циљева на просторима бивше СФРЈ. Уз наведено, почетак хрватске агресије на РСК уследиће пошто је под притиском САД склопљен пакт Туђманове Хрватске и Изетбеговићеве БиХ. Гарантована им је помоћ у борби против Срба, уз директно учешће дела авијације НАТО у борбеним дејствима по РСК. НАТО је преузео и обавезу да спречи евентуални покушај интервенције Војске Југославије у рат за РСК и РС. На политичком плану обезбеђено је да свет буде неми посматрач агресије Хрватске на РСК.

На дан почетка агресије на РСК (4. августа) у њој не функционише држава. Већина чланова Владе и Скупштине напустили су Крајину и налазили су се у Београду или у Бањалуци. У западном делу остао је председник РСК Милан Мартић. Он се није одвајао од команданта Главног штаба Српске војске Крајине генерала Мила Мркшића, покушавајући да, чини оно за шта унапред зна да неће дати никакве резултате. Обраћа се Влади СРЈ и председнику Србије Слободану Милошевићу за помоћ. Милошевић

тражи од Мартића да Српска војска Крајине пружи отпор бар 7 дана. На захтев Мартића да Војска Југославије интервенише у складу са договорима који су на снази добија децидан одговор да се Војска Југославије, без обзира на све што се буде дешавало, неће мешати у сукоб Хрватске и РСК. Мартић не успева ни са молбом да Војска Југославије макар запрети Хрватској. И то се категорички одбија. Мартићу (и СВК) је наметнута обавеза да Крајину брани без употребе Вуковарског корпуса, и без права да врши ракетирање хрватских градова.

Република Српска Крајина остаје и без подршке др Радована Караџића. Председнику Милану Мартићу је све познато. Познато му је да је два дана пре агресије на РСК и пет дана пре пада Грахова и Динаре, Радован Караџић донео одлуку којом је елиминисао генерала Ратка Младића са дужности команданта Главног штаба Војске Републике Српске. Главни штаб Војске Републике Српске је преименовао у Генералштаб на чијем је челу Караџић као врховни командант оружаних снага. Младићу даје функцију »специјалног саветника врховног команданта за координацију заједничке одбране Републике Српске и Републике Српске Крајине«. Та Караџићева одлука представља блокаду система командовања Војске Републике Српске. Младић је, практично, смењен и онемогућен да командује. Тиме се ставља у улогу жртвеног јарца за искупљивање одговорности Караџића за трагедију РСК која је предстојала и за коју су добро знали Караџић, Мартић и Милошевић, али и генерали Миле Мркшић и Ратко Младић, па свакако и Момчило Перишић, као челник Војске Југославије.

Ова Караџићева одлука показале се као значајан део сценарија за нестајање РСК и почетак трасирања пута за Дејтон. Наведену тврдњу потврђује сам генерал Младић изјавом коју је дао 4. августа 1995. године, на дан почетка агресије хрватске војске на РСК. По Младићу, Караџићева одлука је »својеврстан сценарио на дан када је почела агресија хрватске војске на РСК и РС и у време почетка противудара Војске Републике Српске за ослобођење Грахова и Гламоча«. Младић у томе види »срачунат потез на раскол српског националног бића, по налогу светских моћника«. На крају, Караџићеву одлуку Младић оцењује и као »тешку подвалу нашој борби, јер доводи у питање до сада остварене резултате и коначан исход рата«.

У току првог дана агресије на РСК, када се очекују резултати започетог противудара Војска Републике Српске ка Грхову и Гламочу, генерал Ратко Младић ће у изјави посебно нагласити: »Моје постављање на дужности Специјалног саветника и координатора заједничке одбране РС и РСК, у условима када није извршено ни државно ни војно уједињење, када је војска РСК изложена невиђеној усташкој агресији, и када усташко-муслиманска коалиција, уз помоћ светских ментора, предузима офанзиву широких размера на РС и РСК и српски народ, представља разбијање већ изграђеног система руковођења и командовања, и слабљење одбрамбене моћи – израз је прљавих политичких игара.«

У »прљаве политичке игре« спада управо сценарио по коме је требало да нестане РСК. То, без длаке на језику, каже генерал Младић јер је прозрео комбинације разних моћника који су кројили судбину српског народа. Са Главним штабом Војске Републике Српске генерал Младић је био највећа препрека за реализацију сценарија који се није тицао само РСК него је погађао српски народ у целини. Заговорници сценарија о неутралисању отпора српског народа, давали су обећања, са низом усмених, тајних гаранција. Они који нису имали храбрости да подрже војску, и да искористе оно што им је она борбом пружила, прихватили су белосветска обећања, која су непријатељима српског народа даривала победу. Србима су понуђена обећања која после краха никога неће обавезивати. Караџића ће, исти они чија је обећања прихватио, присилити да оде са власти, и још ће га прогласити ратним злочинцем.

И коначно, Милан Мартић ће, на дан почетка агресије на РСК, доживети да му, као врховном команданту, откаже послушност и сам генерал Миле Мркшић, командант Главног штаба. То значи да је онемогућен да било шта што би наредио, дође до команде било које јединице. Био је то класичан државни удар али без уклањања и хапшења, јер за тим није ни било потребе. Суочен са свим тим околностима Мартић у поподневним сатима, 4. августа 1995. правилно цени ситуацију, али извлачи погрешне закључке. Тачна је његова оцена да је РСК остављена сама себи. »Заједничка одбрана« српских земља показале се као фарса, којом је обмањиван народ Крајине. »Међународни фактор«, од гаранта и заштитника, претворио се у пристрасног помагача хрватске агресије.

Генерал Миле Мркшић је био јасан – ракетирања градова у Хрватској неће бити, а то је уједно значило и да ће Вуковарски корпус мировати док траје агресија на западни део РСК. Хрватској се, дакле, не сме наудити.

У таквим условима, Милан Мартић је могао да бира између – настављања борбе, без било чије помоћи и – напуштања Крајине. Самосталну борбу је оцењивао као пораз, са неизбежним геноцидом над становништвом и војском. Деси ли се то, сматрао је да ће бити проглашен, ако не за јединог, онда сигурно за највећег кривца. Сматрао је да због улоге коју је имао у Крајини још од 1990. године пружа добре шансе да се други од њега већи кривци ослободе одговорности. Отуда и одлука за напуштање РСК са целокупним народом. Помишљао је, наивно да ће то навести режим у Београду и међународни фактор да се умешају у сукоб, како би спречили тотално исељавање становништва. У свему се преварио.

Одлука о евакуацији становништва усвојена је на Врховном савету одбране, 4. августа 1995. године, између 17 и 18 часова. »Крњи« Врховни савет одбране задовољио је форму која је дала легалитет судбоносном кораку у трагедију. Сви наведени потези председника Милана Мартића биће у складу са наведеном одлуком. Доведен је, практично, у позицију да буде иницијатор и творац одлуке, чији су сви елементи, већ одавно били послогани.

Командант Главног штаба Српске војске Крајине генерал Миле Мркшић дочекао је почетак агресије у деликатној ситуацији. Био је на челу војске чију реорганизацију није стигао да заврши. Имао је обавезу да не извршава наређења врховног команданта Мартића ако су супротна онима која је добио из Београда. Издиктиран му је и задатак да се супротстави хрватској војсци неколико дана, колико ће тобоже бити довољно режиму у Београду да избори прекид хрватске агресије како би се потом обезбедила мирна реинтеграција РСК у хрватску државу.

Саопштено му је да на помоћ Војске Југославије и Војске Републике Српске не рачуна. Морао је такође да спречи ракетирање градова у Хрватској и да обезбеди мировање Вуковарског корпуса.

Може се само нагађати под којим је условима генерал Миле Мркшић прихватио да 17. маја 1995. године, стане на чело Српске војске Крајине два и по месеца пре почетка агресије Хрватске на РСК. Оно што је поуздано, то је чињеница да генерал Мркшић није наиван и неискусан. Да није веровао у оно шта му је обећано, Мркшића нико не би могао приморати да дође у Книн. Пре почетка агресије, по неким његовим понашањима, могло се штошта закључивати. Сам је, намерно или нехотице, једном изјавио да је добио уверавања да Хрватска неће кренути у агресију пре почетка октобра. Његов је задатак био да реорганизује Српску војску Крајине и да је припреми за коначан обрачун. Најављивао је затим да се до октобра сигурно враћа у Војску Југославије. Разговарао је са генералом Николом Лончаром о могућности да га он замени. Можда је генералу Милу Мркшићу само неколико дана пре 4. августа било

јасно да су добијена уверавања »мртво слово на папиру«, али није имао куд. Мирно је чекао развој догађања.

Пошто је сазнао да Војска Југославије и Војска Републике Српске ни под каквим условима неће пружити помоћ Српској војсци Крајине, није му ни на памет падало да непотребно жртвује на хиљаде живота својих сународника (рођен је на Банији, где му је мајка била и на сам дан почетка агресије). Отуда није хтео да Српску војску Крајине уведе у пораз који би се само њему приписивао. За своју замисао извлачења из тешке ситуације извршио је и припреме. Образовао је Корпус специјалних јединица спреман да ради само оно што он буде наређивао. Није попунио Главни штаб официрима који су недостајали, а на дужностима је задржао и оне који су доказали да су недорасли. Групаацију »Паук« ставио је под своју команду.

Пред сам почетак агресије, за команданта Далматинског корпуса довео је »свог човека« генерала Слободана Ковачевића. Довођењем пуковника Слободана Тарбука на чело Банијског корпуса и генерала Бранислава Петровића за свог помоћника за РВ и ПВО, прикупио је све конце у своје руке. Могао је наметати и контролисати парализу система.

Генералу Мркшићу се мора признати да је за кратко време постигао запажене резултате на плану реорганизовања Српске војске Крајине и да би тај процес сигурно довео до краја да се нису изменили услови, који су га, онда, окренули у супротном смеру.

Током 4. августа ипак је прихваћена борба. Отпор је текао боље него што се генерал Мркшић надао. Неизвесност је нарастала из сата у сат. Предстојала је ноћ када се још нешто могло урадити. У највећој неизвесности, генерал Мркшић је позван на седницу Врховног савета одбране.

Мартићев предлог за евакуацију решава све Мркшићеве дилеме. Генерал Мркшић добро зна две ствари: прва је, да Српска војска Крајине не може сама поднети напад хрватске војске, а друга – да одлука о евакуацији становништва представља скидање одговорности са Главног штаба Српске војске Крајине за прекид отпора до кога је убрзо морало доћи. Зато Мркшић, на седници Врховног савета одбране, прећутно подржава одлуку о евакуацији. Она је битан адут којим са себе скида одговорност. Други Мркшићев адут је неспоран. Недисциплина и лоше стање морала у Српској војсци Крајине, припадају онима који су војску водили пре њега, па свакако и председнику РСК Милану Мартићу.

Кључно опредељење генерала Мила Мркшића било је да се избегне пораз на бојном пољу, неприхватањем одсудног судара и да се извлачење заврши са што мање губитака. Постојање одлуке о евакуацији становништва генерал Миле Мркшић види и као кључно оправдање пред Београдом.

Понашање Милана Мартића и генерала Мила Мркшића, после донете одлуке о евакуацији, је координирано. Евакуација се није ограничила само на »Северну Далмацију и јужну Лику«. Она је захватила цео простор западног дела РСК, изузев Кордуна. Дигнута је и покренута цела Лика и Банија. Генерал Миле Мркшић, у вечерњим сатима 4. августа (као и касније) ниједном неће рећи да се одлука о евакуацији односи само на Далмацију и јужну Лику. Из његових речи могло се закључивати да је у питању евакуација са целе територије западног дела РСК.

Председник Милан Мартић се не одваја од генерала Мила Мркшића, али ће по доласку у Републику Српску, подвојеност видно порастати. Милан Мартић ће се приволети »царству« Радована Караџића, а генерал Мркшић ће се и даље владати по наређењима која су стизала из Београда.

У војном делу сценарија Мркшић ће се ослонити на неколико кључних официра. Извлачењем Далматинског корпуса командовао је генерал Слободан Ковачевић. Он је

још 4. августа знао да ће се народ и војска извлачити ка Петровцу и даље за СРЈ. То из Главног штаба Српске војске Крајине нико није знао до поподневних сати 5. августа. У Личком корпусу, у име команданта Главног штаба Српске војске Крајине, командовао је генерал Никола Лончар. Он је у команду корпуса донео вест, пре поноћи 4. августа, да је наређена евакуација целе Крајине. Од њега је потекло наређење о пребазирању снага РВ и ПВО са аеродрома Удбина. За то наређење није знао генерал Бранислав Петровић иако је све време био уз команданта Главног штаба Српске војске Крајине. Генерал Ступар са јединицама Корпуса специјалних снага практично није ни учествовао у борбама. Када је дошло до одсецања и окружења 21. корпуса и народа Кордуна на сцену ступа пуковник Чедо Булат па хрватска војска, после преговора, пропушта српску војску и народ. Тој групацији се омогућује да преко хрватске територије, идући аутопутем стигне у Србију. Да ли се све то одиграло спонтано, случајно или је већ било договорено, сад је без значаја.

Карактеристично је да правих борби међу јединицама српске и хрватске војске, после 4. августа, није ни било. Хрватска војска освојила је само оно што су без борбе напуштали српски војници. Напуштање положаја и рејона одбране било је током 4. августа. Наредни дан се карактерисао расулом. Још пре 4. августа из борбе је »избачена« Гардијска бригада. Она је самовољно напустила положаје на Динари и прикупила се у касарни у Книну. У току 4. августа одбила је да ојача одбрану на велебитском залеђу. Бригада не ратује, она маршује преко РС за СРЈ. Првог дана напада, до 12 часова, зону своје одговорности напустиће без борбе и 1. лака бригада (Врличка). Са Динаре ће пре подне, 4. августа одмагли и бригада милиције. То ће учинити без борбе и без обавештавања било кога.

И коначно, да ће народ и војска напустити западни део РСК, знало се у врховима Републике Српске и Србије и пре почетка агресије на РСК. У Србији је посредством органа власти и Министарства унутрашњих послова већ унапред било припремљено више центара за прихват избеглица из РСК. Пристизање избегличких колона и у Републици Српској дочекано је организовано. Од јединица Српске војске Крајине захтевано је да предају сво наоружање и дру1 га материјално-техничка средства. Инсистирало се да војници и старешине Српске војске Крајине што пре нестану из РС. После два дана Главни штаб Војске Републике Српске промениће одлуку. Захтеваће се мобилизација припадника Српске војске Крајине, и њихово укључивање у редове Војске Републике Српске. Био је то само доказ неких наглих промена и потпуног одсуства синхронизације у деловању челника српског народа с једне и друге стране Дрине.

КНИНСКО-ВУКОВАРСКА КЛАЦКАЛИЦА

Книн и Вуковар, на просторима Републике Српске Крајине оличавају епопеју борбе и страдања српског народа у Хрватској. Ова два гарда далеко су се чула. Из Книна је потекао зов на отпор хрватском етничком чишћењу, а Вуковар је показао шта све народ може да уради, а погрешна политика да упропасти. Рушењем Вуковара, ЈНА је Србе и српски народ наопако представила свету. Заузимање Вуковара није се хтело извршити маневром и без рушења. Политици која је стајала иза ЈНА, није требао усправан Вуковар. У Вуковару без рушења остали би и Хрвати, а у порушеном Вуковару није било места ни за оне који су га рушили. Вуковар је зато, као град трагедије, остао да сведочи о памети оних који су га рушили. Али, последице рушења остале су само у аманет Србима, и то углавном онима који су вековима живели у Хрватској. А они, и да су хтели, не би га могли порушити онако како је порушен.

Рушитељи Вуковара сада су по страни и понашају се као да нису ништа урадили од оног што показују рушевине града и гробалја Срба и Хрвата.

Книн је стари, древни град Срба. Његова историја до 1990. године оличава српско вековно битисање на крајинским просторима. У њему је све било српско. Реч Срба из Книна далеко се чула у Аустроугарској царевини, а пре тога у латинском царству с обе стране Јадранског мора. Книн је у тим временима представљао центар и неку врсту престонице свих Срба преко Дрине.

Када је почело рушење Југославије, Книн се дигао на ноге. Свакодневно су се чуле поруке из Книна којима се тражило очување југословенске државе. Када је било очигледно да ће се држава растурити, из Книна је кренуо позив на самоорганизовање Срба у Хрватској, ради одбране од понављања геноцида према Србима из периода од 1941-1945. године. Преко ноћи Книн је постао центар збивања од значаја за све Србе у Хрватској, па и изван ње. Кренуло се са страначким организовањем и стварањем аутономије од крајева са већинским српским становништвом у Хрватској. Бурни догађаји учинили су Книн главним градом и без формалног проглашења. Книн су као одскочну даску користили носиоци свих опција даљег стварања и развоја српске државе на просторима Крајине. Већином су и били житељи Книна, или околине.

Политика која се стварала у Книну добијала је статус политике и других крајева у Крајини, прво у САО Крајини а касније у Републици Српској Крајини. На политику која се стварала у Книну мали утицај су имали други градови и крајеви из Крајине. Книн се није много ни трудио да консултује Србе из других крајева за одлуке које је доносио. Све што се дешавало у Книну, покушавало се наметнути и другим српским просторима. А у Книну је било различитих политика, које су се међусобно и искључивале. Из Книна су упоредо полазиле идеје о различитим концепцијама изграђивања српске војске. Варијанта са територијалном одбраном као српском војском, која је Книну натурена из Београда, кретала је у друге крајеве Крајине без става Книна. Она је само прошла кроз Книн, на путу до других градова. Варијанта о четничкој војсци као војсци САО Крајине односно РСК, била је производ Книна. За њу се тражила прећутна подршка, рачунајући да ће варијанта са територијалном одбраном »пасти у воду«.

Книн као главни град РСК и центар из кога су функционисале све институције државе, као да није схватао сопствену одговорност за све што се дешава у Крајини, а посебно у Книну и Северној Далмацији. Многе оправдане критике на пропусте Владе и војног врха везиване су за Книн као главни град. Свим просторима Крајине шириле су се вести о грешкама Книна и потезима који су отежавали ситуацију Срба на просторима Хрватске. Многе одлуке Владе и Главног штаба Српске војске Крајине касниле су или нису доношене. Неуважавање предлога и захтева из других крајева Крајине постајала је све чешћа пракса. Расло је отуђење Книна од других градова у Крајини. Потекла је одбојност према Книну и онима који су у њему живели и радили. Од Книна се очекивало много више него што је он давао. На критичке примедбе према Книну све је мање било одговора. На примедбе се одговарало ћутњом и ароганцијом.

Пораз на Миљевачком платоу, јуна 1992. године, резултирао је и крајње негативистичким односом према Книну као главном граду. Објективно гледано, Територијална одбрана Книна дочекала је неспремна хрватску агресију. Састав 1. бригаде Територијалне одбране, која је бранила Миљевачки плато, био је кнински. Книн није ништа значајније радио да своју бригаду оспособи и припреми за борбу са хрватском војском. Пораз и огромни губици у људству и материјалним средствима нису покренули ни једну акцију книнских власти да се стање поправи и оцени сопствена одговорност. Скупштина општине Книн покушаће сву кривицу да превали на

Главни штаб ТО РСК. Одборници ће покренути захтев за смену генерала Милана Торбице, команданта Главног штаба ТО, и ако за тако нешто нису надлежни.

За све време постојања САО Крајине и РСК, Книн ће вршити опструкцију према одбрани. У томе ће користити позицију »главног града«. Агресије хрватске војске на друге крајеве РСК, неће много узнемиравати Книн. Книн ће као неутрални посматрач примати вести о збивањима у другим крајевима РСК, спреман само за критике и осуде. Током агресије на Равне Котаре, 1993. године, Бенковац ће упутити захтев за помоћ из Книна. Книн неће прогласити ни мобилизацију, и ниједног војника неће упутити на тзв. бенковачко ратиште. То ће изазвати љутњу и гнев према Книну.

Било је и остало несхватљиво да се у другим градовима и њиховој околини гине, а да се у Книну живи потпуно мирнодопски, да »ради« корзо, играју се утакмице и одржавају разне свечаности. Када је, у другој половини 1994. године и у 1995. години, дошло до угрожавања Книна са Динаре и ливањско-граховским правцем, довођене су јединице са других простора на Динару, ради одбране Книна. Томе су пружале отпор многе општинске власти, али и већина војних обавезника. Одбијано је да се иде у одбрану Книна, због односа Книњана када је другима требала помоћ. Негативно расположење према Книну достигло је кулминацију јула 1995. године. Пад Грахова и дејства хрватске војске од Грахова преко Дерала ка Стрмици, приморали су Главни штаб да хитно доводи јединице са других праваца за одбрану Книна. На Дерале је доведена чета из Бенковачке бригаде. Војници су питали где су Книњани, зашто они не бране свој град? Не добивши одговоре, чета је напустила положај и захтевала да се врати на простор Бенковца. Наређења и убеђивања нису могла навести ове војнике да промене своју одлуку.

У критикама и осудама Книна било је и претеривања. Тачно је да је било и много оправданих критика на Книн. У време када су регрути из Крајине упућивани на обуку у Војску Југославије, међу њима скоро и да није било младића из Книна. На то су бурно и жестоко реаговали војници из других крајева. Упорно су понављали разне оптужбе против Книна. Кртиковали су шверц и криминал, ослобођање Книњана од обавеза да се одазивају на позиве војске, брисање из спискова војне евиденције за шаку у маркама. Одлазак војних обавезника из Книна у Србију и у иностранство понајмање је спречаван из Книна. Од укупног броја избеглих војних обавезника из РСК 35% отпада на Книн.

Владало је убеђење да највећи број крајишких војних обавезника борави у СРЈ. То је била заблуда. Од укупног броја војних обавезника који су напустили РСК 37% је боравило у СРЈ. У Републици Српској било је око 5 посто. Остали су се распршили широм света. У СРЈ се налазило преко 40% свих војних обавезника који су напустили Книн.

Карактеристично је и време напуштања простора Крајине од стране војних обавезника. Када је у питању укупна територија РСК, до 17. августа 1990. године Крајину је напустило 47%, до 22. јануара 1993. године још 40% а до краја 1994. године још 13% од оних који нису хтели да бране своје. После тога напуштање РСК од стране војних обавезника битно је смањено.

Од свих војних обавезника који су напустили РСК до 17. августа 1990. године, чак је 54% било из Книна. Од тог периода па до 22. јануара 1993. године 35% од свих побеглих је из Книна. После тога па до краја 1994. године још 11% од оних који су избегли војну обавезу били су из Книна.

У прва два периода Кордун је, рецимо, напустило 98 посто свих војних обавезника који су напустили РСК. До краја 1994. године још ће напустити само 2%, чиме је практично прекинуто исељавање.

Книн је на себе навукао једну врсту анатеме и због тога што су поједини људи из главног града Крајине истицали да српску војску треба развијати искључиво као

четничку. Уз такво залагање, људи из Книна су пружали велики отпор уважавању било каквих искустава из НОР. Книн је онемогућио помоћ и ангажовање чувених и искусних генерала ЈНА, учесника НОР-а пореклом са простора Крајине. »Замољени« су да се не мешају у оно што ради Книн и били су практично непожељни на просторима РСК. На другим просторима РСК такво понашање Книна није одобрavano. То на свој начин илуструје и догађање у Србу, 6. августа 1995. године. Док су наилазиле и пролазиле колоне избеглица из Книна, грађани су им добацивали: »Где сте кренули Книњани«? »Што нисте остали у своме Книну да вас брани војвода Момчило Ђујић?« (Четнички војвода из Книна из времена Другог светског рата).

У оцени улоге Книна за период од 1990. до 1995. године неспорна је чињеница да он није деловао као главни град. Утисак је да се није ни трудио да покаже да је главни град. Навукао је на себе неповерење и чињеницом да је у њему владала неслога највећих размера. Власти Книна су се слизале са Владом РСК и учествовале у опструкцијама које је Влада вршила према Српској војсци Крајине и одбрани уопште. У Книну је царовао шверц и криминал под окриљем власти. Један број приватника био је привилегован, што је последица царовање мита.

Све то је морало имати одраза на одбрану. Книњањи једноставно нису хтели да се »бакћу« са војском. Избегавали су војну обавезу на многе начине: узимањем боловања, ослобађањем од војне службе, превођењем на распоред у Цивилну заштиту. Отуда је тако мало Книњања и било у борбеним јединицама.

Книњањи су све унапред »знали«. Њихове реакције су се могле без проблема предвиђати.

Са аспекта ратне вештине, одбрана Книна подразумевала је одбрану града, укључујући операције на прилазима. Одбрана Книна могла је имати одређену улогу само у контексту операције која би се изводила у одбрани Северне Далмације и шире – Лике. Услови за такве операције нису створени. Евакуација становништва учинила је одбрану Книна немогућом. Поготово је било без основа очекивање да се одбрана Книна, у августу 1995. године, претвори у жртвовање Срба које би било адекватно одбрани Вуковара од стране Хрвата (у новембру 1991. године). Док је иза Хрвата у Вуковару стајала цела Хрватска потпомогнута Западом, дотле иза Срба, и да су могли бранити Книн, не би стајао нико. Книн као град су могли бранити само становници града Книна, и нико више. И то без било чије подршке.

Книн се једино могао бранити одбраном граховског простора, Динаре и врличког правца. Без шансе је одбрана Книна на његовим непосредним прилазима. Одбрана Книна је предвиђана, али није разрађивана и припремана. У 1994. и првој половини 1995. године у Српској војсци Крајине нису постојале одређене снаге које би браниле Книн. Није постојао ни конкретан план одбране Книна и нису вршене било какве припреме. Подразумевало се да је одбрана Книна задатак дела снага 75. моторизоване бригаде са дрнишког правца и 1. лаке бригаде са врличког правца.

Планови употребе Главног штаба Српске војске Крајине предвиђали су одбрану Книна у склопу задатака које је извршавао 7. корпус. Рачунало се на стационарање добровољачких снага на книнском подручју, што је чак и на папиру било непоуздано. Планом употребе 7. корпуса и његових јединица, Книн је третиран као значајан објекат одбране у зони корпуса и 75. моторизоване бригаде као и 1. лаке бригаде.

Залагање да се Книн брани посебно припремљеним снагама, које би постојале у миру и вршиле припреме за одбрану Книна, није прихваћено из објективних разлога. Такве снаге нису постојале и није их било могуће образовати.

Однос према Книну, у целини, био је и штетан по одбрану целе територије РСК. Крупни антагонизми између Книна и свих других крајева РСК, разарали су јединство одбране па и политике у Републици. У народу и међу припадницима Српске војске

Крајине колале су свакојаке прича о Книну и Книњанима а да ништа није предузимано да се каже шта је од тога истина, а шта није. Нездравој и негативној атмосфери према Книну доприносили су и они који су извршавали државничке и друге обавезе, а живели су на простору Книна. У народу и међу припадницима Српске војске Крајине било је уврежено мишљење о Книну као привилегованој регији. Чак су војници регрути, тврдили да у Книну живи пуно омладине која избегава служење војног рока, да је тај град центар шверца, и да од тога имају непосредне користи чланови Владе, општински функционери, страначки лидери и војни руководиоци.

Нажалост, Книн се није ни покушао »бранити« од таквих оптужби. Они који су били најпозванији да уоче опасности од наведених квалификација на адресу Книна (Влада, Главни штаб Српске војске Крајине, команда 7. корпуса) ћутали су као да није у питању главни град РСК. Општинске власти и СДС Милана Бабића нису ништа чинили задовољавајући се коментаром да »приче« и напади на Книн нису тачни.

Много чега што се приписивало Книну ипак је било тачно. Не може се Книну приписивати да није имао своју бригаду. Преко 80% састава 75. бригаде и 1. бригаде чинили су војни обавезници са простора книнске општине. Али, има доста истине у критикама које истичу привилегованост Книна. Постојао је неутврђен, али значајан број војних обавезника из Книна који нису били у евиденцији војног одсека. У 1991. и 1992. години велики број картона војних обавезника је уништен, а за противуслугу приман је мито у хиљадама марака. У Книну је постојао и радио Универзитет, и сви који су желели избечи војну обавезу уписивали су се на студије. Велики број њих уопште није студирао, већ су куповали индексе и то користили да избегну војну обавезу. Нико се није сматрао надлежним да утврди право стање ствари и да рашчисти са злоупотребима. То је једна од крупнијих слабости Министарства одбране РСК. Позамашан је број приватника у Книну који су фиктивно оснивали фирме да би били ослобођени обавезе одласка у јединице. То је стварало невиђено незадовољство у свакој јединици. У Книну је била и болница »Свети Сава«, чији су лекари злоупотребљавали своју улогу. С једне стране лечили су на хиљаде рањеника из РСК и РС, а с друге су небројено много војних обавезника без икаквог оправдања огласили неспособним или ограничено способним за војну службу. Боловања су давали »и капом и шаком«, наравно и једно и друго углавном за паре. Не мали број војних обавезника боравио је на боловањима годишње и до 340 дана. У току боловања такви »болесници« су обрађивали своју земљу, бавили се бизнисом, путовали у РС и СРЈ итд. Све наведено није се могло сакрити од војника и старешина у јединицама, због чега је долазило до бурних реакција, рађало је невиђено незадовољство и уништавало последње резерве морала. За овакво стање директну одговорност сноси Министарство одбране које се понашало као да се ништа не дешава.

Када је требало организовати одбрану Книна, (крајем јула 1995. године), у први план су избиле све последице негативног односа према главном граду које су годинама толерисане. Да би се затворио правац који од Грахова преко Дерала изводи у Стрмицу, образован је привремени састав у коме је била и једна чета из Бенковачке бригаде (92. моторизована бригада). Припадници ове чете одбили су да се боре, изјављујући да »неће да гину за Книн«. Вратили су Книну мило за драго, јер им они нису помогли 1993. године, када је њихова бригада имала 415 погинулих и 1.220 рањених, бранећи се у одсудној борби против усташа. Министарство одбране и државни органи нису ни тада ништа предузимали па је јасно што се све вращало са »каматом«.

Вуковар је – после ослобођења или заузимања – за све време постојања РСК био у сенци Книна. Антагонизам између ова два града све више је растао. Вуковар је оличавао цео источни део РСК, па је отуда раст антагонизма био опаснији. Однос Книна према Вуковару био је »централистички«. Од Вуковара се стално нешто

тражило. Из њега су кретале јединице за помоћ у одбрани Северне Далмације и Лике. О слању хране и других материјалних и техничких средстава, поготову нафте, може се нашироко писати. Захтеви су ишли по »државној линији« са позивима на Устав, Закон, одлуке Владе... Али отпор незајажљивим апетитима је растао. Опструкција је било све више. »Осамостаљивање« је на крају захватило и 11. корпус, који је све мање извршавао захтеве које је добијао од Главног штаба Српске војске Крајине из Книна.

Заједничко је Книну и Вуковару само једно – оба града су, након свега, хрватски градови. Ни један ни други нису брањени. Разлика је једино у томе што су Книњани напустили свој град и оставили га Хрватима, а Срби из Вуковара су сачекали Хрвате, у нади да ће са њима имати какав-такав »суживот«.

ЗАР И ТИ КОМАНДАНТЕ

Однос Војске Југославије према Српској војсци Крајине био је недоречен и са низом провизорности. Пренаглашавао се значај помоћи коју је Војска Југославије пружала у муницији, гориву и другим материјално-техничким средствима. Тиме као да се исцрпљивала свака друга обавеза према Српској војсци Крајине.

Српска војска Крајине остала је без стручне помоћи Војске Југославије по низу питања. Кадровско питање Српске војске Крајине било је једно од кључних од кога је зависила борбена готовост оружане силе Срба у РСК. Без минималног броја стручних кадрова није било могуће обезбедити развој и јачање Српске војске Крајине. Од квалитета старешина зависило је и функционисање система командовања. Став Војске Југославије био је да у Српској војсци Крајине треба упућивати официре који су рођени у Хрватској. Тај став није примењен за један број најквалитетнијих и најпотребнијих старешина. Војска Југославије је дала себи за право да не дозволи одлазак у Српску војску Крајине једном броју пуковника и генерала иако су били рођени у Хрватској, правдајући то сопственим потребама. Осим тога, »ембарго« је стављен и на упућивање у Српску војску Крајине подофицира и официра рођених у Хрватској који су у Војсци Југославије вршили дужности командира одељења и водова и командира основних јединица. Таквих старешина, у укупном броју било је највише и они би много значили за Српску војску Крајине. Значај ове категорије старешина је повећан и тиме што је борбену обуку војника-регрута са простора РСК морала на крају да преузме Српска војска Крајине.

Ваљана организација Српске војске Крајине није се могла успоставити без помоћи Војске Југославије. То се посебно односи на организацију Главног штаба и команди корпуса. Решавање проблема било би олакшано да се за један број кључних дужности у Српској војсци Крајине могао обезбедити квалитетан старешински кадар. По смени генерала Милана Торбице, за команданте Главног штаба Српске војске Крајине постављају се официри недорасли дужностима, без искуства а делом и адекватног школовања. Због тога се није ни могао устројити Главни штаб Српске војске Крајине тако да може у потпуности да одговори припреми војске за одлучујући рат са Хрватском. Скоро идентична ситуација је била и кад су у питању официри којима је поверавано командовање корпусима. Већи број команданата објективно, није могао одговорити обавезама. И релативно честе смене команданта корпуса биле су контрапродуктивне.

Мора се признати да су органи Војске Југославије испољили максималну активност да пронађу начине како да приморају официре рођене у Хрватској да макар одређено време проведу у Српској војсци Крајине. У томе се делимично успело, јер много њих одбили су да се повинују том захтеву. Због одбијања су сви они који су испуњавали услове за пензионисање одмах »испраћени« из војске, а неки су губили и

службу. Међу старешинама који су одбијали дужности у Српској војсци Крајине било је и оних који су се залагали да то буде једнака обавеза за све официре Србе, без обзира где су рођени. И такви предлози су одбијани, па и осуђивани, без прилике да се са тим упозна шири официрски састав Војске Југославије. Све је то заједно резултирало тиме да су у СВК долазили и они који нису могли одговорати обавезама. Било је доста финансиста, старешина техничке и интендантске службе, а најмање официра пешадије и артиљерије.

Упућивање у Српску војску Крајине вршено је на одређено време са правом да се после тога официр може вратити у Војску Југославије на исту дужност са које је упућен. Нажалост, по истеку рока врачани су само они за које је имао ко да интервенише. Сви покушаји да се врате они којима је договорени рок истекао, остајали су без успеха. То је стварало нервозу, неповерење, љутита реаговања, оптуживања, замерања и сл. У Српску војску Крајине се, малтене одлазило као по казни. Наравно, не могу се ствари тотално уопштавати јер је било неспорно да су неки долазили не гледајући на обавезу по рођењу, већ из чисто патриотских побуда.

У кадровској политици су у Војсци Југославије (Генералштабу Војске Југославије) занемариване неке битне чињенице, од животне важности за оне који су морали на службу у СВК. Међу официрима Србима рођеним ван Србије, највише је било оних који су остали без станова у Хрватској, Словенији и БиХ. Породице су им биле смештене у крајње безусловним просторијама. Без материјалних средстава, већина је живела на ивици беде. Неморално је било овој категорији људи обећавати нешто што се касније неће испунити. Обећавана је предност у решавању стамбеног питања, школовања, али од свега тога није било ништа.

Активни старешина на служби у СВК осећао је скоро на сваком кораку равнодушност према себи и проблемима у којима је живео. Равнодушност је била више него очигледна не само од Војске Југославије него и од органа власти РСК, укључујући и Министарство одбране. Активни војни старешина у РСК олако је оптуживан и критикован, најчешће за оно што му се уопште није могло приписати. Чак је од њих тражено да се одрекну и плате за рачун бораца који су примали од 15 до 30 динара месечно као да би то могло да поправи стање и као да и ти људи немају породице. Неосноване критике старешина није спречавао нико у РСК, па ни Главни штаб Српске војске Крајине и министар одбране. Неспорно је да је један број активних војних старешина користио хаотичну ситуацију тако што је више боравио у Србији, код куће, него на дужностима које су им повераване у СВК. Користили су боловања која су добијали лако и без тешкоћа. Било је и појединаца који су самовољно напуштали Српску војску Крајине и месецима живели у Србији. Све то, ипак, није било основно и преовлађујуће стање. Штета је и недопустиво је што су такви примали плату и додатак за боравак на ратишту. Толерисање оваквог понашања било је беспримерно. Командовање у Српској војсци Крајине показивало је немоћ, а Генералштаб Војске Југославије незаинтересованост и неутралност, и отуда такве појаве.

У име истине, мора се речи да је било и појединих официра који су свакодневно исказивали своја лична незадовољства. Међу старешинама на вишим дужностима незадовољства су исказивана због недобијања чиновна и положаја. Незадовољници су потенцијали ко има а ко нема Школу народне одбране, ко је и коју дужност раније обављао, него што су »сагоревали« на послу. На удару таквих незадовољника биле су старешине са кључних дужности у Српској војсци Крајине (командант и начелник штаба Главног штаба Српске војске Крајине, команданти и начелници штабова корпуса). Против таквих »прозивки« није се поступало у складу са прописима и законом. Преовладавало је ћутање и тобоже уздизање изнад ситних подметања и пакости, што је паралисало односе између једног броја функција које се нису могле

одвијати парцијално и без координације. Наведено стање је узимано као повод да се прети одласком из Српске војске Крајине и повратком у Војску Југославије. Незадовољници су углавном лако и добијали сагласност за повратак у Војску Југославије. Међу онима који су самовољно одлазили из Српске војске Крајине био је и један број таквих чије је незадовољство имало основа. Међутим, то не значи да се тиме може правдати самовоља. Једног од таквих није хтео да прими на разговор командант Главног штаба Српске војске Крајине, и он се, у знак протеста, обрео у Београду. Иако је био Крајишник по рођењу, он добија високи положај а нешто касније и унапређење у чин генерала Војске Југославије.

Све у свему, пуштивање официра у Српску војску Крајине вршено је само по једном критеријуму – да су по националности Срби рођени у Хрватској. Ни овај критеријум није важио за оне који су били упорни у намери да избегну службу у СВК. Командовање је имало крајње формалистички приступ у »терању« официра рођених у Хрватској да одлазе на службу у СВК. Наредбе су исписиване без вођења рачуна на коју дужност се одлази и да ли је та дужност у складу са стручном оспособљеношћу, па и родовском припадношћу. Као да је само било важно да се неко нађе у СВК независно од тога да ли ће моћи било шта корисно да ради.

Према једном броју официра, који су раније службовали у Хрватску и Словенију, однос је био и нељудски. Они су остали без станова, имовине, а породице су им у Србији практично биле не улици. Без обзира на очајничку ситуацију у којој су се налазили, морали су у Српску војску Крајине. То се претварало и у личне трагедије неких од њих. Официри који су имали супруге хрватске или словеначке националности нерадо су се одвајали од породица да би ишли у Српску војску Крајине. Њихове супруге (и деца) били су често у новој средини јер су »национално стрчали«. Било је и враћања супруга и деце »својима« у Хрватској и Словенији и то најчешће илегално. Отуда код неких и нервни шокови, лечење на психијатрији, самоубиства деце, разводи, трагедије сваке врсте.

То је био одлазак у РСК, а какав је био »дочек« после пада?

Долазак припадника Српске војске Крајине у Републику Српску, а нешто касније и у Србију био, је организован. Наоружање, возила и сва друга материјална и техничка средства била су под контролом одређених лица. Нажалост, то као да је сметало надлежним органима унутрашњих послова и војске. На несрећи Српске војске Крајине многи су желели и да стекну неку корист. Створила се невиђена утрка у черупању и отимању свега са чим је располагала Српска војска Крајине. У Републици Српској черупање су вршили по одвојеним колосецима Војска Републике Српске и Министарство унутрашњих послова РС. Они су, једноставније речено, приступили разоружавању јединица Српске војске Крајине. При томе је било и отимања око средстава која нису у функцији ни војске ни милиције, али су могла да послуже за шверц и личну корист.

Слично понашање је било и на просторима СРЈ. И ту су Војска Југославије и МУП водили прави рат у отимању и присвајању средстава Српске војске Крајине. Војска Југославије користила је чињеницу да су сви активни официри били и припадници Војске Југославије па је наређењима одузимала све што је могла. На стотине возила, средстава информатичке технике, наоружања, опреме, постајала су власништво Војске Југославије. Сва извучена финансијска средства, укључујући и девизна, предавана су надлежним органима Војске Југославије. Органи Министарства унутрашњих послова трудили су се да не изостану иза Војске Југославије. Они су више отимали него што су одузимали. У њиховим рукама су се наша слична средства као и код Војске Југославије. Чак су одузимали и архиве јединица, које су касније одбијали да врате, јер би се отворио и проблем враћања возила, рачунара... Наравно, ни једна

институција која је одузимала имовину и средства Српске војске Крајине, није показивала било какав интерес да пружи помоћ настрадалим припадницима Српске војске Крајине. О томе убедљиво сведочи пример ароганције Главног штаба Војске Југославије према оправданим захтевима да се оболелим, рањеним и повређеним припадницима Српске војске Крајине омогући лекарска помоћ у здравственим институцијама Војске Југославије.

У више него очајној ситуацији 2. септембра 1995. године, у име Главног штаба Српске војске Крајине, генерал Миле Мркшић упутио је захтев Генералштабу Војске Југославије за збрињавање болесних и повређених припадника Српске војске Крајине. На захтев одговор је стигао 11. септембра и гласио је: »У вези вашег захтева, допис, строго поверљиво бр. 15 од 2. септембра 1995. године, обавештавамо вас следеће: Санитетска служба Војске Југославије има могућности да и даље лечи повређена и оболела лица РСК и Војске РСК. Међутим, због обавеза приспелих по овом основу, неопходно је да Влада Републике Српске Крајине са Владом СРЈ претходно реши финансирање лечења ових лица.«

Акт је у име Генералштаба Војске Југославије потписао начелник кабинета генерал-пуковника Момчила Перишића, пуковник др Синиша Боровић. Такав одговор на упечатљив начин говори о моралу. Док је постојала РСК, Војска Југославије никада није постављала питање финансирања лечења војника и старешина Српске војске Крајине. Зашто на томе инсистира онда када је Српска војска Крајине доживела трагедију и то не само својом кривицом? Ако у септембру 1995. године нису постојали прописи који су дозвољавали Војсци Југославије да збрињава оболеле и повређене припаднике Српске војске Крајине, зашто су онда збрињавани од 1992. до августа 1995. године, иако ни тада нису постојали ти исти прописи? Које се свети Главни штаб Војске Југославије и на коме истерује прописе после пада РСК? Зар су за оно што се десило криви рањени и оболели припадници Српске војске Крајине? Они више немају ни војску, ни владу, изгледа ни државу јер се третирају као ничији. Нажалост, немају ни здравље.

Слично ће бити са свим обраћањима Генералштабу Војске Југославије за било какву помоћ унесрећеним породицама погинулих и рањених припадника Српске војске Крајине. Све ће се правдати недостатком прописа и тиме да није упутно »мешање« Војске Југославије у проблеме Српске војске Крајине. Жалосно и срамно! Када су ти исти људи по наређењима терани у рат, онда се није гледало у прописе. Када су настрадали, онда све мора да буде по прописима. Да ли су постојали и прописи по којима је одузимано све што је припадало Српској војсци Крајине, укључујући и девизна средства, којима би се бар донекле могли збринути болесни и повређени припадници Српске војске Крајине.

Старешине Генералштаба Војске Југославије, а међу њима посебно начелник Генералштаба Војске Југославије генерал-пуковник Момчило Перишић, били су немилосрдни у критикама Српске војске Крајине због пада и окупације западног дела РСК. Сав бес, у коме је било ниподаштавања, па чак и мржње, сручен је на активне официре које је у августу 1995. године почетак агресије затекао у Српској војсци Крајине. Свака изговорена реч била је осуђујућа, понижавајућа и пуна обезвређивања не само официрске части него и сваке трунке људског достојанства. За Генералштаб Војске Југославије, официри у Српској војсци Крајине одреда су били кукавице, нису хтели да се боре, наредили су јединицама да напусте положаје, оставили су Хрватима све што је Војска Југославије годинама одвајала и као помоћ слала у РСК. Нико из Генералштаба Војске Југославије није хтео да чује ни реч од било ког официра који је дуже био припадник Српске војске Крајине. За Генералштаб Војске Југославије било је довољно само оно што им је »реферисао« генерал Слободан Ковачевић, који је 7.

корпус примио два дана пре почетка агресије. Наравно, он ништа није покушао да уради да би корпус бранио Северну Далмацију. Њему је било битно да се што пре извуче у РС. Како је командовао и какве су му намере биле, оставио је довољно доказа. Његов извештај одговарао је Генералштабу Војске Југославије, да се и сам покрије, због свог односа и улоге у краху Српске војске Крајине и РСК, без обзира што је извршавао наређења која је налагала државна политика СРЈ. Уследила су пензионисања којима се »прао« Генералштаб Војске Југославије. Кључне крајишке генерале Момчило Перишић пензионише »уназад«, са престанком службе у децембру 1994. године. Он чак неће или не сме да их прими. Зато овлашћује једног пуковника да их он прими и да им саопшти одлуку о пензионисању. Уз одлуку генерали су »награђени« »саветима«: да што ређе напуштају станове и да се што мање појављују на улици, у продавницама и другим јавним местима. »Испраћај« је, такође, у складу са тим саветима, одржан у суботу, да их не би виделе ни колеге. Као да су окужени. Отуда су се поједини просто утркивали у врећању чак и старијих од себе, називајући их издајницима и побегуљама.

Одржавани су и састанци на којима су, поједини генерали из Генералштаба Војске Југославије »делили лекције« припадницима »пропале Српске војске Крајине«. Тако је и начелник Генералштаба Војске Југославије на једном састанку у Дому гарде, пред више стотина избеглица, претио суђењима на Војном суду. Поменуо је тако и пуковника Милана Шупута, проглашавајући га за кривца што је становништво покренуто у евакуацију. Пуковник Шупут је био ту па је одговорио да је одлуку о евакуацији донео председник РСК Милан Мартић а не он. Одговор је разљутио генерала Перишића, па је Шупуту замерио – да је могао ликвидирати Милана Мартића, а, што није, доказ је да је крив! Две године касније, генерал Момчило Перишић даће интервју Светлани Петрушић из агенције »Драганић«. Том приликом потрудиће се да прећути истину оправим узроцима нестанка РСК. Оно што је изговорио је недоречено а у неким сегментима и противречно.

На очекивања водитељке интервјуа, да ће се на агресију Хрватске на РСК »дићи све на ноге, и овде у Србији и у Црној Гори«, генерал Перишић одговара: »Ја сам тада могао много тога да урадим, али све што би урадио, било би ирационално и погубно за грађане СРЈ.«

Није тешко закључити да би то што је Војска Југославије могла да уради, по Перишићу, изазвало напад НАТО на СРЈ, јер то је оно што је »погубно за грађане СРЈ«. Зна он добро и шта је било погубно по Српску војску Крајине и РСК. Али околиши и ћути. Чак и кад каже: »На жалост, многи фактори који су морали да спрече агресију на РСК затајили су«? Функција са које говори тражи да наведе те »многе факторе« који су затајили и да каже зашто су затајили. Или је боље да ћути. И због своје улоге. Зна он добро да су и политика и војни врх обећавали да ће заједно са Српском војском Крајине и Војском Републике Српске бранити све »српске земље«. Нико не тврди да је Војска Југославије морала ући у рат за РСК. Перишић је знао, у августу 1995. године, да ни под каквим условима Војска Југославије неће ући у рат. Шта би онда значило и да се Српска војска Крајине борила, не само седам или десетак дана, и после хиљада мртвих опет поклекла јер не би сама могла да се одбрани од хрватске војске. Тај исти народ је политика Србије дигла на оружану побуну, уз стална обећања да ће Војска Југославије учествовати у одбрани РСК. Када је дошао тренутак да треба бранити РСК, становништво је остављено да само »победи« хрватску војску којој је помогао НАТО и Унпрофор. На питање »зашто Крајишници нису пружили отпор«, генерал Момчило Перишић даје више одговора који међусобно нису конзистентни. Први одговор гласи: »Пре свега због недораслог политичког и војног руководства. Они су имали довољно људи и средстава за вођење оружане борбе и других материјалних средстава да РСК бране годинама, а не данима«.

Уз прихватање тезе о »недораслости политичког и војног руководства«, све друго говори о Перишићевом образу и резону. Како ли се то 27.000 војника Српске војске Крајине могло носити против 136.000 хрватских бојовника и »годинама бранити РСК.« Чак и када би имали и сва материјална средства па и оно гориво које је двадесетпет дана путовало из СРЈ до Баније и стигло тек 3. августа после подне. Овим наведеним и познатим слабостима Српска војска Крајине да се и »не говори«.

Истина је да се Српска војска Крајине, у западном делу РСК, могла успешно борити од 5 до 7 дана, под два услова. Први је да се народ не евакуише, а други, да се прихвати расецање фронтова и окружење војске и народа по деловима. То би било прихватљиво када би по извршеном окружењу Војска Југославије притекла у помоћ да се народ и војска деблокирају. Нажалост, 4. августа Перишићев врховни командант је без двоумљења саопштио »недораслом« председнику РСК и команданту Главног штаба Српске војске Крајине, да на Војску Југославије не рачунају.

Дозволити окружење без помоћи да се изврши деблокада, значило би смрт 30.000 па и 50.000 Срба из РСК. Када је на ово сасвим убедљиво указано, једног септембарског дана 1995. године, од генерала из Генералштаба Војске Југославије лаконски је стигао одговор: »Па шта, са 30.000 до 50.000 побијених Срба, показали би свету да су Хрвати фашисти«!

Мора се цитирати и следећи део интервјуа који се Перишићу омакао. Тако он каже: »На жалост, ни Книн као центар упоришта и тврђаву РСК, нису бранили ни 24 часа. Из тога се може закључити да је неки други фактор био далеко значајнији за пад РСК него сам народ и војска РСК. Треба знати да је Хрватска за агресију на РСК имала велико разумевање...«

Тешко је поверовати да начелник Генералштаба Војске Југославије Момчило Перишић не зна који је то »неки други фактор« који је далеко значајнији за пад РСК него народ и војска РСК. Зар увођење у игру »неког другог фактора« не побија све оно што је са ниподаштавањем генерал Перишић говорио о војсци и народу РСК? Ако се већ одлучио да »излане« то што је казао, онда је морао ићи до краја и рећи који је то »неки други фактор«. Тај »неки други фактор« је у СРЈ и Србији. Он је, поред осталог показао, »велико разумевање« за агресију Хрватске на РСК!

Када је у питању улога генерала Момчила Перишића у трагедији народа и војске РСК, било је за очекивати постојање бар минималне самокритичности. То се из изјаве и наступа Перишића не може ни наслутити. Он не може избећи одређене критике. То што је чинио Генералштаб Војске Југославије за све време постојања РСК, било је без резултата. Поуздана је тврдња да је Генералштаб Војске Југославије мало био информисан о стварном стању и проблемима Српске војске Крајине. Ништа није чињено да се Српској војсци Крајине пружи помоћ у оспособљавању командовања за кључне задатке. За проблеме ове врсте ни Перишић није хтео да чује. Није ли »немешање« у рад и стање у Српској војсци Крајине и то што најспособније офицере из РСК (и Хрватске) у Војсци Југославије није пуштао да одлазе на службу у Српску војску Крајине. Исто је важило за офицере и подофицире на дужностима командира и команданата тактичких јединица. Тиме се практично онемогућавало оспособљавање командовања у СВК. Таква помоћ од Војске Југославије била је чак и потребнија од материјалне помоћи коју стално и упорно понавља генерал Перишић.

УПОТРЕБА И ПОНИЖЕЊЕ НИЧИЈЕГ НАРОДА

Почетак агресије на РСК од власти у СРЈ и Србији дочекан је без узбуђења. Пре тога обезбеђена је сигурност СРЈ и Србије од »увлачења« у рат. Војска Југославије неће помагати Српској војсци Крајине у борбама за РСК, а НАТО, за узврат, неће

бомбардовати аеродроме, мостове и друге војне објекте у СРЈ. Сагласност је постигнута и верификована између Слободана Милошевића и америчког амбасадора у Хрватској Питера Галбрајта. Србима у РСК стављено је до знања да су сами у рату са Хрватском. Уместо раније обећане помоћи понуђен је савет – издржите, »пет до 7 дана« а зато време ће Савет безбедности приморати Хрватску на обустављање агресије!

Када је почела агресија, официјелне власти забрањују организовање демонстрација у Београду за подршку Србима у Крајини.

Евакуација становништва је примљена са страховитом љутњом и бесом. За официјелну власт било је несхватљиво да захтев Милошевића није испоштован. То је било први пут да се оно што је он тражио не уважи у РСК. То се Србима из Крајине не може опростити! И док трагедија траје, Слободан Милошевић не вуче ниједан потез који би макар симболично показао бригу Србије и СРЈ за пропаст и страдање једног народа. Слободан Милошевић покреће механизам који треба да покаже да су Срби из РСК сами криви јер су самовољно напустили своја огњишта. У »кривицу« је стрпана оптужба да Срби нису хтели да се боре, да су кукавице, да су очекивали да за њихову слободу Србија и СРЈ ратују... Да би »кривица« изгледала убедљивије, Срби у Србији упознати су како је Србија снабдела Србе у Крајини и њихову војску свим потрештинама за рат, и да је оно што су Србија и Војска Југославије послали у РСК било довољно да се рат води најмање три месеца. У сценарио прикривања кривице официјелних власти и Војске Југославије вешто је убачена и теза да је због напуштања РСК, Војска Југославије онемогућена да интервенише (као да би она интервенисала!).

Шта све власт не чини да сачува свој образ и да остане на власти. Прихват избеглих Срба проглашава невиђеном жртвом Срба у Србији. Све што је одвојено за смештај и исхрану избеглица приписивано је Социјалистичкој партији и официјелној власти. Као да се хтело казати, ето, нисте заслужили, зато што нисте хтели да се борите и зато што сте самовољно напустили РСК, али ми овде у Србији чинимо све што можемо за ваш спас. И тако док Туђманова војска убија и пљачка оне који су остали на својим огњиштима, и тиме потврђује колико је било логично и оправдано што је незаштићени народ кренуо једино тамо где је могао, официјелна власт велича своју улогу спаситеља. Није народ кренуо у госте Слободану Милошевићу, који је својом политиком Србе у Крајини изиграо и приморао их да крену у избеглиштво. Знали су Срби Крајине да нису добродошли за оне који су на власти. Срби су кренули у Србију код своје сабраће Срба. Знали су да ће им они једини помоћи, и више него што могу. Та вера у Србе у Србији била је једина узданица избеглицама.

Србе избеглице почеле су да својатају разне партије у Србији. Официјелна власт приписује себи све оно што народ Србије чини за избегле сународнике. Странке у опозицији користе постојање избеглица да оптужују владајућу странку и официјелну власт. То, углавном, не чине из стварне бригае према избеглицама. Њима је битно да оптуже власт а избеглице су згодан повод којим се може утицати на бираче. Намерно или случајно, Драган Томић, председник Скупштине Србије у фебруару 1997. године изразиће став официјелне власти и Социјалистичке партије према избеглицама. Да би умањио значај демонстрација у Београду организованих због краде на изборима, у којима је и сам учествовао, Томић изјављује да су демонстрације тако бројне јер у њима учествују и избеглице из РСК. У изјави ће тврдити да демонстрације имају фашистички карактер. На реаговања због такве квалификације, он ће, накнадно, као гост ТВ дневника РТС, изјавити: »Моја изјава имала је дејства, јер су демонстрације после тога постале мирније све до пре неколико дана, када су се опет појавиле групе које су после скупова опозиције правиле нереди. Милитантно језгро ових група чине избеглице из Босне и Хрватске које су незадовољне губитком своје домовине. Они окривљују друге због тога, иако су самовољно напустили свој родни крај«.

За Драгана Томића битно је да у јавности умањи значај демонстрација народа Србије и опозиције због изборне краде. Учинило му се да ће највећи утицај на омаловажавање демонстрација постићи ако њихову бројност припише учешћу избеглица а упорност демонстраната »милитантном језгру« избеглица. То, по њему, и нису никакви људи јер су самовољно напустили своје родне крајеве. То изговора човек који је, такође, утицао на манипулисање Србима у РСК.

Понашање официјелне Србије према РСК за све време њеног постојања не може се окарактерисати као заштита Срба у Хрватској. Слободан Милошевић је од 1991. године имао у виду само интересе Србије и Црне Горе и Срби преко Дрине коришћени су у функцији обезбеђивања што боље позиције Србије и Црне Горе после распада Југославије. За остваривање таквих интереса употребљена је и искоришћена и ЈНА. Њој је поверен задатак да заштити Србе у Хрватској и Босни и Херцеговини. Очекивано је да тај задатак изврши без гушења побуна у Хрватској и Словенији. Други начин да стварно обезбеди Србе није постојао, а ако је и постојао, није зависио од ЈНА. Одустало се од стварања српске војске, па су тако Срби ван Србије заувек остављени без заштите.

Официјелна власт Србије дигла је Србе преко Дрине на оружје, а кад се уверила да то нема перспективу дигла је руке и од такве политике и од Срба преко Дрине.

Заштиту Срба у Републици Српској Крајини, официјелна власт Србије »препустила« је Организацији Уједињених нација, односно њеној мировној операцији. Мировна операција имала је задатак да разоружа »побуњене« Србе и помогне у решавању српског питања у границама авнојске Хрватске. По плану мировне операције, Срби на просторима РСК нису могли имати своју војску. После напада хрватске војске на Миљевачки плато (јун 1992), све маске су пале, па је одлучено да РСК образује своју војску.

Политика официјелне власти СРЈ жели да Срби у Хрватској, са својом војском, постану фактор који ће омогућити да Срби »задрже« своју државу Републику Српску Крајину. Република Српска Крајина са својом војском требало је да буде тег на ваги у преговарањима и регулисању односа између Србије и Хрватске. Тиме се официјелна власт Србије ослободила одговорности за заштиту Срба у РСК. Ту одговорност је пренела на мировну операцију Савета безбедности. Јавно је водена политика »немешања« у збивања у РСК, што је Србима приказивано као прикривање политичке подршке која је »безгранична«. Представници официјелне власти и угледни представници Социјалистичке партије Србије, различитим поводима изјављивали су да ће заштитити Србе у РСК од присилне интеграције у Хрватску. У преговорима са међународним факторима тајно су потписиване обавезе по којима се СРЈ неће мешати у решавање српског питања у Хрватској. Још у другој половини 1992. године, Слободан Милошевић ће дати сагласност, по којој признаје Хрватску у њеним авнојским границама. То ће диктирати однос Србије према Србима у Хрватској. Потребне избора и подршке Срба из Србије Социјалистичкој партији, наметали су такво јавно наступање које ће задовољавати бираче. Да би се подржала опција решавања српског питања у границама авнојске Хрватске, официјелна власт вуче низ судбоносних потеза.

Слободан Милошевић и Социјалистичка партија успоставиће потпуну контролу над политичким збивањима у РСК. Мешањем у све, и најважније, у РСК ће на дужност председника бити доведен Милан Мартић, чиме ће се потиснути улога Милана Бабића, али не и његове Српске демократске странке, која ће за све време постојања РСК представљати опозицију Слободану Милошевићу и његовој дволичној политици. За председника Владе у РСК Слободан Милошевић доводи свога човека, Борисава Микелића. Тандем Мартић – Микелић добро ће функционисати све до одлуке Милошевића да уведе санкције Републици Српској, познатом блокадом на Дрини.

Блокада на Дрини удаљила је Милана Мартића од политике Слободана Милошевића. Доћи ће до »престројавања« снага на политичкој позорници РСК. Порашће улога Милана Бабића који ће преко скупштине РСК диктирати даљи ток догађаја. Он ће се јавно изјашњавати против било каквих преговора са Хрватском али неће вући потезе који би онемогучили »преговарачку« функцију Борисава Микелића. Милан Мартић ће се све више везивати за политику Радована Караџића а против политике Слободана Милошевића.

Борисав Микелић је успео да у целости реализује политику Слободана Милошевића. Међу Србима у РСК, Борисав Микелић је важио као оличење онога што жели Слободан Милошевић.

Официјелна политика у Србији ширила је уверење да чини све што треба да РСК опстане и да се онемогући Хрватску да ратом решава српско питање на својој територији. Међутим, у пракси је све било другачије. Србија није ни помишљала да ратује за Србе у Крајини, али је о томе ћутала све до почетка 1995. године. Изјава Зорана Лилића, тада председника СРЈ, да Србија и Црна Гора неће ратовати за Републику Српску Крајину, дочекана је са изненађењем од грађана и неупућених људи – и из војног и државног врха. Ова изјава представљала је подршку Борисаву Микелићу који је у сагласности са Београдом радио на мирној реинтеграцији РСК у састав Републике Хрватске.

Официјелна Србија је сматрала да Срби у Крајини оружаном борбом не могу сачувати своју државу. Није се веровало ни да би укључивање Србије у рат за одбрану РСК довело до победе. Знало се да би најгоре решење за Србе у Крајини било оно које би Хрватска реализовала применом силе. Такво решење нико у официјелној Србији и СРЈ није желео. Због тога се сматрало да није добро помагати РСК по оним питањима која би јачала њену војску и опредељења да РСК сама ратом брани свој опстанак. Ако би до тога дошло, официјелна политика СРЈ и Србије нашле би се у великим проблемима.

Неукључивање у рат Хрватске против РСК не би наишло на одобравање јавности у Србији и Црној Гори. Тако нешто угрозило би позиције власти. Да би се то пренебрегнуло, одлучено је да се подстиче реинтеграција РСК у Хрватску мирним путем. Да би се помогло победи варијанте о мирној реинтеграцији, официјелна власт ће и сама у дужем временском периоду бити актер. По значају се истичу две кључне активности. Прва је манипулација са војним обавезницима избеглим са територије Хрватске и РСК, а друга, развијање негативног расположења код грађана у односу на могуће учешће Војске Југославије у рату за одбрану РСК.

Војни обвезници избегли из Хрватске и РСК представљали су бројну категорију (око 28.000). Њу су чинили војни обвезници претежно стари између 18 и 40 година. По потенцијалу спадали су у оне најспособније и најбоље обучене. Постојао је захтев државног и војног врха да се такви војни обвезници упуте у РСК. То се једино могло извести присилно и уз ангажовање војних органа и органа Министарства унутрашњих послова. Официјелна власт је ценила да би масован повратак војних обавезника у РСК ојачао Српску војску Крајине, што би ојачало позиције оних који су били против интеграције РСК у Хрватску. Да би се такво јачање избегло, официјелна власт ће саботирати организовани повратак војних обвезника. Отвориће могућност да се војни обавезници враћају у РСК као добровољци, за шта је било неопходно да се сами пријављују у добровољце. Прикупљање добровољаца препуштено је споредним организацијама а органима Војске Југославије и Министарству унутрашњих послова је забрањено да се ангажују на наведеном задатку. Министарству одбране Владе РСК и Главном штабу Српске војске Крајине препоручено је да се и сами ангажују (на територији Србије и Црне Горе) у прикупљању добровољаца из редова својих избеглих

војних обавезника. У исто време официјелна власт је признала војним обавезницима из Хрватске и РСК статус избеглица, чиме је онемогућила њихово присилно упућивање у РСК. Присуство избеглица коришћено је за стварање негативног расположења према њима, а тиме и против ангажовања Војске Југославије у евентуалној одбрани РСК.

Избегли војни обавезници добијали су ту и тамо запослење, што је коришћено за истицање како су избеглице добиле посао у условима када је незапослено на хиљаде њихових вршњака, грађана СРЈ. Омогућено је избеглим војним обавезницима и да се баве ситним шверцом, што је истицано као доказ да није добро слати грађане СРЈ у РСК да ратују док њихови грађани шверцују у Србији и Црној Гори. У неким срединама незадовољство је стварано и давањем већих плата онима који су побегли из РСК, него запосленим грађанима из СРЈ.

Како се ближио почетак радикалне агресије Хрватске на РСК, све је теже било оправдати задржавање избеглих војних обавезника у Србији и њихово неупућивање у РСК. Доласком генерала Мркшића на чело Главног штаба Српске војске Крајине пропраћено је најавама да ће сви војни обавезници присилно бити упућени у РСК. Органима Министарства унутрашњих послова наложено је да изврше мобилизацију »добровољаца«. Овај задатак спровођен је на бруталан начин. Они који су »мобилисали добровољце« упадали су у станове и просторије тражећи избеглице. »Ловили« су их и по пијацама, на улици, у кафићима... Легитимисања је било на сваком кораку. Следило је присилно привођење ухваћених и упућивање у РСК. Међу оним који су пристигли у РСК било је и болесних, малолетних, ослобођених од војне обавезе, инвалида. Карактеристично је да је међу њима био и један рањеник из 1991. године без ноге (са дрвеном протезом). У исто време, погрешно упућени нису се могли лако вратити у СРЈ, због уведене ригорозне процедуре која није ништа уважавала. Посебно је питање какав је морал и борбена вредност тако »нахватаних« војника.

Негативно расположење Срба и Црногораца у Србији и Црној Гори према ангажовању јединица Војске Југославије плански је стварано и ширено. То се постигало синхронизованом акцијом. Према спољњем свету и Хрватској истицана је чињеница да Србија ништа не чини да избегле војне обавезнике из РСК врати у крајеве одакле су дошли. Тиме су прикупљани поени »поверења« у оно што су официјелне власти тајно потписивале са Туђманом и међународним факторима. У исто време јавност у Србији и Црној Гори скоро нападно је упознавана са екстремним понашањима војних обавезника из РСК који су уживали гостопримство и заштиту власти.

Официјелна власт није ни помишљала да за повратак избеглих војних обавезника из РСК донесе било какав законски пропис, што је било могуће, а што би олакшало повратак избеглих војних обавезника. То је и доказ да Србија није била заинтересована за њихов повратак у РСК. Недостатак прописа омогућио је Србији да свој став према избеглим војним обавезницима правда обавезама које проистичу из међународних конвенција о избеглицама. После пада РСК официјелна власт ће користити и судове да би одбранила свој однос према захтевима који су јој упућивани од државних органа РСК. Наиме, један број мобилисаних »добровољаца« после пропасти РСК тужио је државу Србију. Тако је избегли Србин из Бјеловара Стево Болић, са још осморицом, тужио Србију и добио на суду пресуду у своју корист. Суд је обавезао државу Србију да тужитељима исплати на име накнаде штете по 120 хиљада динара. Њих је МУП Србије присилно мобилисао средином 1995. године и предао Српској војсци Крајине. Било је то довољно да се режим симболично покрије. И само за ту групу.

УМЕСТО ПОГОВОРА

Текст ове књиге био је завршен још почетком 1998. године. У међувремену је »Дејтонски мир« означио прекид рата на просторима Босне и Херцеговине, на штету Срба. Они који су крвавом борбом сачували своју територију и народ од хрватско-муслиманског геноцида, без борбе су изгубили и оно што је вековима било само њихово.

Избегли Срби из Хрватске постали су ничији народ. Њихова трагедија као да није ни постојала. О томе шта се и зашто десило са Републиком Српском Крајином, ћутало се. Ћутање се поистовећивало са интересима свих Срба и Србије. Стварао се утисак да ће Срби из Крајине кренути на своја огњишта, и да је ћутање нека договорена политика да се наведено оствари. Тако је и књига чекала да ћутање почне да даје резултате и да челници трагедије Срба из Крајине проговоре. Чекање је доприносило очекивањима колико и ћутање.

Трагедију Срба из Крајине обележиле су »салве« изненађења. Академици, генерали, професори, политичари и страначки активисти као да су се у међувремену утркивали да искажу своје изненађење оним што се десило у Републици Српској Крајини. Своје изненађење неки од изненађених »српских умова« преносили су и на обичне грађане Србије и Црне Горе. И они су почели да причају да су изненађени. Из масовних изненађења стварана је слика о издаји као узроку пораза и о томе како Срби у Крајини једноставно нису хтели да се боре. А суштина целе те подвале била је потребна да се не види како су сличну судбину доживели и Срби у источном делу РСК иако нису нападнути од хрватске војске. Режим је живео од хвала како је успео да сачува Србију и Црну Гору од рата.

Текст ове књиге под насловом »Книн је пао у Београду« активиран је почетком 1999. године, али га је на том путу затекла НАТО агресија на СРЈ. Косово је постало страховито ратиште и трагично исходиште. Био је то разлог да рукопис опет мало сачека. Било је важнијих послова од забудања прста у већ »заборављене ране« Срба из РСК, кад је ова овдашња трагедија још актуелнија.

Рат потраја 78 дана. Агресор посеја рушевине по Србији. Хиљаде недужних људи поубија, више од тога натера у тешке болести без лекова. Истера ђаке и студенте из школа и факултета, прекине производњу у фабрикама, порушили их. Али његови војници не ступише на тло Косова и Југославије. Нажалост, само на кратко. Деси се исто што и са РСК. Разлике су само у начину дешавања. Територија Крајине је окупирана без борбе за два дана, а територија Косова предајом после успешне одбране од 78 дана. И избеглице са ове територије потражише спас у Србији, а они храбри који осташе на Косову поделише исту судбину Срба који су остали у РСК. Оне тамо убијали су војници и грађани Хрватске, а ове овде припадници »поражене« тзв. Ослободилачке војске Косова уз помоћ Албанаца са Косова и из Албаније, а под заштитом »мировних« снага оних истих Уједињених нација, које су гарантовале заштиту Срба у Хрватској. Тамо СФОР, овде КФОР, али НАТО је један и – свемоћан.

Избеглице из Крајине августа 1995. године и избеглице са Косова из 1999. године по доласку у Србију доживеле су сличну судбину. Разлика је само у нијансама. И једни и други нису добродошли у Србију. Је ли и овај долазак »кукавичлук«, недостатак храбрости и воље да се бори и остане на огњишту. Све је исто. Исти је и режим у Србији. Оно у РСК и Книну била је издаја. Ово на Косову је – победа! Славодобитну фарсу једино кваре избеглице са Косова.

Избеглицама из РСК постаје јасније зашто су изгубили своја огњишта и зашто се ни у петој години избеглиштва не види почетак њиховог повратка. За ове нове избеглице има времена. Још је рано да било шта схвате.

У току НАТО агресије на Србију широм света Срби су дигнути на ноге. То није био случај када је вршена агресија на Србе у Хрватској и када је НАТО авијација у

септембру и октобру 1995. године дејствовала по Републици Српској. Током 28. марта 1999. године – петог дана НАТО агресије на СРЈ десетине хиљада младића и девојака Срба демонстрира улицама и трговима Бањалуке, осуђујући бомбардовање Србије. Иста слика се, понавља и у другим градовима РС. Срби у Србији су у време агресије на РСК и РС мировали. Покушаје окупљања и протеста режим је забрањивао. Играјући на »карту мира«, Србија је претворена у пасивног посматрача страдања Срба у Хрватској и Босни и Херцеговини. Са таквом »картом« у ризичној игри пропустила је »миротворце« и на своју територију. Оно тамо била је издаја, ово овде, срећом није! Да смо, којим случајем, расветлили и разгинули истину и заблуде о паду Книна, можда Косово и није морало да доживи судбину Републике Српске Крајине.

ИЗ УГЛА ГЕНЕРАЛА ДУШАНА ПЕКИЋА

Аутор књиге »Книн је пао у Београду«, генерал Српске војске Крајине у пензији, Милисав Секулић, је веома успешно и илустративно, са војног аспекта, приказао настанак и нестанак Републике Српске Крајине у драматичном времену од 1991–1995. када се због насилног сепаратистичког деловања распала СФРЈ и поново се надвила авет геноцида из 1941–1945. над српским народом у Хрватској и БиХ. Распадала се држава чији је Устав штитио Србе ван Србије од прогона и терора. У Хрватској је победом ХДЗ на вишестраначким изборима, маја 1990. дошла на власт проушташка гарнитура која је одмах отпочела сатанизацију Срба, затим њихово отпуштање с посла, минирање радњи и кућа чији су власници Срби, и разна понижавања Срба у јавним комуникацијама. Под тим притиском отпочело је исељавање Срба из великих градова Хрватске већ од 1990. и 1991, још пре оружаних борби. И због тога су Срби из Хрватске затражили заштиту од Председништва СФРЈ и ЈНА, као војске државе у којој су живели. Истовремено су отпочели са самоорганизовањем за одбрану на просторима где чине већину.

Аутор као учесник, сведок и високи војни стручњак, користећи архиву Српске војске Крајине успешно износи ток догађаја у стварању, животу и нестанку РСК. У уводу износи и стање српско-хрватског питања од 18. века до 1991. Ту једним цитатом указује на хармоничност тих односа у Аустро-угарској царевини, а затим износи цитате о немогућности суживота та два народа. Прескаче период од 1945–1990. где би се могло рећи и позитивног о том суживоту. Но, то и није био циљ његове књиге. Он је тежиште дао на сликање стања у РСК од њеног оснивања до нестанка, искључиво цитирајући војна документа из архиве те трагичне државе, али и са спорадичним коментарима тих докумената.

Када хронолошким редом слика стање у РСК, може да закупи пажњу сваког читаоца који на било који начин има интереса да дозна истину о развоју и нестанку РСК, у овим драматичним и трагичним дешавањима у РСК и око ње. Садржај књиге може заинтересовати сваког грађанина бивше РСК (сада избеглице) какве су се игре играле о њиховој судбини, где су главни играчи били из руководеће војне и политичке структуре РСК и оних извана (ЈНА, ОУН, РХ, СРЈ и политичке странке). Сазнаће много о свим обећањима и преварама којима су били изложени.

Књига може побудити нарочити интерес војних лица Војске Југославије, посебно официрског и подофицирског састава, јер истинито и убедљиво говори како се стварала једна војска, њена доктрина и стратегија на погрешним претпоставкама и основама, без чврсте војне организације и дисциплине што је на крају кулминирало криминализацијом мањег дела војске и катастрофалним рушењем морала војске и народа од стране политичких лидера и странака.

Аутор није довољно истицао национални екстремизам и романтизам код дела руководећих структура РСК, па и дела припадника војске. То је дато само успут у једном прилогу (извештају команданта Прве личке партизанске бригаде) пуковника Петра Трбовића, где је тај командант драстично приказао стање у Лици у првим данима (септембар 1991.) стварања Српске војске Крајине (СВК), што је касније знатно отклоњено и спречене оне најекстремније појаве, као пљачка и др., али оне су у политичкој сфери у доброј мери остале. Тако се изграђивала политичка стратегија о самосталној Српској држави РСК са евентуалном интеграцијом са РС или СРЈ, а није се размишљало (бар се то не види из документа) и о другачијем статусу Срба у Републици Хрватској. О томе су размишљали оснивачи Српске демократске странке (СДС) у Хрватској, професор др Јован Рашковић и професор др Војислав Вукчевић, али су због таквог размишљања већ 1991. били присиљени од книнских екстремиста да напусте РСК и пређу у Србију, где су се запослили у својој струци (медицина и право). Да су та два човека остала на руководећим местима у РСК не би се никад десила трагедија егзодуса, а избегле би се и многе друге несреће.

И аутор књиге »Книн је пао у Београду«, на основу неких ставова Анте Старчевића и војводе Мишића, које износи на почетку књиге, наводи на закључак да је суживот Срба и Хрвата у Републици Хрватској немогућ, што је за савремену цивилизацију неприхватљиво.

Аутор се кроз документа на више места бави односима у РСК, како међусобним односима високих официра тако и политичара и те односе приказује у јако ружном светлу, а неке носиоце тих односа и као директне рушиоце морала и кршиоце војне субординације, без које не може ни једна војска опстати. Међу главне кршиоце тих односа наводи Милана Бабића, Давида Растовића, Синишу Мартића, пуковника Улемека, и друге. Њих посебно оптужује за неуспех одбране Масленице, Земуника, правца одбране Бенковца јануара и фебруара 1993, а Растовића и за Медачки цеп и трагедију народа у том рејону. Може се запазити да аутор Секулић недовољно указује на слабости Главног штаба Српске војске Крајине, чији је и он био члан. У највише случајева он брани слабости Српске војске Крајине, због непопуњености са редовно школованим официрима, што се за ове услове стварања војске не може прихватити (пример НОВЈ у Другом светском рату).

Аутор Секулић на више места а посебно у поглављу »Сигуран пут у трагедију« говори о односима РСК и Републике Србије (Београд). Ту поред неслоге у РСК говори и о неслози према политици Слободана Милошевића и сувишном и негативном мешању Београда у РСК, посебно око избора председника РСК.

Када посматрамо све делове књиге, »Книн је пао у Београду« онда запажамо различите квалитете појединих делова. Најбољи су они делови где се цитирају оригинална документа. Већ код цитата изјава разних припадника Војске Републике Српске Крајине, Војске Југославије и припадника власти у РСК, као и у неким коментарима аутора, осећа се опадање квалитета било због слабог избора или због различитог гледања на једне исте догађаје.

Треба констатовати да је аутор Секулић развој и нестанак РСК писао само на основу архивске грађе РСК, а није му била доступна архива Републике Хрватске (РХ), СРЈ и ЈНА које су имале велики утицај на догађај око стварања и развоја РСК, посебно око усвајања Венсовог плана. Аутор Венсов план назива великом преваром за српски народ Крајине, а тај је план уствари био основа РСК. Циљ тога плана је био да ОУН – Унпрофор заштити српски народ Крајине после предвиђеног повлачења ЈНА и међународног признавања Републике Хрватске од евентуалног прогона и геноцида над Србима у Крајини. До усвајања Венсовог плана ту је улогу вршила СФРЈ тј. ЈНА.

Венсов план је предвиђао 4 заштитне зоне ОУН за Србе у Крајини: зона Исток – Барања, Источна Славонија и Западни Срем, зона Запад – Западна Славонија, зона Север – Кордун и Банија, зона Југ – Северна Далмација и Лика. Вањске границе УНПА зона су се поклапале са границама РСК и Хрватске. План је привремено суспендовао суверенитет Хрватске у тим зонама а локалну власт су вршили Срби који су ту чинили већинско становништво. Имали су свој парламент, полицију и судове. Гарант плана били су Савет безбедности, СФРЈ и Хрватска. Они су потписници плана. Међутим, ни Хрватска, а ни ОУН нису доследно поштовали статус Зона па је долазило до агресије на њих од стране полиције и војске Републике Хрватске, због чега су Срби активирали своју Територијалну одбрану (која је постојала по Уставу СФРЈ) и касније је трансформисали у Српску војску Крајине (СВК). Поред тога, Савез безбедности није имао исти критериј за заштитне Зоне у Босни и Хрватској. Када је Војска Републике Српске нападала заштитне зоне Горажде и Бихаћ, НАТО је бомбардовао Србе, што није радио када су Хрвати нападали заштићене зоне ОУН у Крајини, већ је Савет безбедности 26. 1. 1993. године, само донео Резолуцију 802 о повлачењу хрватских снага из дела заштитне зоне Југ који су заузели агресијом, а Хрватска није ни то испоштовала.

Унпрофор је остао до краја у Крајини, али није спречавао хрватску војску у агресији »Бљесак« и »Олуја«. Спречавао је само својим присуством тотални геноцид усмеравањем Срба у избеглиштво – егзодус.

Аутор Секулић на више места покушава својим коментарима да намеће читаоцима нешто што не постоји у документима као да је Србија била у рату са Хрватском до 15.1.1992. и касније у БиХ. Он то произвољно доказује тиме да су ковчези са мртвима са тих подручја долазили у Србију. Занемарује чињеницу да је ЈНА војска СФРЈ и да су у тој војсци још увек, у то време, били војни обвезници из Црне Горе, Србије, Македоније, БиХ, а делимично и из СРХ. До 15.1.1992. СФРЈ је као једино призната држава на том простору водила рат против побуњене Хрватске, а до споразума са Словенијом и против Словеније. Србија тада није имала своју војску. Тек изласком БиХ и Македоније из СФРЈ и трансформацијом ЈНА у Војску Југославије, Србија добија већу војну улогу иако је и Војска Југославије војска СРЈ.

Такође, се не може прихватити став аутора Секулића да је Книн пао у Београду. Книн је ипак пао у Книну, највише заслугом екстремне книнске групе која је све време покушавала да се наметне осталим деловима, Крајине (Кордун, Банија, Славонија и Барања) својом екстремно националистичком концепцијом за Крајину, а у исто време даје најмањи допринос одбрани Крајине. Овим не желим амнестирати Београд за трагичан завршетак РСК. Милошевић је од самог почетка играо игру са Туђманом око Крајине а за рачун поделе БиХ. О томе највише зна господин Хрвоје Шаринић, активни преговарач са Милошевићем у име Туђмана, о чему и говори у својој књизи. Ја сам ипак у пензији од 1981. године и догађаје од тог времена пратио сам преко медија и објављених докумената.

У целини, може се рећи да је аутор уложио велики напор да тако обимну граду из архиве РСК учини доступном свим заинтересованим читаоцима, да читајући то доживљавају сву драму и трагедију која је задесила српски народ из Хрватске.

Београд 7. фебруара 2000.

ФУСНОТЕ:

¹ Др Петар Опачић, Војвода Живојин Мишић у ослободилачким ратовима Србије 1876–1918; »Стари град«, друштво уметника Београд, 1996, стр. 196.

² Генерал Јанко Бобетко, »Све моје битке«, Властита наклада, Загреб, 1996, стр. 364-375.

